შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სოციალურ მეცნიერებათა ბიზნესისა და სამართალმცოდნეობის ფაკულტეტი

სოციალურ მეცნიერებათა დეპარტამენტი

ირაკლი მანველიძე

ტრანსნაციონალური კომპანიები ამიერკავკასიის ქვეყნების ეკონომიკასა და პოლიტიკაში

პრობლემები ტენდენციები პერსპექტივები

პროექტი განხორციელდა საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ხელშეწყობით (გრანტი № GNSF/PRES08/2-316). წინამდებარე ნაშრომში გამოთქმული ნებისმიერი აზრი ეკუთვნის ავტორს და შესაძლოა არ ასახავდეს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის შეხედულებებს.

The designate has been fulfilled by of Georgia National Science foundation (Grant **№ GNSF/PRES08/2-316). Any idea in this publication is possessed by the author and may not represent the opinion of Gerogia National Science Foudation".**

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი 2009

წარმოდგენილი პროექტის კვლევის ობიექტია ტრანსნაციონალური კომპანიები და ამიერკავკასიის ქვეყნები, ხოლო კვლევის საგანს წარმოადგენდა რეგიონის პოტენციალი და მისი ადგილი ტრანსანციონალურ ინტეგრაციაში. აქედან გამომდინარე, ტნკ-ების გავლენა რეგიონის ქვეყნების განვითარებაზე.

წიგნში ასევე განხილულია ტნკ-ების ევოლუციის ეტაპები, ტიპოლოგია, ძირითადი ცენტრები და ტრანსნაციონალური კაპიტალის მოძრაობის ნაკადები. მოცემულია ტნკ-ების განლაგების სურათი და ინტერესების სფეროები მსოფლიოს და ამიერკავკასიის რეგიონის ქვეყნების მიხედვით.

ნაშრომში წარმოდგენილია რეკომენდაციები სახელმწიფო და კერძო სექტორისათვის, ასევე მსხვილი კომპანიებისათვის, რომლებიც აპირებენ რეგიონის ქვეყნებში საქმიანობის განხორციელებას.

პროექტის მეცნიერ-კონსულტანტი და რედაქტორი: რეზო მანველიძე, ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი; საქართველოს ეკონომიკის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი.

სამეცნიერო რედაქტორი: თეიმურაზ შენგელია, ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი; საქართველოს ეკონომიკის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი; საქართველოს ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრი.

რეცენზენტები: **მალხაზ მაცაბერიძე,** თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი, პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორი; საქართველოს პოლიტიოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორი.

ედიშერ ფურტკარაძე, იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი, თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი.

ტრანსნაციონალური კომპანიები ამიერკავკასიის ქვეყნების ეკონომიკასა და პოლიტიკაში: პრობლემები ტენდენციები პერსპექტივები

©ირაკლი მანველიძე, 2009

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“, 2009

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, 822 22 36 09, 8(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-12-867-7

ს ა რ ჩ ე ვ ი

შესავალი 5

თავი I
ტრანსნაციონალური კორპორაციების განვითარების ტენდენციები და ეტაპები 10
1.1. ტრანსნაციონალური კორპორაციების და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დინამიკური და სეგმენტური ანალიზის თეორიები.. 10
1.2. ტრანსნაციონალური კორპორაციების ფორმირების ისტორიული ეტაპები 21
1.3. ტრანსნაციონალური კორპორაციების საქმიანობის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური ფორმების და მოდელების ევოლუცია 27

თავი II
ტრანსნაციონალიზაცია – მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების მნიშვნელოვანი ფაქტორი 40
2.1. ტრანსნაციონალური კორპორაციების ადგილი მსოფლიო მეურნეობის სისტემაში 40
2.2. კაპიტალის მიმოქცევის და ბიზნესის თავისებურებები საზღვარ-გარეთის ქვეყნებში... 66
2.3. თანამედროვე მსოფლიოს მსხვილი ბრენდები/კორპორაციები 81

თავი III
ტრანსნაციონალური კორპორაციები და მსოფლიო პოლიტიკური პროცესები.. 108
3.1. ტრანსნაციონალური გაერთიანებები – მსოფლიო პოლიტიკის ახალი გამოწვევა 108
3.2. მიმღები ქვეყნის მთავრობების და ტრანსნაციონალური კორ-პორაციების ურთიერთობების პრობლემები 114

თავი IV
ტრანსნაციონალური კომპანიები ამიერკავკასიის ქვეყნებში 129

4.1. ამიერკავკასიის რეგიონის პოტენციალი და მისი ადგილი ტრანსნაციონალურ ინტეგრაციაში 129
4.2. ტრანსნაციონალური კომპანიების საქმიანობა საქართველოში.. ..137
4.3. ტრანსნაციონალური კომპანიების საქმიანობა აზერბაიჯანში...... ..171
4.4. ტრანსნაციონალური კომპანიების საქმიანობა სომხეთში 188

თავი V ტრანსნაციონალური კომპანიების საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების პრობლემები ამიერკავკასიის რეგიონის ქვეყნებში 205
5.1. ტრანსნაციონალური კომპანიების საქმიანობის საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირების საფუძვლები..205
5.1.1. ინვესტიციების სამართლებრივი რეგულირების საფუძვლები აზერბაიჯანში...212
5.1.2. ინვესტიციების სამართლებრივი რეგულირების საფუძვლები სომხეთში 217
5.1.3. ინვესტიციების სამართლებრივი რეგულირების საფუზვლები საქართველოში...221
5.2. ტრანსნაციონალური კომპანიები და სამოქალაქო საზოგადოების აზრის ფორმირება 230
5.3. ტრანსნაციონალური კომპანიების განვითარების პერსპექტივა და ძირითადი მიმართულებები ამიერკავკასიის ქვეყნებში..241

დასკვნები და რეკომენდაციები...255
რეზიუმე (რუსულ ენაზე)...261
რეზიუმე (ინგლისურ ენაზე). 269

შესავალი

თანამედროვე გლობალურ მსოფლიოში ტრანსნაციონალური კორპორაციების (ტნკ) საქმიანობა კიდევ უფრო აქტიური ხდება. ტნკ-ის ფენომენის შესწავალა მსოფლიო პოლიტიკური და ეკონომიკური მეცნიერებების ერთ-ერთი აქტუალური პრობლემაა. თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკაში თითქმის არ არსებებოს მნიშვნელოვანი პროცესი, რომელიც შეიძლება მოხდეს ტნკ-ს მონაწილეობის გარეშე. ისინი გამოდიან ძირითად ინსტიტუტებად, რომლებიც აყალიბებენ თანამედროვე და მომავალი მსოფლიოს სახეს, ღებულობენ პირდაპირ და საფუძვლიან მონაწილეობას მსოფლიო და ცალკეული ქვეყნების პოლიტიკურ და ეკონომიკურ პროცესებში.

ტრანსნაციონალური კორპორაციების მნიშვნელობა და წარმოების გლობალიზაცია საყოველთაოდ აღიარებული ფაქტია. მსოფლიო ეკონომიკაში ტნკ გახდა ცენტრალური აქტორი. იგი არის ეკონომიკური ზრდის მამოძრავებელი ძალა. განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკურ და სოციალური კეთილღეობაზე მათი გავლენა უარლესად მნიშვნელოვანია[1].

ტნკ-ს განსაზღვრების ქვეშ მოიაზრება სუბიექტები (საფინანსო-სამრეწველო გაერთიანებები), რომლებსაც ეკუთვნით ან დომინირებენ წარმოების კომპლესებსა და მომსახურების სფეროებში, იმყოფებიან ბაზირებულ, ან მის ფარგლებს გარეთ ქვეყნებში, აქვთ ფართო ფილიალების და განყოფილებების ქსელი ქვეყნებში და იკავებენ წამყვან მდგომარეობას ამა თუ იმ საქონლის (მომსახურებას) წარმოებასა და რეალიზაციაში.

---

[1] Transnational Corporations and International Trade and Paymentt, volum 8, Edited by H. Peter Gray, Generel Editer John H Dunning, London, 1993, p. 7.

მსოფლიოში მიმდინარე გლობალიზაციის პროცესებში ტრანსნაციონალური გაერთიანებების როლი და ადგილი მნიშვნელოვნად იზრდება. გლობალიზაციის პროცესს ტრანსნაციონალური გაერთიანებების საქმიანობა კიდევ უფრო აღრმავებს. გლობალიზაციამ მოიცვა კაცობრიობის ცხოვრების ყველა სფერო: ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური, კულტურული, მათ შორის მსოფლიოს სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური გეოგრაფია. გლობალიზაციის პროცესს აქვს ობიექტური, კანონზომიერი ხასიათი და არის მსოფლიო ეკონომიკის ევოლუციის შეუქცევადი შედეგი.

მსოფლიო ბაზრის ფორმირების, კაპიტალიზმის მსოფლიო სიტემების და მასში ტრანსნაციონალური გაერთიანებების დომინირების შედეგად გაჩნდა ნაციონალური სახელმწიფოების, როგორც ეკონომიკური პროცესების მონაწილის ,,გაქრობის" თეორია. ამ კონცეფციის თანახმად გიგანტური კორპორაციების ზრდის პირობებში ,,ნაციონალური სახელმწიფოები, როგორც ეკონომიკური ერთეული მიდის დასასრულისაკენ". ,,მსოფლიოს ეკონომიკური მომავალი იმყოფება მსხვილი კორპორაციების ხელში, რომლებიც ახდენენ მსოფლიოს ინტეგრაციას". ამ პროცესების კულმინაცია უნდა გახდეს ,,მსოფლიოს ეკონომიკური ორგანიზაციის შექმნა მხვილი კოორპორაციების ეგიდით".

ტნკ-ებმა შიგა და გარე კომპანიების მომარაგება-მიწოდების სისტემით შექმნეს საერთაშორიოს ქსელი[2]. საერთაშორისო. ტნკ უხამებს სავაჭრო ოპერაციებს და კაპტალის მოძრაობას, კარგად იყენებს შრომის საერთაშორისო დანაწილების სარგებელს გლობალური მასშტაბით, რომელიც სხვადასხვა ქვეყნებში განალაგებს წარმოების ცალკეულ

---

[2] A. Giround, Transnational Corporations, Technology and Economic Development, Backword Linkages and Knowledge Transfer in South East Asia, Published by Edward Elgar Publishing Limited Glensanda House, Northanption, Massachusetts, 2003. p. 2.

კომპლექტურ კვანძებს და დეტალებს და ბოლოს ერთ-ერთ მათგანში პროდუქციის საბოლოო სახეს უშვებს. ტნკ ეს არის ახალი ,,გლობალური სუბიექტი", რომელიც თავისი ფინანსურ-ეკონომიკური და ტექნოლოგიური პოტენციალის სიდიდით უსწრებს ბევრ პატარა სახელმწიფოს.[3]

კომუნიკაციის და ტრანსპორტის სფეროში ტექნოლოგიური მიღწევების ,,გლობალური ეფექტი" ხელს უწყობს ტრანსნაციონალური გაერთიანებების საქმიანობის ეკონომიკური ეფექტიანობის გაზრდას.

ტნკ-ები მსოფლიოში მიმდინარე გლობალიზაციის პროცესში აქტიურად მონაწილეობენ ექსპორტის ერთობლივი წარმოების თუ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების საშუალებით.

ტნკ-მა მსოფლიო ეკონომიკა გარდაქმნა საერაშორისო წარმოებად, რომელიც უზრუნველყოფს წარმოების განითარებას მისი ყველა მიმართულებით: ტექნიკური დონე და პროდუქციის ხარისხი, წარმოების ეფექტურობა, მენეჯმენტის ფორმის სრულყოფილება, წარმოების მართვა. ისინი მოქმედებენ თავისი შვილობილი წარმოებების და ფილიალების მეშვეობით მსოფლიოს მრავალ ქვეყნაში ერთიანი სამეცნიერო-საწარმოო და ფინანსური სტრატეგიით, აყალიბებენ მათში ,,ტვინის ტრესტებს", რომლებიც ფლობენ დიდ სამეცნიერო-საწარმოო და საბაზრო პოტენციალს, რომლითაც უზრუნველყოფენ განვითარების მაღალ დინამიკას.

XX-XXI საუკუნეების მიჯნაზე შიემჩნევა საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის უპრეცედენტო გააქტიურება (საერთაშორისო ეკონომიკური ოპერაციები), რომელშიც ტნკ არის მოვაჭრე (კომერსანტი), ინვესტორი, თანამედროვე ტექნოლოგიების გამავრცელებელი და შრომის საერთაშორის მიგრაციის სტიმულის მიმცემი.

---

[3] Моесеев П.М., Модели глобализации // География в школе.2002, №5, с. 3-7.

მსოფლიო ბაზარზე ისინი არა ერთი ფაქტორით განსაზღვრავენ საქონლის კონკურენტუნარიანობის დონეს, დინამიკას და სტრუქტურას, კაპიტალის საერთაშორისო მოძრაობას და ტექნოლოგიების (ინოვაციების) გადაცემას. ტნკ თამაშობს წამყვან როლს წარმოების ინტერნაციონალიზაციაში, რომელიც ღებულობს ფართო გავრცელებას სხვადასხვა ქვეყნის წარმოებას შორის საწარმოო კავშირების გაღმავებისა და გაფრთოების პროცესში.

ტნკ-ს ფენომენის მნიშვნელოვანი თავისებურება მდგომაეობს იმაშიც, რომ ამა თუ იმ ქვეყანაში მათი მოღვაწეობა ხელს უწყობს ლოკალური (სახელმწიფოთა შორის, რეგიონალური) საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების გარდაქმნას გლობალურ ურთიერთობად. განსაკუთრებით ეს პროცესი სასარგებლოა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებისათვის, რომელთაც საკუთარი ძალებით უჭირთ მსოფლიო ეკონომიკირ პროცესებში აქტიური ჩართვა.

წარმოდგენილი პროექტის კვლევის ობიექტია ტრანსნაციონალური კომპანიები და ამიერკავკასიის რეგიონის ქვეყნები, ხოლო კვლევის საგანს წარმოადგენს რეგიონის პოტენციალი და მისი ადგილი ტრანსანციონალურ ინტეგრაციაში. აქედან გამომდინარე, ტნკ-ების გავლენა რეგიონის ქვეყნების ეკონომიკასა და პოლიტიკაზე. კვლევის მიზანია: პირველი, პრობლემების იმ ჯგუფის შესწავალა, რაც აფერხებს მათ საქმიანობას რეგიონის ქვეყნებში, მეორე ამჟამინდელი მდგომარეობის დონის შესწავალა და ტენდენციების ჩვენება, და მესამე, იმ პერსპექტივის მოდელის განსაზღვრა თუ, როგორ შეიცვლება ამ კუთხით დღეს არსებული მდგომარეობა. ეს სამი ასპექტი ურთიერთგანმსაზღვრელია. ასევე წინა პლანზეა წამოწეული ტრანსნაციონალური გაერთიანებების საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების პრობლემები. მათი საქმიანობის ხასიათი, მასშტაბები, ფო-

რმები, ამ კუთხით ამიერკავკასიის ქვეყნებისათვის დამახასიათებელი საერთო ნიშნები და სპეციფიკის ანალიზი.

პროექტის მიზნებიდან გამომდინარე კვლევის ძირითადი ამოცანები იყო: ტრანსნაციონალური კაპიტალის განვითარების ეტაპების გამოყოფა; ტრანსნაციონალური გაერთიანებების საქმიანობის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური ფორმების და მოდელების განხილვა; მონოპოლისტური ჯგუფების ტიპოლოგიის ჩვენება; მსოფლიო პოლიტიკურ პროცესებზე ტრანსნაციონალური გაერთიანებების გავლენის და მათი საქმიანობის დადებითი და უარყოფითი მხარეების ჩვენება; ტრანსნაციონალური კორპორაციების და სახელმწიფოს ურთიერთდამოკიდებულების პრობლემების განხილვა; ამიერკავკასიის ქვეყნების ეკონომიკური და პოლიტიკური თანამშრომლობის განვითარებაზე ენერგომატარებლებთან დკავშირებული ტრანსნაციონალური კორპორაციების გავლენის შესწავლა; ტრანსნაციონალური კორპორაციების მიერ რეგიონის ენერგეტიკის სფეროში გამხორციელებული ინვესტიციების, ასევე ტრანსნაციონალური პროექტების და მათი მნიშვნელობის ანალიზი ამიერკავკასიის ენერგეტიკული და საერთაშორისო უსაფრთხოების ასპექტების გათვალისწინებით. ამიერკავკასიის რეგიონში ტნკ-ების საქმიანობის საერთო სურათის ჩვენება.

წიგნში ასევე განხილულია ტნკ-ების ევოლუციის ეტაპები, ძირითადი ცენტრები და ტრანსნაციონალური კაპიტალის საქმიანობის სფეროები, მათი ტიპოლოგია. მოცემულია ტნკ-ების განლაგების სურათი და ინტერესების სფეროები მსოფლიოს და ამიერკავკასიის ქვეყნების მიხედვით.

ასევე, წარმოდგენილია რეკომენდაციები სახელმწიფო და კერძო სექტორისათვის. მსხვილი კომპანიებისათვის, რომლებიც აპირებენ რეგიონის ქვეყნებში საქმიანობის განხორციელებას.

თავი I

ტრანსნაციონალური კორპორაციების განვითარების ტენდენციები და ეტაპები

1.1. ტრანსნაციონალური კორპორაციებისა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დინამიკური და სეგმენტური ანალიზის თეორიები

ტრანსანაციონალური კორპორაციების ფენომენის მეცნიერული შესწავლა იწყება XX ს-ის 60-იან წლებიდან, რაც დაკავშირებული იყო მათი საქმიანობის გააქტიურებასა და საერთაშორისო ეკონომიკურ პროცესებზე მზარდ გავლენასთან. ასევე, მათთან მჭიდრო კავშირში მყოფი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ზრდასთან. ამ პერიოდიდან მოყოლებული გაჩნდა სხვადასხვა მეცნიერული ხედვები, სადაც მოცემულია ტნკ-ების საქმიანობის ძირითადი მიმართულებები, მათი აქტიურობისა და გავლენის მიზეზების ახსნა. უნდა აღინიშნოს, რომ ტნკ-ების საქმიანობის კვლევა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების კვლევის კონტექსტში წარმოებს, რადგან თანამედროვე ეტაპზე ეს ორი ასპექტი ურთიერთგანმსაზღვრელი და შემავსებელია.

პირდაპირი უცხოური ინევსტიციების[4] (პუი) შესახებ თეორიები მოიცავს მსოფლიო ბაზარზე ინვესტორის ქცევის მოტივების მთავარ სპექტრს. ასევე, იგი საშუალებას იძლევა განისაზღვროს პუი-ის გავლენის ფორმები და ხარისხი სხვა-

[4] პუი-ს ბევრად გავრცელებული ფორმულირება მოცემულია მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის მიერ, რომლის მიხედვით პუი ეს არის ინვესტიცია, როდესაც ერთი მხრივ, ინვესტორი რეზიდენტი (ქვეყანა - მფლობელი) გაიტანს საკუთარ აქტივებს სხვა ქვეყნაში (ქვეყანა რეციპიენტი), მასზე კონტროლის მიღების (შენარჩუნების) პირობით (Report of the Committee on Trade-realted investment measures. 2003. WTO – www.wto.org/ english/ tratop_e/ invest_e/invest_e.htm).

დასხვა ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების დინამიკასა და მექანიზმებზე. მეცნიერული ხედვების საფუძველზე სახელმწიფოს შეუძლია განახორციელოს კარგად მოფიქრებული სტრატეგია, რომელიც მიმართული იქნება პუი-ის ნაკადის სტიმულირებაზე და მათი გამოყენების ეფექტურობის ზრდაზე. მკვლევარები მიიჩნევენ, რომ ქვეყანა, რომელიც დგას საბაზრო ურთიერთობების დამკვიდრების სტადიაზე და დაინტერესებულია პუი-ის მიზიდვით საკუთარი ბაზის შექმნისათვის (რომელიც აუცილებელია, მაგარამ არ არის საკამარისი ფაქტორი ეკონომიკური წარმატებისათვის), საჭიროა გაეცნოს და გამოიყენოს საერთაშორისო კვლევები და გამოცდილება ამ მიმართებით. ასეთი მიდგომა მთლიანობაში უზრუნველყოფს თეორიულ ბაზას ეროვნული საინვესტიციო სტრატეგიის და პოლიტიკის შემუშავების დროს.

პუი-ის თეორიული საფუძვლების შექმნა იწყება 50-ინი წლების ბოლოს და 60-იანი წლების დასაწყისში. ადრე ეკონომისტები შემოიფარგლებოდნენ პუი-ის რეალიზაციის კონკრეტული სიტუაციის ანალიზით, რადგანაც საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში ასეთი სახის ინვესტიციები არ თამაშობდა დიდ როლს. მხოლოდ XX ს-ის 60-იან წლებში კოლონიური სისტემის კრიზისის, დაცემისა და ,,მესამე სამყაროს" ქვეყნებში უცხოური ინევსტიციების ფართო ექსპანსიის გამო პუი-ის თეორიამ განსაკუთრებული ადგილი დაიკავა ეკონომიკურ მეცნიერებაში. შესაბამისად, გაჩნდა სხვადასხვა ახსნა და ხედვა. თუმცა, დღემდე არ არის პუი-ის ხვედრითი წილის დაჩქარებული გაზრდის ან შემცირების მიზეზების სრულყოფილი განმარტება. ეკონომიკური მეცნერება ჯერ კიდევ არ ფლობს ზუსტ, ანალიტიკურ ინსტრუმენტებს, რომლითაც შესაძლებელი იქნებოდა წინასწარ განსაზღვრულიყო ცალკეული ეკონომიკური სუბიექტების ქცევა და გავლენა კაპიტალისა და ტექნოლოგიების საერთაშორისო ნაკადებზე.

პუი-ის თეორიები ძირითადად ორ მთავარ – მაკროეკონომიკურ და მიკროეკონომიკურ ჯგუფად იყოფა. მიკროეკონომიკური თეორიები, რომლებიც ძირითადად ფართოდაა ცნობილი, ეხება მულტინაციონალურ კოორპორაციებს. მათ შორისაა: საწარმო-ორგანიზაციის (ჰაიმერი, 1960; კინდერლებრგერი, 1963; კავესი, 1971), წარმოების ციკლის (ვერონი, 1966); მითვისების (მაგი, 1977; აგმონი და ლესარდი, 1977; რუგმანი, 1976), ინტერნალიზაციის (ბაკლი და კესონი, 1976; კასონი, 1973; რუგმანი, 1980) და ელექტიკური (დანინგი, 1977, 1981) თეორიები. რაც შეეხება მაკროეკონომიკური თეორიების ჯგუფს იგი ძირითად წარმოდგენილია ფულის მიმოქცევის (ალიბერი, 1970), განვითარების სტადიის (დანინგი, 1981) და შედარებითი უპირატესობის (კოჯიმო, 1973,1975) თეორიებით. პირველი ორი მაკროთეორიეული მოდელი ყურადღებას აქცევს მაკროეკონომიკურ სიდიდეებს და ფენომენს, მაგრამ არ ინტერესდება იმ შედეგებით თუ როგორია მულტინაციონალური ინვესტიციების მოქმედების ეფექტი მშობლიური და მიმღები ქვეყნების კეთილდღეობაზე. მათგან მხოლოდ კოჯიმოს მოდელი მეტნაკლებად აქცევს პუი-ის გავლენას ეროვნულ კეთილდღეობაზე. ყველა მიკროთეორიული მოდელი ყურადღებას ამახვილებს მხოლოდ კაპიტალის დანახარჯების და შემოსავლების ანალიზზე[5].

პუი-ის კონცეფციების და კლასიფიკაციის ბევრად უფრო სრულყოფილი სურათი მოგვცა ამერიკელმა მეცნიერმა პ. ფიშერმა (ცხრილი 1).

[5] K. Kojima and T. Ozawa, Micro-and Macro Economic Models of Direct Foreign Investment: Toward and Syntesis, Transnational Corporations and International Trade and Paymentt, volum 8, Edited by H. Peter Gray, Generel Editer John H Dunning, London, 1993 p. 61. The Theory of Transnational Corporations: A Historical Perspective, Edited by J. Dunning, Routledge, 1993;

პ. ფიშერის მიერ შემოთავაზებული პუი-ის კონცეფციების და თეორიების კლასიფიკაცია[6]

ცხრილი 1

	თეორიის დასახელება	ავტორი, წელი	საგნის ანალიზი	პრობლემატიკა
1	საქონლის საერთაშორისო წარმოების ციკლი	ვერონი, 1966	აშშ-ის ტნკ-ები	პუი და საგრეო ვაჭრობა, საერთაშორისო ბიზნესის განვითარებაზე ვაჭრობის და ტექნოლოგიების სასიცოცხლო ციკლის გავლენა.
2	ტნკ და არასრულყოფილი კონკურენცია	ჰაიმერი, 1960; კინდლბერგერი, 1969	აშშ-ის ტნკ-ები	ტნკ-ების და მათი ინტერნაციონალიზაციის სტრატეგიის ახსნა
3	ოლიგოპოლია და პუი	ნიკერბოკკერ, 1973; ვერნონი, 1974; გრემი, 1978.	ამერიკული და ევროპული ტნკ-ები	ოლიგოპოლური საბაზრო სტრუქტურები და პუი-ის სტრატეგიები
4	ინტერნალიზაცია	ბაკლი და კასონი, 1973,1974; რუგმანი, 1978.	ტნკ-ები	ტრანსნაციონალიზაცია, ჰორიზონტალური და ვერტიკალური ინტეგრაცია
5	,,მფრინავი ბატების" პარადიგმა	კოჯიმა, 1978; ოზავა, 1995.	იაპონური ტნკ-ები	ეკონომიკური განვითარება პუი-ის ექსპორტის მეშვეობით
6	პუი და ნაციის კონკურენტული უპირატესობა	პორტერ, 1990.	სამრეწველო კუთხით განვითარებული ქვეყნების ტნკ-ები	ქვეყნის და სამრეწველო დარგების კონკურენტუნარიანობა
7	ეკლექტიკური პარადიგმა	დანინგი, 1981.	სამრეწველო კუთხით განვითარებული ქვეყნების ტნკ-ები	პუი-ის სპეციფიკური დეტერმინანტები კომპანიების და ქვეყნების მიხედვით
8	საინვესტიციო განვითარების გზა	დანინგი, 1981; ნარულა, 1986; 1993; 1994.	ეკონომიკის განვითარება და გაზრდა	ქვეყნების კლასიფიკაცია საგარეო ინვესტირების პოზიციის შესაბამისად
9	ძალის პოზიცია	ჟილპენი, 1975; როტგები, 1989,1991.	ტნკ და მთავრობა	მთავრობასა და ტნკ-ებს შორის ურთიერთობები, საინვესტიციო დამოკიდებულება და პოლიტიკური კონფლიქტი

მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული თეორიები კვლევის და ახსნის სხვადასხვა ნიშანს აქცევს ყურადღებას, ვფიქრობთ, ისინი ურთიერთშემავსებელია საკითხის კვლევაში, ვინაიდან ტნკ-ების და პუი-ის ფენომენის სხვადასხვა ასპექტზე აკეთებენ აქცენტს. ს. ჰაიმარი ხაზს უსვამს კონკურენციის პირობებში საბაზრო ძალაუფლების გაზრდისათვის კომპანიის მხრიდან სპეციფიკურ უპირატესობას. რ. ვერონი ამას ახალი ტექნოლოგიების მიღწევების საფუძველზე ხედავს, ხოლო რ. ბაკლი და დ. კენსონი ინტერნაციონალიზაციის პროცესს ანიჭებენ უპირატესობას. ყველა აღნიშნული თეორია აღიარებს, რომ ტნკ-ების უცხოური ექსპანსიის უმნიშვნელოვანესი მამოძრავებელი ძალაა ეფექტურობა, რესურ-

---

[6] Пауль Фишер. Прямые иностранные инвестиции для России: Стратегия возрождения промышленности, М, 1999, С. 25-39.

სების უკეთესი გამოყენების გზების მოძიება და ტრანსაქციური ხარჯების შემცირება. ასევე, ყველა თეორია ითვალისწინებს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების პროცესებში კონკურენციისა და გავლენის მნიშვნელობას. ტნკ-ებს სჭირდებათ კონკურენტებთან შედარებით ძლიერი პოზიციები[7].

ალსანიშნავია რომ, გასული საუკუნის 80-იან წლებში შემოთავაზებული კონცეფციების ავტორებმა განსაკუთრებული ყურადღება მიაქციეს განლაგების არა საგარეო პირობებსა და ფაქტორებს, როგორც ეს მიღებულია ,,სტანდარტულ" და მათ მსგავს მონათესავე თეორიებში, არამედ თვით მწარმოებელი ფირმებისა და წარმოების აქტიურ როლზე, შექმნას პირობები განვითარებისათვის, განსაკუთრებით გასაღების სტრატეგიის და წარმოების ორგანიზაციის საკითხებისათვის[8].

ამ ხედვების თანახმად რეგიონალური საწარმოო სტრუქტურის შექმნაში ძირითად როლს თამაშობს არა ტერიტორიის თვისებები, არამედ თვით საწარმოო ფირმები, რომლებიც ქმნიან რეგიონალურ ურთიერთობებს და საკუთარ რეგიონალურ სამეურნეო გარემოს. ისინი ეწყობიან/ეგუებიან ადგილობრივი პირობების თავისებურებებს და ხელს უწყობენ წარმოების კონცეტრაციის რეგიონალური პროცესების განვითარებას საკუთარ დინამიკასთან ერთად. მთავარ როლს თამაშობს აგლომერაცების (წარმობის ჯგუფების) უპირატესობები, რომლებიც ფუნქციონალურადაა დაკავშირებული წარმოებასთან.

---

7 ლ. ჯამაგიძე, ტრანსნაციონალური კორპორაციების როლო მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის პროცესში, თბ., 2008, გვ. 58-59; Buckly P., Casson M., The Economic Theory of the multinational enterprise, London, Mscmillan, 1985; Ozava T., Eorein Direct Investment and Economic Develepment // Transnational Corporations, 1992, #1, p. 27-54; Porte M, The competitive advantage of nations, New-York, free press, 1990.

8 Stolper M., The limitation to technologic district and international trade//Electronic Geography, USA, 1992, #1.

ნებისმიერ ტერიტორიაზე წარმოების გავლენის შეფასების დროს გამოიყოფა ოთხი ეტაპი:

ა) ,,ლოკალიზაცია" (ახალ ტერიტორიებზე ახალი სამრეწველო წარმოების განთავსება);

ბ) ,,სელექციური სუბურბანიზაცია" (კონკურენტუნარიანობის, რომელზეც ორიენტირებულია წარმოება, დიდიხნით შენარჩუნებისა და მათი ძლიერების გაზრდა).

გ) ,,დისპერსია" (დაყოფა) (წარმოების პერიფერიებისკენ გადაადგილება და გაფართოება);

დ) ,,სიმძიმის ცენტრის გადაადგილება განლაგების სტრუქტურაში" საწარმოო სტრუქტურის განახლებაზე გავლენის მოხდენის გამო. მაგ. ტექნოლოგიური სიახლებიის საფუძველზე სტრუქტურის ცვლილების მოთხოვნის, ძველი წარმოების და დარგების ევოლუციის გამო.

განახლების პროცესების ფირმა-მატარებლები ხშირად არ განლაგდებიან ადრე წარმოქმნილ მსხვილ სამრეწველო ცენტრებში, რაც პროცესებს უკან ,,ლოკალიზაციის" სტატიაზე აბრუნებს.[9]

ზემოთ მოცემული კონკრეტული თეორიების დებულებები შეიძლება მივასადაგოთ ამიერკავკასიის ქვეყნებში ტნკ-ების და პუი-ის განვითარების სტრატეგიის შესაძლო ვარიანტს. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ტნკ-ებს და პუი-ს პრობლემატიკას საკმაოდ რთული ბუნება აქვს და ხელაღებით ამა თუ იმ უცხოური თეორიის ან კონცეფციის, თუნდაც ზოგიერთი ელემენტის პრაქტიკაში გამოყენება მოითხოვს კონკრეტული სიტუაციის ფართო შეფასებას და ღრმა ანალიზს. ამ შემთხვევაში აუცილებელია გამოვყოთ ამიერკავკასიის ქვეყნების ეკონომიკური მდგომარეობისა და განვითარების ზოგიერთი მნიშვნელოვანი თავისებურება.

---

[9] Родионова И.Н. Макрогеография промышленного мира. – М.: Московский лицей, 2000, с. 57

ამიერკავკასიის ქვეყნები საკუთარი მცირე სამომხმარებლო ბაზრით მიეკუთვნება პატარა ქვეყნების ჯგუფს. აქ არ არის მნიშვნელოვანი ბუნებრივი რესურსების მარაგი (თუ არ ჩავთვლით აზერბაიჯანს). მიუხედავად ამისა, წარმოების მოცულობა და მოთხოვნილება სტაბილურად იზრდება, რაზეც მეტყველებს ის ფაქტი, რომ რეგიონის ქვეყნებში მშპ-ის მატება საშუალოდ 10-11%-ს შეადგენს. ამიერკავკასიის სამივე სახელმწიფოს საგარეო ეკონომიკის ძირითად მიმართულებას წარმოადგენს უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა და წარმოების მოცულობის გაზრდა. სამივე ქვეყნისათვის დამახასიათებელია ლიბერალური სავაჭრო რეჟიმი შიდა ბაზარზე თავისუფალი კონკურენციისა და სამამულო პროდუქციის საგარეო ბაზარზე კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფის მიზნით. მათი საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკა დაფუძნებულია სტაბილურ და ურთიერთსასარგებლო ურთიერთობებზე მსოფლიოს მრავალ ქვეყანასთან. ისინი არიან მსოფლიოს მნიშვნელოვანი და გავლენიანი სავაჭრო-ეკონომიკური და საფინანსო ორგანიზაციების წევრები. ამიერკავკასის ქვეყნებსა და ევროკავშირს შორის არსებობს შეთანხმება პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ, რომელიც ითვალისწინებს სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების და თანამშრომლობის განვითარებას.

დღეისათვის ამიერკავკასიის ქვეყნების საინვესტიციო პოლიტიკა თავისი ლიბერალური ხასიათით აშკარად გამოირჩევა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებისგან. საინვესტიციო გარემოც სახელმწიფოების მხრიდან პუი-ის მიზიდვის პროცესისათვის ღია მხარდაჭერის კვალობაზე წლიდან-წლამდე უმჯობესდება. ისინი დიდ ძალისხმევას წარმართავენ უცხოური კაპიტალისათვის ქვეყნის მიმზიდველობის ხარისხის ასამაღლებლად. ამიერკავკასიის ქვეყნებში პუი-ის მიზიდვისათვის კარგი პერსპექტივაა ვიწროსპეციალიზირებული წარმოების უნიკალური სფეროები, რომელიც მიმართულია მზა-

რდი და დივერსიფიცირებული მსოფლიო მოთხოვნილების დაკმაყოფილებაზე. რეგიონში არსებობს მეურნეობის რამდენიმე ტრადიციული მიმართულება, რომელთაც ექსკლუზიური უპირატესობები აქვთ. ისინი ძირითადად დაკავშირებულნი არიან ქვეყნების ბუნებრივ-კლიმატურ პირობებთან და სპეციალურ ტექნოლოგიებთან. შეიძლება დავასახელოთ მევენახეობა-მეღვინეობა, ხილის დამუშავება, სუბტროპიკული კულტურებისა (ჩაის და ციტრუსის, კივის, ფეიხოს და ა.შ.) და ასევე თამბაქოს წარმოება. ქვეყნებს გააჩნიათ დიდი პოტენცალი და გარკვეული გამოცდილება ისეთი სფეროების ტექნოლოგიების შემუშავებაში, როგორიცაა ტურიზმი, მეტალურგია, ენერგეტიკა, კომუნიკაცია. თუმცა, არ შეიძლება იმის უარყოფაც, რომ არსებობს რიგი გარემოებები, რომლებიც რეგიონის ქვეყნებში საინვესტიციო ურთიერთობების განვითარებისათვის მიმზიდველობის შემამცირებელ ფაქტორებად მოქმედებენ. კერძოდ, პოლიტიკური არასტაბილურობა, საკნონმდებლო ხარვეზები, სოციალური პრობლემები და ა.შ.

მიუხედავად იმისა, რომ განსაზღვრული ტიპის პირდაპირი ინვესტირების განხორციელების მოტივაციის გაგებისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია მიკროეკონომიკური ფაქტორები (ფასები, ბაზრები, შემოსავალი...), ასევე აუცილებელია მაკროეკონომიკური ფაქტორების ზემოქმედების განხილვაც. მრეწველობის დარგების საერთო მდგომარეობაზე მოქმედი გარემოებები, პროდუქციის რეალიზაციის ტენდენციები ბაზრებზე, თამაშობენ გარკვეულ როლს კომპანიის გადაწყვეტილების მიღებაში - განახორციელოს ან პირიქით შეზღუდოს პირდაპირი ინვესტირება, ვინაიდან კომპანიები მოქმედებენ საწარმოოს სააქციო კაპიტალის საბაზრო ღირებულების მაქსიმალიზაციის მიმართულებით. აქედან გამომდინარე, პირდაპირი ინვესტირება ხელს უნდა უწყობდეს

გაყიდვების მოცულობის ზრდის მიღწევას, ბაზრის წილისა და მოგების გაფართოებას.

შეიძლება ითქვას, რომ ნებისმიერ თეორიაში შეიძლება იყოს ცალკეული დებულებები და დასკვნები, რომლებიც შესაძლოა გათვალისწინებულ იქნას ამიერკავკასიის სახელმწიფოების მიერ უცხოური ინვესტიციების ინვესტირების ხელშემწყობი პოლიტიკის სტარტეგიის შემუშავების დროს. რეალურად შეიძლება გამოყენებულ იქნას ,,ოლიგოპოლია და პუი-ის", ,,ტნკ-ები და არასრულყოფილი კონკურენციის", ,,ელექტიკური", ,,ნაციის კონკურენტული უპირატესობის", ,,საინვესტიციო განვითარების გზის", ,,მფრინავი ბატების" თეორიები. მაგალითად, ჯ. დანინგის ,,ექლექტიკური პარადიგმა". ეს თეორია იყენებს აუარებელ ფაქტორს იმის ახსნისათვის, თუ როგორ იღებენ ტნკ-ი გადაწყვეტილებებს პუი-ს განხორციელებისათვის. ამ თეორიის მიხედვით კონკურენციული ბაზრის მომსახურებისათვის კომპანია უნდა ფლობდეს მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელ უპირატესობებს. ეს უპირატესობები გულისხმობენ კომპანიის სიდიდეს, მის პოზიციას, ბაზარზე რესურსების გამოყენების შესაძლებლობებსა და არამატერიალური აქტივების მფლობელობას (პატენტები, საავტორო უფლებები, მმართველობითი რესურსები, კადრები). მაშინ კომპანიის მოგება უფრო მეტია, როდესაც თვითონ იყენებს ამ უპირატესობებს, ვიდრე მათი გაყიდვის ან სხვა ფირმებზე უპირატესობათა გამოყენების უფლების გადაცემის შემთხვევაში. კომპანია თავის უპირატესობათა ინტერნაციონალიზაციას ეწევა პუი-ს საქმიანობის გაფართოების გზით. ტნკ-ები ემსახურებიან უცხოურ ბაზრებს და იმავდროულად ანაწილებენ საწარმოო რესურსებს თავიანთი კონტროლის მეთოდების მიხედვით. ფირმებს შეუძლიათ ბაზარს ამჯობინონ თავიანთი უპირატესობების ინტერნაციონალიზაცია.

დანინგის ,,ექლექტიკური პარადიგმა" სასარგებლო იქნება პრაქტიკული მიზნების მიღწევისათვის პუი-ის მოზიდვის გზაზე. ვინაიდან საჭიროა მეტი ინფორმაციის მოპოვება იმ ფაქტორების შესახებ, რომლებიც გავლენას ახდენენ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ნაკადებზე. სხვა ქვეყნების გამოცდილებაზე დაყრდნობით შესაძლებელია განისაზღვროს ინსტრუმენტები, ღონისძიებები და პოლიტიკური მიმართულებები, თუმცა აუცილებელია მიმღები ქვეყნისათვის დამახასიათებელი თავისებურებების გათვალისწინებაც[10]. კერძოდ, საკუთარი უპირატესობების (ბუნება, ადგილობრივი ფაქტორებისა და ბაზრის ჯამი) შედარებითი ანალიზი იმასთან, რაც აქვს კონკურენტ პუი-ის მიმღებ ქვეყნას. ასევე, პოტენციური უცხოელი ინვესტორების კონკრეტული უპირატესობებისა და დიდი შესაძლებლობების მქონე კომპანიების ინტერნალიზაციის ხარისხის შესწავლა ქვეყანას მისცემს შესაძლებლობას ბევრად ეფექტურად იმუშაოს უცხოელი ინვესტორების ძიების მიმართულებით, ეფექტურად აწარმოოს მოლაპარკებები მათთან და დაარწმუნოს ისინი კაპიტალის დაბანდების სარგებლიანობაში. გარდა ამისა, საკუთარი უპირატესობების ანალზი სახელმწიფოს საშუალებას აძლევს ასევე დაინახოს ნაკლი ამ მიმართებით, რაც აიძულებს ღონისძიებების გატარებას მათ გამოსასწორებლად – გაზარდოს მისი უპირატესობები ეკონომიკურ, პოლიტიკურ, სამართლებრივ და სოციალურ სფეროებში[11].

ამიერკავკასიის სახელმწიფოებმა საინვესტიციო პოლიტიკის შემუშავებასა და განვითარებაში უკვე საკმაო გამოცდილება დააგროვეს. სისტემატურად ხდება მისი დახვეწა და ახალი მექანიზმების შემუშავება. შედეგად, მათ საინვ-

---

10 ნ. ბებიაშვილი, საინვესტიციო გარემო და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები სქართველოში, ჟურ., საქართველოს ეკონომიკა, 2008, 3.

11 м. Мисакян, И. Кокушкина, Теории прямых иностранных инвестиций, практическое значение для переходных экономик, Жур., Проблемы современной экономики, 2007, №4.

ესტიციო განვითარების მნიშვნელოვანი გზა განვლეს. აქედან გამომდინარე, საინვესტიციო სტრატეგიის შემუშავებაში შეიძლება გამოყენებული იქნას ასევე,,ნაციის საინვესტიციო განვითარების გზის" თეორია. ამ თეორის თანახმად, რეგიონის ქვეყნები ფაქტობრივად იმყოფებიან საინვესტიციო განვითარების მეორე ფაზაში. ქვეყნების პუი-ის მიმდინარე პოზიციის რეალური შეფასება და მოცემული პოზიციის ძირითადი თავისებურებების შესწავლა საშუალებას იძლევა განისაზღვროს ეფექტური საინვესტიციო პოლიტიკა, რომლის რეალიზაცია ხელს შეუწყობს საინვესტიციო განვითარების შემდეგ ფაზაზე გადასვლას. რაც შეეხება ,,მფრინავი ბატების პარდიგმებს," ამ თეორიის ჩარჩოში შესაბამისად ყურადღება უნდა მიექცეს შემდეგ საკითხებს: რეგიონალური და საერთაშორისო ინტეგრაციის გაღრმავება და მისი გამოყენება ეკონომიკური ჩამორჩენის შემცირებისათვის; ნაციონალური ეკონომიკის შემდგომი ლიბერალიზაცია; საინვესტიციო კლიმატის სრულყოფილება. ერთი სიტყვით შეიქმნას პოლიტიკურად და ეკონომიკურად უფრო სტაბილური საინვესტიციო გარემო, რისთვისაც აუცილებელია ეკონომიკური კრიზისის, კორუფციის, ბიუროკრატიზმისა და სხვა ხელისშემშლელი პირობების აღმოფხვრაც. კერძო საკუთრების ინსტიტუციონალური შეზღუდვის ან სპეციალური შეზღუდვების არსებობა, რომელსაც ადგენს სახელმწიფო ხელს უშლის პუი-ის ნაკადს[12].

ამიერკავკასიის სახელმწიფოებში ინვესტირების განხორციელებისათვის შემდეგი სერიოზული საფუძვლებია: სტრატეგიული გეოგრაფიული მდებარეობა; სტაბილური მაკროეკონომიკური გარემო; კონკურენტული სავაჭრო წესები; ფართომასშტაბიანი საპრივატიზაციო პოლიტიკა; სახელ-

---

[12] О.В. Носова, Макроэкономические подходы исследованию иностранных инвестиций в институциональной среде, Научные труды ДНТУ, Серия – экономическая, Выруск 103-2б с.99.

მწიფო ქონების პრივატიზაცია; გარკვეული წარმატებები კორუფციასთან ბრძოლაში; დინამიკური საბანკო სექტორი; ლიბერალური შრომითი კანონები; უძველესი კულტურისა და ტრადიციების ქონა და სხვა.

ამრიგად, ამიერკავკასიის სახელმწიფოების მიერ ნაციონალური საინვესტიციო კონცეფციის შემუშავების დროს პუი-ის თეორიების ცალკეული ელემენტების კომპლექსური გამოყენება, რათქმაუნდა კონკრეტული ქვეყნის თავისებურებებისა და სპეციფიკის გათვალისწინებით, ხელს შეუწყობს ეფექტური საინვესტიციო პოლიტიკის შემუშავებსა და განხორციელებას. ასევე, ეროვნულ ეკონომიკაში პუი-ის ნაკადის გაზრდას და მათი გამოყენების ეფექტურობის ზრდას.

1.2. ტრანსნაციონალური კორპორაციების ფორმირების ისტორიული ეტაპები

ტნკ-ების ისტორიულმა განვითარებამ რამდენიმე ეტაპი განვლო[13]. თანამედროევე ტნკ-ები განვითარდნენ და გაძლიერდნენ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ. თუმცა, მათი შორეული წინამორბედები დიდი ხანია არსებობდნენ. თანამედროვე ტიპის ნაციონალური სახელმწიფოს ჩამოყალიბებამდე საზღვარგარეთ პირდაპირი ბიზნეს ოპერაციები მრავალი საუკუნეა არსებობს. მაგ., XV ს-ის ფლორენციაში ,,Medici bank"-ი თავისი ბიზნეს საქმიანობით შეიძლება ჩაითავლოს მსაგავსი ტიპის კომპანიად.

XVII-XVIII საუკუნეებში ჩამოყალიბდა რამდენიმე კომპანია, რომლებიც ვაჭრობდნენ ევროპასა და აზიას შორის.

[13] Шагурин С.В., Шимко П.Д., Экономика транснационального предприятия, Санкт-Петербург, 2008, с. 16

მაგ., „East indi Company", „Royal African Company" და სხვები მიჩნეულია თანამედროვე ტნკ-ების წინაპრებად. ეს კომპანიები დაქირავებულნი იყვნენ მთავრობის მიერ და გარკვეული მხარდაჭერითაც სარგებლობდნენ. ფაქტობრივად მთავრობები მოქმედებდნენ ამ კომპანიების მეშვეობით, რადგან იმ დროს ევროპის სახელმწიფოებს არ გააჩნდათ სხვა უფრო მოსახერხებელი საშუალება იმისათვის, რომ თავიანთი პოლიტიკა გაეტარებინათ კოლონიურ ტერიტორიებზე[14].

ტნკ-ების წარმოქმნის მომენტიდან (XIX ს-ის დასასრული) დღემდე მათ არსებითი ტრანსფორმაცია განიცადეს და ეს პროცესი დღესაც მიმდინარეობს.

პირველი თაობის ტნკ-ების საქმიანობა მნიშვნელოვანწილად დაკავშირებული იყო ყოფილი კოლონიური ქვეყნების ნედლეულის გადამუშავებასთან, რაც იძლევა საფუძველს განისაზღვროს ისინი, როგორც „სანედლეულო-ეროვნული ტნკ-ები". თავისი ორგანიზაციულ-ეკონომიკური ფორმებით და ფუნქციონირების მექანიზმებით ეს იყო კარტელები, სინდიკატები და პირველი ტრესტები. შემდეგ მსოფლიო არენაზე გამოჩნდნენ ტრესტული ტიპის ტნკ-ები, რომლებიც დაკავშირებული იყო სამხედრო-ტექნიკური პროდუქციის წარმოებასთან.

მეორე თაობის მსგავსი ტიპის ზოგიერთმა ტნკ-ებმა ვინაიდან აწარმოებდნენ სხვადასხვა სახეობის სამხედრო ტექნიკას, საკუთარი პოზიცია მსოფლიო ეკონომიკაში მეორე მსოფლიო ომის შემდეგაც კი შეინარჩუნს.

XX ს-ის 60-იან წლებში ბევრად უფრო მნიშვნელოვანი როლის თამაშს იწყებს მესამე თაობის ტნკ-ები. ისინი ფართოდ გამოიყენებდნენ სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუციის

---

[14] Grazia Letto-Gillies, Transnational Corporations and International Production, Concepts, Theories and Effects, Published by Edward Elger Publishing Limited Glersanda House, Northamption, Massachusetts, 2005, p. 6.

მიღწევებს. ესენი იყვნენ ტექნო-მომხმარებელი კომპანიები, რომლებიც მოგვევლინენ კონცერნების და კონგლომერატების ორგანიზაციულ-ეკონომიკური ფორმებით.

XX ს-ის 60-80-იან წლებში ტნკ-ებმა თავიანთ საქმიანობაში ერთმანეთს შეზღუდულად დაუკავშირეს ეროვნული და უცხოური წარმოების ელემენტები: საქონლის რეალიზაცია, პერსონალის შრომის ორგანიზაცია და მართვა, მარკეტინგის სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობა და გაყიდვების შემდგომი მომსახურება. კვლავწარმოების პროცესის ძირითადი ელემენტებიც გადავიდა შესაბამისი ქვეყნების საერთო სტანდარტებსა და პრინციპებზე.

მესამე თაობის ტნკ-ები მოხერხებულად ავრცელებდნენ სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუციის მიღწევებს მსოფლიო მეურნეობის პერიფერიულ ზონებში და, რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია ქმნიდნენ ეკონომიკურ წანამძღვრებს საერთაშორისო წარმოების გაჩენისათვის ერთიან საბაზრო და საინფორმაციო სივრცესთან, კაპიტალის და შრომითი ძალების საერთაშორისო ბაზართან, სამეცნიერო-ტექნიკურ მომსახურებასთან ერთად. მათი მიზანი იყო გასაღების ბაზრის, ნედლეულის წყაროებისა და კაპიტალის გამოყენების სფეროს მოპოვება.

XX ს-ის 60-იანი წლების დასაწყისში თანდათანობით გამოჩნდნენ და ფეხი მოიკიდეს მეოთხე თაობის გლობალურმა ტნკ-ებმა. მათი განმასხვავებელი ნიშნები იყო:

- ბაზრის პლანეტარული ხედვა და კონკურენციის განხორცილება მსოფლიოს მასშტაბით;

- შრომის ბაზრის დაყოფა რამდენიმე მსგავს ტნკ-ებთან ერთად;

- ახალი საინფორმაციო ტექნოლოგიების საფუძველზე საკუთარი ფილიალების საქმიანობის კოორდინაცია;

- თითოეული საწარმოო კვანძის მოქნილი ორგანიზაცია, კორპორაციის სტრუქტურის ადაპტირება, საბუღალტრო ანგარიშების და აუდიტის ერთიანი ორგანიზაცია;

- საკუთარი ფილიალების, ქარხნების და ერთობლივი საწარმოების გაერთიანება მართვის ერთიან საერთაშორისო ქსელში, რომელიც თავის მხრივ ინტეგრირებულია ტნკ-ების სხვა ქსელებთან;

- ეკონომიკური და პოლიტიკური გავლენის მცდელობა იმ სახელმწიფოებზე, სადაც მოქმდებენ.

ამჟამად, ძირითადად შეიქმნა ისეთი ქსელი, სადაც ტნკ-ები აკონტროლებენ მსოფლიოს სამრეწველო წარმობის ნახევარზე მეტს, საგარეო ვაჭრობის 63%. ასევე, დაახლოებით ახალი ტქნიკის, ტექნოლოგიების და ,,ნოუ ჰაუების" 415 პატენტს და ლიცენზიას. ტნკ-ების კონტროლის ქვეშ არის ფეტვის, სიმინდის, ყავის, ხეტყის, თამბაქოს, რკინის მადნის მსოფლიო ბაზრის 90%, სპილენძის და ბოქსიტის 85%, ჩაის და კალის 80%, ბანანის, ნატურალური კაუჩუკის და ნავთობის ნედლეულის 75%.

ამერიკის შეერთებული შტატების ექსპორტის ნახევარს ახორცილებენ ამერიკული და უცხოური ტნკ-ები. დიდ ბრიტანეთში მათი წილი აღწევს 80%, სინგაპურში 90%. გაყიდვების დიდი ნაწილი, რომელიც დაკავშირებულია ახალი ტექნოლოგიების ტრანსფერთან, რომელიც ხორციელდება ტნკ-ების შიგნით" ამერიკის შეერთებულ შტატებში მათი წილი შეადგენს 80%, ხოლო დიდ ბრიტანეთში 90%.[15]

რაც შეეხება ტერმინს ,,გლობალური კორპორაციები," დღეს იგი ხშირად გამოიყენება ეკონომიკურ ლიტერატურაში, რაც ნიშნავს იმას, რომ ისინი მთელი მსოფლიოს მასშტაბით და ყველგან მოქმედებენ. ასეთად შეძლება ჩაითავლოს

---

[15] Окопова Е.С. и др. Мировая экономика и международные экономические отношения / Е.С.Окопова., О.М. Воронкова, Н.Н.Гаврилка. – Ростов-на-Дону.: Феникс, - 2002, с. 275-290

,,ექსონი” (აქვს საკუთარი ფილიალები მსოფლიოს 110 ქვეყანაში), ,,კოკა-კოლა (მას 190 ქვეყნაში აქვს ფილიალი).

ამრიგად, მათი სტრატეგია ხასიათდება ინოვაციური აგრესიულობითა და დინამიზმით, რომელიც გამოდის ცალმხრივი დარგობრივი სტრუქტურიდან და თანდათანობით სრულყოფილს ხდის შიდაკორპორაციულ სტრუქტურას. ასევე, მიზანმიმართულად ახდენს არა ბაზრის ცალკეული სეგმენტების მოპოვებას, არამედ მთავარი მსოფლიო მეურნეობის პოზიციის მოპოვებას წარმოებაში და პროდუქციის რეალიზაციაში.

პირველი თაობის ტნკ-ების ძირითად მიზანს წარმოადგენდა XIX საუკუნის ბოლოსა და XX ს-ის დასაწყისში მსოფლიოში რესურსების იაფი წყაროების ხელში ჩაგდება. აღსანიშნავია, რომ ამ პერიოდში ამიერკავკასიის რეგიონი მოხვდა მათი ინტერესების სფეროში. ამიერკავკასიის გეოპოლიტიკური მდებარეობა და აქ არსებულ სანედლეულო რესურსი (მაგ. საქართველოში ჭიათურის მანგანუმი, აზერბაიჯანში ნავთობი და ა.შ. ასევე გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც რომ აქედან ნედლეული უფრო იაფად და უსაფრთხოდ გაჰქონდათ) იმთავითვე განაპირობებდა ევროპული კომპანიების ინტერესს რეგიონისადმი. მაშინ საქართველოს ეკონომიკაში დამკვიდრების თვალსაზრისით ერთ-ერთი წამყვანი ადგილი ეკუთვნოდა გერმანული, ფრანგული და ინგლისური[16] კომპანიების კაპიტალს. პირველ მსოფლიო ომამდე ჭიათურა იძლეოდა მანგანუმის მსოფლიო ექსპორტის 30-50%. გერმანიის მზარდი მეტალურგიული და ქიმიური მრეწველობა დიდად იყო დამოკიდებული ჭიათურის მანგანუმზე[17].

საქართველოში თუ უცხოელებს მანგანუმი იზიდავდა, აზერბაიჯანში ნავთობი იყო. 1874 წელს ბაქოში, პირველად

---

[16] ზ. ბურკაძე, ფრანგული კაპიტალი საქართველოში 1800-1914 წწ., დისერტაცია, ხელნაწრი, თბ., 1998, გვ. 109-136.
[17] რ. ფუტკარაძე, საქართველო-გერმანიის ეკონომიკური თანამშრომლობის პრიორიტეტები, თბ., 2006, გვ, 42-46

მსოფლიოში, შეიქმნა ვერტიკალურად ინტეგრირებული ნავთობის კომპანია ,,ბაქოს ნავთობის საზოგადოება[18]”.

1876 წელს ძმებმა ნობელებმა ბაქოში დაარსეს ნავთობის კომპანია, რომელიც ნავთობის მოპოვებითა და გადამუშაებით იყო დაკავებული. 1883 წლიდან როტშილდები აქტიურად ჩაერთვნენ საფინანსო-საკრედიტო ოპერაციებში ბაქოში. მათი საქმიანობა ძირითადად მოიცავდა ნავთობის რეალიზაციას.

1883 წელს ექსპლუატაციაში შევიდა ბაქო-ბათუმის სარკინიგზო, ხოლო 1907 წელს ბაქო-ბათუმის ნავთობსადენი, რამაც ამიერკავკასიის რეგიონი კიდევ უფრო მეტად დააკავშირა მსოფლიო ბაზარს.

1886 წელს შეიქმნა კასპი-შავი ზღვის ნავთობის როტშილდების კომპანია. 1890 წელს ბაქოს ნავთობის ექსპორტის 42% ბანკ როტშილდის კონტროლით ხორციელდებოდა.

1901 წელს ბაქოში მოპოვებულ იქნა 11 მილ ტონა ნავთობი, რაც მსოფლიო მოპოვების 50% შეადგენდა. აზერბაიჯანში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე ფუნქციონირებდა 109 სააქციო საზოგადოება, რომელთაგან 72 ეკუთვნოდა რუსულ კაპიტალს (240 მილ რუბლი), ხოლო 37 ინგლისურ კაპიტალს (100 მილ ფუნტი სტერლინგი). ნობელის კაპიტალდაბანდება 30 მილ რუბლს შეადგენდა.[19]

გარდა აღნიშნული კომპანიებისა, საქართველოში ასევე წარმატებულად საქმიანობდნენ ფრანგული კომპანიები. ,,ახტალის საბადოების ფრანგული კომპანია”, ,,კავკასიის სამრეწველო და მეტალურგიული ანონიმური საზოგადოება”, ,,ტერ ნიუარი”, ,,დარკვეთის საბადოთა საზოგადოება” და ,,სამთო-სამრეწველო და კომერციული საზოგადოება[20]”.

---

[18] წყარო: http://www.mirnefti.ru/index.php?id=128

[19] წყარო: ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ НЕФТЯНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ http://www.azerbaijan.az/_Economy/_OilStrategy/oilStrategy_02_r.html

[20] ზ. ბურკაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 109-136.

ასევე, აღსანიშნავია ევროპული კომპანიის ,,სიმენსი და ჰალსკეს" საქმიანობა ამიერკავკასიაში. XIX ს-ის 50-იან წლებში კომპანიამ ამიერკავკასიაში დაიწყო სატელეგრაფო ხაზების გაყვანა. გარდა ამისა, იგი საქმიანობდა ნავთობისა და სპილენძის წარმოებაში, ძვირფასი ლითონებისა და კობალტის მოპოვებაში და ა.შ. აღნიშნულმა კომპანიამ დიდი წვლილი შეიატანა ამიერკავკასიის ელექტროსადგურის მშენებლობასა და ელექტრო-ტექნიკური საქონლის შემოტანა-რეალიზაციის საქმეში[21].

ამრიგად, პირველი ევროპული კომპანიები ამიერკავკასიის რეგიონში ნედლეულის მოპოვებასა და რეალიზაციას ემსახურებოდნენ.

1.3. ტრანსნაციონალური კორპორაციების საქმიანობის მოდელების და ორგანიზაციულ-ეკონომიკური ფორმების ევოლუცია

განსხვავებულია ტნკ-ების ორგანიზაციულ-ეკონომიკური ფორმები და მოდელები, რაც განპირობებულია ქვეყნის ეკონომიკური წყობის თავისებურებებით და ისტორიით. ტნკ-ების მოდელები ერთმანეთს ენაცვლებიან ან ერთდროულად არსებობენ სხვადასხვა ქვეყანში.

XX ს-ის 40-50-იან წლებში თავისი ორგანიზაციულ-ეკონომიკური ფორმებით და ფუნქციონირების მექანიზმებით ეს იყო კარტელი, სინდიკატი და პირველი ტრესტები.

კარტელი – დამოუკიდებელი სამრეწველო წარმოების ასოციაცია, რომელიც აწარმოებს ერთი სახის პროდუქციას. მისი საქმიანობა მიმართულია იქეთკენ, რომ მიაღწიოს ბაზრის განსაზღვრულ მონოპოლისტურ კონტროლს. ასეთი ასოციაციის წევრობას ნებაყოფილობითი ხასიათი აქვს. წევ-

[21] რ. ფუტკარაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 123.

რები ინარჩუნებენ ორგანიზაციულ და ფინანსურ დამოუკიდებლობას, თუმცა თანხმდებიან ფასის პოლიტიკაზე და წარმობის მასშტაბებზე. კარტელები კლასიფიცირდებიან ოთხი ძირითადი ნიშნის მიხედვით:

1. ასოციაცია, რომელიც გაყიდვების პირობების კონტროლს ცდილობს;

2. ასოციაცია, რომელიც ფასის დადგენას ცდილობს;

3. ასოციაცია საწარმოო საქმიანობის, გაყიდვების ტერიტორიის და მომხმარებლის გადიდების მიზნით კარტელების წევრებს შორის;

4. ასოციაცია ბიზნესის ამა თუ იმ მიმართულებაში ფიქსირებული წილის დადგენის მიზნით.

როგორც წესი, კარტელი წარმოადგენს ერთი დარგის გაერთიანებას, კომპანიას, რომლებიც ურთიერთობებს აგებს შეთანხმებით ერთობლივი კომერციული საქმიანობა – გასაღების რეგულირების თაობაზე. პრაქტიკაში კარტელები ჩვეულებრივ გამოდიან კომერციული საქმიანობის ჩარჩოებიდან, რომელიც განსაზღვრავს საქონლის ასორტიმენტს და მათი წარმოების სიდიდეს. კარტელებისათვის დამახასიათებელია შემდეგი ნიშნების არსებობა: გაერთიანების სახელშეკრულებო ხასიათი, კარტელის მონაწილეების საკუთრების უფლების შენარჩუნება საკუთარ წარმოებაში, ფინანსური და იურიდიული დამოუკიდებლობა; ერთობლივი საქმიანობა პროდუქციის რეალიზაციისათვის, რომელიც შეიძლება გაფართოვდეს მოცემული საქონლის წარმოებაზე, თუმცა შეზღუდული ხარისხით. ხშირად კარტელები არსებობენ ფარულადაც, საიდუმლო შეთანხმების სახით, რომელიც არის დამატება რაიმე ოფიციალური ტექსტის, ან კიდევ ზეპირი ფორმით ე.წ. ,,ჯენტლმენური შეთანხმება". დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში, სადაც მოქმედებს სპეციალური კანონმდებლობა და რომელიც კარტელებს ყოფს ,,სასურველ" და ,,მავნე" ნაწილებად, ითვლის ასეულობით ოფიციალურად დარე-

გისტრირებულ კარტელს. რათქმაუნდა მხედველობაში არ მიიღება ისინი, რომლებიც არსებობენ რეგისტრაციის გარეშე. ამერიკის შეერთებულ შტატებში კარტელების არსებობა კანონით აკრძალულია. მათ ფუნქციას ასრულებენ სავაჭრო-სამრეწველო ასოციაციები (საწარმოთა კავშირები), რომლებიც ახორციელებენ ბაზრის მონოპოლისტურ რეგულირებას დარგის მასშტაბებში. საერთაშორისო პრაქტიკაში არ არსებობს სამართლებრივი დოკუმენტი, რომელიც შეზღუდავდა კარტელიზაციას. საერთაშორისო კარტელის ბევრად უფრო მიახლოებული მაგალითია ნავთობის ექსპორტიორი ქვეყნების ორგანიზაცია.

სინდიკატი – ეს არის კარტელური შეთანხმების სახესხვაობა, რომელიც მის წევრებს სთავაზობს პროდუქციის გასაღებას ერთიანი გასაღების ორგანოს მეშვეობით და რომელიც იქმნება სააქციო საზოგადოების ან შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების ფორმით.

სინდიკატის წევრების პროდუქციის გასაღების ფუნქცია ასევე შეიძლება დაევალოს ერთ-ერთ მის მონაწილეს. შეთანხმების პირობებიდან გამომდინარე ერთიანი გასაღების ორგანოს მეშვეობით შეიძლება გაიყიდოს არა ყველა, არამედ სინდიკატის მონაწილის პროდუქციის მხოლოდ განსაზღვრული ნაწილი. სინდიკატის წევრი ინარჩუნებს თავის იურიდიულ და კომერციულ თავისუფლებას, ხოლო ზოგჯერ საკუთარი გასაღების ქსელსაც კი, რომელიც მჭიდროდ არის დაკავშირებული სინდიკატთან, სავაჭრო წერტთან ან საზოგადოებასთან.

სიდიკატის ფორმა ბევრად გავრცელებულია მასობრივი წარმოების ერთი სახის დარგებში: სამთომომპოვებელი, მეტალურგიული, ქიმიური დარგები. სავაჭრო წერტი ან გასაღების საზოგადოება ხშირად ახდენს ნედლეულის ყიდვას სინდიკატის წევრებისათვის.

ტრესტი – მონოპოლისტიური გაერთიანებაა, რომელშიც სხვადასხვა წარმოებაა. ისინი ადრე ეკუთვნოდნენ სხვადასხვა მწარმოებლებს და თანდათან საკუთარი იურიდიული და სამეურნეო დამოუკიდებლობის დაკარგვის შემდეგ, შერწყმის შედეგად ჩამოყალიბდნენ ერთიან საწარმო კომპლექსად.

ტრესტი, სხვა მონოპოლისტური გაერთიანებებისაგან განსხვავებით გამოირჩევა წარმოების საქმიანობის ერთგვაროვნებით, რაც ვლინდება პროდუქციის ერთ ან რამდენიმე ანალოგიური სახეობის სპეციალიზაციაში.

ტრესტის ფორმა მოსახერხებელია კომბინირებული წარმოების ორგანიზაციისათვის, ე.ი. ეს არის წარმოების სხვადასხვა დარეგბის გაერთიანება ერთი კომპანიის ხელში. აქედან გამომდინარე, იგი წარმოადგენს ან ნედლეულის დამუშავების თანმიმდევრულ საფეხურს, ან თამაშობს დამხმარე როლს ერთიმეორესთან მიმართებით. ტრესტში შემავალი ყველა საწარმოო ექვემდებარება ერთიან ხელმძღვანელობას, რომელიც ახორციელებს ერთიან ოპერატიულ მართვას, როგორც ყველა საწარმოო კომპლექსთან, ასევე მასთან დაკავშირებულ მომსახურებისა და ვაჭრობის საწარმოებთან.

ტრესტში გამოყოფენ სხვადასხვა სახის საწარმოების გაერთიანების ორ საშუალებას: ცალკეული კომპანიების აქტივების უშუალო შერწყმა მთავარი კომპანიის აქტივებთან და ტრესტის მთავრი კომპანიის მიერ საწარმოოს სააქციო კაპიტალის წილის შეძენა. ტრესტის შემადგენლობაში შეიძლება იყოს წარმოება, რომელსაც ტრესტი მართავს მონაწილეობის სისტემის დახმარებით შვილობილი კომპანიის მეშვეობით. ასეთი წარმოება, მართალია ფორმალურად დამოუკიდებელია, მაგრამ ფაქტიურად იმართება ერთი ცენტრიდან. ასეთი ცენტრი შეიძლება იყოს ჰოლდინგი, რომელიც აკონტროლებს თითქმის ყველა აქციას და რეალურად განა-

გებს წარმოების საწარმოო, კომერციულ და ფინანსურ საქმიანობას.

კონცერნები და კონგლომერატები, რომლებიც გამოჩნდნენ XX ს-ის 60-იან წლებში დღემდე ინარჩუნებენ პოზიციებს.

კონცერნი – დამოუკიდებელი საწარმოების გაერთიანებაა, რომლებიც ერთმანეთთან დაკავშირებულია მონაწილეობის სისტემის მეშვეობით, ხელშეკრულებით საერთო ინტერესების შესახებ, პერსონალური უნით, საპატენტო-სალიცენზიო შეთანხმებით, დაფინასებით, მჭიდრო საწარმოო თანამშრომლობით.

წარმოება, რომელიც ერთიანდება კონცერში, რჩება იურიდიულ პირად სააქციო საზოგადოების ან სავაჭრო ამხანაგობის ფორმით. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ მსხვილი კაპიტალმფლობელებისაგან სხვადასხვა კომპანიებისკენ გადის ძაფები, ხშირად უხილავი, რომლებიც შედიან კონცერნში და რომელთა მეშვეობითაც კონცერნი სრულად აკონტროლებს მასში შემავალი კომპანიების საქმიანობას.

ჩვეულებრივ კონცერნი არის წარმოების სხვადასხვა დარგების სამრეწველო ხასიათის გაერთიანება. კონცერნები განსხვავდებიან ,,ვერტიკალური" და ,,ჰორიზონატალური" ხასიათის გაერთიანებით. ვერტიკალური გაერთიანებები მოიცავენ მრეწველების სხვადასხვა დარგის წარმოებებს, რომელთა საწარმოო პროცესი ურთიერთდაკავშირებულია (მაგ., სამთომომპოვებელი, მეტალუგიული და მანქანათმშენებელი). ჰორიზონტალური გაერთიანებები მოიცავენ მრეწველობის სხვადასხვა დარგების წარმოებებს, რომლებიც არ არიან, ან სუსტად არიან დაკავშირებული ერთმანეთთან.

საკმაოდ ფართო გავრცელება ჰპოვა სამრეწველო ჰოლდინგების შექმნამ, რომლებიც თავად არ არიან დაკავებულნი სამრეწველო საქმიანობით. ისინი მხოლოდ მასში შემავალი წარმოებების საქმიანობის კონტროლს ახორციე-

ლებენ ,,მონაწილეობის სისტემის" გზით. ჰოლდინგში შემავალი კომპანიები ფლობენ იურიდიულ და სამეურნეო დამოუკიდებლობას და დებენ საგარეო სავაჭრო გარიგებებს საკუთარი სახელით. თუმცა, ძირითადი საკითხების გადაწყვეტა, რომელბიც ეხება მათ მოღვაწეობას და რომელსაც მოაქვს შემოსავალი, ეკუთვნის ჰოლდინგურ კომპანიას.

კონგლომერატი - უმსხვილესი ინსტიტუტებისა და წარმოების გაერთიანებაა, რომელიც ღებულობს მონაწილეობას წარმოების კონტროლში და იმავდროულად ყურადღებას აქცევს მეურნეობის სხვადასხვა დარგებს მსოფლიო მასშტაბით. ეს ჯგუფი ტექნიკურად არ არის წარმოებებს შორის დაკავშირებული, რომლებიც ეკუთვნის ერთ კომპანიას და უშვებს ერთ ან წარმოების მეტ სტადიაზე სხვადასხვა სახის ერთმანეთისათვის არაკონკურენტუნარიან საქონელს ან ოპერირებს ბაზრის სეგმენტებზე, რომლებიც არ კვეთენ ინტერესებს. კონგლომერატებმა მიიღეს ფართო გავრცელება ამერიკის შეერთებულ შტატებში და იაპონიაში: კონგლომერატული გაერთიანებაა ამერიკული ტნკ - „ITT" (international Telephone and Telegraph), რომელიც აწარმოებს სატელეკომუნიკაციო და საკომპლექტო მოწყობილობებს ავტომობილებისათვის.[22]

არსებობს ტრანსნაციონალური კომპანიების საქმიანობის ორი მოდელი:

ა) ტნკ-ების ქცევის ტრადიციული მოდელი, რომელიც გვთავაზობს წარმომქმნელ ქვეყნაში საქონლის შექმნას და შემდეგ მის ექსპორტს უცხოეთში. ტნკ-ების ქცევის ეს მოდელი ბევად ძვირადღირებული და არარაციონალურია.

ბ) ტნკ-ების ქცევის თანამედროევ მოდელი კი არის ბევრად რაციონალური, იგი გულისხმობს წარმოების ტერიტორიულ განლაგებას, დამუშავების გადატანით იმ ქვეყნაში,

---

[22] В.В.Волошин, Справочник экономиста-международника, М.: АПН. – 1984, с. 421-480.

სადაც საუკეთესო პირობაა მათი განხორციელბისა და დანერგვისათვის, იქ სადაც წარმოება ბევრად უფრო იაფი დაჯდება.[23]

ამრიგად, ტნკ ეს არის მონოპოლისტური გაერთიანება (კონცერნი ან საერთაშორისო კორპორაცია, გლობალური გაერთიანება), რომლის ფარგლებში გაერთიანებულია მსოფლიო მეურნეობის ერთი ან რამდენიმე დარგის მრავალრიცხოვანი წარმოება. ისინი დაკავებულნი არიან საწარმოო და სავაჭრო საქმიანობით, რომელიც სცდება ქვეყნის ეროვნულ ჩარჩოებს.

ტნკ-ების განვითრების ისტორიიდან შეიძლება გამოიყოს შემდეგი ეტაპები:

1. XIX ს-ის დასარული – ტნკ-ების წარმოქმნა (კოლონიალური ტიპი);

2. XX ს-ის 40-იანი წლების დასაწყისიდან ტნკ-ების ჩამოყალიბება

3. XX ს-ის 60-80-იანი წლები – ტრანსნაციონალური კაპიტალის განვითარება;

4. XX ს-ის 80-იანი წლები – კორპორატიული გიგანტების გალენის ზრდა.

ევოლუციის თითეული ეტაპი შეესაბამება ტნკ-ების ორგანიზაციული ფორმის განსაზღვრებას:

- პირველი თაობის ტნკ – კოლონიალურ-სანედლეულო, კარტელების, სინდიკატების და პირველი ტრესტების სახით;

- მეორე თაობის ტნკ – სამხედრო-ტექნიკური, ტრესტული ტიპის;

- მესამე თაობის ტნკ – ტექნიკურ-სამომხმარებლო, კონცერნებისა და კონგლომერატების სახით;

---

[23] Окопова Е.С. и др. Мировая экономика и международные экономические отношения / Е.С.Окопова., О.М. Воронкова, Н.Н.Гаврилка. – Ростов-на-Дону.: Феникс, - 2000, с. 360.

- მეოთხე თაობის ტნკ – გლობალური ტნკ-ები.

დღეისათვის სამეცნიერო ლიტერატურაში ორგანიზაციული ნიშნების მიხედვით ტნკ-ების შემდეგი ტიპები გამოიყოფა[24]: 1. მრავალეროვნული კორპორაციები; 2. ინტერნაციონალური კორპორაციები; 3. ტრანსნაციონალური კომანიები; 4. გლობალური კომპანიები[25].

ტრანსეროვნულია კომპანია, როცა საქმიანობას ეწევა ეროვნულ საზღვრებს გარეთ სტრატეგიის კოორდინაციის, ინტეგრაციისა და ლოკალური დიფერენციაციის სხვადასხვა ხარისხით, ბაზრებისა და ბიზნესის განხორციელების სპეციფიკური პირობებიდან გამომდინარე.

მულტინაციონალურია კომპანია, რომელიც ბიზნესს ახორციელებს მრავალ ქვეყანაში, ამასთან, მისი სტრატეგია და მმართველობითი გადაწყვეტილებები დეცენტრალიზებულია უცხოურ განყოფილებებს შორის.

ორგანიზაცია, რომელიც საქმიანობას ახორციელებს ერთზე მეტ ქვეყანაში დედა კომპანიის გამოცდილების გამოყენებით ინტერნაციონალური კომპანიაა [26].

კომპანია, რომელიც საქმიანობის წარმართავს ყველა ქვეყანაში ერთიანი სტრატეგიით, რომელიც მსოფლიოს მასშტაბით მაღალკოორდინირებული და მაღალინტეგრირებულია გლობალური ხასიათისაა. ამ შემთხვევაში ბიზნესის სუბიექტების სტრატეგია განისაზღვრება ცენტრალიზებულად, ხოლო განყოფილებებს მცირე ავტონომია აქვთ მინიჭებული.

გ. ლეტო-გილიერის მიხედვით ტნკ არის კომპანია, რომელიც პირდაპირ ბიზნეს მოქმედებებს ეწევა სულ ცოტა

---

[24] გაეროს UNCDAT-ის მიერ ძირითად გამოყენებულია ტერმნი ტრანსნაციონალური კორპორაციები.

[25] И.Г. Владимирова, Роль и место транснациональных корпораций в современной экономике, Жур. Менеджмент в России и за рубежом, №2, 1998

[26] Bartlett Ch. Ghoshal S. Managing Across Borders: Transnational Solution, Harvard Business School Press, 2002, gv, 17

ორ ქვეყნაში. მისი აზრით კომპანისათვის საკამრისი არ არის საზღვარგარეთ საერთაშორისო ბიზნესში ჩართვა, რომ იგი კლასიფიცირდეს როგორც ტრანსნაციონალური ან მულტინაციონალური კომპანია. ან კიდევ კომპანია, რომელიც ჩაბმულია საერთაშორისო ბიზნესში მომსახურებისა და საქონლის ექსპორტით ან იმპორტით, ან უსამართლო სახელშეკრულებო თანმშრომლობით, ან თუნდაც ეწევა საერთაშორისო პორტფელურ ინვესტიციებს და ინვესტირებას ახდენს სუფთა ფინანსური მიზეზით ვერ გახდება ტნკ ამგვარი ბიზნეს მოქმედებების საფუძვლზე. კომპანია ტრანსნაციონალური რომ გახდეს პირდაპირ უნდა ოპერირებდეს საზღვრგარეთ შვილობილი კომპანიების ან ფილიალების შექმნით და უცხოური აქტივების ფლობით[27].

ფაქტობრივად, ზემოთ მოცემული კლასიფიკაცია გამომდინარეობს მათი გავლენისა და კაპიტალიზაცის მიხედვით, რომელიც მათ ყოფს ,,ლეკვებად”, ,,მგლის ლეკვებად”, ,,ამბიციურ და აგრესიულ ახალგაზრდა მგლებად” და ,,გამოცდილ მგლებად”[28].

თანამედრეოვე ეკონომიკურ მეცნიერებაში ტნკ-ების ტიპოლოგია ასევე აგებულია სხვადასხვა ნიშნების მიხედვით.

პლანეტაზე **განლაგების მიხედვით** (რომელ მატერიკაზეა განლაგებული ტნკ-ს შტაბ-ბინა. ასეთი კუთხით ტნკ შეიძლება იყოს: დასავლეთ-ევროპული - ,,ფილიპსი” (ნიდერლანდები), ,,ბრიტიშ პეტროლიუმი” (დიდი ბრიტანეთი), ,,ნესტელ” (შვეიცარია), ,,ენნი” (იტალია), ,,ელფ-აკიეთი” (საფრანგეთი) და ა.შ. აზიური - ,,ტოიოტა” (იაპონია) და ა.შ., ჩრ-

[27] Grazia Letto-Gillies, Transnational Corporations and International Production, Concepts, Theories and Effects, Published by Edward Elger Publishing Limited Glersanda House, Northamption, Massachusetts, 2005, p. 10-11.

[28] А. Орловский Развитие и взаимодействие внутригосударственного и международного права в условиях глобализации, http://world.li b.ru/o/orlowskij_a/tnk.shtml

დილოეთ-ამერიკული - ,,სიგრამი” (კანადა), ,,ბოინგ” (აშშ) და ა.შ., ავსტრალიური - ,,ნიუს კორპორეიშენი” (ავსტრალია) და ა.შ. აფრიკული - სასოლი.

დარგობრივი ნიშნით - თუ ეკონომიკის რომელ სექტორშია საქმიანობით დაკავებული. აქ გამოიყოფა ორი ჯგუფი - **საწარმოო და არასაწარმოო ტნკ-ები**.

საწარმოო ტნკ-ები სპეციალიზაციის მიხედვით:

მანქანათმშენებლი - ,,ჯენერალ ელექტრიკი”,,ფორდ ავტო” (აშშ), ,,ფიატ” (იტალია), ჰონდა (იაპონია). სამხედრო ტექნიკის - ,,რეინმეტელ გროუპ” (გერმანია), ,,დასსო ავიასიონ” (საფრანგეთი), ,,რეიტონ” (აშშ), ,,ბრიტიშ ავიასიონ” ,,ჯენერალ ელექტრიკი” (დიდი ბრიტანეთი), ,,ვარუჟენიე” (რუსეთი) და ა.შ. ქიმიური - ,,როშ ჰოლდინგი” (შვეიცარია), ,,რონ პულენკი” (საფრანგეთი) და ა.შ. კვება - ,,სიგრამი” (კანადა), ,,იუნილევერ” (ნიდერლანდები/დიდი ბრიტანეთი), ,,ნესტელ” (შვეიცარია) და ა.შ. სათბობ-ენერგეტიკული - ,,ექსონი” (აშშ), ,,ელიფ-აკიტენი” (საფრანგეთი), ,,როიალ-დაჩშელი” (ნიდერლანდები/დიდი ბრიტანეთ), ,,ენიი” (იტალია) და ა.შ. თამბაქოს - ,,ფილიპ მორის” (აშშ) და ა.შ. მსუბუქი მრეწველობა - ,,მტვ გროუპ”, ,,ჯეი ტი ინტერნეიშნელი” (კანადა) და ა.შ.

არასაწარმოო ტნკ-ები:

ტელეკომუნიკაცია - ,,ბელ კენედ ენტერპრაიზის” (კანადა), ,,ქებლ ენდ ვაიერლეს” (დიდი ბრიტანეთი) და ა.შ. მასმედია - ,,ნიუს კორპორეიშნი”, ,,ინტერნეტ” (ავსტრია), ტურისტული - ,,იტოჩი“ (იაპონია), სავაჭრო -,,ნის ივაი” (იაპონია) და ა.შ. საფინანსო ,,სიტიბანკ” (აშშ).

ტერიტორიის მომცველობის მიხედვით გამოიყოფა **მრავალეროვნული და ვიწრონაციონალური ტნკ-ეები.**

მრავალეროვნული - ,,ჯენერალ ავტო სი”, ,,კოკა კოლა” (აშშ), ,,სიმენსი” (გერმანია), ,,ფილიპსი” (ნიდერლანდები) და ა.შ. ფილიალები ათზე მეტ ქვეყანაში.

ვიწრონაციონალური - ,,ლუკოილი" (რუსეთი) და ა.შ.

მფლობელი ქვეყნების მიხედვით გამოყოფა **საკუთარი და მონაწილე ტნკ-ები**.

მონაწილე - ,,როიალ დაჩ შეილ", ,,იუნილევერ" (ნიდერლანდები/დიდი ბრიტანეთი), ,,ინტელ დნზ" (დიდი ბრიტანეთი/უკრაინა) და ა.შ.

საკუთარი - ,,სონი" (იაპონია), ,,რონ პულენკი" (საფრანგეთი), ,,აი ბი ემი" (აშშ) და სხვები.

დარგის სპეციალიზაციის მიხედვით გამოიყოფა სპეციალიზირებული, კომპლექსური და უნივერსალური ტნკ-ები

სპეციალიზირებული - ,,ჯენერალ ავტო სი" (აშშ, საავტომობილო წარმოება), ,,აი ბი სი" (აშშ, კომპიუტერების წარმოება), ,,სიმენსი" (გერმანია, ელექტრიკა) და სხვა. კომპლექსური - ,,ნესტელ" (შვეიცარია, კვებისა და სასმელების), ,,მობილ" (აშშ, ნავთობის მოპოვება, გადამუშავება, გაყიდვა), ,,რონ პულენკი" (საფრანგეთი, ქიმიური მრეწველობა და ფარმაცია) და ა.შ. უნივერსალური - ,,ფილიპ მორისი" (აშშ, კვება და თამბაქო), ,,ნოვარტსის" (შვეიცარაი, ვაჭრობა და მანქანათმშენებლობა), ,,ფიატი" (გერმანია), ,,მიცუი" (იაპონია) სხვადასხვა დარგები და ა.შ.

გამოშვებული პროდუქციის გაყიდვების ადგილის მიხედვით ტნკ-ები იყოფა **შიდა და გარე ორიენტაციის მქონე** კომპანიებად.

გარე ორიენტირის - ,,ქსეროქსი", გაყიდვების 50% (აშშ), ,,დოუ კემიკელი", გაყიდვების 52%, ,,ნოვარტისი", გაყიდვების 98% (შვეიცარია), ,,სიგრამი", გაყიდვების 97% (კანადა) და ა.შ.

შიდაორიენტირის - ,,იტოჩუ", გაყიდვების 59% (იაპონია), ,,მიცუბიში", გაყიდვების 66,6 % (იაპონია).

უცხოეთში **დასაქმებულთა** პროცენტული თანაფრდობის მიხედვით ტნკ-ები იყოფა:

საერთო დასაქმებულებიდან 10-დან 25 პროცენტამდე უცხოეთში (მეოთხედი ტნკ-ები) - ,,შევრონ" (აშშ, 22%), ,,ჯენერალ ავტო სი" (აშშ, 11%).

საერთო დასაქმებულებიდან 26%-დან 50% ჩათვლით (სასაზღვრო ტნკ-ები) - ,,ჯენერალ ელექტრიკი" (აშშ, 40%), ,,ფორდ ავტო ი" (აშშ, 48%) და ა.შ.

საერთო დასაქმებულებიდან 51%-დან 75% ჩათვლით (მაკორდინეებელი ტნკ-ები) - ,,როიალ დც შეელი" (ნიდერლანდები/დიდი ბრიტანეთი, 61%), ,,სიმენსი" (გერმანია, 52%) და სხვა.

საერთო დასაქმებულებიდან 76%-დან და 95% ჩათვლით (საზღვარგარეთული ან მმართველობით ტნკ-ები) - ,,ინულევერი" (ნიდერლანდები/დიდიბრიტანეთი, 88%) და სხვა.

თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარეობს გლობალური და ტრანსეროვნული სტრატეგიების განვითარებისა და გლობალური ოპერაციების კოორდინაციის პროცესები. ტნკ-ები წარმოადგენენ მსხვილ გაერთიანებებს, რომლებსაც აქვთ დივერსიფიცირებული ჰორიზონტალური ან ვერტიკალური ინტეგრაცია. კომპანიების უმეტესობა დროთა განმავლობაში ზრდის უცხოურ ბაზრებზე თავისი მონაწილეობის ხარისხს შვილობილი კომპანიების, შთანთქმებისა და ერთობლივი საწარმოების შექმნით. მნიშვნელოვანია შვილობილი კომპანიების ერთობლიობა, რომლებიც კონკრეტულ ქვეყნაში მოქმედებენ. ისინი ფაქტობრივად ექვემდებარებიან ადგილობრივ კანონმდებლობასა და მარეგულირებელ ორგანოებს. მათ, ასევე, თავიანთი საქონელი და რეკლამა ადგილობრივ გარემოს უნდა მოარგონ. შვილობილი კომპანიების მეშვეობით მსოფლიოს მასშტაბით გაბნეული საქმიანობის სხვადასხვა სახე ურთიერთდამოკიდებული ხდება. ეკონომიკის ლიბერალიზაციამ ხელი შეუწყო საქმიანობის გლობალური ქსელის შექმნას. ერთ ქვეყანაში

კომპონენტების წარმოებამ და მეორეში ექსპორტირებამ, კომპანიებს საშუალება მისცა მოეხდინათ კომპონენტების წარმოების კონცენტრირება ერთ სპეციალიზებულ საწარმოში. ისინი აწარმოებენ პროდუქციის ერთ კატეგორიას ან ერთ კომპონენტს, ხოლო გლობალური ან რეგიონალური ქსელის მეშვეობით ხდება კომპონენტების ურთიერთმიწოდება საბოლოო სახის საქონლის მისაღებად. შედეგად საქმიანობის კოორდინაცია და ინტეგრაცია განაპირობებს გლობალური კომპანიების ფორმირებას. ასეთ კორპორაციებში განვითარებულია ორგანიზაციათაშორისი ურთიერთობები, რაც უკავშირდება ფირმათაშორისი თანამშრომლობის სტრატეგიების აქტიურ გამოყენებას.

თავი II

ტრანსნაციონალიზაცია – მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების მნიშვნელოვანი ფაქტორი

2.1. ტრანსნაციონალური კომპანიების ადგილი მსოფლიო მეურნეობაში

საერთაშორისო მეწარმეობის ფორმები მრავალფეროვანია. ისინი მოიცავენ საზღვარგარეთ შვილობილი ფირმებისა და ფილიალების, ასევე, სხვა ქვეყნების ფილიალებთან ერთად ერთობლივი საწარმოებისა და შერეული კომპანიების შექმნას ადგილობრივი სახელმწიფო და კერძო კაპატალის მონაწილეობით. კაპიტალის მხრივ, საკუთრივ თითოეული ეს კომპანია შეიძლება დაფუძნებული იყოს როგორც ინდივიდუალურ, ისე ერთობლივ საკუთრებაზე, წარმოების საშუალებებზე ან ტექნოლოგიებზე. თუმცა, ყველა სახის საერთაშორისო წარმოებისათვის საერთოა ეკონომიკური საქმიანობის გატანა ეროვნული საზღვრების გარეთ, ე.ი. მისი ტრანსნაციონალიზაცია. ტრანსნაციონალიზაციის პროცესის გამოხატულებაა ტნკ-ების მსოფლიო ეკონომიკის რეალურ სუბიექტებად გადაქცევა. მისი დამახასიათებლი ნიშანია კაპიტალის გადახლართვა სხვადასხვა ქვეყნის კომპანიების შერწყმის, ერთობლივი კომპანიების შექმნის, კომპანიებსა და ბანკებს შორის ურთიერთობების გაღრმავების შედეგად.

ტრანსნაციონალიზაცია თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკის ერთ-ერთი წამყვანი ტენდენციაა. იგი განპირობებულია კაპიტალის გადინების აუცილებლობით და შესაძლებლობით იმ ქვეყნებიდან, სადაც მისი სიჭარბეა, იმ ქვეყნებში სადაც მისი დეფიციტია, მაგრამ გამოუყენებელია წარმოების ისეთი ფაქტორები, როგორებიცაა რესურსები,შრომა და

ბაზარი. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ტრანსნაციონალიზაციას მივყავართ მსოფლიო წარმოების პროცესების ალმავლობისა და ეკონომიკური გამოთანაბრებისაკენ. ის მომგებიანია როგორც იმ ქვეყნებისათვის, რომელთა კორპორაციებიც ახორციელებენ პირდაპირ ინვესტიციებს (საბაზო ქვეყნები), ასევე ინვესტიციების მიმღები ქვეყნებისთვისაც[29].

აქედან გამომდინარე, ბოლო წლებში ტნკ-ების შეფასების ერთ-ერთი ძირითადი მაჩვენებელია კომპანიათა ტრანსნაციოანლიზაციის ინდექსი.

გაეროს მიერ შემუშავებული ტრანსნაციონალიზაციის ინდექსი აერთიანებს კომპანიის უცხოური აქტივების წილს აქტივების მთლიან ღირებულებაში, უცხოურ გაყიდვებს და დასაქმებულ უცხოელებს. ტრანსნაციონალური ინდექსის მაღალი დონით გამოირჩევა ევროკავშირის, აშშ და იაპონიის ტნკ-ები (ცხრილი 2).

მსოფლიოს უდიდესი 100 კომპანიის ტრანსნაციონალური ინდექსის სიდიდე 2006-2007 წელს ქვეყნების მიხედვით[30]

ცხრილი 2

რეგიონი/ქვეყანა		საშუალო სიდიდე		ტნკ-ების რაოდენობა
		2006	2007	2008
ევროკავშირი		64.2	66.4	57
	საფრანგეთი	63.8	63.6	14
	გერმანია	54.8	56.5	13
	დიდი ბრიტანეთი	72.8	74.1	15
იაპონია		52.1	53.9	10
აშშ		57.8	57.1	20
მსოფლიო		61.6	62.4	100

[29] თეა კასრაძე, ტრანსნაციონალიზაცია - მსოფლიოს ეკონომიკური განვითრების მამოძრავებელი ძალა, ჟურნ. საქართველოს ეკონომიკა, 9, 2009, http://www.geoeconomics.ge/index.php?lp=1
[30] World investment report, transnational corporations, Agriqultural Production and development, 2009, annex table I,9, p.19

უნდა აღინიშნოს, რომ მსოფლიოს 100 უდიდესი კომპანია დარგების მიხედვით განსხვავებული ტრანსანციონალიზაციის ინდექს აფიქსირებს (ცხრილი 3). მაგ., იმ ტნკ-ების, რომლებიც დაკავებულნი არიან ფარმაცევტულ, ტელესაკომუნიკაციო, კვების და სასმელების წარმოების ბიზნესში, TNI-ს უფრო მაღალია, ვიდრე იმ კომპანიების, რომლებიც დასაქმებულნი არიან ნავთობის, ავტოსატრანსპორტო წარმოების დგარგებში .

ტრანსნაციონალიზაციის ინდექსი დარგების მიხედვით

ცხრილი 3

წარმოება	მსოფლიოს 100 უდიდესი კომპანია		მსოფლიოს 100 უდიდესი კომპანია განვითარებადი ქვეყნებიდან	
	2007	TNI	2007	TNI
ავტო სატრანსპორტო საშუალებები	13	56.0	3	39.3
ნავთობის მოპოვება, გადამუშავება. გაყიდვა.	10	56.2	9	24.0
ელექტრო მოწყობილობები	9	57.7	19	59.9
კვება, სასმელი, თამბაქო	9	68.1	7	60.5
ფარმაცია	9	63.6	1	50.4
კომუნალური მომსახურება (ელექტეოობა, გაზი, წყალი)	8	55.5	2	41.6
ტელეკომუნიკაცია	8	70.3	7	47.7
მთელი მრეწველობა	100	62.4	100	54.4

ინდექსის ცვლილებაზე გავლენას ახდენს საერთაშორისო შერწყმები და შთანთქმები, რადგან მისი აქტივიზაცია ამაღლებს ინდექსის მნიშვნელობას. რაც უფრო მაღალია ტრანსნაციონალიზაციის ინდექსი, მით უფრო დიდია უცხოური ფილიალების როლი ტნკ-ს საქმიანობაში. ვინაიდან იგი გვიჩვენებს თუ რამდენად არის მნიშვნელოვანი ამა თუ იმ ტნკ-ებისათვის უცხოური ფილიალები და საგარეო ბაზრები. რაც უფრო მაღალია ტრანსნაციონალიზაციის ინდექსი, მით უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს კომპანიისათვის უცხოურ აქტივებს. აღნიშნული ინდექსი შედგება სამი ნიშნისაგან: 1. კომპანიის საკუთრება საზღვარგარეთ; 2 კომპანიის თანამ-

შრომელთა რაოდენობა საზღვარგარეთ, 3. კომპანიის რეალიზაცია საზღვარგარეთ. შესაბამისად, ინდექსიც გაიანგარიშება იმის მიხედვით თუ როგორია კომპანიის უცხოური აქტივების წილი მთლიან აქტივებში, უცხოეთში განხორციელებული გაყიდვების წილი კომპანიის მთლიან გაყიდევებში და კომპანიის უცხოურ ფილიალებში დასაქმებულთა წილი თანმშრომელთა მთლიან რაოდენობასთან.

2007-2008 წლებშიც კომპანიებს განსხვავებული ტრანსნაციონალიზაციის ინდექსი აქვთ (ცხრილი 4)[31].

მსოფლიოს 100 უდიდესი კომპანიის ტრანსნაციონალიიზაციის ინდექსი 2007-2008 წწ.

ცხრილი 4

კორპორაციები	ქვეყანა	2007 წლის მიხედვით % TNI	2008წლის რიხედვით % TNI
General Electric	აშშ	76	52.2
Vodafone Group Plc	დიდი ბრიტანეთი	2 6	88.6
Royal Dutch/Shell Group	ნიდერლანდები/იდი ბრიტანეთი	35	73.0
British Petroleum Company Plc	დიდი ბრიტანეთი.	23	80.8
ExxonMobil	აშშ	41	67.9
Toyota Motor Corporation	იაპონია	75	53.1
Total	საფრანგეთი	26	74.5
Electricite De SafrangeTi	საფრანგეთი	94	34.6
Ford Motor Company	აშშ	78	55.9
E.ON AG	გერმანია	69	55.2
ArcelorMittal	ლუქსემბურგი	3	91.4
Telefonica SA	ესპანეთი	38	70.3
Volkswagen Group	გერმანია	59	59.6
ConocoPhillips	აშშ	90	43.4
Siemens AG	გერმანია	33	78.8
Daimler AG	გერმანია/აშშ	63	54.5
Chevron Corporation	აშშ	56	58.1
Telecom france	საფრანგეთი	74	50.4
Deutsche Telekom AG	გერმანია	85	50.3
GDF Suez	საფრანგეთი	39	58.6
BMW AG	გერმანია	61	50.1
Hutchison Whampoa Limited	ჰონგკონგი/ჩინეთი	13	82.8
Honda Motor Co Ltd	იაპონია	16	81.4
Eni Group	იტალია	68	56.4
Eads	ნიდერლანდები	29	72.3
Procter & Gamble	აშშ	50	..
Deutsche Post AG	გერმანია	89	50.6
Nestle SA e	შვეიცარია	7	75.8

31 World investment report, transnational corporations, Agriqultural Production and development, 2009, annex table I,9, p. 22.

Wal-Mart Stores	აშშ	97	31.2
Nissan Motor Co Ltd	იაპონია	47	59.4
General Motors	აშშ	84	51.2
Roche Group e	შვეიცარია	22	79.4
IBM	აშშ	55	61.1
RWE Group	გერმანია	92	39.7
Endesa	ესპანეთი	87	41.8
Mitsubishi Motors Corporation	იაპონია	93	35.4
Pfizer Inc	აშშ	71	54.3
Fiat Spa	იტალია	45	58.9
Sanofi-aventis e	საფრანგეთი	53	59.2
Rio Tinto Plc f	ავსტრალია/დიდი ბრიტანეთი	81	69.5
Mitsui & Co Ltd	იაპონია	43	..
Xstrata PLC	დიდი ბრიტანეთი	1	93.2
Sony Corporation	იაპონია	49	62.9
BASF AG	გერმანია	57	55.9
Cemex S.A.	მექსიკა	17	82.6
Veolia Environnement SA	საფრანგეთი	48	62.6
Compagnie De Saint-Gobain SA	საფრანგეთი	34	71.9
Nokia	ფინეთი	9	88.5
Renault SA	საფრანგეთი	72	53.1
BHP Billiton Group	ავსტრალია	40	..
Hewlett-Packard	აშშ	54	58.9
Johnson & Johnson	აშშ	77	51.8
Repsol YPF SA	ესპანეთი	73	49.6
Volvo AB	შვეცია	19	81.8
National Grid Transco	დიდი ბრიტანეთი	60	62.2
Anglo American e	დიდი ბრიტანეთი	11	87.5
Lafarge SA	საფრანგეთი	14	83.6
Astrazeneca Plc	დიდი ბრიტანეთი	12	86.8
Philips Electronics	ნიდერლანდები	15	84.8
Inbev SA e	ნიდერლანდები	18	87.0
Iaponi	იაპონია	82	41.1
Statoil Asa	ნორვეგია	95	36.4
Linde AG	გერმანია	2	88.3
BAE Systems Plc	დიდი ბრიტანეთი	27	78.9
Vivendi Universal	საფრანგეთი	79	50.2
Liberty Global Inc	აშშ	20	86.2
WPP Group Plc	დიდი ბრიტანეთი	5	88.9
Lvmh Moet-Hennessy Louis Vuitton SA	საფრანგეთი	31	73.0
LG Corp.	სამხ. კორეა	64	43.8
Pinault-Printemps Redoute SA	საფრანგეთი	44	66.9
Kraft Foods Inc.	აშშ	83	50.0
Metro AG	გერმანია	58	58.2
Unilever e	ნიდერლ./დიდი ბრიტ.	30	69.9
Coca-Cola Company	აშშ	32	64.3
Samsung Electronics Co., Ltd.	სამ. კორეა	86	52.0
Holcim AG e	შვეიცარია	42	66.3
Carrefour SA	საფრანგეთი	70	54.8
SAB Miller e	დიდი ბრიტანეთი	25	76.0
Glaxosmithkline Plc	დიდი ბრიტანეთი	62	55.8
Marubeni Corporation	იაპონია	80	..
TeliaSonera AB	შვედეთი	37	72.6
Alcoa	აშშ	51	61.2
CRH Plc	ირლანდია	21	79.5
Petronas - Petroliam Nasional Bhd	მალაიზია	99	..
Diageo Plc	დიდი ბრიტანეთი	28	..
United Technologies Corporation	აშშ	65	56.0
Hyundai Motor Company	სამხ.კორეა	98	38.6
CITIC Group	ჩინეთი	100	..
Hitachi Ltd	იაპონია	96	..
Pernod Ricard SA	საფრანგეთი	4	..

Thyssenkrupp AG	გერმანია	66	58.1
Bayer AG e	გერმანია	91	46.1
Novartis e	შვეიცარია	52	68.1
AES Corporation	აშშ	24	80.1
British American Tobacco Plc e	დიდი ბრიტანეთი	46	61.8
Dow Chemical Company g	აშშ	67	54.9
AkzoNobel	ნიდერლანდები	8	90.3
Itochu Corporation	იაპონია	88	..
Telenor Asa	ნორვეგია	36	70.4
Thomson Reuters Corporation	კანადა	10	42.2

მსოფლიოს 100 უდიდესი კომპანიის მაჩვენებლის მიხედვით ჩანს, რომ მათი ინტერნაციონალიზაციის ინდექსი 2008 წელს შემცირების ტენდენციით ხასიათდება, მაშინ როცა მათი ტრანსნაციონალიზაციის ინდექსი 2007 წელს აგრძელებდა ზრდას, განსაკუთრებით საგარეო გაყიდვების ზრდით. შემცირების მიზეზი მსოფლიო საფინანსო-ეკონომიკური კრიზისი და გლობალური დაცემაა. 2008 წლის პირველადი მონაცემების შეფასებით ჩანს, რომ უცხოური გაყიდვებისა და აქტივების შეფარდება მთლიან აქტივებთან და გაყიდვებთან, 2007 წლის ანალოგიურ მაჩვენებლებთან შედარებით არ გაზრდილა პირიქით, შემცირდა. მიუხედვად იმისა, რომ უცხოეთში დასაქმებულთა რაოდენობა, საერთო დასაქმებულებთან შედარებით მცირედით გაიზარდა.

ზემოთ აღნიშნული ინდექსის გარდა, ასევე, შემუშავებულია ქსელის გავრცელების ინტერნაციონალიზაციის (I.I) და ქსელის გეოგრაფიული გავრცელების ინდექსები (GSI). პირველი განისაზღვრება როგორც უცხოური ფილიალების რაოდენობის შეფარდება ფილიალების საერთო რაოდენობასთან, ხოლო მეორე ითვალისწინებს უცხოური შვილობილი კომპანიების რაოდენობასა და მიმღები ქვეყნების რაოდენობას, სადაც კომპანიას აქვს განყოფილებები.

საერთაშორისო ბიზნესის განვითარების ერთ-ერთი გამოკვეთილი ნიშანთვისებაა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მეშვეობით მსოფლიოს მასშტაბით მოქმედი ფირმების რაოდენობისა და მათი საქმიანობის სფეროს გაფართოება. ყოველწლიურად იქმნება ასეულობით ახალი რეგიო-

ნული და საერთაშორისო მასშტაბის ფირმა. მათი დიდი ნაწილი მოდის განვითარებად ქვეყნებზე. ასეთი მზარდი ტენდენცია უმეტსწილად განპირობებულია მსოფლიო ეკონომიკის ლიბერალიზაციით. იგი, როგორც ქვეყნის შიგნით და საზღვარგარეთ ეკონომიკურ საქმიანობაში მონაწილეობის თავისუფლება ეკონომიკური გლობალიზაციის განუყოფელი ნიშან-თვისებაა. ლიბერალიზაციის წყალობით გაფართოვდა კაპიტალის მოქმედების არეალი. მასში საბაზრო ურთიერთობების მსოფლიოს მაშტაბით გავრცელებისა და გაღრმავების უზრუნველსაყოფად ყველა ქვეყანის მონაწილეობაა აუცილებელი. ქვეყნებში თავისუფალი ბაზრის დამკვიდრების მიმართულებებად დაისახა ისეთი ღონისძიებები, როგორიცაა: ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის შეზღუდვა, პრივატიზაცია, ვაჭრობის ლიბერალიზაცია, სახელმწიფო ხარჯების შემცირება, ფინანსური სფეროს დარეგულირება. თანამედროვე მსოფლიოში სწორედ ის ქვეყნები აღწევეს დიდ წარმატებას, რომლის ეკონომიკაც ლიბერალიზაციის მაღალი დონით გამოირჩევა.

ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის კვლევა The Heritage Foundation-isa da Wall Street Journal-ის ერთობლივი პროდუქტია, კვლევაში მსოფლიოს 179 ქვეყნის ეკონომიკაა შეფასებული (ცხრილი 5). ავტორები ქვეყნის ეკონომიკური თავისუფლების 10 კომპონენტს აფასებენ. ესენია ბიზნესისა და ვაჭრობის თავისუფლება, ფისკალური თავისუფლება, მთავრობის სიდიდე, მონეტარული თავისუფლება, ინვესტიციების, ფინანსური, კერძო საკუთრების, კორუფციისა და შრომის თავისუფლება.

ეკონომიკის თავისუფლების ხარისხის მიხედვით ქვეყნები დაყოფილია ხუთ ჯგუფად: თავისუფალი (80-100 ქულა), უმეტესწილად თავისუფალი (70-79,9), ზომიერად თავისუფალი (60-69.9); უმეტესწილად არათავისუფალი (50-59.9),

შეზღუდული (0-49.9). 100 შეესაბამება თავისუფლების ყველაზე მაღალ დონეს[32].

2009 წელს 183 ქვეყნის ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის რეიტინგი

ცხრილი 5

რიგი	ქვეყანა	თავ. ინდექ	ცვლილება	რიგი	ქვეყანა	თავ. ინდექ	ცვლილება	რიგი	ქვეყანა	თავ. ინდექ	ცვლილება
1	ჰონგ-კონგი	90.0	+0.3	62	ალბან.	63.7	+1.3	123	ინდ.	54.4	+0.3
2	სინგაპ.	87.1	-0.2	63	უგანდა	63.5	-0.3	124	რუან.	54.2	0.0
3	ავსტრ.	82.6	+0.4	64	საფრ.	63.3	-1.4	125	სურ.	54.1 -	0.2
4	ირლან.	82.2	-0.3	65	რუმინ.	63.2	+1.5	126	ტონ.	54.1	/
5	ახალი ზელან-დია	82.0	+1.2	66	ელიზე	63.0	0.0	127	მავრ.	53.9 -	1.2
6	აშშ	80.7	-0.3	67	ტაილ.	63.0	+0.7	128	ნიგ.	53.8	+1.0
7	კანადა	80.5	+0.3	68	სლოვ.	62.9	+2.7	129	მალუ.	53.7	+1.1
8	დანია	79.6	+0.4	69	მონღ.	62.8	-0.8	130	ბოლ.	53.6	+0.5
9	შვეიც.	79.4	-0.1	70	დომინ	62.6	/	131	ინდონ ზ	53.4	+0.2
10	დიდი ბრიტ.	79.0	-0.5	71	ნამბია	62.4	+1.0	132	ჩინი.	53.2	+0.1
11	ჩილე	78.3	-0.3	72	კოლ.	62.3	+0.2	133	ნეპ.	53.2 -	0.9
12	ნიდერ.	77.0	-0.4	73	მაგადი	62.2 -	0.2	134	ბოსნ.-ნა.	53.1	-0.8
13	ესტონ.	76.4	-1.5	74	ყირგ.	61.8	+0.7	135	ეთ.	53.0	+0.5
14	ისლან.	75.9	+0.1	75	თურქ.	61.6	+1.6	136	კამერ.	53.0	-1.3
15	ლუქს.	75.2	+0.5	76	იტალია	61.4	-1.2	137	ეკვად.	52.5	-2.8
16	ბაჰრეი-ნი	74.8	+2.6	77	კაბო ვერდი	61.3	+3.4	138	არგ.	52.3 -	1.8
17	ფინეთი	74.5	-0.1	78	მაკედო-ნია	61.2	+0.2	139	მიკრო-ნეზია	51.7	/
18	მავრ	74.3	+1.7	79	პარაგ	61.0	+1.0	140	ჯიბ.	51.3	+0.1
19	იაპონია	72.8	-0.2	80	ფიჯი	61.0 -	0.8	141	სირია	51.3	+4.2
20	ბელგია	72.1	+0.5	81	საბერ.	60.8	+0.2	141	ეკვ. გვინეა	51.3	0.3
21	მაკაუ	72.0	/	82	პოლ.	60.3	0.0	143	მალდ.	51.3	/
22	ბარბ	71.5	+0.2	83	ყაზახ	60.1	-1.0	144	გვინეა	51.0	- 1.8
23	ავსტრ	71.2	-0.2	84	ნიკარა-გუა	59.8	-1.0	145	ვიეტ.	51.0	+0.6
24	კვიპრ	70.8	-0.5	85	ბურკი-ნა ფასო	59.5	+3.8	146	რუს.	50.8	+1.0
25	გერმ	70.5	-0.1	86	სამოა	59.5	/	147	ჰაიტი	50.5	+1.5
26	შედეთ	70.5 4	-0.	87	გვატე-მალა	59.4	-0.4	148	უზბ.	50.5	-1.4
27	ბაჰამის კ.	70.3	-0.8	88	დომინი-კის რეს-პუბლი-კა	59.2	+1.5	149	აღ ტიმ.	50.5	/
28	ნორვე-	70.2	+1.6	89	შვეიცა-	59.1	+0.6	150	ლაოსი	50.4	+0.1

[32] წყარო: 2009 Index of Economic Freedom, http://www.heritage.org/index/Ranking.aspx

	გია				რია						
29	ესპან	70.1	+1.0	90	კენია	58.7 -	0.6	151	ლესო-ტო	49.7	-2.5
30	ლიტვა	70.0	-1.0	91	ჰონდუ-რასი	58.7	-0.2	152	უკრ	48.8	-2.2
31	სომხეთი	69.9	0.0	92	ვანუა-ტუ	58.4	/	153	ბუ-რუნდი	48.8	+2.6
32	საქარ	69.8	+0.5	93	ტანზა-ნია	58.3	+1.8	154	ტოგო	48.7	-0.2
33	ელ სალვ.	69.8	+1.3	94	მონტე-ნეგრო	58.2	/	155	გაიანა	48.4	-0.4
34	ბოსტ	69.7	+1.5	95	ლიბანი	58.1	-1.9	156	ცენტ.ა ფრ. რესპ.	48.3	-0.3
35	ტაივანი	69.5	-0.7	96	ჰანა	58.1	+1.0	157	იბერია	48.1	/
36	სლოვა-კეთი	69.4	-0.6	97	ეგვიპ.	58.0	-0.5	158	სიერრა ლეონი	47.8	-0.5
37	ჩეხეთი	69.4	+1.2	98	ტუნისი	58.0	-2.1	159	სეიშე-ლი	47.8	/
38	ურუგ.	69.1	+1.2	99	აზერბ.	58.0	+2.6	160	ბან-გლა-დეში	47.5	+3.3
39	სანტა ლუსია	68.8	/	100	ბუტანი	57.7	/	161	ჩადი	47.5	-0.4
40	სამხთ კორ.	68.1	-0.5	101	მაროკ.	57.7	+2.1	162	ანგო-ლა	47.0	+0.1
41	ტრინი-დადი და ტობაგო	41 68.0	-1.6	102	პაკის-ტანი	57.0	+1.4	163	სოლო-მონის კუნძ.	46.0	/
42	ისრაელი	67.6	+1.3	103	იემენი	56.9	+3.1	164	კირი-ბატი	45.7	/
43	ომანი	67.0	-0.3	104	ფილი-პინები	56.8	+0.8	165	გვინეა ბისაო	45.4	+1.1
44	უნგრეთი	66.8	-0.8	105	ბრაზი-ლია	56.7	+0.5	166	კონგო	45.4	0.0
45	ლატვია	66.6	-1.7	106	კამბო-დია	56.6	+0.8	167	ბელარ.	45.0	-0.4
46	კოსტა რიკა	66.4	+2.2	107	ალგე-რია	56.6	+0.4	168	ირანი	44.6	-0.4
47	მალტა	66.1	+0.1	108	ზამბია	56.6	+0.4	169	თურქმ.	44.2	+0.8
48	კატარი	65.8	+3.6	109	სერბია	56.6	/	170	ს. ტო-მი და პრინ.	43.8	/
49	მექსიკა	65.8	-0.3	110	სენეგ.	56.3	-2.0	171	ლიბია	43.5	+4.8
50	ქუვეითი	65.6	-2.5	111	შრი ლანკა	56.0	-2.4	172	ჩომო-როს	43.3	/
51	იორდა-ნია	65.4	+1.3	112	გამბია	55.8	-1.1	173	კონ.დე მოკ. რესპ..	42.8	/
52	იამაიკა	65.2	-0.5	113	მოზამ.	55.7	+0.2	174	ვენეს.	39.9	-4.8
53	პორტუ-გალია	64.9	+1.0	114	მალი	55.6	+0.1	175	ერეტ.	38.5	/
54	არაბ.გა-ერ.საა-მირ.	64.7	+2.2	115	ბენინი	55.4	+0.1	176	ბურმა	37.7	-1.8
55	პანამა	64.7	0.0	116	ხორვ.ა	55.1	+1.0	177	კუბა	27.9	+0.4
56	ბულგ.	64.6	+0.9	117	ნიგერ.	55.1	0.0	178	ზიმ-ბაბვე	22.7	-6.7
57	პერუ	64.6	+0.9	118	გაბონი	55.0	+0.9	179	ჩრ. კო-რეა	2.0	-1.0
58	მალაი-ზია	64.6	+0.7	119	კოტ დ.	55.0	+1.0	/	ავღან.	/	/
59	საუდის არაბ.	64.3	+1.8	120	მოლდ.	54.9	-3.0	/	ერაყი	/	/
60	სანტა ვინსენ-ტი და გრენადა	64.3	/	121	პაპუა ახლი გვინეა	54.8	/	/	ლიხ-ტენშ.	/	/
61	სამხ.თ აფრ.	63.8	+0.4	122	ტაჯიკ.	54.6	+0.2	/	სუდა-ნი	/	/

როგორც ცხრილიდან ჩანს ეკონომიკური თავისუფლების მაღალი ინდექსით გამოირჩევა ჰონგ-კონგი, სინგაპური, ავსტრალია, ირლანდია, ახალი ზელანდია, აშშ, კანადა, დანია, შვეიცარია, დიდი ბრიტანეთი. საინტერესოა, პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნების რეიტინგული მაჩვენებლებიც. აქ ლიდერობენ ესტონეთი, სომხეთი, საქართველო, ლიტვა, ლატვია, ყირგიზეთი და ყაზახეთი. რეგიონის ქვეყნებიდან პირველ ჯგუფში ვერც ერთი ქვეყანა ვერ მოხვდა. მეორე ჯგუფში მხოლოდ ესტონეთია, ხოლო დანარჩენი ექვსი მესამე ჯგუფში. რუსეთი, უზბეკეთი, მოლდავეთი, ტაჯიკეთი და აზერბაიჯანი მეოთხე ჯგუფში. ბელორუსია და უკრაინა კი მეხუთე ჯგუფში[33].

ქვეყნის ლიბერალიზაციის და გლობალურ ეკონომიკაში ინტეგრირების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელი და საფუძველია გლობალური კონკურენტუნარიანობის მაღალი ინდექსი. უკვე სამი ათეული წელია მსოფლიოს ეკონომიკური ფორუმი სწავლობს ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის დონეს. 1979 წლიდან საერთაშორისო ექსპერტების მიერ ყოვლეწლიურად ხდება იმ ფაქტორების კვლევა, რომლებიც ეროვნულ ეკონომიკას საშუალებას აძლევს მიაღწიოს მდგრად ეკონომიკურ ზრდას და ხანგრძლივ კეთილდღეობას. 2004 წლიდან კი GCI-ი ეს არის ფართო ინდექსი ეროვნული კონკურენტუნარიანობის შესაფასებლად, რომელიც ყურადღების კონცენტრირებას ახდენს ეროვნული კონკურენტუნარიანობის მიკროეკონომიკურ და მაკროეკონომიკურ საფუძვლებზე. კონკურენტუნარიანობა განიხილება, როგორც ეკონომიკური და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ინსტიტუტების, სტრატეგიებისა და ფაქტორების ნაკრები, რომლებიც განსაზღვრავენ ქვეყნების პროდუქტიულობის დონეს. ეს უკანასკნელი თავის მხრივ გავლენას ახდენს ეკონომიკური კეთილდრეობის მდგრადობაზე. ე.ი. ბევრად

[33] წყარო: http://www.heritage.org/index/Ranking.aspx

უფრო კონკურენტუნარიანი ეკონომიკა უზრუნველყოფს შესაძლებლობებს საკუთარმა მოქალაქეებმა მიიღონ დიდი შემოსავლები. პროდუქტიულობის დონეს განსაზღვრავს ეკონომიკური ინსტიტუტების შემოსავლიანობა, რამდენადაც ეს უკანასკნელი არის ფუნდამენტალური დეტერმინანტი ეკონომიკური ზრდის ტემპისა. ბევრად უფრო კონკურენტუნარიანია ის ეკონომიკა, რომელიც გამოირჩევა საშუალო და ხანგრძლივი ზრდის მისწაფებით. კერძოდ, თუ რამდენად დიდია ეკონომიკის ზრდის პოტენციალი.

ნაციონალური ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა განისაზღვრება სხვადასხვა კომპონენტების ერთობლიობით, რომლებიც გაერთიანებულია 12 სხვადასხვა ჯგუფებში, ესენია: საზოგადოებრივი ინსტიტუტების ხარისხი, ინფრასტრუქტურა, მაკროეკონომიკური სტაბილურობა, ჯანდაცვა და დაწყებითი განათლება, უმაღლესი განათლება და პროფესიული მომზადება, ვაჭრობისა და მომსახურების ბაზრის ეფექტურობა, შრომის ბაზრის ეფექტურობა, საფინანსო ბაზრის განვითარება, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა, ბაზრის სიდიდე, ბიზნესის კონკურენტუნარიანობა, ინოვაციური პოტენციალი. აღნიშნული თორმეტივე გამაერთიანებელი ფაქტორი ურთიერთდამოკიდებულებით გამოირჩევა და ხშირად ერთმანეთის განმსაზღვრელია.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მიერ გამოქვეყნებული "ქვეყნების გლობალური კონკურენტუნარიანობის რეიტინგის" მიხედვით მსოფლიოს კონკურენტუნარიანი ქვეყნების რეიტინგში, 133 ქვეყნიდან ყველაზე კონკურენტუნარიან ქვეყნად შვეიცარია დასახელდა (ცხრილი 6). მას ამერიკის შეერთბული შტატები მოსდევს. აღსანიშნავია, რომ ჯერ კიდევ გასულ წელს აშშ ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის რეიტინგში პირველ ადგილს იკავებდა. პირველ ათეულში ადგილები შემდეგნაირად გადანაწილდა: შვეიცარია, აშშ, სინგაპური, შვედეთი, დანია, ფინეთი, გერმანია, იაპო-

ნია, კანადა და მეათე ადგილზე ნიდერლანდები. რაც შეეხება ბოლო ადგილებს, მას მოზამბიკი, მალი, ჩადი, ზიმბამბვე და ბურუნდი ინაწილებენ.

მსოფლიო ქვეყნების გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი[34]

ცხრილი 6

ქვეყანა	რეიტინგი 2009-2010	ქულა	რეიტინგი 2008-2009
შეიცარია	1	5.60	2
აშშ	2	5.59	1
სიგაპური	3	5.55	5
შვეცია	4	5.51	4
დანია	5	5.46	3
ფინეთი	6	5.43	6
გერმანია	7	5.37	7
იაპონია	8	5.37	9
კანადა	9	5.33	10
ნიდერლანდები	10	5.32	8
ჰოჰგ-კონგი/ჩინეთი	11	5.22	11
ტაივანი/ჩინეთი	12	5.20	17
დიდი ბრიტანეთი	13	5.19	12
ნორვეგია	14	5.17	15
ავსტრალია	15	5.15	18
საფრანგეთი	16	5.13	16
ავსტრია	17	5.13	14
ბელგია	18	5.09	19
სამხ. კორეა	19	5.00	13
ახალი ზელანდია	20	4.98	24

საქართველო 133 ქვეყანას შორის 90-ე ადგილს იკავებს. ამ მაჩვენებლით საქართველო ორჯერ მეტად ჩამორჩება ლიტვას, ხოლო შვიდი საფეხურით უსწრებს სომხეთს. რაც შეეხება აზერბაიჯანს, ის აღნიშნულ რეიტინგში 51-ე ადგილს, ანუ ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებიდან რეიტინგში მეორე ადგილს იკავებს ესტონეთის (35-ე ადგილი) შემდეგ. რეიტინგში საერთოდ ვერ მოხვდნენ ბელორუსია, თურქმენეთი უზბეკეთი და მოლდავეთი (ცხრილი 7).

---

[34] წყარო: The Global Competitiveness Report 2009-2010 , p. 13. http://www.weforum.org/documents/GCR09/index.html

პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნები გლობალური კონკურენტუნა-რიანობის ინდექსი[35]

ცხრილი 7

ქვეყანა	რეიტინგი 2009-2010	ქულა	რეიტინგი 2008-2009
ესტონეთი	35	4.56	32
აზერბაიჯანი	51	4.30	69
ლიტვა	53	4.30	44
რუსეთი	63	4.15	5
ყაზახეთი	67	4.08	66
ლატვია	68	4.06	54
უკრაინა	82	3.95	72
საქართველო	90	3.81	90
სომხეთი	97	3.71	97
ტაჯიკეთი	122	3.38	116
ყირგიზეთი	123	3.36	122

მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის და ინტეგრაციის პროცესებში კაპიტალის საერთაშორისო მოძრაობა იზრდება. პუი გველინება გლობალიზაციის განხორციელების ერთ-ერთ ფორმად. უცხოური კაპიტალის ნაკადები იწვევს საერთაშორისო კონკურენციის განვითარებას, ხელს უწყობს ბაზრების ლიბერალიზაციას, რომელსაც კაპიტალის საერთაშორისო მოძრაობის პროცესში თან ახლავს ახლი ქვეყნების მონაწილეობის გაფართოება[36]. თანამედროვე ეტაპზე პუი-ის ნაკადები მეტწილად ტრანსნაციონალურ გაერთიანებებთანაა დაკავშირებული.

საერთაშორისო კორპორაციები წარმოადგენენ მსხვილ საფინანსო-საწარმოო, სამეცნიერო-ტექნიკურ, სავაჭრო-სანედლეულო გაერთიანებებს, რომლებისთვისაც დამახასიათებელია საბაზო ქვეყნის წარმოების ორგანული შერწყმა საზღვარგარეთ ფუნქციონირების ფართო განშტოების სის-

[35] წყარო: The Global Competitiveness Report 2009-2010 , p. 13. http://www.weforum.org/documents/GCR09/index.html

[36] О.В. Носова, Макроэкономические подходы исследованию иностранных инвестиций в институциональной среде, Научные труды ДНТУ, Серия – экономическая, Выруск 103-2, с.91.

ტემასთან ერთად. საერთოდ, პრაქტიკაში საერთაშორისო კორპორაციის ოთხ ტიპს გამოყოფენ:

პირველი ეს არის ტრანსნაციონალური კორპორაცია (ტნკ), ასეთი კომპანიები ძირითადად გამოირჩევიან ერთი ქვეყნის სააქციო კაპიტალის, მმართველობის გამოყენებისა და საქმიანობის ინტერნაციონალური სფეროებით. იგი პირდაპირ ინვესტიციებს ახორციელებს მსოფლიოს რამდენიმე ქვეყანაში. ტნკ ორგანიზებულია სათაო კომპანიის მიერ საბაზო ქვეყნაში და ფლობს შვილობილ კომპანიებს და ფირმებს მთელი მსოფლიოს მასშტაბით. მსგავსი ტიპის კომპანიებს წარმოადგენს ,,ფორდი", ,,ექსონი", ,,ნესტლე" და ა.შ.

მეორე, ეს არის მრავალეროვნული/მულტინაციონალური კორპორაცია (მნკ), რომელიც გამოყენებული კაპიტალის, კონტროლისა და საქმიანობის სფეროების მიხედვით ინტერნაციონალურია. მნკ აერთიანებს რამდენიმე ქვეყნის მსოფლიო მეურნეობის კომპანიებს. იგი მთელი მსოფლიოს მასშტაბით ახორციელებს პირდაპირ ინვესტიციებს. ასეთი ჯგუფის ტიპიური წარმომადგენლები არიან ,,როიალ-დატჩ-შელი", იუნილევერ", ,,ფიატ-სიტროენ". მსგავსი ტიპის საერთაშორისო კორპორაციები ტნკ-ებზე ადრე წარმოიქმნა. მაგრამ ამჟამად მას არ აქვს ფართო გავრცელება. ეს დაკავშირებულია იმასთნ, რომ განვითარებული ქვეყნების კორპორაციები თავის საქმიანობას აფართოებს განვითარებად ქვეყნებში. ხოლო თუკი ის აერთიანებს რამდენიმე კორპორაციას, მაშინ მას უნდა ჰქონდეს მყარი იურიდიული საყრდენი და საფუძველი უკეთესად იარსებოს ასეთ პირობებში.

მესამე ტიპი, ეს არის საერთაშორისო კორპორატიული კავშირები, რომლებიც წარმოადგენენ მსხვილი ეკონომიკური ამოცანების გადაწყევტისათვის სპეციალურ გაერთიანებებს სამრეწველო, საბანკო და სხვა კონცერნების სახით. ასეთი კავშირები მეტწილად ორგანიზებულია ისეთ სფეროებში როგორიცაა: ელექტრო, ელექტოტექნოლოგიები, ქიმი-

ური, ნავთობის, საავტომობილო, საავიაციო და საინფორმაციო ტექნოლოგიები. მაგ., დასავლეთ ევროპული კონცერნი ,,ეარბას ინდასტრი".

სამეცნიერო ლიტერატურაში ხშირად გამოიყენება ტერმინი ,,გლობალური კომპანია", ,,გლობალური ფირმა", ეს არის მეოთხე ტიპი ასეთი გაერთიანებისა. მისი წარმოქმნა დაკავშირებულია გლობალიზაციის პროცესთან. მკვლევართა აზრით ,,გლობალური ფირმა" არის ფირმა, რომელიც ერთზე მეტ ქვეყნაში მუშაობის შედეგად იღებს კვლევისა და განვითარების, წარმოების, მარკეტინგულ და ფინანსურ უპირატესობას, რაც ქვეყნის შიგნით მოქმედი კონკურენტებისათვის მიუწვდომელია[37].

UNCTAD–ის ცნობით, ტრადიციულად მსოფლიო მეურნეობის სისტემის ბირთვს შეადგენს დაახლოებით 500 ტნკ, რომლებიც ფლობენ პრაქტიკულად შეუზღუდავ ეკონომიკურ ძალაუფლებას. ასეთ პირობებში განვითარებული ქვეყნების თითეულ დარგში მნიშვნელოვანი პოზიციები უჭირავს სულ ორ-სამ გიგანტს, რომლებიც კონკურენციას უწევენ ერთმანეთს მსოფლიოს ყველა ქვეყნის ბაზრზე. სულ მსოფლიოში დღეისათვის დაახლოებით მოქმედებს 87 ათასი ტნკ, რომელთაც მრავალ ქვეყნაში გააჩნიათ 801 ათასი ფილიალი. ტნკ-ების განვითარების შედეგად გლობალური ეკონომიკა ხდება ერთადერთი თვითმაწარმოებელი სისტემა. ეკონომიკაში უმაღლესი ძალაუფლება ეროვნული დონიდან გლობალურ დონეზე გადადის და რეგულირების საკმაოდ ეფექტური საინფორმაციო მექნიზმებით მხოლოდ მსოფლიო ბაზარი განსაზღვრავს დარგთაშორის და რეგიონთაშორის წარმოების პროპორციებს.

ადრე თითოეული ქვეყნის მეურნეობა წარმოადგენდა თვითმაწარმოებელ სისტემას. ახლა ასეთი სისიტემა მთლიანობაში მხოლოდ მსოფლიო მეურნეობაა. ნაციონალურ ეკ-

[37] რ. ფუტკარაძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 120

ონომიკას, რომელიც ნერგავს თანამედროვე ტექნოლოგიებს, არ შეუძლია ავტარკიაზე, თვითწარმოებაზე პრეტენდენტობა. ხოლო საერთო განვითარებიდან განზე მდგომი, დისტანციის მქონე ქვეყნები თავიანთი ენდოგენური ეკონომიკით ჩიხში ექცევიან. მათ არ შეუძლიათ მოახდინონ საკუთარი უპირატესობების რეალიზაცია.

პირდაპირი ინვესტიციების კონცეფციიდან გამომდინარე მსოფლიო ეკონომიკის მთავარი ცენტრები (აშშ, ევროკავშირი, იაპონია) აძლიერებენ მარგინალიზაციის ეფექტს განვითარებადი მსოფლიოს უმეტეს რეგიონში, რომლებიც ამის შედეგად ინვესტორებისათვის კიდევ უფრო კარგავენ საკუთარ მიმზიდველობას. უცხოელი ინვესტორები ითხოვენ ინვესტიციების განხორციელებისათვის საიმედო გარემოს შექმნას. ამიერკავკასიის ქვეყნებს ამ კუთხით ბევრი აქვთ გასაკეთებელი, პირველ რიგში რეფორმების სრულყოფილად და ბოლომდე გატარება ქვეყნის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სამართლებრივ სფეროებში.

მსოფლიო ბაზრის განვითარების სცენარი დამოკიდებულია ორ მთავარ ფაქტორზე: მსოფლიო ეკონომიკაზე ტნკების კონტროლის დონეზე და ტნკ-ებს და მათ ბაზირებულ ქვეყნებს შორის კავშირების ინტენსივობაზე.

ლიბერალური მსოფლიო წესრიგის პირობებში, ტნკ-ებსა და ბაზირებულ ქვეყნებს შორის მჭიდრო კავშირების შენარჩუნების პირობებში შეიძლება ჩამოყალიბდეს ,,იმპერიალისტური მოდელი". ე.ი. განვითარებული ქვეყნები საკუთარი კომპანიების საშუალებით იკავებენ წამყვან პოზიციებს ეკონომიკურად ნაკლებად განვითარებულ ქვეყნებზე. ხოლო, თუკი ლიბერალური წესრიგის პირობებში ტნკ-ების კავშირი მათ ბაზირებულ ქვეყნებთან შესუსტდება, მაშინ ჩამოყალიბდება ტნკ-ის პირდაპირი გავლენის მოდელი, ანუ მოხდება მსოფლიოს გაყოფა მსხვილ ტნკ-ებს შორის.

რეგულირებადი მსოფლიო წესრიგის ფორმირების შემთხვევაში კი ტნკ-ებისა და ბაზირებულ ქვეყნებთან კავშირის შენარჩუნების პირობებში განხორციელდება ნეომერკანტელური მოდელის შექმნა. ასეთ პიროებებში ქვეყნებს ექნებათ მისწრაფება მიიღონ მაქსიმალური სარგებელი საგარეო ეკონომიკური კავშირებიდან. თუკი ჩამოყალიბდება რეგულირებადი მსოფლიო წესრიგი, მაგრამ კავშირები ტნკ-ებთან და ბაზირებულ ქვეყნებთან შესუსტდება, მაშინ ,,მრავალეროვნული ასოციაციების" წესრიგი მოეწყობა. იგი ითვალისწინებს მსოფლიო ეკონომიკის კორდინირებულ მმართველობას სხვადასხვა საერთშორისო ორგანიზაციების მიერ, რომელიც მოქმედებაში შემოიტანს ბაზრის რეგულირებისა და კონკურენციის ეფექტურ მექანიზმებს მსოფლიო დონეზე. თანამედროვე ტექნოლოგიების კვალიფიციურ თასმაზე გადახტომა კი მათ მხოლოდ ტნკ-ების წყალობით შეუძლიათ.[38]

ტნკ-ებს გავლენა აქვთ მსოფლიო ეკონომიკის ყველა სფეროზე: წარმოებაში, ფინანსებში, ტექნოლოგიებში, მომსახურებაში. ტნკ-ების ინტერესების სფეროები განისაზღვრება შემდეგი სახით: დაახლოებით 60% მრეწველობა, 37% მომსახურება, 3% საბაზო (მომპოვებელი და სასოფლო) დარგები. ტნკ-ებზე მოდის სამრეწველო წარმოების 30%, საერთაშორისო ვაჭრობის 50%, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების 90%, პატენტების და ლიცენზიების 95%. კრედიტების საერთაშორისო ნაკადებში დომინირებს 50 ტრანსნაციონალური ბანკი, სადაზღვევო ოპერაციებში 30 წამყვანი კომპანია, სარეკლამო საქმეში მსოფლიოს 30 წამყვანი სააგენტო, საჰაერო გადაზიდვებში 25 საერთაშორისო ავიასატრანსპორტო კომპანიას.

[38] Мовсесян А. Информационные аспекты транснационализации // МЭМО. – 1998. - № 2. –с. 32-38.

განვითარებული ქვეყნების უდიდესი ტნკ-ების ფილიალების 70% განლაგებულია საზღვარგარეთ, ხოლო განვითარებადი ქვეყნების ტნკ-ების ფილიალების 50% უცხოურია.

თანამედროვე ეტაპი გამოირჩევა ბანკების, სადაზღვევო კომპანიების, საინვესტიციო ფონდების გაერთიანების ტენდენციებით გლობალურ ფინანსურ ჯგუფებად, რომლებიც არა მარტო ცდილობენ დაიპყრონ ყველა ფინანსური ბაზარი, არამედ მაქსიმალურად გააფართოვონ ფინანსური ოპერაციების სხვადასხვა სახეები და შეამცირონ რისკები.[39]

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ტრანსნაციონალური ბანკების როლი. ტნბ საერთაშორისო მასშტაბით ახორციელებენ ბიზნესის დაკრედიტებას და ხელს უწყობენ საერთაშორისო საფინანსო, საკრდიტო, სავალუტო, სავაჭრო, საანგარიშსწორებო და სხვა ურთიერთობებს. ტნბ-ები წარმოადგენენ ტნკ-ების განვითრების ფინანსურ საფუძველს. ტანამედროვე ეტაპზე მსოფლიოს 500 მსხვილი ტრანსნაციონალური ბანკი აკონტროლებს დაახლოებით 35 ტრილიონი აშშ დოლარის აქტივებს ანუ მსოფლიო კომერციული ბანკების აქტივების 78% (45 ტრლ აშშ დოლარი), ხოლო 100 ტნბ – 44% (20 ტრლ აშშ დოლარი). ტნბ-ების დიდი ნაწილი, ისევე როგორც მთელი საბანკო კაპიტალი თავმოყრილია განვითრებულ ქვეყნებში. ამ ქვეყნების ბანკების საერთო რაოდენობა აღემატება 25000, ხოლო მათი ფილიალების რაოდეობა ასეულ ათასს, რომელთა ძირითადი ნაწილი ფუნქციონირებს საზღვარგარეთ. ბოლო პერიოდში ტნბ-ების არასაბანკო ფინანსური ინსტიტუტები, კერძოდ, სადაზღვევო კოპანიები, საპენსიო ფონდები, საინვესტიციო ფონდები და ა.შ. მნიშვნელოვან კონკურენციას უწევენ.[40] საბანკო სექტორშიც დასავლეთ-ევროპული ტრანსანციონალური ბანკები ლიდერობენ,

---

[39] ლ. ჯამაგიძე, ტრანსნაციონალური კორპორაციების როლი მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის პროცესში, თბ., გვ. 46

[40] რ. ფუტკარაძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 125.

მათი გეოგრაფიული გავრცელების ინდექსიც მაღალია (ცხრილი 8).

მსოფლიოს 50 უდიდესი ფინანსური კომპანია GSI -ის და I.I-ის მიხედვით 2008 წ. (მილ. დოლარი და მოსამსახურების რაოდენობა)[41]

ცხრილი 8

რეიტინგი 2008	GSI	რეიტინგი 2007	GSI	კომპანიები	ქვეყნა	აქტივები	დასაქმებულ.	ფილიალები			
						მთლიანი	მთლიანი	მთლიანი	უცხ. ფილიალები	I.I.	მიმღები ქვეყნის რაოდენობა
1	72.9	1	67.0	Citigroup Inc	აშშ	1938 470	322 800	1020	723	70.9	75
2	62.2	3	64.2	Allianz SE	გერმანია	1 367 062	182 865	823	612	74.4	52
3	59.8	10	54.0	ABN AMRO holding NV	ნიდერლ.	953 959	69 747	945	703	74.4	48
4	59.5	4	60.2	Generali Spa	იტალია	549 269	84 063	396	342	86.4	41
5	59.3	7	57.6	HSBC Holdings PLC	დ. ბრიტ.	2 527 465	331458	1048	683	65.2	54
6	59.0	11	52.7	Société Générale	საფრან.	1 616 599	160 430	526	345	65.6	53
7	57.6	6	59.0	Zurich Financial Services	შეიცარია	327 944	57 609	393	383	97.5	34
8	57.0	5	59.1	UBS AG	შვეიც.	1 926 209	77 783	465	432	92.9	35
9	56.7	9	56.3	Unicredito Italiano Spa	იტალია	1 495 868	174 519	1111	1052	94.7	34
10	56.1	8	56.5	Axa	საფრან.	963 539	109 304	575	464	80.7	39
11	55.4	2	65.5	BNP Paribas	საფრან.	2 969 315	173 188	664	425	64.0	48
12	52.4	14	45.8	Deutsche Bank AG	გერმანია	3 150 820	80 456	934	713	76.3	36
13	51.2	17	42.2	American International Group Inc	აშშ	860 418	116 000	612	356	58.2	45
14	51.1	12	50.5	Credit Suisse Group AG	შვეიც.	1 118 881	47 800	299	252	84.3	31
15	50.0	15	45.6	Swiss Reinsurance Company	შვეიც.	229 328	11 560	180	173	96.1	26
16	46.7	27	37.0	Dexia	ბელგია	931 339	28 099	275	231	84.0	26
17	46.6	18	41.8	Crédit Agricole SA	საფრან.	2 365 122	88 933	420	234	55.7	39
18	44.3	21	39.9	Natixis	საფრან.	795 079	22 096	313	162	51.8	38
19	43.5	13	49.6	ING Groep NV	ნიდერლ.	1 905 097	124 661	1114	555	49.8	38
20	43.5	16	42.8	Banco Santander SA	ესპანეთი	1 501 619	170 961	424	267	63.0	30
21	41.0	22	38.9	KBC Group NV	ბელგია	508 322	59 510	346	265	76.6	22
22	41.0	23	38.8	The Bank Of Nova Scotia	კანადა	416 427	69 049	85	62	72.9	23
23	39.9	31	34.5	Barclays PLC	დიდი ბრიტანეთი	3 001 433	151 500	604	235	38.9	41

[41] World investment report, transnational corporations, Agriqultural Production and development, 2009, annex table A I,12, p.239.

24	39.6	19	41.7	**Fortis NV**	ბელგია	132 861	10 374	352	240	68.2	23
25	39.1	28	36.8	**The Royal Bank Of Canada**	კანადა	593 814	73 323	188	160	85.1	18
26	39.1	20	40.9	**Merrill Lynch & Company Inc**	აშშ	667 543	58 500	184	108	58.7	26
27	38.9	41	30.6	**Intesa Sanpaolo**	იტალია	910 062	108 310	218	127	58.3	26
28	38.8	25	38.0	**Standard Chartered PLC**	დ. ბრიტ.	435 068	73 802	122	68	55.7	27
29	38.2	24	38.3	**JPMorgan Chase & Company**	აშშ	2 175 052	224 961	444	240	54.1	27
30	37.7	29	35.8	**Skandinaviska Enskilda Banken AB**	შვედეთი	326 489	21 291	156	111	71.2	20
31	37.7	30	34.7	**Muenchener Rueckversicheru ng AG**	გერმანია	308 179	44 209	426	159	37.3	38
32	36.7	32	34.3	**Morgan Stanley**	აშშ	658 812	46 964	232	136	58.6	23
33	36.1	34	33. 4	**The Goldman Sachs Group Incorporated**	აშშ	884 547	30 067	228	156	68.4	19
34	34.7	37	31.7	**BBV Argentaria SA**	ესპანეთი	776 323	111 936	236	135	57.2	21
35	34.6	36	32.4	**Aviva PLC**	დ. ბრიტ.	518 365	54 758	420	228	54.3	22
36	33.5	40	31.2	**Berkshire Hathaway Inc**	აშშ	267 399	246 000	570	200	35.1	32
37	33.4	38	31.4	**Nordea Bank AB**	შვედეთი	678 217	34 008	168	156	92.9	12
38	33.2	44	29.0	**Mitsubishi UFJ Financial Group**	იაპონია	2 200 818	78 302	117	68	58.1	19
39	33.2	33	34.0	**Bank Of New York Mellon Corp.**	აშშ	237 512	42 900	245	135	55.1	20
40	32.7	35	33.4	**Nomura Holdings Inc**	იაპონია	275 059	18 026	108	64	59.3	18
41	32.6	49	22.9	**Royal Bank Of Scotland Group PLC**	დ.ბრიტ.	3 511 187	199 000	1169	388	33.2	32
42	31.6	39	31.4	**Manulife Financial Corp.**	კანადა	308 782	24 000	77	64	83.1	12
43	31.3	63	17.3	**Hypo Real Estate Holding**	გერმანია	600 363	1 786	81	53	65.4	15
44	31.1	58	19.5	**DNB Nor ASA**	ნორვეგია	263 592	14 057	33	32	97.0	10
45	27.3	47	24.8	**Prudential PLC**	დ. ბრიტ.	315 120	29 683	225	76	33.8	22
46	26.6	45	27.0	**Aegon NV**	ნიდერლ.	410 957	31 425	353	178	50.4	14
47	26.5	48	24.7	**Mizuho Financial Group Inc**	იაპონია	1 691 286	49 114	86	43	50.0	14
48	26.2	42	29.4	**Danske Bank A/S**	დანია	680 095	23 624	73	50	68.5	10
49	25.8	55	19.9	**Bank Of Ireland PLC**	ირლან.	277 705	16 026	197	101	51.3	13
50	25.6	53	21.5	**Svenska Handelsbanken AB**	შედეთი	280 726	10 833	64	28	43.8	15

გეოგრაფიული ქსელის გავრცელების მაღალი ინდექსით გამოირჩევა Citigroup Inc (აშშ), ხოლო ინტერნაციონალიზაციის ინდექსის მიხედვით კი DNB Nor ASA (ნორვეგია). ცხრილიდან კარგად ჩანს, რომ საფინანსო კომპანიებში წამყვანი პოზიციები მაინც ევროპულ კომპანიებს უკავიათ.

ტრანსნაციონალიზაცია ასახავს მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის პროცესს, რომელიც ავლენს საწარმოო

კაპიტალის მობილურობის ზრდას და მსოფლიო წარმოების ოლიგოპოლიზაციას. თუკი XX 70-იან წლებში ტნკ-ების რაოდენობა 7 ათას აღწევდა და 1973 წლისათვის უცხოელთა კონტროლის ქვეშ იყო მსოფლიო მრეწველობის 13,25, 1980 წელს 14,7%, 1988 წელს 16,5%, ხოლო 2000 წელს შეადგინა მსოფლიო წარმოების 25-30%.[42] ამრიგად, ტრანსნაციონალური კაპიტალი მოძრაობს მთელ მსოფლიოში და მისი აქტივობის შეფერხება თითქმის შეუძლებელია. უდიდესი ძალუფლება კონცენტრირდება ტნკ-ების ხელში. თანამედროვე მაღალი ტექნოლოგიების შემუშავებისა და დანერგვის ხარჯები იმდენად დიდია, რომ მხოლოდ გლობალურ ბაზარს შეუძლია იმ მაშტაბების შემოთავაზება, რომელიც ახალ წამოწყებას კომერციულად სიცოცხლისუნარიანად აქცევს.[43]

ტრანსნაციონალიზაციის შემდგომ განვითარებას წარმოადგენს წარმოების გლობალიზაცია. ამ უკანასკნელისათვის ნიშანდობლივია მსოფლიოს ნებისმიერ ადგილას საქონლისა და მომსახურეობის წარმოების შესაძლებლობის პირობა, რესურსების მოპოვება და გამოყენება, საწარმოოს განლაგება, გაყიდვების განხორციელება.

გაეროს დოკუმენტში ეკონომიკის გლობალიზაცია გულისხმობს ეროვნულ საზღვრებს მიღმა საქონლისა და მომსახურების გაზრდილი ნაკადის მოძრაობას და შესაბამისად, ორგანიზაციული სტრუქტურების ფორმირების პროცესს, რომ სათანადოდ იმართებოდეს საერთაშორისო ეკონომიკური გარიგებების სულ უფრო მზარდი ქსელი.[44]

ეკონომიკური გლობალიზაციის ძირითად ფორმებად ითვლება:

- პირდაპირი ინვესტიციების სახით საერთაშორისო კაპიტალის ნაკადის გაზრდა;

---

[42] Мовсесян А., Огнивцев С.. Транснациональный капитал и национальные государства // МЭМО. – 1999. - № 6. с. 13-21.
[43] ლ. ჯამაგიძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 29.
[44] World Investment Report, 1997, U.N., p. 70

- წარმოების მიერ გავლენის და მონაპოვრების რიცხვის გაზრდა;

- საერთაშორისო თანამშრომლობაზე ხელშეკრულებების დადება სხვადასხვა ფორმით;

- საერთაშორისო წესრიგის სისტემის განვითარება;

- ტრანსპორტისა და კომუნიკაციის გლობალური სისტემის შექმნა.

გლობალიზაცია მიდის ქვეყნებს შორის კონკურენციის გაზრდისკენ. ამ კონკურეციულ ბრძოლაში წარმატება შეიძლება უზრუნველყოფილ იქნას ალიანსის მიღწევით ტნკ და სახელმწიფოს შორის. ცხადია, ამგვარი სიტუაცია ამცირებს სახელმწიფოსა და ტნკ ურთიერთობის პრობლემებს, რაც XX მეორე ნახევარში თვალშისაცემი იყო. ახალ კონკურენტულ გარემოში განვითარებადი ქვეყნები პრიორიტეტულ მდგომარეობას იკავებენ.

ცალკეული ქვეყნის გლობალიზაციის დონის განსაზღვრისათვის ფართოდ გამოიყენება შვეიცარიის ეკონომიკის ინსტიტუტის KOF-ის გლობალიზაციის ინდექსი. იგი ყოველწლიურად აქვეყნებს ცალკეული ქვეყნების გლობალიზაციის მაჩვენებლებს. ამ უკანასკნელით იზომება ამა თუ იმ ქვეყნის გლობალიზაციის დონე სამი განზომილებით – ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური. KOF-ის არჩეული სამი სფეროსათვის დამახასიათებელია შემდეგი გარემოებები: ეკონომიკური გლობალიზაცია მოიცავს ქვეყნის საქონლის, კაპიტალის, მომსახურებისა და ინფორმაციის სფეროებს, რომელიც თან ახლავს საბაზრო ცვლილებებს. პოლიტიკური განზომილება ხასიათდება მმართველობითი ორგანოების გავცელებით და განშტოებებით, ხოლო სოციალური გლობალიზაცია მიუთითებს იდეებისა და ინფორმაციის გავრცელების ხარისხს.რაც უფრო მაღალია გლობალიზაციის რეიტინგი, მით მეტია ამა თუ იმ ქვეყნის გლობალიზაციის ხარისხი.

KOF-ის გლობალიზაციის პირველ სვეტში ნაჩვენებია ქვეყნების გლობალიზაციის საერთო რეიტინგი. აქ პირველ ადგილს ბელგია იკავებს, მას მოსდევს ირლანდია, ხოლო მესამე ადგილზე ნიდერლანდები გავიდა. ეკონომიკური გლობალიზაციის კუთხით ლიდერობს სინგაპური, მას მოსდევს ლუქსემბურგი და ირლანდია. სოციალური გლობალიზაციის რეიტინგში პირველ ადგილზე ლუქსემბურგი გავიდა, ხოლო მეორე და მესამე ადგილებზე შვეიცარია და ირლანდია. პოლიტიკური გლობალიზაციის რეიტიგში პირველი სამი ადგილი საფრანგეთმა, იტალიამ და ბელგიამ გაინაწილეს (ცხრილი 9).

208 სახელმწიფოს გლობალიზაციის ინდექსის (თავისი განზომილებებით) რეიტინგში წამყვანი 20 სახელმწიფოს მდგომარეობა ასე გამოიყურება[45]:

ცხრილი 9

რეიტინგი	გლობალიზაციის ინდექსი		რეიტინგი	ეკონომიკური გლობალიზაცია		რეიტინგი	სოციალური გლობალიზაცია		რეიტინგი	პოლიტიკური გლობალიზაცია	
	ქვეყანა	ქულა		ქვეყანა	ქულა		ქვეყანა	ქულა		ქვეყანა	ქულა
1	ბელგია	91.51	1	სინგაპ.	96.67	1	ლუქსემბურ.	93.87	1	საფრანგეთი	98.03
2	ირლან.	91.02	2	ლუქსემ.	93.43	2	შვეიცარია	93.85	2	იტალია	97.04
3	ნიდერლ.	89.92	3	ირლანდია	92.63	3	ირლანდია	91.96	3	ბელგია	97.01
4	შვეიც.	89.87	4	მალტა	92.63	4	ანტიგუ და ბარბუდა	91.90	4	ავსტრია	96.85
5	ავსტრია	89.14	5	ბელგია	91.63	5	კვიპროსი	91.72	5	შვეცია	96.64
6	შვეცია	88.68	6	ნიდერლ.	91.30	6	პუერ. რიკო	90.66	6	ესპანეთი	95.22
7	დანია	87.37	7	ესტონეთი	90.35	7	სინგაპური	90.65	7	შვეიცარია	95.11
8	კანადა	86.32	8	უნგრეთი	90.22	8	ავსტრია	90.62	8	კანადა	94.90
9	ლუქსემ.	86.28	9	ბაჰრეინი	88.37	9	გრენადა	88.53	9	აშშ	94.05
10	უნგრეთი	85.15	10	შვედეთი	88.11	10	ბელგია	88.12	10	პოლონეთი	93.88
11	ჩეხეთი	84.65	11	კვიპროსი	86.74	11	მალტა	87.99	11	ნიდერლან.	93.61
12	ახ. ზელან.	84.55	12	ჩეხეთი	86.58	12	ახ. ზელანდია	87.24	12	ეგვიპტე	93.35
13	ფინეთი	84.19	13	დანია	85.49	13	კანადა	87.22	13	დანია	93.13
14	სინგაპ.	84.07	14	ჩილე	85.48	14	სლოვაკეთი	86.51	14	გერმანია	92.80
15	პორტუგ.	83.92	15	ახ. ზელან.	85.20	15	ნიდერლან.	86.37	15	არგენტინა	92.78
16	საფრან.	83.68	16	პორტუ/	84.96	16	დანია	85.81	16	საბერძნეთი	92.20
17	ესტონეთი	83.45	17	ისრაელი	84.96	17	შვედეთი	84.52	17	ბრაზილია	92.15
18	ესპანეთი	82.94	18	ფინეთი	84.69	18	ესტონეთი	84.13	18	პორტუგალია	92.11
19	კვიპროსი	82.70	19	სლოვაკ.	84.13	19	დიდი ბრიტანეთი	83.65	19	თურქეთი	91.72
20	სლოვაკ	82.40	20	ავსტრია	83.04	20	ბაჰრეინი	82.97	20	ინდოეთი	91.65

[45] წყარო: KOF Index of Globalization, http://globalization.kof.ethz.ch/

2009 წლის გლობალიზაციის KOF ინდექსის რეიტინგში პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნებიდან წამყვან ადგილს იკავებს ბალტიისპირეთის ქვეყნები. უზბეკეთი და თურქმენეთი სიით ბოლოს აღმოჩნდნენ (ცხრილი 10).

პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნების გლობალიზაციის ინდექსი[46]

ცხრილი 10

რეიტინგი	გლობალიზაციის ინდექსი		რეიტინგი	ეკონომიკური გლობალიზაცია		რეიტინგი	სოციალური გლობალიზაცია		რეიტინგი	პოლიტიკური გლობალიზაცია	
	ქვეყანა	ქულა		ქვეყანა	ქულა		ქვეყანა	ქულა		ქვეყანა	ქულა
17	ესტონ.	83.45	7	ესტონ.	90.35	18	ესტონ.	84.13	43	რუსეთი	84.60
31	ლიტვა	77.24	23	ლატვია	82.60	26	ლატვია	81.73	49	უკრაინა	83.14
34	ლატვია	76.14	28	ლიტვა	80.24	41	ლიტვა	76.13	67	ლიტვა	74.10
47	უკრაინა	69.30	40	ყაზახ.	73.98	54	ბელარ.	71.16	83	ესტონ.	70.76
61	რუსეთი	65.24	45	მოლდ.	71.31	61	უკრაინა	68.40	93	ყირგიზეთი	66.57
62	მოლდ.	65.20	51	საქართ.	69.43	66	მოლდ.	65.96	119	ლატვია	55.91
72	ყაზახ.	63.18	52	სომხეთი	69.11	70	რუსეთი	61.89	121	მოლდ.	53.69
81	სომხეთი	61.19	76	აზერბ.	62.16	72	სომხეთი	61.56	124	აზერბ.	52.82
84	ყირგიზ.	60.64	78	უკრაინა	61.93	73	ყაზახეთი	61.52	133	ყაზახეთი	47.92
90	საქარ.	60.01	84	ყირგიზ.	60.17	83	საქარ.	58.94	136	სომხეთი	47.36
102	აზერ.	57.37	91	რუსეთი	57.04	87	ყირგიზ.	57.60	138	საქართ.	46.08
115	ბელ.	53.46	125	ბელარ.	42.56	94	აზერბ.	55.31	149	უზბეკ.	42.80
152	ტაჯ.	38.22	201	ტაჯიკ.	.	100	თურქმ.	53.88	151	ტაჯიკ.	42.33
205	თურქ.	.	204	თურქ.	.	133	ტაჯიკ.	35.78	153	ბელარ.	41.85
206	უზბ.	.	206	უზბ.	.	205	უზბეკ.	.	163	თურქმ.	37.29

მნიშვნელოვან საერთაშორის რეიტინგული კვლევას აწარმოებს ასევე ეკონომიკისა და მშვიდობის საერთაშორისო ინსტიტუტი[47], რომელმაც შეიმუშავა მშვიდობის გლობალური ინდექსი. ინდექსი დგება ქვეყნის ისეთი მონაცმენების გათვალისწინებით როგორიცაა: დემოკრატიულობა და ტრანსსფორმაცია, საერთაშორისო კარგახსნილობა, დემოგ-

---

[46] წყარო: KOF Index of Globalization, http://globalization.kof.ethz.ch/

[47] წყარო: Vision of Humanity groups, Global Peace Index Rankings, http://www.visionofhumanity.org/gpi/results/rankings/2009/

რაფიული მაჩვენებლები, რეგიონალური და საერთაშორისო კავშირები, განათლების დონე, კულტურა, მატერიალური კეთილდღეობა და ა.შ. ინსტიტუტის მიზანია ხელი შეუწყოს ურთიერთკავშირის განვითარებას ბიზნესს, მშვიდობასა და ეკონომიკას შორის. აღნიშნული ინდექსით განისაზღვრება ქვეყნების მშვიდობისმოყვარეობის ხარისხი. მიმდინარე წელს 144 ქვეყანა მოხვდა რეინტინგულ კვლევაში. პირველ ადგილზე ახალი ზელანდია გავიდა, მეორე ადგილები გაინაწილეს, დანიამ და ნორვეგიამ (ცხრილი 11). ხოლო რეიტინგის ბოლოს მოხვდა სომალი, ავღანეთი და ერაყი. დანია და ნორვეგია სამი წლის განმავლობაში პირველ სამეულში ინარჩუნებენ ადგილს. ოცეულში ძირითადად ევროპული სახელმწიფოები ჭარბობენ. აშშ 83-ე ადგილზე გავიდა. მშვიდობის ინდექსის ქულები 1-დან 5-ით განისაზღვრება, სადაც 1 ნიშნავს ქვეყნის მაღალ მშვიდობისმოყვარეობას.

მშვიდობის ინდექსის რეიტინგული კვლევის პირველი ოცეული

ცხრილი 11

ქვეყანა	2009 წელი		ქვეყანა	2008 წელი		ქვეყანა	2007 წელი	
	რეი-ტინგი	ქულა		რეი-ტინგი	ქულა		რეი-ტინგი	ქულა
ახალი ზელან-დია	1	1.202	ისლანდია	1	1.176	ნორვეგია	1	1.357
დანია	2	1.217	დანია	2	1.333	ახალი ზელან-დია	2	1.363
ნორვეგია	2	1.217	ნორვეგია	3	1.343	დანია	3	1.377
ისლანდია	4	1.225	ახ. ზელანდია	4	1.350	ირლანდია	4	1.396
ავსტრია	5	1.252	იაპონია	5	1.358	იაპონია	5	1.413
შვედეთი	6	1.269	ირლანდია	6	1.410	ფინეთი	6	1.447
იაპონია	7	1.272	პორტუგალია	7	1.412	შედეთი	7	1.478
კანადა	8	1.311	ფინეთი	8	1.432	კანადა	8	1.481
ფინეთი	9	1.322	ლუქსემბურგი	9	1.446	პორტუგალია	9	1.481
სლოვენია	9	1.322	ავსტრია	10	1.449	ავსტრია	10	1.483
ჩეხეთი	11	1.328	კანადა	11	1.451	ბელგია	11	1.498
ირლანდია	12	1.333	შვეიცარია	12	1.465	გერმანია	12	1.523
ლუქსემბურგი	13	1.341	შვედეთი	13	1.468	ჩეხეთი	13	1.524
პორტუგალია	14	1.348	გერმანია	14	1.475	შვეიცარია	14	1.526
ბელგია	15	1.359	ბელგია	15	1.485	სლოვენია	15	1.539
გერმანია	16	1.392	სლოვენია	16	1.491	ჩილე	16	1.568
კატარი	16	1.392	ჩეხეთი	17	1.501	სლოვაკეთი	17	1.571
შვეიცარია	18	1.393	უნგრეთი	18	1.576	უგნრეთი	18	1.575
ავსტრალია	19	1.476	ჩილე	19	1.576	ბუტანი	19	1.611
ჩილე	20	1.481	სლოვაკეთი	20	1.576	ნიდერლანდე-ბი	20	1.620

პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნების მშვიდობის ინდექსის (ცხრილი 12) რეიტინგში ბალტისპირეთის ქვეყნები ლი-

დერობენ. ბოლო ადგილს სამი წლის მანძილზე რუსეთის ფედერაცია იკავებს. 2008 წელს საქართველო ვერ მოხვდა ამ რეიტიგში, რაც ალბათ აგვისტოს მოვლენებთან იყო დაკავშირებული. აღსანიშნავია, რომ სამი წლის განმავლობაში სომხეთი, ყირგიზეთი და ტაჯიკეთი ამ რეიტინგში ვერ მოხვდნენ.

პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნების მშვიდობის ინდექსის მაჩვენებლები[48]

ცხრილი 12

ქვეყანა	2009 წელი		ქვეყანა	2008 წელი		ქვეყანა	2007 წელი	
	რეი-ტინგი	ქულა		რეი-ტინგი	ქულა		რეი-ტინ გი	ქულა
ესტონეთი	38	1.661	ესტონეთი	35	1.702	ესტონეთი	28	1.684
ლიტვა	43	1.687	ლატვია	39	1.723	ლიტვა	43	1.788
ლატვია	54	1.773	ლიტვა	41	1.723	ლატვია	47	1.848
მოლდავეთი	75	1.925	ყაზახეთი	72	2.018	ყაზახეთი	61	1.995
უკრაინა	82	2.010	მოლდავეთი	83	2.091	უკრაინა	80	2.150
ყაზახეთი	84	2.018	უკრაინა	84	2.096	აზერბაიჯანი	101	2.448
ბელარუსი	98	2.103	ბელარუსია	94	2.194	უზბეკეთი	110	2.542
თურქმენეთი	101	2.110	აზერბაიჯანი	101	2.287	რუსეთი	118	2.903
უზბეკეთი	106	2.202	უზბეკეთი	111	2.377			
აზერბაიჯანი	114	2.327	რუსეთი	131	2.777			
საქართველო	134	2.736						
რუსეთი	136	2.750						

ანალიზი, ტენდენციები და მისწრაფებები აჩვენებს, რომ ტრანსნაციონალურ კორპორაციებს მსოფლიო ეკონომიკაში მნიშვნელოვანი ადგილი უაკავიათ. ბოლო ათწლეულში განსაკუთრებით იზრდება მათი რეიტინგული მაჩვენებლები, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ ისინი მიმზიდველობით გამოირჩევიან როგორც განვითარებულ, ისე განვითარებადი ეკონომიკის ქვეყნებში.

48 წყარო: Vision of Humanity groups, Global Peace Index Rankings, http://www.visionofhumanity.org/gpi/results/rankings/2009/

2.2. კაპიტალის მიმოქცევისა და ბიზნესის თავისებურებები საზღვარგარეთის ქვეყნებში

გლობალიზაციის საფუძველი, მისი მთავარი მამოძრავებელი ძალა თანამედროვე საერთაშორისო ეკონომიკის მთელ კონსტრუქციაში არის ტრანსნაციონალური კორპორაციები, რომელთა საქმიანობას სულ უფრო და უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე მათ შიდა ოპერაციებს, ვინაიდან მათ ექსპანსიონისტურ პოლიტიკას და მათთან მჭიდროდ დაკავშირებული კაპიტალის საერთაშორისო მოძრაობას დიდი მნიშვნელობა აქვს საერთაშორისო-საფინანსო ურთიერთობების ინტერნაციონალიზაციისათვის. იგი ასევე, ხელს უწყობს კაპიტალის, წარმოებისა და საკუთრების ინტერნაციონალიზაციის პროცესის გაღრმავებას, ვინაიდან ,,კომპანიების უმეტესობის საბოლოო მიზანს წარმოადგენს წარმოებისა და მომსახურების გატანა საზღვარგარეთ"[49].

თანამედროვე ეტაპზე, ტნკ-ები გახდნენ მსოფლიო მეურნეობის მნიშვნელოვანი სუბიექტები. ისინი თამაშობენ დიდ როლს საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების სისტემაში. ტრანსნაციონალური ბიზნესის განვითარება დიდ გავლენას ახდენს, როგორც სამრეწველო კუთხით განვითარებული ისე განვითარებადი სახელმწიფოების ეკონომიკაზე. მოცემული გავლენა შეიძლება ატარებდეს დადებით და უარყოფით ხასიათს.

გაეროს მიერ შემუშავებული ტრანსნაციონალური კორპორაციების კოდექსის თანახმად გამოყოფილია ის ნიშნები, რომელთა არსებობის შემთხვევაში კომპანია შეიძლება ჩაითვალოს ტრანსნაციონალურად. ეს ნიშნებია:

---

[49] თ. შენგელია, ბიზნესის ადმინისტრირების საფუძვლები, თბ., 2008, გვ. 205

- კომპანიის წლიური მოცულობა (გაყიდვების) უნდა იყოს ერთ მილიარდ დოლარზე მეტი;

- უნდა გააჩნდეს ფილიალები არა ნაკლებ ექვს ქვეყანაში;

- კომპანიის აქტივების საერთო ღირებულებაში 25-30% უნდა შეადგენდეს უცხოური აქტივების წილს;

კომპანიის გაყიდვების მთელი მოცულობის 1/5-1/3 უნდა მოდიოდეს საგარეო ოპერაციებზე, ანუ ბაზირებული ქვეყნის ფარგლებს გარეთ უნდა მოხდეს რეალიზაცია.

აქედან გამომდინარე, ცხადია თუ რა დიდი ადგილი უჭირავს ტნკ-ებს საერთაშორისო კაპიტალის მოძრაობაში.

ამჟამად პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და ტნკ-ების უცხოური ინვესტიციების როლი განიხილება, როგორც გლობალიზაციის ძირითადი კომპონენტები, ვინაიდან ტექნილოგიური მიღწევებისა და ბევრად უფრო ლიბერალური პოლიტიკის შედეგად, ასევე კონკურენციის გავლენით, გლობალიზაცია სულ უფრო და უფრო აყალიბებს თანამედორვე მსოფლიო ეკონომიკას. ტნკ-ების პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ამჟამად თამაშობენ მნიშვნელოვან როლს სხვადასხვა ეროვნული ეკონომიკის დაკავშირებისა და ინტეგრირებული ინტერნაციონალურ საწარმოო სისტემების შექმნაში ანუ გლობალიზირებული მსოფლიო ეკონომიკის საწარმოო ბირთვის ჩამოყალიბებაში. აშკარაა, რომ გლობალიზირებული წარმოება ცვლის საერთაშორისო ეკონომიკურ სურათს. ასევე, იცვლება საერთაშორისო საინვესტიციო ნაკადების გეოგრაფიაც.[50]

დღეისათვის ტნკ-ებისათვის დამახასიათებელია შემდეგი ძირითადი თავისებურებები:

- ქვეყანებს შორის ურთიერთობების უპირატესობის გამოყენება;

[50] World investment report, U.N., 1995, p. 1.

- კაპიტალის მოძრაობა ტნკ-ის ბაზირების ქვეყნაში მიმდინარე პროცესებისაგან დამოუკიდებლად;

- მაღალტექნოლოგიურ და მეცნიერებად ტევად დარგებში შეღწევა, რომლებიც დიდ ინვესტიციებსა და მაღალკვალიფიციურ პერსონალს საჭიროებენ;

- მძლავრი საწარმოო ბაზის შექმნა;

- გლობალური საწარმოო-სავაჭრო პოლიტიკა;

- საქმიანობის დივერსიფიკაცია;

- ბიზნესის მონოპოლიზაცია;

- სტრატეგიული დაგეგმვა;

- კომპანიის შიდა ვაჭრობის გაძლიერება.[51]

სავარაუდოდ, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოძრაობის თითქმის ნახევარი ხდება შერწყმის და შთანთქმის მეშვეობით უპირატესად განვითარებულ ქვეყნებში ფირმებს შორის. უკანასკნელ წლებში, ძირითადად აშშ ლიდერობდა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის თვალსაზრისით. თუმცა, ბოლო პერიოდში ამ კუთხით სურათი იცვლება.

აღსანიშნავია, რომ ინვესტიციების დარგობრივი სტრუქტურა მუდამ იცვლება. თუკი ადრე უპირატესობა ენიჭებოდა სანედლეულო დარგებს, განსაკუთრებით ნავთობმოპოვებას უცხოეთში გატანისათვის, ამჟამად ამგვარი ინვესტიციების დიდი ნაწილი მიმართულია ადგილობრივი ბაზრის გამოყენებაზე, განსაკუთრებით ასეთ ქვეყნებში ცხოვრების დონის ამაღლებისათვის და ასევე ადგილობრივი მომხმარებლის ავტომობილებზე, კომპიუტერებზე და სხვა საგნებზე მოთხოვნის დაკმაყოფილებისათვის. მაგ., საავტომობილო კომპანიები ქმნიან საკუთარ წარმოებას ტაილანდსა და ბრაზილიაში არა იმიტომ რომ მოახდინონ ავტომობილების ექსპორტი აშშ-ში და იაპონიაში, არამედ მათი გასაღებისათვის

---

51 ლ. ყორღანაშვილი, საერთაშორისო ბიზნესის ორგანიზაციულ-სამართლებრივი საფუძვლები, თბ., 2006, გვ. 52

სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში და სამხრეთ ამერიკაში. ნაწილობრივ ამ მიზეზით (განსაკუთრებით სამომავლო პერსპექტივით) სწორედ ჩინეთი იკავებს წამყვან ადგილს განვითარებად ბაზრებს შორის პირდაპირი ინვესტიციების მიზიდვის მხრივ (თუმცა 80-ან წლებში ის იქ თითქმის არ იყო).

მთელი პროცესის საერთო დინამიკა და მასშტაბები, რომელიც დაკავშირებულია ტნკ-ების, პრიდაპირი უცხოური ინვესტიციების და წარმოების ინტერნაციონალიზაციის განვითარებასთან, კარგად ჩანს შემდეგი მონაცემებითაც: 1995 წლის მდგომარეობით ტნკ-ების რაოდენობა 45 ათას აღწევდა თავისი 280 ათასი უცხოური ფილიალით[52], რომლებიც სულ უფრო და უფრო მეტ გავლენას ახდენდნენ საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების სისტემაზე და მთლიანად მსოფლიო ეკონომიკაზე. დაგროვილი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობა შეადგენდა 3,2 ტრილიონ აშშ დოლარს, ხოლო ტნკ-ების საზღვარგარეთული ფილიალების გაყიდვების მოცულობა 6,4 ტრლ. აშშ დოლარს. ეს იყო უფრო მეტი, ვიდრე მთლიანი მსოფლიო ექსპორტი (6,1 ტრლ აშშ დოლ.). საზღვარგარეთული ფილიალების გაყიდვები იზრდება 20-30%-ით სწარაფად, ვიდრე, ტნკ-ების პირდაპირი ექსპორტი. 2007 წლის მგომარეობით 79000 ტნკ და მათი 790 000 ათასი ფილიალის მიერ საქონლის წარმოება და მომსახურება კიდევ უფრო გაიზარდა. ასეთ პირობებში მათ მიერ განხორციელბული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების საბოლოო ჯამმა 15 ტრლ. აშშ დოლარს გადააჭარბა. UNCTAD-ის შეფასებით ტნკ-ების გაყიდვების მოცულობამ შეადგინა 31 ტრლ აშშ დოლარი და იგი 2006 წელთან შედარებით 21% გაიზარდა. მსოფლიოში უცხოური ფილიალების მიერ დამატებითი ღირებულების (მთლიანი პროდუქტი) მოცულობამ 2007 წელს შეადგინა მსოფლიოს მთლიანი შიდა პროდუქტის 11%. ასეთ პირობებში გაიზრდა დასაქმებულთა რა-

[52] world investment report, 1995, U.N. p. 7

ოდენობაც 82 მილ[53]. 2009 წლის მდგომარეობით კი ტნკ-ების რაოდენობა აღწევს დაახლ. 82 000 თავისი 810 000 საზღვარგარეთული ფილიალით[54]. თუმცა, მსოფლიო ფინანსურმა და ეკონომიკურმა კრიზისმა დიდი გავლენა იქონია საერთაშორისო კაპიტალის მოძრაობაზე. მოხდა მისი შემცირება (ცხრილი 13).

აღსანიშნავია, რომ ტნკ-ების გაყიდვების მოცულობა აღემატება მსოფლიო ვაჭრობის 25%-ს, ამასთან ტნკ-ის მიერ წარმოებული პროდუქციის 30-35% მოდის საზღვარგარეთის ფილიალებზე. მათი უცხოური ფილილების მიერ რეალიზაციის მოცულობა იზრდება 20-30%-ით უფრო მეტად, ვიდრე ექსპორტი[55].

რაც შეეხება ტნკ-ების პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს, უკანასკნელ პერიოდში ისინი გაიზარდა 3 ჯერ სწარფად, ვიდრე შიდა ინვესტიციები. თუმცა, მათი წილი ყოველწლიურ ინვესტიციებზე სამრეწველო კუთხით განვითარებულ ქვეყნებში მთლიანობაში 6%-ია. ხოლო 70% ყველა საერთაშორისო გაყიდვებისა, რომელიც დაკავშირებულია კრედიტებთან და ლიცენზიებთან, წარმოადგენს გაყიდვებს დედაკომპანიასა და მის საზღვარგარეთულ ფილიალებს შორის.

გლობალიზაციის ზრდის პირობებში საგარეო ვაჭრობა სულ უფრო და უფრო მჭიდრო კავშირში შედის პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებთან, რომელიც ვითარდება ამ ინვესტიციების საფუძველზე. შედეგად, იგი იძენს დიდ მდგრადობას, მუდმივობას და შესაძლებელია მისი დინამიკის განჭვრეტაც.

ეს პროცესები აისახება პოლიტიკაზეც, რომელიც ეხება უცხოური ინვესტიციების რეჟიმს.

---

53 World investment report, transnational corporations, Agriqultural Production and development, 2009, UN. p. 8

54 იქვე, p. 17.

55 რ. ფუტკარაძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 126

საერთო ტენდენცია ისეთია, რომ საგარეო-სავაჭრო გაცვლების ლიბერალიზაციასთან ერთად ხდება უცხოური ინვესტიციების სფეროს ლიბერალიზაციაც.

ტნკ-ების პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ანალიზი, მისი მასშტაბები და დინამიკა ავლენს არსებით კანონზომიერებას: წამყვანი, გარდამქმნელი როლი მთელ ამ პროცესებში ეკუთვნით ბევრად უფრო განვითარებულ ინდუსტრიულ ქვეყნებს, რომლის მიზეზიც მარტო დონორების მიზანი კი არა არის, საიდანაც უცხოეთში ხვდება ინვესტიციები, არამედ, რაც უფრო ხაზგასასმელია, რეციპიენტების ღირსება, სადაც მიმართულია ინვესტიციები. რაც უფრო განვითარებულია ამ თუ იმ ქვეყნაში საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობები, თანამედროვე პირობებში მით უფრო მეტად ეხება მას ეს ორმხვრივი პირდაპირი ინვესტიციების მოძრაობა.

ამ პროცესების კანონზომიერი შედეგია ის, რომ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების კონცენტრაცია ხდება განვითრებულ ქვეყნებში, უპირველეს ყოვლისა სამ ძირითად ეკონომიკურ ცენტრში – აშშ, ევროკავშირი და იაპონია.

პუი-ი უფრო სწარფად იზრდება (ცხრილი 13), ვიდრე მსოფლიო მშპ-ის მოცულობა რაც მიუთითებს რომ იგი საერთაშორისო საფინასო-ეკონომიკური ინტერნაციონალიიზაციის ძირითადი ძალა გახდა. 1982 წლიდან 2008 წლის ჩათვლით მსოფლიო მშპ (მიმდინარე ფასებით) 5,1 ჯერ გაიზარდა.

პუი-ის ცალკეული მაჩვენებლი და საერთაშორისო წარმოება 1982-2008 წწ[56].

ცხრილი 13

#	მაჩვენებლები	ღირებულებითი მოცულობა მიმდინარე ფასებში ($ მილიარდ)				წლიური ზრდა (%)						
1		1982	1990	2007	2008	1986 - 1990	1991 - 1995	1996 - 2000	2005	2006	2007	200 8
2	პიუ-ის შემოდინება	58	207	1 979	1 697	23,6	22,1	39,4	32,4	50,1	35,4	- 14,2
3	პუი-ის გადინება	27	239	2 147	1 858	25,9	16,5	35,6	-5,4	58,9	53,7	- 13,5
4	დაგროვილი იმპორტირებული პუი-ის მოცულობა	790	1 942	15 660	14 909	15,1	8,6	16,0	4,6	23,4	26,2	-4,8
5	დაგროვილი ექსპორირებული პიუ-ის მოცულობა	579	1 786	16 227	16 206	18,1	10,6	16,9	5,1	22,2	25,3	-0,1
6	იმპორტირებული პუი-ის შემოსავლბი	44	74	1 182	1 171	10,2	35,3	13,3	32,8	23,3	21,9	-0,9
7	ექსპორტირებული პუი-ის შემოსავლებია	46	120	1 252	1 273	18,7	20,2	10,3	28,4	18,4	18,5	1,7
8	საერთაშორისო შერწყმის და შეძენის საერთო მოცულობა	..	112	1 031	673	32,0	15,7	62,9	91,1	38,1	62,1	- 34,7
9	ტნკ-ის უცხოური ფილიალების გაყიდევბის მთლიანი მოცულობა	2 530	6 026	31 764	30 311	19,7	8,8	8,1	5,4	18,9	23,6	-4,6
10	დამატებითი პროდუქტი	623	1 477	6 295	6 020	17,4	6,8	6,9	12,9	21,6	20,1	-4,4
11	ტნკ-ების უცხოური ფილიალების მთლიანი აქტივები	2 036	5 938	73 457	69 771	18,1	13,7	18,9	20,5	23,9	20,8	-5,0
12	ტნკ-ების უცხოური ფილიალების ექსპორტის მოცულობა	635	1 498	5 775	6 664	22,2	8,6	3,6	13,8	15,0	16,3	15,4
13	ტნკ-ების უცხოურ ფილიალებში დასაქმებულთა საერთო რაოდენობა (ათასი კაცი)	19 864	24 476	80 396	77 386	5,5	5,5	9,7	8,5	11,4	25,4	-3,7
14	მთლიანი შიგა პროდუქტის მიმდინარე ფასები	11 963	22 121	55 114	60 780	9,5	5,9	1,3	8,4	8,2	12,5	10,3
15	ერთობლივი კაპიტალის ფორმირება	2 795	5 099	12 399	13 824	10,0	5,4	1,1	11,8	10,9	13,8	11,5
16	შემოსავლები ლიცენზირებული გაყიდევბის სახით	9	29	163	177	21,1	14,6	8,1	10,6	9,1	16,1	8,6
17	საქონლისა და მომსახურების მთლიანი მოცულობა	2 395	4 414	17 321	19 990	11,6	7,9	3,7	13,8	15,0	16,3	15,4

56 World investment report, transnational corporations, Agriqultural Production and development, 2009, annex table I6, p.18

მსოფლიო ინვესტიციების პერსპექტივებზე UNCTAD-ის მიერ მომზადებული მიმოხილვიდან კარგად ჩანს, რომ მოკლევადიან პერსპექტივაში გლობალური ფინანსური კრიზისი უარყოფითად აისახება ტნკ-ების გეგმებზე პუი-თან მიმართებით. 2008 წელს მსოფლიო კრიზისი შეეხო კომპანიების მხოლოდ 40%, ხოლო 2009 წელს ტნკ-ების 85% გლობალური ეკონომიკური დაცემის გამო იძულებული იყო შეემცირებინა თავისი საინვესტიციო გეგმები, ხოლო 79% უშუალოდ ფინანსური კრიზისი გამო. ორივე ასპექტი ცაკლ-ცალკე და ერთად გამოიწვევს ტნკ-ების ინტერესების შესუსტებას პუი-ის განხორციელების კუთხით.

ფინასურ-ეკონომიკურმა კრიზისმა გავლენა მოახდინა არა მარტო მთლიანად დარგებზე, არამედ ცალკეულ კომპანიებზეც. ამ პროცესმა თავისი გამოხატულება ჰპოვა მოგების შემცირებაზე, ინვესტიციების განდევნის მაშტაბებისა და იძულებითი რესტრუქტურიზაციის ხვედრითი წილის გაზრდაზე. UNCTAD-ის მონაცემებით ტნკ-ების ინტერნაციონალიზაციის ტემპები 2008 წელს შენელდა, ხოლო მათი საერთო მოგება დაეცა 27%-ით. 2009 წლის დასაწყისში მსხვილი ტნკ-ების 58%-მა განცხადება გააკეთა პუი-ის ხაზით საკუთარი გასავლების შემცირების შესხებ 2008 წლის დონესთან შედარებით, ხოლო ტნკ-ების ერთი მესამედი (30%) გეგმავდა მსხვილ შემცირებას[57].

უნდა აღინიშნის, რომ მიმდინარე საფინანსო-ეკონომიკურმა კრიზისმა ჯერ კიდევ ვერ მოახდინა სერიოზული გავლენა პუი-ის სფეროში არსებულ პოლიტიკაზე, რადგან პუი არ არის ამ კრიზისის მიზეზი. მიუხედავად ამისა, ეროვნული პოლიტიკის საერთო ხასიათის ზოგიერთი ღონისძიების (ეროვნული სანაციური პროგრამები, ეკონომიკური სტიმუ-

[57] World investment report, transnational corporations, Agriqultural Production and development, 2009.

ლიერბის პაკეტები) გატარებას კრიზისთან დაკავშირებით შეუძლია გავლენა მოახდინოს პუი-ის ნაკადებსა და ტნკ-ების საქმიანობაზე. მათ შეუძლიათ დადებითად იმოქმედოს პუი-ის მოზიდვაზე, რადანაც ისინი ხელს უწყობენ სტაბილიზიაციასა და აუმჯობესებენ ძირითადი ეკონომიკური ფაქტორების მდგომარეობას. მეორეს მხრივ, ასეთი პოლიტიკის გატარების პირობებში მოსალოდნელია საშიშროება იმ კუთხით, რომ ქვეყნის მიერ ასეთი ღონისძიებების გატარება შეიძლება გადაიქცეს საინვესტიციო პროტექციონიზმად. ვინაიდან, ისინი უზრუნველყოფენ ხელსაყრელი გარემოს შექმნას, უფრო მეტად ადგილობრივი ინვესტორებისათვის ვიდრე უცხოელ ინვესტორებისათვის. ან კიდევ შექმნას ბარიერები ინვესტიციების გადინებაზე ქვეყნის შიგნიდან კაპიტალის შენარჩუნების მიზნით.

ამჟამინდელი მსოფლიო გლობალური კრიზისი პუი-ის ნაკადებსა და ტნკ-ების საქმიანობაზე განსხვავებულ გავლენას ავლენს. 2008 წელს პუი-ის ნაკადი აფრიკის კონტინეტზე 88 მილდ აშშ დოლ. გაიზარდა. ხოლო პუი-ის ნაზარდი მოცულობა მთლიანობაში 511 მილდ. აშშ დოლ. შეადგენს. ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორი ამ რეგიონში პუი-ის მოზიდვისა იყო გასულ წელს სანედლეულო საქონლის ბუმი გლობალურ ბაზარზე. თუმცა, 2009 წლის მაჩვენებლებით აქაც შეიმჩნევა პუი-ის ნაკადის შემცირება. სამხრეთ, აღმოსავლეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში 2008 წელი გამოირჩეოდა პუი-ის ნაკადის ზრდის მაღალი ტემპით (17%) და მიაღწია სარეკორდო მაჩვენებელს 300 მილდ. აშშ დოლ. დასავლეთ აზიაში კი პუი-ის ნაკადი 61%-ით გაიზარდა და 90 მილიარდ. აშშ დოლ. შეადგინა (ძირითად საუდის არაბეთის ხარჯზე 38 მილიარდ. აშშ. დოლ.) ლათინური ამერიკის და კარიბის ქვეყნებში 2008 წელს პუი-ის ნაკადი 13%-ით გაიზარდა და 144 მილიარდ. აშშ დოლ. შეადგინა. სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპასა და დსთ-ის ქვეყნებში პუი აგრძელებდა თავის რვაწლიან ზრდას 2008

წელსაც (ცხრილი 144). მან შეადგინა 114 მილრდ. აშშ დოლ. მიუხედავად ფინანსური რყევებისა და ზოგიერთ რეგიონში კონფლიქტური სიტუაციისა. პუი-ის ნაკადი სწრაფად იზრდებოდა ორთავე სუბრეგიონში. სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპაში პუი-ის ძირითადი მამოძრავებელი ძალა იყო დარჩენილი სახელმწიფო აქტივების პრივატიზაცია, ხოლო დსთ-ის ქვეყნებში ტნკ-ების ინვესტიციები მოტივირებული იყო მიეღოთ უფლება მზარდ ადგილობრივ ბაზარზე და სხვადასხვა დარგებში შექმნილი ლიბერალური რეჟიმები.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ნაკადები (შემოდინება) რეგიონების და შერჩეული ქვეყნების მიხედვით 1995-2008 წწ. (მილიარდი აშშ დოლარი)[58]

ცხრილი 14

#	ქვეყნები და რეგიონები	პუი-ის შემოდინება (მთლიანო მოცულობა, საშუალწლიური მაჩვენებელი)						
		1995-2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	**განვითარებული ქვეყნები**	534,9	36 1,3	414,2	613,1	972,8	1 358,6	962 ,3
2	ევროპა	323,3	27 9,8	227,7	506,1	631,7	899,6	518 ,3
3	ევროკავშირი	310,0	25 9,4	223,3	498,4	590,3	842,3	503 ,5
4	იაპონია	4,6	6,3	7,8	2,8	- 6,5	22,5	24,4
5	აშშ	169,7	53,1	135,8	104,8	237,1	271,2	316 ,1
6	**სხვა განვითარებული ქვეყნები**	37,2	22,0	42,8	- 0,6	110,4	165,3	103 ,4
7	**განვითარებად ქვეყნები**	188,3	18 4,0	290,4	329,3	433,8	529,3	620 ,7
8	აფრიკა	9,0	20,9	22,1	38,2	57,1	69,2	87,6
9	ლათინური ამერიკა და კარიბის ქვეყნები	72,9	45,8	95,1	77,1	93,3	127,5	144 ,4
10	აზია და ოკეანია	106,4	11 7,3	173,2	214,0	283,4	332,7	388 ,7
11	აზია	105,9	11 6,9	172,9	213,8	282,1	331,4	387 ,8
12	დასავლეთ აზია	3,3	11,3	20,5	43,6	67,6	77,6	90,3
13	აღმოსავლეთ აზია	70,7	72,7	106,3	116,2	131,8	150,4	187 ,0
14	ჩინეთი	41,8	53,5	60,6	72,4	72,7	83,5	108 ,3
15	სამხრეთ აზაი	3,9	8,2	10,7	14,4	27,8	34,0	50,7
16	სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზია	28,0	24,7	35,5	39,6	55,0	69,5	59,9
17	ოკეანია	0,5	0,4	0,3	0,2	1,3	1,3	0,9
18	**სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპა და დსთ (გარდამავალი ქვეყნების ეკონომიკა)**	7,3	19,9	30,3	30,9	54,5	90,9	114 ,4

[58] World investment report, transnational corporations, Agriqultural Production and development, 2009, annex table B1, p.

19	სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპა	1,2	4,1	3,5	4,8	9,9	12,8	10,9
20	დსთ	6,1	15,8	26,8	26,1	44,7	78,1	103 ,5
21	**მთელი მსოფლიო**	730,5	56 5,2	734,9	973,3	1 461,1	1 978,8	1 697 ,4
22	**განვითარებული ქვეყ-ნები %**	73,2	63,9	56,4	63,0	66,6	68,7	56,7
23	**განვითარებადი ქვეყ-ნები %**	25,8	32,6	39,5	33,8	29,7	26,8	36,6
24	**სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპა და დსთ %**	1,0	3,5	4,1	3,2	3,7	4,6	6,7

მსოფლიოს ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისი და გლობალური დაცემა სერიოზულად აისახა მსოფლიოს ეკონომიკურად განვითრებულ ქვეყნებზეც. პუი-ის ნაკადმა განვითრებულ ქვეყნებში და ასევე, მათგან გადინებამ (ცხრილი 15), რომელმაც თავის ისტორიულ პიკს 2007 წელს მიაღწია, 2008 წელს მკვეთრად შემცირდა. პუი-ის შემოდინება შემცირდა 29% (962 მილიარდ აშშ დოლ) და ეს შემცირება შეეხო ყველა მიმღებ ქვეყანას აშშ-ის გარდა. ევროკავშირის 27 ქვეყანაში პუი-ის ნაკადი 2008 წელს დაეცა 40%-ით (503 მილდ. აშშ დოლ), ხოლო ევროპელი ინვესტორების მხრიდან აშშ-ში პუი-ის ნაკადი გაიზარდა 17%-ით და ისტორიულად რეკორდული მაჩვენებლი 316 მილდ. აშშ დოლარი შეადგინა.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ნაკადები (გადინება) რეგიონების და შერჩეული ქვეყნების მიხედვით 1995-2008 წწ. (მილიარდი აშშ დოლარი)[59]

ცხრილი 15

#	ქვეყნები და რეგიონე-ბი	პუი-ის გადინება (მთლიანი მოცულობა, საშუალო წლიური მაჩვენებელი)						
		1995-2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	**განვითარებული ქვეყ-ნები**	626,3	507,2	795, 1	742,0	1 157,9	1 809,5	1 506,5
2	ევროპა	446,2	306,9	411,5	689,9	799,6	1 270,5	944,5
3	ევროკავშირი	416,9	285,0	377,3	609,7	697,2	1 192,1	837,0
4	იაპონია	25,1	28,8	31,0	45,8	50,3	73,5	128,0
5	აშშ	125,9	129,4	294,9	15,4	224,2	378,4	311,8
6	**სხვა განვითარებული ქვეყნები**	29,2	42,1	57,7	- 9,1	83,8	87,1	122,3
7	**განვითარებად ქვეყნე-ბი**	74,5	45,5	120,4	122,7	215,3	285,5	292,7

[59] World investment report, transnational corporations, Agriqultural Production and development, 2009, annex table B1, p.

8	აფრიკა	2,4	1,3	2,1	2,3	7,2	10,6	9,3
9	ლათინური ამერიკა და კარიბის ქვეყნები	21,1	21,3	28,0	36,0	63,6	51,7	63,2
10	აზია და ოკეანია	51,0	23,0	90,4	84,4	144,5	223,1	220,2
11	აზია	51,0	22,9	90,3	84,3	144,4	223,1	220,1
12	დასავლეთ აზია	0,9	- 1,4	8,1	12,9	24,0	48,3	33,7
13	აღმოსავლეთ აზია	39,6	17,4	62,9	49,8	82,3	111,2	136,2
14	ჩინეთი	2,0	2,9	5,5	12,3	21,2	22,5	52,2
15	სამხრეთ აზაი	0,3	1,6	2,3	3,5	14,9	17,8	18,2
16	სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზია	10,2	5,3	17,0	18,1	23,3	45,8	32,1
17	ოკეანია	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1
18	**სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპა და დსთ (გარდამავალი ქვეყნების ეკონომიკა)**	2,0	10,7	14,1	14,3	23,7	51,5	58,5
19	სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპა	0,1	0,1	0,4	0,3	0,4	1,4	0,6
20	დსთ	1,9	10,6	13,8	14,0	23,3	50,1	57,9
21	**მთელი მსოფლიო**	702,8	563,4	929,6	879,0	1 396,9	2 146,5	1857,7
22	**განვითარებული ქვეყნები %**	89,1	90,0	85,5	84,4	82,9	84,3	81,1
23	**განვითარებადი ქვეყნები %**	10,6	8,1	13,0	14,0	15,4	13,3	15,8
24	**სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპა და დსთ %**	0,3	1,9	1,5	1,6	1,7	2,4	3,1

მოგების შემცირების შედეგად რეინვესტირებული შემოსავლების შემცირების შედეგად უცხოური ფილიალებიდან კრედიტების გადამისამერთებამ ტნკ-ების სათავო ოფისებში გამოიწვია განვითარებული ქვეყნებიდან პუი-ის გადინების შემცირება 17%-ით (1,5 ტრილ. აშშ დოლ). მიუხედავად ამისა, როგორც წარსულში, ახლაც განვითარებულმა ქვეყნებმა, როგორც ჯგუფმა, შეინარჩუნა მსხვილი საგარეო ინვესტორის პოზიცია. იმ ქვეყნებიდან, რომლებიც გვევლინებიან პუი-ის ყველაზე მსხვილ წყაროდ პუი-ის ზრდა 2008 წელს დაფიქსირდა იაპონიაში, შვეიცარიაში, კანადაში და დანიაში. ხოლო აშშ-მ ისევ შეინარჩუნა მსხვილი საგარეო ინვესტორის პოზიცია.

გლობალური კრიზისის პირობებში განვითარებული ქვეყნები პუი-ის როგორც შემოდინების, ისე გადინების შემცირების მოლოდინში არიან. კორპორატიული მოგების შემცირების, ფინანსური რესურსების შეზღუდული ფლობისა და ფინანსური ღირებულებების ზრდის გამო ტნკ-ები ამცი-

რებენ საინვესტიციო პროგრამებს. 2009 წლის I კვარტალის მონაცმებით პუი-ის ნაკადი 24% ნაკლები იყო 2008 წლის ბოლო კვარტლის მონაცემებთან შედარებით. ხოლო, საერთაშორისო შერწყმის და შეძენის საერთო მოცულობა 2009 წლის I ნახევარში 2008 წლის მეორე ნახევარის ანალოგიურ მონაცემებთან მიმართებით შემცირდა 40%-ით.

პუი-ის გაფართოებას ხელს უწყობს ნაციონალურ ეკონომიკაში ლიბერალიზაციის ტენდენციების გაძლიერება - სხვადასხვა დაბრკოლებების აღმოფხვრა, პროცედურათა გამარტივება და მათი განხორციელებისათვის სტიმულის შექმნა. 2008 წელსა და 2009 წლის I ნახევარში გლობალური კრიზისის პირობებში, მიუხედავად საინვესტიციო პროტექციონიზმის საფრთხის არსებობისა, პუი-ის პოლიტიკასთან მიმართებით შენარჩუნებული იქნა ლიბერალიზაციის საერთო ტენდენციები. მათ შორის პუი-ის გზაზე ბარიერებისა და კორპორატიულ შემოსავლებზე გადასახადების შემცირება. UNCTAD-ის ყოველწლიურ მიმოხილვაში აღნიშნულია, რომ პუი-თან მიმართებით ნაციონალურ კანონებში და დადგენილებებში ცვლილებები მეტყველებს, რომ 2008 წელს ამოქმედდა 110 ახალი ღონისძიება პუი-თან დაკავშირებით, რომელთაგან მხოლოდ 85 იყო ხელსაყრელი. ხოლო არახელსაყრელი ღონისძიებები 2007 წლის ანალოგიურ მაჩვენებელთან მიმართებით არ შეცვლილა (ცხრილი 16)

ცვლილებები რომელიც შევიდა რეგულირების ეროვნულ რეჟიმებში 1992-2008 წწ.[60]

ცხრილი 16

#	მაჩვენებელი	საშუალო წლიური სტატისტიკა										
		1992-1994	1995-1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	ქვეყნების რაოდენობა, რომლებმაც განახორციელს ცვლილება რეგულირების რეჟიმში	49	66	70	71	72	82	103	92	91	58	55
2	რეგულირების რეჟიმში ცვლილებების რაოდენობა	95	132	150	207	246	242	270	203	177	98	110
3	ხელსაყრელი ცვლილებების რაოდენობა	94	121	147	193	234	218	234	162	142	74	85
4	არახელსაყრელი ცვლილებების რაოდენობა	1	11	3	14	12	24	36	41	35	24	25

ეროვნული უსაფრთხოების ინტერესებიდან გამომდინარე ასევე შენარჩუნებულია უცხოური ინვესტიციების კონტროლის ტენდენცია და იშვიათად, მაგრამ მაინც უცხოელთა საწარმოების ნაციონალიზაციის პოლიტიკა, ძირითადად ლათინური ამერიკის რამდენიმე ქვეყანაში.

საინვესტიციო პოლიტიკასთან მიმართებით 2008 წელი მსოფლიოში ასევე გამოირჩეოდა საერთაშორისო საინვესტიცო შეთანხმებების ქსელის გაფართოების აქტიურობით. დადებულ იქნა 59 ორმხვრივი საინვესტიციო ხელშეკრულბა, რომელთა საერთო რაოდენობა დღეისათვის 2676-მდე გაიზარდა.

---

[60] World investment report, transnational corporations, Agriqultural Production and development, 2009, annex table I 14, p.

რაც შეეხება ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილების შესახებ ხელშეკრულებებს, 2008 წელს დაიდო 75 ამგვარი ხელშეკრულება და მათმა საერთო რაოდენობამ 2805 შეადგინა. ამ წელს ის ხელშეკრულებები, რომლებიც საინვესტიციო დებულებებს შეიცავს 273-ით გაიზარდა. თუმცა, ორმხრივი საინვესტიციო ხელშეკრულების შეწყვეტის 6 შემთხვევა დაფიქსირდა. გაიზარდა სახემწიფოსა და ინვესტორს შორის დავების შემთხვევები, ამ წელს ასეთი 317 შემთხვევა დაფიქსირდა.

გლობალური კრიზისის შედეგად პუი-ის ნაკადების შემცირების მიუხედვად, ამ კუთხით არსებობს ოპტიმიზიმი. UNCTAD-ის ექსპერტების შეფასებით 2010 წელს ტნკ-ები ელიან თავიანთი გასავლების თანდათანობით გაზრდას პუი-ის სახით, ხოლო 2011 წელს ისინი 2008 წლის დონის მიღწევასაც კი ფიქრობენ. სამომავლოდ პუი-ის ნაკადების ზრდაში ლიდერები იქნებიან აშშ, ბრაზილია, ინდოეთი, ჩინეთი და რუსეთი. პუი-ის მომავალი ბუმის მამოძრავებელი იქნება ისეთი დარგები, რომლებიც ნაკლებ მგრძნობიარე იქნება საქმიანი აქტიურობის ციკლთან, ბაზარზე იმოქმედებს სტაბილური მოთხოვნილებით (აგროსამრეწველო კომპლექსი და მომსახურების სხვა დარგები) და რომლებსაც ექნებათ ხანგრძლივი ზრდის პერსპექტივა (ფარმაცევტული მრეწველობა). აღნიშნული დარგებით კი გამოირჩევა ამიერკავკასიის ქვეყნები და აქედან გამომდინარე უნდა ველოდოთ ინვესტიციების ზრდას სამომავლოდ, თუმცა, შესაბამისი მიზანმიმართული სახელმწიფო საინვესტიციო პოლიტიკის განხორციელების შემთხვევაში.

2.3. თანამედროვე მსოფლიოს მსხვილი კორპორაციები/ბრენდები

უკანასკნელ ხანს ტნკ-ების საქმიანობაში შემუშავდა მონოპოლისტური უპირატესობის თეორია. მონოპოლისტური საქმიანობა უზრუნველყოფს სხვადასხვა ქვეყნების ბაზრების ღრმა შერწყმას, თანამედროვე ტექნოლოგიების, მენეჯმენტის და მარკეტინგის ხელმისაწვდომობას, მთლიაონობაში ეკონომიკის შესაძლებლობებს მასშტაბურ წარმოებაში. მათი ერთ-ერთი ლოზუნგი გახდა საექსპორტო სტრატეგია, როგორც სწარფი ეკონომიკური ზრდის პირობა. ამრიგად, ტნკ-ების ეკონომიკურ ძალას ზრდის მათი საქმიანობის სხვადასხვა მექანიზმები და მსოფლიო ბაზარზე ექსპანსია. შედეგად ტნკ-ები გარდაიქმნენ მსოფლიო სამეურნეო კავშირების მთავარ სუბიექტად და წარმოადგენენ უდიდეს მრავალეროვნულ კომპანიებს სათავო კომპანიის სააქციო კაპიტალის სტრუქტურიდან და მთელი კორპორაციის საქმიანობაზე კონტროლის ხასიათიდან გამომდინარე. ისეთი კომპანიები როგორიცაა ,,ჯენერალ ავტოსი", ,,სიმენსი", ,,ფილიპსი" და სხვები მოქმედებენ ათეულობით ქვეყანაში, სადაც შექმნილი აქვთ მრავალი შვილობილი კომპანია, ფილიალი, წარმომადგენლობა. 20 ათასი ტნკ-ედან 1/10 წილ მოგებას ღებულობს საზღვარგარეთ საწარმოო საქმიანობიდან და უზრუნველყოფს პირდაპირი ინვესტიციების ძირითად ნაკადს მსოფლიო მეურნეობაში. ტნკ-ების ფილიალების დიდი ნაწილი საზღვარგარეთაა წარმოდგენილი და მათი გაყიდვების დიდი ნაწილი საგარეო ბაზრებზე წარმოებს.

მსოფლიოს წამყვანი ტნკ-ეების სახელწოდებები და მათ მიერ წარმოებული საქონელი მსოფლიოს მრავალ როგორც განვითარებულ ქვეყნებში, ისე ყველაზე დაბალგანვი-

თარებად ქვეყნებში ყოფით სიტყვებსაც კი წარმოადგენს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ტნკ-ების რეალიზაციის დიდი ნაწილი, მოსახლეობის მაღალი მსყიდველობითუნარიანობიდან გამომდინარე განვითარებულ ქვეყნებზე მოდის. ასეთი კომპანიებია: General Avto s, Coca Cola, Siemens, Mcdonalds, Nokia, DaimlerChrysler, Procter&Gamblee, IBM, Xerox, Gillette, Nestle, Pholips, Exxona, Alcatel, Honda, Sony, BMW, Volvo, Philip Avto rs, Avto ola, Bocsh, Johnson&johnson, Ford, sony, BP da sxva[61].

2009 წელს ჟურნალმა ,,ფორბსმა" გამოაქვეყნა 2000 წარმატებული კომპანიის რეიტიგი[62]. მათ შორის 100 და მეტი კომპანია ეკუთვნის: ამერიკის შეერთებულ შტატებს 551, იაპონიას - 296, ჩინეთს - 167 (პლუს ჰონკონგი - 43), 50 და მეტი კომპანია ეკუთვნის დიდ ბრიტანეთს - 95, საფრანგეთს - 73, გერმანიას - 57, კანადას - 54, სამხრეთ კორეას 61, 20 და მეტი კომაპანია ეკუთვნის ტაივანს -49, ინდოეთს - 48, ავსტრალიას - 47, შვეიცარიას - 45, იტალიას - 33, ბრაზილიას - 31, ესპანეთს - 33, რუსეთს - 26, შვედეთს - 22, ნიდერლანდებს - 22, სინგაპურს - 22, 10 და მეტი კომპანია მექსიკას - 18, ბერმუდს - 19, სამხრეთ აფრიკას 19, საუდის არაბეთს - 14, მალაიზიას - 19, ფინეთს - 13, საბერძნეთს - 13, ისრაელს - 16, ბელგიას - 12, არაბეთის გაერთიანებული საამიროებს - 13, დანიას - 12, თურქეთს - 13, ავსტრიას - 12, ქუვეითს 11, ტაილანდს - 10 პორტუგალიას - 10, 10-ზე ნაკლები ნორვეგიას - 9, ლუქსემბურგს - 9, ირლანდიას 9, კატარს - 9, ჩილეს - 8, ეგვიპტეს - 3, პოლონეთს - 4, ფილიპინებს - 3, ინდონეზიას - 6, ყაზახეთს -1, ჩეხეთს - 1, ლიბერიას - 1, უნგრეთს - 2 და ა.შ. სიის პირველ ოცეულშიც თვალშისაცემია აშშ ტნკ-ები (ცხრილი 17).

---

[61] რ. ფუტკარაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 121.

[62] წყარო: Forbes, http://www.forbes.com/lists/2009/18/global-09_The-Global-2000_Rank.html

ჟურნალმა ,,ფორბსის" მიერ გამოვლენილი 2000 წარმატებული კომპანიის რეიტიგის სიის პირველი ოცეული ასე გამოიყურება[63]

ცხრილი 17

	კომპანია	ქვეყანა	დარგი	გაყიდვების მოცულობა (მილ აშშ დოლ)	მოგება (მილ აშშ დოლ)	აქტივები (მილ აშშ დოლ)	საბაზრო კაპიტალიზაცია
1	**General Electric**	აშშ	კონგლომერატი	182.52	17.41	797.77	89.87
2	**Royal Dutch Shell**	ნიდერლანდები	გაზი და ნავთობი	458.36	26.28	278.44	135.10
3	**Toyota Motor**	იაპონია	ფართო მოხმარების საქონელი	263.42	17.21	324.98	102.35
4	**ExxonMobil**	აშშ	გაზის და ნავთობის დამუშავება	425.70	45.22	228.05	335.54
5	**BP**	გაერთ.სამეფო	გაზის და ნავთობის დამუშავება	361.14	21.16	228.24	119.70
6	**HSBC Holdings**	გაერთ.სამეფო	საბანკო საქმე	142.05	5.73	2,520.45	85.04
7	**AT&T**	აშშ	სატელეკომუნიკაციო მომსახურება	124.03	12.87	265.25	140.08
8	**Wal-Mart Stores**	აშშ	გაყიდვები	405.61	13.40	163.43	193.15
9	**Banco Santander**	ესპანეთი	საბანკო საქმე	96.23	13.25	1,318.86	49.75
9	**Chevron**	აშშ	გაზის და ნავთობის დამუშავება	255.11	23.93	161.17	121.70
11	**Total**	საფრანგეთი	გაზის და ნავთობის დამუშავება	223.15	14.74	164.66	112.90
12	**ICBC**	ჩინეთი	შაბანკო საქმე	53.60	11.16	1,188.08	170.83
13	**Gazprom**	რუსეთი	გაზის და ნავთობის დამუშავება	97.29	26.78	276.81	74.55
14	**PetroChina**	ჩინეთი	გაზის და ნავთობის დამუშავება	114.32	19.94	145.14	270.56
15	**Volkswagen Group**	გერმანია	ფართო მოხმარების საქონელი	158.40	6.52	244.05	75.18
16	**JPMorgan Chase**	აშშ	საბანკო საქმე	101.49	3.70	2,175.05	85.87
17	**GDF Suez**	საფრანგეთი	კომუნალური მომსახურება	115.59	9.05	232.71	70.46
18	**ENI**	იტალია	გაზის და ნავთობის დამუშავება	158.32	12.91	139.80	80.68
19	**Berkshire Hathaway**	აშშ	ფინანსური საქმიანობა	107.79	4.99	267.40	122.11
20	**Vodafone**	გაერთ.სამეფო	სატელეკომუნიკაციო მომსახურება	**70.39**	**13.30**	**252.08**	**93.66**

Forbes-ის მიერ მსოფლიოს უდიდესი 2000 კომპანია შეფასებულ იქნა გაყიდვების, მოგების, აქტივების და საბაზრო კაპიტალიზაციის მოცულობის მიხედვით. აღნიშნული სია კარგად აჩვენებს გლობალური ბიზნესის დინამიზმს. რანჟირებამ მოიცვა 62 ქვეყანა. როგორც ყოველთვის, კომპანიე-

[63]წყარო: The Global 2000, http://www.forbes.com/lists/2009/18/global-09_The-Global-2000_Rank.html

ბის რაოდენობით აშშ კვლავ ინარჩუნებს ლიდერობას. მას სიაშ მეოთხედი ადგილი უჭირავს 551 კომპანიის მიხედვით. თუმცა 2004 წელთან შედარებით ეს 200 კომპანიით ნაკლებია. მიმდინარე წელს ჩინეთს ჰყავს 167, სამხრეთ კორეას 61 და ინდოეთს 47 კომპანია. სიახლე ყაზახური კომპანიის გამოჩენაა სიაში. აღნიშნულ სიაში წარმოდგენილია არაბული ქვეყნების კომპანიები, თითეულ მათგანს 10-მდე კომპანია მაინც ყავს სიაში. პოზიციებს ამყარებენ რუსული კომპანიებიც.

გლობალური კომპანიების საერთო შემოსავალმა 2009 წელს 32 ტრილ. აშშ დოლ. შეადგინა (2008 წელს 30 ტრილ აშშ დოლ.). მათგან მოგებამ 1,6 ტრილ. აშშ დოლ. (2008 წელს 2,5 ტრილ. აშშ დოლ.), აქტივების ღირებულება 125 ტრილ აშშ დოლ (2008 წელს 119 ტრილ. აშშ დოლ), საბაზრო კაპიტალიზაციამ კი 20 ტრილ. აშშ. დოლ (2008 წელს 39 ტრილ. აშშ დოლ.). მართალია გლობალური 2000 კომპანია აგრძელებს შემოსავლებისა და აქტივების დაგროვებას, თუმცა უკანასკნელ ხანს (მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის გამო) შეიმჩნევა, რომ არ გარდაიქმნებიან მოგებად. გასულ წელთან შედარებით საერთო მოგება დაეცა 31%-ით, ხოლო საბაზრო კაპიტალიზაცია 49%-ით.

2000 გლობალურ კომპანიას შორის წამყვან პოზიციას ისევ საბანკო სექტორი ინარჩუნებს. ამ სიაში შესული აქტივების ღირებულებით 307 კომპანიაა (2007 წელს 315). სიაში ნავთობისა და გაზის მრეწველობა წარმოდგენილია 126 კომპანიით (2007 წელს 123) მაღალი გაყიდვების, მოგებისა და საფონდო ბირჟებზე ღირებულების სიდიდით. სიაში, ასევე ლიდერობენ სამრეწველო კომპანიებიც. ამჟამად სიის ლიდერად გამოვლინდა ამერიკული კომპანია **General Electric,** რომლის გაყიდვების მოცულობა შეადგენს 182.52 მილ. აშშ დოლ., მოგება კი 17.41 მილ. აშშდოლ., გასულ წელს ლიდერობდა ბრიტანული კომპანია **HSBC Holdings.**

ჟურნალ Eortuna-ს მიერ გამოქვეყნებული მსოფლიოს 500 გლობალური კომპანიის რეიტინგში ლიდერობენ ასევე აშშ, იაპონია, ჩინეთი (ცხრილი 18).

მსოფლიოს 500 წამყვანი კომპანია შემოსავლების და მოგების მიხედვით 2009 წლის ივლისის მდგომარეობით[64]

ცხრილი 18

#	კომპანიები	შემოსავალი (მილიონი $)	მოგება (მილიონი $)
1	Royal Dutch Shell	458,361	26,277
2	Exxon Mobil	442,851	45,220
3	Wal-Mart Stores	405,607	13,400
4	BP	367,053	21,157
5	Chevron	263,159	23,931
6	Total	234,674	15,500
7	ConocoPhillips	230,764	-16,998
8	ING Group	226,577	-1,067
9	Sinopec	207,814	1,961
10	Toyota Avto	204,352	-4,349
11	Japan Post Holdings	198,700	4,208
12	General Electric	183,207	17,410
13	China National Petroleum	181,123	10,271
14	Volkswagen	166,579	6,957
15	State Grid	164,136	664
16	Dexia Group	161,269	-4,868
17	ENI	159,348	12,917
18	General Avto s	148,979	-30,860
19	Ford Avto	146,277	-14,672
20	Allianz	142,395	-3,577
21	HSBC Holdings	142,049	5,728
22	Gazprom	141,455	29,864
23	Daimler	140,328	1,973
24	BNP Paribas	136,096	4,422
25	Carrefour	129,134	1,862
26	E.ON	127,278	1,853
27	PDVSA	126,364	7,451
28	ArcelorMittal	124,936	9,399
29	AT&T	124,028	12,867
30	Siemens	123,595	8,595
31	Pemex	119,235	-10,056
32	Hewlett-Packard	118,364	8,329
33	Valero Energy	118,298	-1,131
34	Petrobras	118,257	18,879
35	Banco Santander	117,803	12,992
36	Statoil Hydro	116,211	7,664
37	Bank of America Corp.	113,106	4,008
38	Royal Bank of Scotland	113,087	-43,167
39	Citigroup	112,372	-27,684
40	Samsung Electronics	110,350	5,027
41	Berkshire Hathaway	107,786	4,994
42	McKesson	106,632	823
43	Sociйtй Gйnйrale	104,378	2,942
44	Nippon Telegraph & Telephone	103,684	5,362
45	International Business Machines	103,630	12,334
46	Crйdit Agricole	103,582	1,499
47	Assicurazioni Generali	103,103	1,260
48	Nestlй	101,565	16,670
49	J.P. Morgan Chase & Co.	101,491	5,605
50	Metro	101,217	590
51	Honda Avto	99,652	1,364
52	Hitachi	99,544	-7,837
53	GDF Suez	99,419	7,109

64 წყარო:FORTUNE, GLOBal 500, http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2009/full_list/

54	Deutsche Post	98,708	-2,471
55	Verizon Communications	97,354	6,428
56	Tesco	94,300	3,751
57	Йlectricitй de France	94,084	4,976
58	UniCredit Group	94,036	5,872
59	BASF	91,193	4,262
60	Cardinal Health	91,091	1,301
61	Deutsche Telekom	90,260	2,171
62	Enel	90,005	7,747
63	CVS Caremark	87,472	3,212
64	Fiat	86,914	2,360
65	Lukoil	86,340	9,144
66	Telefynica	84,815	11,112
67	Nissan Avto	83,982	-2,326
68	Procter & Gamble	83,503	12,075
69	LG	82,082	830
70	Deutsche Bank	81,360	-5,613
71	UnitedHealth Group	81,186	2,977
72	SK Holdings	80,810	259
73	AXA	80,257	1,351
74	ThyssenKrupp	80,210	3,295
75	Peugeot	79,560	-502
76	Repsol YPF	79,177	3,968
77	France Тйлйcom	78,290	5,956
78	BMW	77,864	474
79	Panasonic	77,298	-3,772
80	Petronas	76,965	15,309
81	Sony	76,945	-985
82	Kroger	76,000	1,249
83	Barclays	75,136	8,035
84	U.S. Postal Service	74,932	-2,806
85	Nokia	74,224	5,837
86	Marathon Oil	73,504	3,528
87	Hyundai Avto	72,542	780
88	Costco Wholesale	72,483	1,283
89	Rwe	71,851	3,744
90	Home Depot	71,288	2,260
91	AmerisourceBergen	70,594	251
92	Industrial & Commercial Bank of China	70,568	15,948
93	Archer Daniels Midland	69,816	1,802
94	Vodafone	69,138	5,188
95	Munich Re Group	67,515	2,200
96	Nippon Life Insurance	66,621	1,514
97	Toshiba	66,239	-3,420
98	Robert Bosch	66,052	504
99	China Mobile Communications	65,015	11,442
100	Target	64,948	2,214
101	Nippon Oil	64,198	-2,505
102	Saint-Gobain	64,109	2,017
103	Johnson & Johnson	63,747	12,949
104	EADS	63,326	2,301
105	Indian Oil	62,993	565
106	A.P. Мшller-Мжrsk Group	62,637	3,330
107	HBOS	62,400	-13,751
108	Morgan Stanley	62,262	1,707
109	Hon Hai Precision Industry	61,861	1,749
110	Groupe Caisse d'Йpargne	61,551	-2,949
111	State Farm Insurance Cos.	61,343	-542
112	WellPoint	61,251	2,491
113	Banco Bilbao Vizcaya Argentaria	61,184	7,348
114	Mitsubishi	61,182	3,682
115	Dell	61,101	2,478
116	Boeing	60,909	2,672
117	Microsoft	60,420	17,681
118	PTT	59,985	1,550
119	UBS	59,882	-19,301
120	BHP Billiton	59,473	15,390
121	Unilever	59,313	7,358
122	Walgreen	59,034	2,157
123	United Technologies	58,681	4,689
124	Tokyo Electric Power	58,605	-841
125	China Construction Bank	57,977	13,324
126	Groupe Auchan	57,792	1,064
127	Dow Chemical	57,514	579
128	Mitsubishi UFJ Financial	56,514	-2,558

	Group		
129	Seven & I Holdings	56,107	917
130	Renault	55,314	836
131	Mitsui	55,098	1,768
132	MetLife	55,085	3,209
133	China Life Insurance	54,534	473
134	Rio Tinto Group	54,264	3,676
135	Veolia Environnement	53,901	593
136	Goldman Sachs Group	53,579	2,322
137	Intesa Sanpaolo	52,947	3,737
138	Bunge	52,574	1,064
139	Dai-ichi Mutual Life Insurance	52,012	864
140	AEON	51,945	-27
141	Sunoco	51,652	776
141	Wells Fargo	51,652	2,655
143	United Parcel Service	51,486	3,003
144	Caterpillar	51,324	3,557
145	Bank of China	51,317	9,260
146	Medco Health Solutions	51,258	1,103
147	LyondellBasell Industries	50,996	-7,321
148	Banco Bradesco	50,930	4,157
149	Itaъsa-Investimentos Itaъ	50,216	1,473
150	Vinci	48,972	2,329
151	Deutsche Bahn	48,963	1,913
152	Pfizer	48,296	8,104
153	Lowe's	48,230	2,195
154	Bayer	48,182	2,516
155	Agricultural Bank of China	48,063	7,406
156	Bouygues	47,882	2,197
157	Nippon Steel	47,479	1,544
158	Rosneft Oil	46,985	11,120
159	Time Warner	46,984	-13,402
160	Sears Holdings	46,770	53
161	Fujitsu	46,714	-1,119
162	Landesbank Baden-Wьrttemberg	46,137	-2,973
163	Volvo	46,057	1,508
164	Credit Suisse	45,296	-7,594
165	Rabobank	45,215	3,804
166	Telecom Italia	45,118	3,241
167	Best Buy	45,015	1,003
168	GlaxoSmithKline	44,654	8,439
169	Supervalu	44,564	-2,855
170	Sinochem	44,457	672
171	Roche Group	44,268	8,288
172	Koз Holding	44,168	1,552
173	Safeway	44,104	965
174	Banco do Brasil	43,984	4,802
175	PepsiCo	43,251	5,142
176	Fonciиre Euris	43,133	-152
177	Kraft Foods	42,867	2,901
178	Scottish & Southern Energy	42,855	189
179	Lockheed Martin	42,731	3,217
180	Woolworths	42,196	1,456
181	Sanofi-Aventis	42,179	5,637
182	NEC	41,962	-2,953
183	Novartis	41,459	8,195
184	Hess	41,094	2,360
185	China Southern Power Grid	41,083	560
186	Sabic	40,203	5,873
187	Royal Ahold	40,117	1,572
188	Franz Haniel	40,001	146
189	Marubeni	39,839	1,107
190	Canon	39,611	2,991
191	Cisco Systems	39,540	8,052
192	KFW Bankengruppe	39,370	-3,889
193	Centrica	39,140	-266
194	JFE Holdings	38,903	1,933
195	Royal Philips Electronics	38,807	-272
196	CNP Assurances	38,482	1,069
197	Meiji Yasuda Life Insurance	38,082	1,239
198	Johnson Controls	38,062	979
199	POSCO	37,976	3,984
200	FedEx	37,953	1,125
201	Walt Disney	37,843	4,427
202	Intel	37,586	5,292
203	Nippon Mining Holdings	37,533	-406
204	Sysco	37,522	1,106

205	CVRD	37,426	13,218
206	OMV Group	37,386	2,012
207	Vivendi	37,166	3,810
208	Iberdrola	36,879	4,187
209	SNCF	36,867	842
210	BT	36,626	-140
211	Royal Bank of Canada	36,616	4,440
212	Honeywell International	36,556	2,792
213	GS Holdings	36,503	102
214	TUI	36,496	-178
215	Mitsubishi Electric	36,483	121
216	Lufthansa Group	36,402	877
217	Sumitomo Life Insurance	36,308	1,038
218	Noble Group	36,090	577
219	Sprint Nextel	35,635	-2,796
220	Baosteel Group	35,517	2,314
221	Aviva	35,506	-1,678
222	Continental	35,478	-1,644
223	Enterprise GP Holdings	35,470	164
224	GMAC	35,445	1,868
225	Sumitomo Mitsui Financial Group	35,365	-3,717
226	Power Corp. of Canada	35,125	814
227	GasTerra	35,059	53
228	Mizuho Financial Group	34,983	-5,861
229	Sumitomo	34,954	2,141
230	ABB	34,944	3,118
231	Tokio Marine Holdings	34,870	230
232	KDDI	34,814	2,217
233	Commerzbank	34,776	4
234	TNK-BP Holding	34,668	6,384
235	Ingram Micro	34,362	-395
236	Danske Bank Group	34,291	198
237	Comcast	34,256	2,547
238	Itochu	34,034	1,646
239	Northrop Grumman	33,940	-1,262
240	Air France-KLM Group	33,855	-1,149
241	ACS	33,825	2,642
242	China Railway Group	33,758	160
243	Mitsubishi Heavy Industries	33,602	241
244	Idemitsu Kosan	33,522	33
245	DZ Bank	33,485	-1,771
246	Cepsa	33,417	402
247	Australia & New Zealand Banking	33,396	3,003
248	Wolseley	33,084	148
249	PKN Orlen Group	33,043	-1,041
250	News Corp.	32,996	5,387
251	KBC Group	32,606	-3,636
252	China Railway Construction	32,538	524
253	Apple	32,479	4,834
254	George Weston	32,361	780
255	Zurich Financial Services	32,349	3,039
256	Lloyds Banking Group	32,196	1,502
257	CHS	32,168	803
258	Tata Steel	32,018	1,076
259	Coca-Cola	31,944	5,807
260	American Express	31,877	2,699
261	J. Sainsbury	31,876	487
262	DuPont	31,836	2,007
263	China Telecommunications	31,814	-51
264	Reliance Industries	31,792	3,320
265	L.M. Ericsson	31,688	1,710
266	Showa Shell Sekiyu	31,664	-157
267	Commonwealth Bank of Australia	31,654	4,287
268	AstraZeneca	31,601	6,101
269	New York Life Insurance	31,416	-950
270	Bridgestone	31,292	101
271	Denso	31,282	-837
272	National Australia Bank	31,213	4,104
273	Amйrica Myvil	31,012	5,337
274	Aetna	30,951	1,384
275	Flextronics International	30,949	-6,086
276	Manulife Financial	30,948	485
277	PPR	30,663	1,353
278	CRH	30,572	1,827
279	BAE Systems	30,570	3,200

280	La Poste	30,487	774
281	Hutchison Whampoa	30,240	2,268
282	Avto ola	30,146	-4,244
283	Westpac Banking	30,108	3,491
284	EnCana	30,064	5,944
285	Arcandor	30,063	-1,120
286	Plains All American Pipeline	30,061	437
287	Wesfarmers	30,050	940
288	Nordea Bank	30,019	3,910
289	Bharat Petroleum	29,989	138
290	Suzuki Avto	29,911	273
291	Cathay Life Insurance	29,852	-63
292	China State Construction Engineering	29,807	350
293	Cosmo Oil	29,710	-920
294	Abbott Laboratories	29,528	4,881
295	Allstate	29,394	-1,679
296	TIAA-CREF	29,362	-3,345
297	General Dynamics	29,302	2,459
298	Prudential Financial	29,275	-1,073
299	Adecco	29,222	724
300	Wilmar International	29,145	1,531
301	Alliance Boots	28,984	170
302	Mitsubishi Chemical Holdings	28,957	-669
303	Humana	28,946	647
304	Liberty Mutual Insurance Group	28,855	1,140
305	Korea Electric Power	28,712	-2,689
306	CPC	28,452	-3,824
307	Deere	28,438	2,053
308	HCA	28,374	673
309	Sharp	28,341	-1,252
310	Sberbank	28,309	3,929
311	Hindustan Petroleum	28,247	165
312	Japan Tobacco	28,141	1,228
313	Tyson Foods	28,130	86
314	Alcoa	28,119	-74
315	Bayerische Landesbank	28,112	-7,441
316	Petroplus Holdings	28,048	-495
317	Tesoro	28,031	278
318	China National Offshore Oil	28,027	4,816
319	Hochtief	27,961	256
320	Xstrata	27,942	3,595
321	Delhaize Group	27,874	684
322	Lafarge	27,858	2,339
323	Formosa Petrochemical	27,769	482
324	Kansai Electric Power	27,768	-88
325	Suncor Energy	27,680	2,004
326	Murphy Oil	27,512	1,740
327	China Ocean Shipping	27,430	1,893
328	Schlumberger	27,163	5,435
329	East Japan Railway	26,846	1,864
330	Schneider Electric	26,802	2,462
331	China Minmetals	26,667	542
332	Softbank	26,608	430
333	National Grid	26,606	1,591
334	Alstom	26,461	1,566
335	COFCO	26,446	501
336	Anglo American	26,311	5,215
337	Rite Aid	26,290	-2,915
338	Christian Dior	26,248	1,165
339	Poste Italiane	26,129	1,292
340	Petro-Canada	26,054	2,939
341	China Communications Construction	25,983	602
342	Quanta Computer	25,967	642
343	Bank of Nova Scotia	25,944	3,061
344	William Morrison Supermarkets	25,909	820
345	Philip Morris International	25,705	6,890
346	L'Orйal	25,676	2,852
347	Bertelsmann	25,647	208
348	Accenture	25,314	1,692
349	T&D Holdings	25,282	-887
350	Emerson Electric	25,281	2,412
351	3M	25,269	3,460
352	Mazda Avto	25,242	-712
353	Onex	25,207	-265
354	Toronto-Dominion Bank	25,070	3,736

355	Hyundai Heavy Industries	25,004	2,051
356	Chubu Electric Power	24,984	-189
357	Vattenfall	24,957	2,593
358	Macy's	24,892	-4,803
359	Shanghai Automotive	24,882	53
360	Alcatel-Lucent	24,859	-7,633
361	International Paper	24,829	-1,282
362	Hanwha	24,782	266
363	State Bank of India	24,578	2,381
364	Mediceo Paltac Holdings	24,522	124
365	Occidental Petroleum	24,480	6,857
366	Travelers Cos.	24,477	2,924
367	Samsung Life Insurance	24,420	93
368	MAN Group	24,275	1,805
369	Fujifilm Holdings	24,232	105
370	CFE	24,196	-1,750
371	Nippon Yusen	24,188	559
372	Sinosteel	24,164	156
373	Publix Super Markets	24,110	1,090
374	Tech Data	24,080	124
375	Hebei Iron & Steel Group	24,034	130
376	Michelin	24,016	527
377	Energie Baden-Wьrttemberg	23,866	1,276
378	Merck	23,850	7,808
379	Migros	23,795	648
380	China Metallurgical Group	23,767	414
381	AMR	23,766	-2,071
382	United States Steel	23,754	2,112
383	Evonik Industries	23,718	417
384	Magna International	23,704	71
385	China FAW Group	23,664	556
386	Nucor	23,663	1,831
387	Anheuser-Busch InBev	23,568	1,885
388	McDonald's	23,522	4,313
389	Standard Chartered Group	23,438	3,408
390	BG Group	23,396	5,734
391	Edeka Zentrale	23,349	385
392	Heraeus Holding	23,292	244
393	Holcim	23,247	1,647
394	Mapfre Group	23,186	1,318
395	Raytheon	23,174	1,672
396	Husky Energy	23,162	3,520
397	Staples	23,084	805
398	Swiss Reinsurance	23,082	-798
399	Finmeccanica	23,037	836
400	Metalьrgica Gerdau	22,860	990
401	Wyeth	22,834	4,418
402	Oil & Natural Gas	22,725	4,302
403	Delta Air Lines	22,697	-8,922
404	Cie Nationale a Portefeuille	22,656	-255
405	Fannie Mae	22,652	-58,707
406	Akzo Nobel	22,563	-1,590
407	Compass Group	22,522	872
408	Oracle	22,430	5,521
409	SeverStal	22,393	2,034
410	Telstra	22,371	3,304
411	Jardine Matheson	22,362	666
412	Fluor	22,326	720
413	Groupe Danone	22,277	1,922
414	Galp Energia	22,230	171
415	Citic Group	22,229	2,050
416	British American Tobacco	22,228	4,505
417	Aisin Seiki	22,043	-250
418	Express Scripts	22,023	776
419	China United Telecommunications	21,981	2,840
420	Surgutneftegas	21,976	5,785
421	Cemex	21,820	204
422	Coca-Cola Enterprises	21,807	-4,394
423	Google	21,796	4,227
424	Skanska	21,791	470
425	China Huaneng Group	21,781	-513
426	Aviation Industry Corp. of China	21,738	568
427	Northwestern Mutual	21,734	483
428	China South Industries Group	21,675	297
429	Kobe Steel	21,673	-313
430	Hypo Real Estate Holding	21,630	-7,993

431	Crйdit Industriel & Commercial	21,582	249
432	Manpower	21,553	219
433	Tyco International	21,420	1,553
434	Royal KPN	21,373	1,950
435	Bristol-Myers Squibb	21,366	5,247
436	Asustek Computer	21,174	522
437	Sumitomo Electric Industries	21,122	172
438	Korea Gas	21,076	301
439	Groupama	21,057	400
440	HeidelbergCement	21,041	2,647
441	S-Oil	21,020	406
442	Heineken Holding	21,005	154
443	Acciona	20,950	679
444	Jiangsu Shagang Group	20,897	484
445	Ricoh	20,821	65
446	Erste Group Bank	20,811	1,258
447	Grupo Ferrovial	20,705	-1,227
448	Henkel	20,683	1,787
449	Mol Hungarian Oil & Gas	20,644	821
450	Randstad Holding	20,548	27
451	Fomento de Construcciones	20,515	494
452	Maruhan	20,465	213
453	Delphi	20,383	3,037
454	Evraz Group	20,380	1,868
455	Eli Lilly	20,378	-2,072
456	Sodexo	20,377	563
457	EDP-Energias de Portugal	20,337	1,598
458	Mitsui Sumitomo Insurance Group Holdings	20,306	82
459	UAL	20,194	-5,348
460	Komatsu	20,124	784
461	Imperial Tobacco Group	19,915	843
462	Marquard & Bahls	19,851	119
463	Nationwide	19,848	-342
464	Gas Natural SDG	19,824	1,547
465	Constellation Energy	19,818	-1,314
466	Israel Corp.	19,802	320
467	Caltex Australia	19,770	29
468	Bombardier	19,721	1,008
469	DirecTV Group	19,693	1,521
470	Mitsubishi Avto s	19,645	-546
471	Doosan	19,494	98
472	Goodyear Tire & Rubber	19,488	-77
473	Eiffage	19,463	441
474	Japan Airlines	19,422	-629
475	Kimberly-Clark	19,415	1,690
476	Norddeutsche Landesbank	19,410	220
477	Skandinaviska Enskilda Banken	19,406	1,523
478	Kajima	19,396	-63
479	Bank of Montreal	19,365	1,928
480	AREVA	19,309	862
481	Neste Oil	19,299	142
482	Alfresa Holdings	19,260	55
483	U.S. Bancorp	19,229	2,946
484	L'Air Liquide	19,179	1,786
485	Amazon.com	19,166	645
486	TJX	19,148	881
487	Cigna	19,101	292
488	Whirlpool	18,907	418
489	Exelon	18,859	2,737
490	Rexel	18,825	337
491	Shimizu	18,789	63
492	Premafin Finanziaria	18,766	10
493	Massachusetts Mutual Life Insurance	18,745	-924
494	Bank of Communications	18,677	4,085
495	Samsung C&T	18,635	314
496	Yamada Denki	18,632	330
497	Nike	18,627	1,883
498	Kirin Holdings	18,604	776
499	Aluminum Corp. of China	18,579	-744
500	Mitsui OSK Lines	18,572	1,264

მათ შორის აშკარად იკვეთება 50 მზარდი კომპანია (ცხრილი 19)[65]

ცხრილი 19

№	კომპანიები	ადგილი 500 კომპა-ნიას შო-რის	ცვლილება % შემოსავლებში 2007 წლიდან	შემოსავლები 2008 წელს
1	Wesfarmers	287	292.3	30,050.0
2	Imperial Tobacco Group	461	208.4	19,915.2
3	LyondellBasell Industries	147	198.7	50,996.0
4	GDF Suez	53	164.8	99,419.1
5	Japan Post Holdings	11	124.7	198,699.8
6	Petroplus Holdings	316	101.7	28,047.6
7	PKN Orlen Group	249	88.1	33,043.0
8	CHS	257	86.8	32,167.5
9	Rio Tinto Group	134	82.7	54,264.0
10	Israel Corp.	466	81.5	19,802.0
11	Wilmar International	300	77.0	29,145.2
12	Acciona	443	73.4	20,949.7
13	Itaъsa-Investimentos Itaъ	149	73.3	50,215.7
14	Suncor Energy	325	71.2	27,680.5
15	China United Telecommunications	419	70.4	21,980.6
16	Randstad Holding	450	63.2	20,547.8
17	Hypo Real Estate Holding	430	60.9	21,630.3
18	Husky Energy	396	60.3	23,162.5
19	Evraz Group	454	59.1	20,380.0
20	Archer Daniels Midland	93	58.6	69,816.0
21	Kirin Holdings	498	56.4	18,603.6
22	Continental	222	56.0	35,477.8
23	Citic Group	415	54.6	22,229.1
24	Iberdrola	208	54.2	36,879.3
25	Banco do Brasil	174	53.8	43,984.2
26	Noble Group	218	53.6	36,090.2
27	Gazprom	22	51.3	141,454.7
28	BHP Billiton	120	50.6	59,473.0
29	Enel	62	50.6	90,004.9
30	Sinosteel	372	49.7	24,163.6
31	Murphy Oil	326	49.2	27,512.5
32	Plains All American Pipeline	286	47.4	30,061.0
33	Sinochem	170	47.2	44,457.2
34	SeverStal	409	46.9	22,392.7
35	Metalъrgica Gerdau	400	45.4	22,859.7
36	GasTerra	227	44.6	35,059.1
37	Westpac Banking	283	43.8	30,108.2
38	Gas Natural SDG	464	43.5	19,824.2
39	BG Group	390	43.3	23,396.1
40	China Huaneng Group	425	43.3	21,780.7
41	Nucor	386	42.6	23,663.3
42	China Railway Group	242	42.2	33,758.4
43	Bank of Communications	494	41.9	18,677.0
44	Mol Hungarian Oil & Gas	449	41.8	20,644.3
45	Agricultural Bank of China	155	41.1	48,063.2
46	Banco Bradesco	148	41.0	50,930.1
47	United States Steel	382	40.8	23,754.0
48	Arcandor	285	40.8	30,063.4
49	China Construction Bank	125	40.4	57,976.9
50	EnCana	284	40.2	30,064.0

[65]წყარო: Top companies: Fastest growing, FORTUNA global 500, http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2009/performers/companies/fastgrowrevs/

Fortuna-ს მიერ დასახელებული კომპანიების რაოდენობა ქვეყნების მიხედვით[66] - აშშ 140, იაპონია 68, საფრანგეთი 40, გერმანია 39, ჩინეთი 37, ბრიტანეთი 26, შვეიცარია 15, კანადა 14, სამხრეთ კორეა 14, ნიდერლანდები 12, ესპანეთი 12, იტალია 10, ავსტრალია 9, ინდოეთი 7, რუსეთი 8, ბრაზილია 6, ტაივანი 6, შვეცია 6, მექსიკა 4, ავსტრია 2, ბელგია 5, დანია 2, ფინეთი 2, ირლანდია 2, სინგაპური 2, ისრაელი 1, უნგრეთი 1ლუქსემბურგი 1, მალაიზია 1, ნორვეგია1, პოლონეთი 1, პორტუგალია 1, საუდის არაბეთი 1, ტაილანდი 1, თურქეთი 1, ვენესუელა 1, ბრიტანეთი/ჰოლანდია 1.

ასევე, საინტერსოა **Corporate Knight**-ის მიერ დასახელებული ყველაზე წარმატებული 100 ტრანსნაციონალური კომპანიის რეიტინგი, რომლებიც პრობლემების მართვისა და გადაწყვეტის მაღალი ხარისხით გამოირჩევიან. 2009 წლეს იგი ასე გამოიყურება:[67]

ავსტრალია: 1. BHP Billiton PLC; 2. Dexus Property Group, 3. Lend Lease Corp. Limited, 4. Sims Metal Management Ltd;

კანადა: 5. Encana Corp, 6. Royal Bank Of Canada, 7. Telus Corp., 8. Toronto-Dominion Bank 9. Transcanada Corp;

დანია: 10. Novo Nordisk A/S, 11. Novozymes A/S, 12. Vestas Windsystems A/S;

ფინეთი: 13. Kesko OYJ 14. Neste Oil OYJ 15. Nokia Corporation 16. Stora Enso OYJ 17. Wartsila OYJ;

საფარნგეთი: 18. Accor, 19. Air France-KLM 20. Credit Agricole SA , 21. Groupe Danone 22. Lafarge SA, 23. L'Oreal Michelin 24. Saint Gobain;

გერმანია: **25**. Adidas AG 26. Deutsche Boerse AG 27. Fresenius Medical Care AG 28. Hochtief AG 29. Muenchener Rueckversicherung AG 30. SAP AG, 31. BASF SE

---

[66] წყარო: ჟურნ. FORTUNA, Global 500, http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2009/countries/Australia.html

[67] წყარო: http://www.global100.org/2009/by_country.asp

იტალია: **31**. Atlantia 32. Saipem

იაპონია: 33. Aeon Company Limited, 34. Honda Avto Company Limited, 35. Kuraray Company Limited, 36. Daikin Industries Limited, 37. East Japan Railway Company, 38. Mitsubishi Heavy Industries Limited, 39. Nippon Yusen KK, 40. NTT Data Corp., 41. Panasonic Corporation, 42. NTT Docomo Inc, 43. Ricoh Company Limited, 44. Sekisui Chemical Company Limited, 45. Sompo Japan Insurance, 46. Toppan Printing Company Limited, 47. Toyota Avto Corp.;

ნიდერლანდები : 48. TNT NV

ნორვეგია: 49. Statoilhydro ASA

ესპანეთი: 50. Acciona SA, 51. Iberdrola SA, 52. Inditex SA

შვედეთი: 53. Atlas Copco AB, 54. Ericsson Telephone AB, 55. H & M Hennes & Mauritz AB, 56. SCA AB, 57. Scania AB;

შვეიცარია: 58. Geberit , 59. Roche Holdings Limited, 60. Swiss Reinsurance Company

დიდი ბრიტანეთი: 61. BG Group PLC, 62. British Land Company PLC, 63. British Sky Broadcasting Group PLC, 64. Cable & Wireless PLC, 65. Cairn Energy PLC, 66. Centrica PLC, 67. Diageo PLC, 68. Glaxosmithkline PLC, 69. Land Securities Group PLC, 70. London Stock Exchange Group PLC, 71. Lonmin PLC, 72. Prudential PLC, 73. Reed Elsevier PLC, 74. Sainsbury (J) PLC, 75. Smith & Nephew PLC, 76. The Capita Group PLC, 77. Unilever PLC, 78. Whitbread PLC,

აშშ: 79. Alcoa Inc, 80. Advanced Micro Devices, 80. Amazon.com Inc, 81. Baxter International Inc, 82. Coca Cola Company, 83. Dell Inc, 84. Eastman Kodak Company ,85. FPL Group Inc, , 86. Goldman Sachs Group Inc, 87. Hewlett-Packard Compan, 88. Prologis, 89. State Street Corp., 90. Procter & Gamble Company, 91. Pinnacle West Capital Corp., 92. United Technologies Corp., 93. The Walt Disney Company, 94. PG & E Corp., 95. Intel Corp. , 98. Nike Inc, 99. Genzyme Corp., 100. Alcoa Inc.

უნდა აღინიშნოს, რომ განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნების ყველა ტნკ-ის მიერ წარმოებული მთლიანი საერთაშორისო წარმოების მნიშვნელოვან ნაწილს მაინც

უზრუნველყოფს მსოფლიოს 100 უდიდესი ტნკ[68]. 2006 წლიდან 2008 წლის ჩათვლით ამ ასი კომპანიის წილი ერთობლივ უცხოურ აქტივებში, გაყიდვების მოცულობით და დასაქმებულთა რაოდენობით ერთად აღებულ ყველა ტნკ-სთან მიმართებით შეადგენს 9%-ს. 16% და 11%. ასევე, მათ მიერ შექმნილი დამატებითი ღირებულების მთლიანი პროდუქცია მსოფლიო მშპ 4%-ს შეადგენს. ასეთი მაჩვენებლი სტაბილურია 2000 წლიდან[69].

2007 წელს ასი უდიდესი კომპანიის სექტორული კუთვნილება უწინდებურად მოდის გადამამუშავებელი მრეწველობის დარგებზე[70]. მსხვილი მწარმოებლების რიცხში შედის **General Electric, Toyota Avto Corporation, Ford Avto Company.** 100 უდიდეს კომპანიაში თავის წილს განუხრელად ზრდის ტნკ-ები მომსახურების სფეროდან. თუკი 1991 წელს ამ კომპანიების რიცხვში ასეთი 14 კომპანია ითვლებოდა, 2008 წელს მთი რაოდენობა 26 გახდა. მაგ. **Vodafone Group Plc, Electricite De France.** უმაღლესი პოზიცია ამ სიაში უცხოური აქტივების მნიშვნელოვანი მოცულობით დაიკავა პირველმა სექტორმა, როგორიცაა **Royal Dutch/Shell Group, British Petroleum Company, ExxonMobil.** 100 უდიდს კომპანიას შორის არ მოხვდა აგროსექტორში მომუშავე კომპანია, ხოლო კვების სასმელების და თამბაქოს წარმოებიდან მხოლოდ ცხრა კომპანია შევიდა ამ სიაში[71].

2007 წლის მონაცემები ასევე, ადასტურებს განვითარებადი ქვეყნების კომპანიების როლის ზრდის ტენდენციას. მსოფლიოს 100 საუკეთესო კომპანიის სიაში ეკონომიკურად განვითრებადი ქვეყნების კომპანიების რაოდენობა 1993

---

68 World investment report, Transnational Corporations,Agricultural Production and Development,, UNITED NATIONS New York and Geneva, 2009, p. 19.

69 იქვე, გვ. 17

70 იქვე.

71 World investment report, Transnational Corporations,Agricultural Production and Development,, UNITED NATIONS New York and Geneva, 2009, p. 18.

წელს გაიზარდა ერთით, 2006 წელს ექვსით და 2007 წელს შვიდით. მათ შორის იყო სამი სამხრეთ კორეული, ხოლო ორი ჩინეთიდან და თითი მექსიკასა და მალაიზიიდან.

2007 წელს დაწყებულმა მსოფლიო კრიზისმა დიდი გავლენა იქონია 100 უდიდესი კომპანიის წარმატებებზე. მართალია, 2008 წლის პირველ ნახევარში ეს არ იყო მნიშვნელოვანი, მაგრამ მეორე ნახევრში კრიზისი აშკარად გაძლიერდა. განსაკუთრებით დაზარალდა წარმოების ის დარგები, რომლებიც საქმიანი ციკლისადმი განსაკუთრებული მგრძნობელობით გამოირჩევიან. როგორიცაა საავტომობილო და სატრანსპორტო მოწყობილობები, ელექტრო მოწყობილობები, ნახევარფაბრიკატები და სამთო წარმოება. 2009 წლის პირველსავე თვეებში დაფიქსირდა სერიოზული დაცემა ამ დარგებში. ხოლო, ისეთ დარგებს, როგორიცაა კვებისა და სასმელების, კომუნალური და სატელეკომუნიკაციო მომსახურეობის სფეროები, კრიზისი ნაკლებად აისახა. კრიზისის შედეგად ბევრმა კომპანიამ აამოქმედა დანახარჯების შემცირების პროგრამა. მათ შორის სამსახურიდან დათხოვნა და საინვესტიციო პროგრამების განხორციელების შეჩერება. 100 საუკეთესო კომპანიის საქმიანობის ინდიკატორები აჩვენებენ, რომ კრიზისი მთლიანობაში 2008 წელს ზედაპირული იყო. მათი გაყიდვების საერთო მოცულობა 2007 წლის მაჩვენებლებთან შედარებით გაიზარდა 12%-ით, ხოლო დამატებითმა შემოსავალმა 901 მილრდ. აშშ დოლარი შეადგინა. გაიზარდა დასაქმებულთა რაოდენობა 4%-ით. ტნკ-ების ნაწილი, განსაკუთრებით საავტომობილო წარმოებიდან (როგორებიცაა ჯენერალ მოტორსი, კრაისლერი, ტოიოტა, ნისანი და ჰონდა) ჯერ კიდევ კრიზისის დაწყებამდე დადგნენ ბაზარზე პროდუქციის მოთხოვნის შემცირების ფაქტის წინაშე და 2008 წლისათვის შესაბამისი შემცირებული გეგმები შეიმუშავეს.

სხვათაშორის, საავტომობილო ინდუსტრიის დეგრადაციაზე მეტყველებს ავტორიტეტული სააგენტოს Interbrand-ი სტატისტიკაც. იგი წელიწადში ერთხელ მსოფლიო ბრენდების ერთ-ერთ ყველაზე ავტორიტეტულ რეიტინგს აქვეყნებს - ,,მსოფლიო ბრენდების ღირებულება". ბრენდების ტოპ-ასეულის მონაცემებზე თვალით გადახედვითაც, კარგად ჩანს, რომ დეგრადაციას, ძირითადად, ფინანსური კომპანიები და ავტომწარმოებელი კორპორაციები განიცდიან. მაგ., რეიტინგის მონაცმებით Mercedes, BMW-სა და Honda-ს ბრენდები 7%-ით გაიაფდა, Ford-ი - 11%-ით, ხოლო Harley-Davidson-ი - 43%-ით. რაც შეეხებათ ფინანსურ გაერთიანებებს, აქ ლიდერობენ ამერიკული Citigroup-ი (-49%) და შვეიცარული UBS (-50%). American Express-ის სავაჭრო ნიშანი 32%-ით დაეცა,Morgan Stanley - 26%-ით[72].

მსოფლიოს ყველაზე ძვირადღირებული ბრენდების რეიტინგში პირველ ადგილს უკვე მრავალი წლის მანძილზე Coca-Cola იკავებს. უკანასკნელ ხანს ამ სავაჭრო ნიშნის ფასი 3%-ით, ანუ 68,7 მილიარდ დოლარამდე გაიზარდა. მეორე ადგილი, წინა წლის მსგავსად, დაიკავა IBM-ma - კომპანიამ, რომელმაც თავისი ბრენდის ღირებულების გაზრდა, ამჯერად, 2%-ით - 60,2 მილიარდ დოლარამდე შესძლო. ხოლო რაც შეეხება Microsoft-ს, იგი 4%-ით - 56,6 მილიარდ დოლარამდე გაიაფდა. მეოთხე და მეხუთე ადგილზე General Electric-ი და ფინური Nokia გავიდნენ. ორივე კომპანიის ბრენდის ღირებულებამ დაბლა დაიწია - General Electric-ის 10%-ით, ხოლო, Nokia-ის 4%-ით. ხოლო McDonalds-მა მეშვიდე ადგილიდან მეექვსეზე გადაინაცვლა, Google-მა კი მეათედან მეშვიდეზე. ამასთანავე, Google-ის ბრენდის ღირებულება ერთიანად 25%-ით 31,98 მილიარდ დოლარამდე გაი-

---

[72] წყარო: BEST GLOBAL BRANDS, http://www.interbrand.com/best_global_brands.aspx?year=2009&langid=1000

ზარდა. ათეულის ბოლოში აღმოჩდნენ: Toyota, Intel-ი და Disney. განსაკუთრებით არ გაუმართლა იაპონურ ავტომ-წარმოებელს - მისი ბრენდი კრიზისის დროს 7%-ით გაიაფ-და. Intel-ი და Disney-ის აღინიშნებოდა 2-3%-იანივარდნით[73].

Interbrand-ის მიერ დასახელებული 100 საუკეთესო და მაღალი ღირებულების ბრენდიებია: Coca-Cola, IBM, Microsoft, GE, NOKIA, McDonalds, Google, TOYOTA, inteli, DISNEY, HP, Mercedes benz, Gillefte, CISCO, BMW, Louis Vuitton, Marllboro, NONDA, SAMSUNG, Apple, American Express, PEPSI, ORACLE, NESCAFE, Nike, SAP, IKEA, SONY, Budweiser, Ups, HSBG, Canon, Kelloggs, DELL, Citi, JPMORGAN, Goldman, NINTENDO, THOMSON REUTERS, GuCCI, Amazon.com, LOREAL, Accenture, ebay, SIEMENS, Heins. ford, ZARA, Wrigley, Colgate, AXA, MTV, Volkswagen, XEROX, margan, Starley, Nestle, Chane, DAMONE KFC, adidas, Blackberry, Yahoo, Audi, CATERRILLAR, AVON, ROLEX, HYNDAI, HERMES, Kleenex, UBS, Harley Davidson, Porsche, Panasonic, TIFFANY &GO, Cartier, GAP, PIZZA HUT, Johnson&Johnson, ALLIANZA, MOET&CHANDON, BP, Smirnoff, Duraccel, NIVEA, PRADA, Ferrari, GLORGIO ARMANI, Starbcks, LANCOME, Shell, Burga king, VISA, Adobe, LEXUS, puma, BURBERRY, Pplo Ralph Lauren, CAMPBELL.

ბრენდების რეიტინგული ანალიზიდან ჩანს, რომ იზრ-დება საშუალო ფენის მყიდველზე გათვლილი სამომხმარებ-ლო ბრენდების ღირებულება. McDonalds-ის გარდა, მნიშვნე-ლოვანი ზრდა აჩვენა Gillette-ის ბრენდმა (+4%), შვედური მაღაზიების ქსელმა H&M-მა (11%),Ikea-მ (10%) და ა.შ. აშკა-რაა, რომ კრიზისის დროს მომხმარებელი სულ უფრო ენდო-ბა გამოცდილ და ეკონომიურ ბრენდებს. აღსანიშნავია, რომ მყარად იზრდება მაღალტექნოლოგიური კომპანიების ბრენ-დების ფასიც. Amazon-ი ერთ წელიწადში 22%-ით გაძვირდა, Apple-ი - 12%-ით.

შეფასების კრიტერიმებად აღებულია ბრენდების საფი-ნანსო მონაცემების ხელმისაწვდომობა, შემოსავლების ერთი მესამედი ბაზირებული ქვეყნის გარედან უნდა ჰქონდეს, მყა-

[73] წყარო: BEST GLOBAL BRANDS, http://www.interbrand.com/best_global_brands.aspx?year=2009&langid=1000

რად უნდა იდგეს ბაზარზე, დადებითი უნდა ჰქონდეს დამატებითი ღირებულება და გააჩნდეს ფართო მომხმარებელი.

კომპანიების რეიტინგს ყოვლწლიურად აქვეყნებს გაეროს UNCTAD-ი (ცხრილი 20). აქტივების, გაყიდვების მოცულობისა და დასაქმებულ პირთა რაოდენობის, ასევე კომპანიების ინტერნაციონალიზაციის ინდექსის მიხედვით.

გაეროს UNCTAD-ის მიხედვით კი არასაფინანსო 100 საუკეთესო კომპანიის რეიტინგი უცხოური აქტივების მიხედვიტ ასე გამოიყურება[74]:

ცხრილი 20

2007 წლის მიხედვით		კორპორაციები	ქვეყანა	მრეწველობის დარგი	აქტივები		გაყიდვების მოცულობა		დასაქმებულთა რაოდენობა		TNI
უცხოუ. აქტივების მიხ.	TNI				უცხოური	მთლიანი	უცხოური	მთლიანი	უცხოური	მთლიანი	
1	76	**General Electric**	აშშ	ელექტროობა და ელექტრო მოწყობილობა	400 400	797 769	97 500	182 515	171 000	323 000	52.2
2	2 6	**Vodafone Group Plc**	დ. ბრიტ.	ტელეკომუნიკაცია	204 920	222 593	51 975	59 792	68 747	79 097	88.6
3	35	**Royal Dutch/Shell Group**	ნიდ./ დიდი ბრიტ.	ნავთობის მოპოვება გადამუშავება ყიდვა	222 324	282 401	261 393	458 361	85 000	102 000	73.0
4	23	**British Petroleum Company Plc**	დიდი ბრიტ.	ნავთობის მოპოვება გადამუშავება -გაყიდვა	187 544	228 238	283 876	365 700	76 100	92 000	80.8
5	41	**ExxonMobil**	აშშ	ნავთობის მოპოვება გადამუშავება -გაყიდვა	161 245	228 052	321 964	459 579	50 337	79 900	67.9
6	75	**Toyota Avto Corporation**	იაპონია	სატრანსპორტო საშუალებები	183 303	320 243	143 886	226 221	123 580	320 808	53.1
7	26	**Total**	საფრ.	ნავთობის მოპოვება გადამუშავება -გაყიდვა	141 442	164 662	189 784	250 489	59 858	96 959	74.5
8	94	**Electricite De SafrangeTi**	საფრ.	ელექტროობა, გაზი და წყალი	128 644	278 759	41 775	89 463	17 180	155 931	34.6
9	78	**Ford Avto Company**	აშშ	ავტო სატრანსპორტო საშუალებები	102 588	222 977	75 853	129 166	1 34 000	213 000	55.9
10	69	**E.ON AG**	გერმანია	ელექტროობა, გაზი და წყალი	141 168	218 573	50 437	120 742	57 292	96 573	55.2
11	3	**ArcelorMittal**	ლუქს.	ლითონდამუშავება	127 127	133 088	124 936	124 936	248 704	315 867	91.4
12	38	**Telefonica SA**	ესპანეთი	ტელეკომუნიკაცია	95 446	139 034	51 487	80 649	197 096	251 775	70.3
13	59	**Volkswagen Group**	გერმანია	სატრანსპორტო საშუალებები	123 677	233 708	119 869	158 397	179 323	357 207	59.6

[74] World investment report, Transnational Corporations,Agricultural Production and Development,, UNITED NATIONS New York and Geneva, 2009, p. 228-230.

14	90	**ConocoPhil lips**	აშშ	ნავთობის მოპო- ვება გადამუშავე- ბა- გაყიდვა	77 864	142 865	74 346	240 842	15 128	33 800	43.4
15	33	**Siemens AG**	გერ- მანია	ელექტროობა და ელექტრო მოწყო- ბილობა	110 018	131 473	90 095	107 623	295 000	427 000	78.8
16	63	**Daimler AG**	გერ- მანია/ აშშ	ავტო სატრან- სპორტო საშუა- ლებები	87 927	184 021	103 070	133 435	105 463	273 216	54.5
17	56	**Chevron Corporatio n**	აშშ	ნავთობის მოპო- ვება გადამუშავე- ბა გაყიდვა	106 129	161 165	153 854	273 005	35 000	67 000	58.1
18	74	**Telecom france**	საფრ.	ტელეკომუნიკა- ცია	81 37 8	132 630	34 68 9	74 4 44	79 193	182 793	50.4
19	85	**Deutsche Telekom AG**	გერ- მანია	ტელეკომუნიკა- ცია	95 01 9	171 385	45 624	85 826	96 034	227 747	50.3
20	39	**GDF Suez**	საფრ.	ელექტროობა, გა- ზო და წყალი	119 374	232 718	65 631	94 536	129 134	234 653	58.6
21	61	**BMW AG**	გერ- მანია	სატრანსპორტო საშუალებები	63 201	140 690	59 093	74 039	25 467	100 041	50.1
22	13	**Hutchison Whampoa Limited**	ჰონ- გკონ- გი/ჩი- ნეთი	მრავალფეროვა- ნი	70 764	87 747	38 201	44 947	182 148	220 000	82.8
23	16	**Honda Avto Co Ltd**	იაპო- ნია	ავტო სატრან- სპორტო საშუა- ლებები	96 313	130 236	89 689	110 317	165 589	186 421	81.4
24	68	**Eni Group**	იტა- ლია	ნავთობის მოპო- ვება გადამუშავე- ბა გაყიდვა	95 818	162 269	90 799	150 519	39 400	78 880	56.4
25	29	**Eads**	ნი- დერ.	ავიაცია და ნაწი- ლები	66 934	105 964	55 070	60 216	73 625	118 349	72.3
26	50	**Procter & Gamble**	აშშ	მრავალფეროვა- ნი	..	..	..	..	..	..	..
27	89	**Deutsche Post AG**	გერ- მანია	ტრანსპორტირე- ბა და შენახვა	72 135	365 990	55 597	80 315	283 699	451 515	50.6
28	7	**Nestle SA e**	შვეი- ცარია	კვება, სასმელი და თამბაქოს წარ- მოება	66 316	99 854	66 230	103 326	274 043	283 000	75.8
29	97	**Wal-Mart Stores**	აშშ	საცალო გაყიდვა	62 514	163 429	98 465	401 244	648 905	210 0 000	31.2
30	47	**Nissan Avto Co Ltd**	იაპო- ნია	ავტო სატრან- სპორტო საშუა- ლებები	61 703	112 832	67 319	92 969	81 249	159 227	59.4
31	84	**General Avto s**	აშშ	ავტო სატრან- სპორტო საშუა- ლებები	40 532	91 047	73 597	148 979	145 229	243 000	51.2
32	22	Roche Group e	შვეი- ცარია	ფარმაცია	59 572	71 532	42 886	43 370	44 922	80 080	79.4
33	55	**IBM**	აშშ	ელექტროობა და ელექტრო მოწყო- ბილობა	52 020	109 524	66 944	103 630	283 455	398 455	61.1
34	92	**RWE Group**	გერ- მანია	ლექტროობა, გა- ზო და წყალი	53 557	130 035	25 408	68 128	26 688	65 908	39.7
35	87	**Endesa**	ესპა- ნეთი	ელექტროობა, გა- ზი და წყალი	19 112	60 199	13 009	31 783	14 170	26 908	41.8
36	93	**Mitsubishi Avto s Corporatio n**	იაპო- ნია	ავტო სატრან- სპორტო საშუა- ლებები	63 952	120 309	46 762	246 712	11 384	33 390	35.4
37	71	**Pfizer Inc**	აშშ	ფარმაცია	49 151	111 148	27 861	48 296	49 929	81 800	54.3
38	45	**Fiat Spa**	იტა- ლია	ავტო სატრან- სპორტო საშუა- ლებები	36 413	85 974	62 720	82 644	115 977	198 348	58.9
39	53	**Sanofi- aventis e**	საფ- რან- გეთი	ფარმაცია	50 328	100 191	21 534	38 369	69 990	98 213	59.2
40	81	**Rio Tinto Plc f**	ავ- სტრა- ლია/დ იდი ბრიტ.	სამთო მოპოვება და დამუშავება	47 064	89 616	42 061	58 065	88 356	105 785	69.5
41	43	**Mitsui & Co Ltd**	იაპო- ნია	საბითუმო ვაჭ- რობა	..	..	..	..	..	..	..
42	1	**Xstrata PLC**	დიდი ბრიტ.	სამთო მოპოვება და დამუშავება	52 227	55 314	25 215	27 952	37 883	39 940	93.2
43	49	**Sony Corporatio n**	იაპო- ნი	ელექტროობა და ელექტრო მოწყო- ბილობა	61 742	132 380	64 537	85 179	113 409	171 300	62.9

44	57	**BASF AG**	გერმანია	ქიმიკატები	43 020	70 786	48 444	86 714	49 560	96 924	55.9
45	17	**Cemex S.A.**	მექსიკა	არალითონური მინერალების წარმოება	41 211	46 064	15 529	18 694	42 820	57 000	82.6
46	48	**Veolia Environnement SA**	საფრ.	ელექტროობა, გაზო და წყალი	43 990	68 373	30 178	50 391	189 207	297 965	62.6
47	34	**Compagnie De Saint-Gobain SA**	საფრ.	არალითონური მინერალების წარმოება	43 597	60 397	42 761	60 960	153 614	209 175	71.9
48	9	**Nokia**	ფინეთი	ტელეკომუნიკაცია	50 006	55 090	70 074	70 578	94 916	125 829	88.5
49	72	**Renault SA**	საფრ.	ავტო სატრანსპორტო საშუალებები	35 560	88 839	35 654	52 597	67 507	130 985	53.1
50	40	**BHP Billiton Group**	ავსტრ.	სამთო მოპოვება და დამუშავება	..	..	..	..	..	..	..
51	54	**Hewlett-Packard**	აშშ	ელექტროობა და ელექტრო მოწყობილობა	48 258	113 331	81 432	118 364	209 708	321 000	58.9
52	77	**Johnson & Johnson**	აშშ	ფარმაცია	40 324	84 912	31 438	63 747	69 700	118 700	51.8
53	73	**Repsol YPF SA**	ესპანეთი	ნავთობის მოპოვება გადამუშავება გაყიდვა	32 720	68 795	41 828	80 362	18 403	37 371	49.6
54	19	**Volvo AB**	შვეცია	ავტო სატრანსპორტო საშუალებები	37 105	47 681	37 105	38 879	73 190	101 380	81.8
55	60	**National Grid Transco**	დიდი ბრიტ.	ელექტროობა, გაზი და წყალი	37 813	64 821	15 000	22 776	17 429	27 886	62.2
56	11	**Anglo American e**	დიდი ბრიტ.	სამთო მოპოვება და დამუშავება	44 413	49 738	21 766	26 311	95 000	105 000	87.5
57	14	**Lafarge SA**	საფრანგეთი	არალითონური მინერალების წარმოება	50 003	56 518	22 703	26 490	57 665	75 184	83.6
58	12	**Astrazeneca Plc**	დიდი ბრიტ.	ფარმაცია	37 514	46 784	30 607	31 601	55 100	66 100	86.8
59	15	**Philips Electronics**	ნიდერ.	ელექტროობა და ელექტრო მოწყობილობა	33 172	45 986	35 314	36 722	104 300	121 000	84.8
60	18	**Inbev SA e**	ნიდერ.	კვება, სასმელი და თამბაქო	106 247	113 170	17 933	22 411	104 356	119 874	87.0
61	82	**Iaponi**	იაპონია	კვება, სამელი და თამბაქოს წარმოება	20 163	42 753	34 824	75 287	14 406	47 977	41.1
62	95	**Statoil Asa**	ნორვეგია	ნავთობის მოპოვება გადამუშავება გაყიდვა	37 971	82 632	22 824	93 717	11 495	29 496	36.4
63	2	**Linde AG**	გერმანია	ქიმიკატები	29 847	33 158	15 766	17 624	44 277	51 908	88.3
64	27	**BAE Systems Plc**	დიდი ბრიტ.	ავიაცია და ნაწილები	33 285	37 427	20 063	24 302	61 376	94 000	78.9
65	79	**Vivendi Universal**	საფრანგ.	მრავალფეროვანი	35 879	78 867	13 118	35 340	30 135	44 243	50.2
66	20	**Liberty Global Inc**	აშშ	ტელეკომუნიკაცია	33 903	33 986	10 561	10 561	13 128	22 300	86.2
67	5	**WPP Group Plc**	დიდი ბრიტ.	სხვადსხვა ბიზნეს მომსახურება	31 567	35 661	9 508	10 899	88 467	97 438	88.9
68	31	**Lvmh Moet-Hennessy Louis Vuitton SA**	საფრ.	ფართო მოხმარების საგნები	26 377	43 949	20 500	23 929	51 201	69 957	73.0
69	64	**LG Corp.**	სამხ. კორეა	ელექტროობა და ელექტრო მოწყობილობა	13 235	51 435	38 793	71 634	32 962	64 000	43.8
70	44	**Pinault-Printemps Redoute SA**	საფრ.	საბითუმო ვაჭრობა	29 362	37 617	17 177	28 116	54 247	88 025	66.9
71	83	**Kraft Foods Inc.**	აშშ	კვება და სასმელი	25 638	63 078	20 765	42 201	59 000	98 000	50.0
72	58	**Metro AG**	გერმანია	საცალო გაყიდვა	24 983	47 077	57 446	94 580	161 925	265 974	58.2
73	30	**Unilever e**	ნიდერლ./დიდი ბრი	მრავალფეროვანი	33 470	50 302	38 511	56 399	130 251	174 000	69.9

			ტ.									
74	32	**Coca-Cola Company**	აშშ	კვება, სასმელი და თამბაქო	16 249	40 519	21 338	31 944	79 400	92 400	64.3
75	86	**Samsung Electronics Co., Ltd.**	სამხ. კო-რეა	ელექტროობა და ელექტრო მოწყო-ბილობა	28 716	83 605	84 027	96 304	29 009	84 465	52.0
76	42	**Holcim AG e**	შვეიც.	არალითონური მინერალების წარმოება	27 312	42 487	14 586	23 650	63 156	86 713	66.3
77	70	**Carrefour SA**	საფ-რან.	საცალო გაყიდვა	28 056	72 487	68 196	121 040	342 764	495 287	54.8
78	25	**SAB Miller e**	დიდი ბრიტ.	კვება, სამელი და თამბაქოს წარმო-ება	25 139	31 619	12 585	18 703	56 195	69 116	76.0
79	62	**Glaxosmith kline Plc**	დიდი ბრიტ.	ფარმაცია	26 593	57 424	23 455	35 499	54 326	99 003	55.8
80	80	**Marubeni Corporatio n**	იაპო-ნია	საბითუმო ვაჭ-რობა	..	..	..	..	..	..	..
81	37	**TeliaSoner a AB**	შვე-დეთი	ტელეკომუნიკა-ცია	29 195	33 8 37	8 667	13 262	19 883	30 035	72.6
82	51	**Alcoa**	აშშ	ლითონდამუშავე-ბა	26 973	37 822	12 566	26 901	57 000	87 000	61.2
83	21	**CRH Plc**	ირ-ლან.	არალითონური მინერალების ეწარმოება	27 78 7	29 3 96	27 51 7	29 070	46 248	93 572	79.5
84	99	**Petronas - Petroliam Nasional Bhd**	მალა-იზია	ნავთობის მოპო-ვება გადამუშავე-ბა გაყიდვა	..	..	..	..	..	..	..
85	28	**Diageo Plc**	დი-დი ბრი ტ.	კვება, სასმელი და თამბაქო	..	..	..	..	..	..	..
86	65	**United Technologi es Corporatio n**	აშშ	ავიაცია და ნაწი-ლები	28 021	56 469	30 716	58 681	147 246	223 100	56.0
87	98	**Hyundai Avto Company**	სამხ.კ ორ.	ავტო სატრან-სპორტო საშუა-ლებები	28 314	81 942	29 570	63 308	19 357	56 020	38.6
88	10 0	**CITIC Group**	ჩინე-თი	მრავალფეროვა-ნი	..	..	..	..	..	..	..
89	96	**Hitachi Ltd**	იაპო-ნი	ელექტროობა და ელექტრო მოწყო-ბილობა	..	..	..	..	..	..	..
90	4	**Pernod Ricard SA**	საფრ.	კვება, სასმელი და თამბაქოს წარ-მოება	..	..	..	..	..	..	..
91	66	**Thyssenkru pp AG**	გერ-მანია	ლითონის პრო-დუქცია	30 578	57 957	47 690	74 358	114 277	199 374	58.1
92	91	**Bayer AG e**	გერ-მანია	ფარმაცია	26 317	71 507	23 762	45 073	53 100	108 600	46.1
93	52	**Novartis e**	შვეიც.	ფარმაცია	43 505	78 299	40 928	41 459	48 328	96 717	68.1
94	24	**AES Corporatio n**	აშშ	ელექტროობა, გა-ზი და წყალი	23 538	34 806	13 325	16 070	22 417	25 000	80.1
95	46	**British American Tobacco Plc e**	დიდი ბრიტ.	კვება, სამელი და თამბაქოს წარმო-ება	19 754	40 162	10 244	17 671	75 490	96 381	61.8
96	67	**Dow Chemical Company g**	აშშ	ქიმიკატები	21 197	45 474	39 055	57 514	23 150	46 000	54.9
97	8	**AkzoNobel**	ნი-დერ-ლან-დები	ფარმაცია	23 102	26 074	19 474	21 454	55 000	60 000	90.3
98	88	**Itochu Corporatio n**	იაპო-ნია	საბითუმო ვაჭ-რობა	..	..	..	..	..	..	..
99	36	**Telenor Asa**	ნორ-ვეგია	ტელეკომუნიკა-ცია	19 524	26 739	9 036	13 885	28 400	38 800	70.4
100	10	**Thomson Reuters Corporatio n**	კანა-და	სხვადსხვა ბიზ-ნეს მომსახურება	15 324	36 020	4 317	11 707	25 300	53 700	42.2

მოცემული 100 კორპორაციის რეიტინგში არ არის შეყვანილი ფინანსური სექტორის კომპანიები. უკანასკნელი ათეული წლების მანძილზე ამ სიაში შევიდა რამდენიმე კომპანია მომსახურების დარგებიდან, ზოგი ტრადიციულ დარგებში დასაქმებული კომპანია კი კვლავ ინარჩუნებს მაღალ რეიტინგს. მაგალითად, ნავთობის წარმოებაში Shell და Exxonobil პირველ და მეორე პოზიციებს იკავებდნენ და კვლავ პირველ ათეულში იმყოფებიან უკვე რამდენიმე წელია. ჩანს, რომ სამი დარგი დომინირებს მოცემულ რეიტინგში - საავტომობილო, სანავთობო და ელექტრონიკა. ახალი ტნკ-ების დიდი ჯგუფი გამოჩნდა მომსახურების სექტორში - ტელეკომუნიკაციების, ელექტროენერგეტიკის, წყალმომარაგებისა და საფოსტო მომსახურების სფეროებში. ამ ასეულში ვერ მოხვდა რუსული კომპანიები, მაშინ როცა FORTUNA-ს და Forbes-ის დასახელებულ რეიტინგში ისინი შესულნი არიან.

100 უდიდეს კომპანიას შორის ქვეყნების კუთვნილების მიხედვით ისინი ასე განაწილდნენ: აშშ - 19; დიდი ბრიტანეთი - 12; იაპონია - 10; საფრანგეთი - 14, გერმანია - 12; ესპანეთი - 3; ლუქსემბურგი - 1; ჰონგკონგი/ჩინეთი - 2; იტალია - 2; ნიდერლანდები - 4; შვეიცარია - 4; ერთობლივი - 4; ნორვეგია - 2; სამხრეთ კორეა - 3; შვედეთი - 2; ხოლო მექსიკის, ჩინეთის, კანადის, მალაიზიის, ირლანდიის, ავსტრალიის და ფინეთის თითო კომპანია მოხვდა ამ სიაში. დომინირებული მდგომარეობა ევროპულ და ამერიკულ კომპანიებს უკავიათ. თუმცა, შეიმჩნევა განვითარებადი ქვეყნებიდან მათი წილის ზრდა ბოლო 15 წლის განმავლობაში. ეს ტენდენცია თვალშისაცემია 2007 წელს, როცა განვითარებადი ქვეყნების ასი არასაფინანსო ტნკ-ს აქტივები გაიზარდა 29%-ით 2006 წლის დონესთან შედარებით, მაშინ როდესაც მსოფლიოს მსგავსი ასი უდიდესი ტნკ-ის გაიზარდა მხოლოდ 16%-ით. იმ დროს რო-

ცა განვითარებადი ქვეყნების 100 უდიდესი არასაფინანსო ტნკ-ს მთლიანი აქტივების და დასაქმების ზრდა შეადგენს 18% და 34%-ს, მსოფლიოს ასი უდიდესი არასაფინანსო ტნკ-ს მსგავსი მონაცემები მხოლოდ ერთ წელში გაიზარდა 20% და 41%-ით.

განვითარებადი ქვეყნებიდან ტნკ-ების ეს დინამიზმი გამოწვეულია ახალი მოთამაშეების გამოსვლით ასპარეზზე. უკანასკენელი 10 წლის მანძილზე განვითარებადი ქვეყნებიდან 50 უდიდესი ტნკ-ე შემადგენლობა მნიშვნელოვნად შეიცვალა. თუ მათგან 20 ტნკ-მ 1999-დან და 2009 წლის ჩათვლით საკუთარი პოზიცია შეინარჩუნა ამ სიაში, ამჟამად მათ ჩამონათვალში 30 ახალი ტნკ შევიდა. ამ ტნკ-ებიდან შვიდმა უკავე თავისი ადგილი მოიპოვა მსოფლიოს 100 უდიდეს ტნკ-ს შორის, მაშინ როცა 1993 წელს მათგან არც ერთი არ იყო წარმოდგენილი. განვითარებადი ქვეყნების ტნკ-ებს შორის პირველ სამ ადგილს ჰონგ-კონგი, მექსიკა და სამხრეთ კორეა ინაწილებენ (ცხრილი 21).

2007 წელს უცხოური აქტივების (83 მილდ. აშშ დოლ.) მოცულობით ჰონგ-კონგის კომპანიამ - **Hutchison Whampoa Limited** შეინარჩუნა ლიდერობა განვითარებადი ქვეყნების 100 ტნკ-ს შორის მთლიანი უცხოური აქტივების 11%-იანი მაჩვენებლით. მას მოსდევს მექსიკური **Cemex S.A.,** სამხრეთ კორეული **LG Corp., Samsung Electronics Co., Ltd.m** მალაიზიური **Petronas - Petroliam Nasional Bhd,** სამხრეთ კორეული **Hyundai Motor Company da** ჩინური **CITIC Group** ტნკ-ები.

თუმცა, განვითარებადი ქვეყნების ტნკ-ების ინტერნაციონალიზაცია, რომელიც შეფასებულია მათი INT-ის მიხედვით არსებითად რჩება უფრო დაბალი ვიდრე მსოფლიოს უდიდესი 100 უდიდესი ტნკ-ის: შესაბამისად 54%-ი 62%-ის საწინააღმდეგოდ. თუმცა, სხვაობა ორთავეს შორის 1993 წლიდან შესამჩნევად მცირდება.

გაეროს UNCTAD-ის რანჟირებით განვითარებადი ქვეყნების არასაფინანსო 100 საუკეთესო კომპანიის რეიტინგიდან პირველი ოცეული უცხოური აქტივების მიხედვით 2007[75]:

ცხრილი 21

2007 წ. მიხ.		კორპორაციები	ქვეყანა	მრეწველობის დარგი	აქტივები		გაყიდვების მოცულობა		დასაქმებულთა რაოდენობა		TNI
უცხოუ. აქტივ. მიხ.	TNI				უცხოური	მთლიანი	უცხოური	მთლიანი	უცხოური	მთლიანი	
1	1 9	Hutchison Whampoa Limited	ჰონგ-კონგი/ჩინეთი	ფართო მოხმარების საგნები	83 411	102 445	33 260	39 579	190 428	230 000	82.7
2	21	Cemex S.A.	მექსიკა	მინერალები	44 269	49 908	18 007	21 780	50 041	66 612	82.2
3	45	LG Corp.	სამხ. კორეა	ელექტრო მოწყობილებები	30 505	57 772	50 353	81 496	40 688	79 000	55.4
4	60	Samsung Electronics Co., Ltd.	სამხ. კორეა	ელექტრო მოწყობილობები	29 173	99 749	82 650	105 232	29 097	84 721	47.4
5	88	Petronas - Petroliam Nasional Bhd	მალაიზ.	ნავთობის მოპოვება გადამუშავება და ტრანსპორტირება	27 431	102 616	27 219	67 473	3 965	36 027	26.0
6	87	Hyundai Motor Company	სამხ.კორეა	საავტომობილო ძრავები	25 939	89 571	33 692	74 353	5 178	55 629	27.9
7	92	CITIC Group	ჩინეთი	ფართო მოხმარების საგნები	25 514	180 945	3 287	14 970	18 305	107 340	17.7
8	2 9	Singtel Ltd.	სიგაპ.	ტელეკომუნიკაცია	21 159	24 087	7 102	10 300	8 832	19 500	67.4
9	27	Tata Steel Ltd.	იდოეთი	რკინის მეტალურგია	20 720	31 715	28 254	33 372	23 434	35 870	71.8
10	70	China Ocean Shipping (Group) Company	ჩინეთი	ტრანსპორტირება და შენახვა	20 181	29 194	10 109	21 701	4 135	69 285	40.6
11	69	Formosa Plastic Group	ტაივანი	ქიმიკატები	19 026	86 034	15 898	61 681	70 928	94 815	40.9
12	73	Companhia Vale do Rio Doce	ბრაზ.	სამთო კარიერული დამუშავება	18 846	76 717	27 836	33 115	4 568	60 405	38.7
13	90	Oil And Natural Gas Corporation	ინდია	ნავთობის მოპოვება გადამუშავება და ტრანსპორტირება	13 331	31 805	4 477	29 526	3 917	32 996	23.0
14	98	Petroleo Brasileiro S.A. - Petrobras	ბრაზ.	ნავთობის მოპოვება გადამუშავება და ტრანსპორტირება	11 674	129 715	9 124	87 735	6 783	68 931	9.7
15	84	China State Construction Engineering Corporation	ჩინეთი	მშენებლობა და უზრავი ქონება	11 147	24 109	4 954	23 824	30 300	118 000	30.9
16	26	Qatar Telecom	კატარი	ტელეკომუნიკაცია	10 909	12 985	1 628	2 850	1 539	1 832	75.0
17	52	America Movil	მექსიკა	ტელეკომუნიკაცია	10 678	32 129	14 105	28 674	34 731	49 091	51.1
18	54	Zain	კუვეითი	ტელეკომუ-	10	15	4	6 143	1 151	15 000	50.5

[75] World investment report, Transnational Corporations,Agricultural Production and Development,, UNITED NATIONS New York and Geneva, 2009, p. 231-233.

				ნიკაცია	257	758	828				
19	93	Petroleos De Venezuela Bolivarian	ვენეს.	ნავთობის მოპოვება გადამუშა-ვება და ტრანსპორ-ტირება	10 082	107 672	31 917	96 242	5 140	61 909	16.9
20	39	Capitaland Limited	სინგაპ.	მშენებლო-ბა და უძრა-ვი ქონება	9 977	17 930	2 011	2 632	17 732	35 850	60.5

კომპანიების ნაციონალიზაციის თვალსაზრისით, აზია მათი გავლენის ზრდის კვალობაზე რჩება უდიდეს მშობლიურ რეგიონად. ჰონგ-კონგი და ტაივანი UNCTAD-ის 2007 და 2008 წლების რეიტინგულ მონაცემებში ინარჩუნებენ დომინანტ როლს განვითარებადი ქვეყნების 100 უდიდეს ტნკ-ს შორის. სინგაპური და ჩინეთი, თითეული 11 კომპანიით ზრდის მათ რაოდენობას, სამხრეთ აფრიკა - 9, მალაიზია – 6, ბრაზილია – 3, მექსიკა - 5, სამხრეთ კორეა - 5, ინდოეთი – 2, ქუვეითი – 2, თითო კომპანიით სიაში მოხვედნენ კატარი, ვენესუელა, ტაილანი, ფილიპინები და თურქეთი.

განვითარებადი ქვეყნების 100 ტნკ-ის წარმოების სფეროში აქტიურობის მიხედვითაც სხვადასხვა სახეს ავლენენ. მათგან 19 ისევე დაკავებულია ელექტრონულ და კომპიუტერულ წარმოებაში, მათ მოჰყვება ნავთობის მრეწველობაში დაკავებული – 9, კავშირგაბმულობაში – 7, კვებისა და სასმელების წარმოებაში – 7, ტრანსპორტსა და შენახვების სექტორში – 6. აქ ასევე წარმოდგენილია დივერსიფიცირებული წარმოების მქონე ტნკ-ები – 12, მსოფლიოს 100 უდიდეს ტნკ-სთან მიმართებით, მათ შორის ბევრად ძლიერი ტნკ-ების რიცხვი ხუთს აღწევს.

განვითარებადი ქვეყნების ტნკ-ების ინტერნაციონალიზაციის (TNI) ხარისხიც განსხვავებულია წარმოების მიხედვით. ელექტრონული და კომპიუტერული ტექნიკის მწარმოებელი ტნკ-ების TNI საშუალოდ მცირედით მაღალია, ვიდრე მათი კოლეგების მსოფილოს უდიდესი ტნკ-ების. ასევე ტელეკომუნიკაციის, ნავთობისა ავტოსატრანსპორტო ნაწილების წარმოებაშიც მათი ხარისხი უფრო დაბალია.

მსოფლიო კრიზისმა განივითარებადი ქვეყნების ექსპორტზეც მოახდინა გავლენა. 2008 წლის ბოლო კვარტალიდან აშკარა იყო შემცირება სახეზე. ამ პერიოდიდან მთელი წლის განამვლობაში ექსპორტი 28,9%-ით დაეცა. თუმცა, გაყიდევების მოცულობის შემცირებისა მიუხედავად ბევრმა მათგანა შიდა ბაზრის ზრდის წყალობით სარგებელიც კი ნახა, განსაკუთრებით აზიაში. მათ განკარგულებაში მყოფი ამ ფულით მათ სარგებელიც შეეძლოთ მიეღოთ, კერძოდ ამჟამად აქტივების დაბალი ფასების გამო მოეხდინათ ახალი მონაპოვარის შეძენა იმისათვის, რომ გაეძლიერებინათ მათი პოზიციები განვითარებული ქვეყნების ბაზრებზე და მიეღოთ ტექნოლოგიური შესაძლებლობები.

განვითარებადი ქვეყნების ტნკ-ების განვითარების ტენდენციები აჩვენებს მათი როლის ზრდას მსოფლიო ეკონომიკურ სისტემაში.

თავი III

ტრანსნაციონალური კორპორაციები და მსოფლიო პოლიტიკური პროცესები

3.1. ტრანსნაციონალური გაერთიანებები – მსოფლიო პოლიტიკის ახალი გამოწვევა

უკნასკნელ პერიოდში პოლიტიკურ და ეკონომიკურ მეცნიერებებში გლობალიზაციის საკითხის პარალელურად მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა ტრანსნაციონალური ურთიერთობების და ტრანსნაციონალური გაერთიანებების შესწავლამ. კვლევის ერთ-ერთი საკითხთაგანია ტნკ-ების, როგორც მსოფლიო პოლიტიკის აქტიური სუბიექტის განხილვა. ტნკ-ების მზარდმა როლმა საერთაშორისო ეკონომიკურ და პოლიტიკურ არენაზე სამეცნიერო თეორიებში განაპირობა მსჯელობა სახელმწიფოს მომავალი ბედის შესახებ. ამ მხრივ „ძალის პოზიციის", „ტრანსნაციონალიზმის" „ნეოლიბერალიზმის", „გლობალიზმის" თეორიული მიმართულებები ამ საკითხებს განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ. ვარაუდობენ, რომ ასეთ პირობებში სახელმწიფო დაკარგავს ბევრ ეკონომიკურ ფუნქციას ან უახლოეს ხანში ტნკ-ების ხელში გადავა.

მსოფლიო ეკონომიკის და პოლიტიკის გლობალიზაცია მნიშვნელოვნად ზრდის სხვადასხვა კომპანიების, დაჯგუფებების, გაერთიანებების და ფიზიკური პირების როლს საერთაშორისო ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ურთიერთობებში. საერთაშორისო ურთიერთობებზე დიდ გავლენას ახდენს ქვეყნის ხელისუფლება, მაგრამ არსებობს სხვა ფაქტორები, რაც მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს პოლიტიკისათვის. ესაა სახელმწიფოს შიგნით არსებული ინტერესები, ანუ **ქვესახელმწიფოებრივი სუბიექტები,** რაც გავლენას ახდენს საგა-

რეო პოლიტიკაზე. **ქვესახელმწიფოებრივი** ეკონომიკური სუბიექტების – კომპანიების, მომხმარებლების, დასაქმებული (მოსამსახურე) პირების, ინვესტორების – საქმიანობის საფუძველზე იქმნება ეკონომიკური აქტივობის კონტექსტი, რაც განსაზღვრავს საერთაშორისო ეკონომიკური და პოლიტიკური მოვლენების განვითარების ტენდენციებს.

ტნკ-ებს ექსპანსია XX ს-ის მეორე ნახევრის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფენომენია. ეს პროცესი განსაკუთრებით თვალშისაცემია უკანასკნელ ათწლეულებში. ფაქტობრივად, ტნკ-ები წყვეტენ მსოფლიოს ეკონომიკური და პოლიტიკური დაყოფის საკითხებს, რომლებიც დგანან მსოფლიოს ზენაციონალური მთავრობის შექმნის ზღვარზე. მსოფლიოს პოლიტიკასა და ეკონომიკაში ტრანსანციონალური კორპორაციების როლზე მეტყველებს გაეროს ფარგლებში ტნკ-ების შესწავლის კომისისა და ცენტრის შექმნა, რომლებიც განიხილავენ ტნკ-ების საქმიანობის სხვადასხვა ასპექტებს ცალკეულ ქვეყნებთან და მთლიანად მსოფლიოს პოლიტიკურ და ეკონომიკურ განვითარებასთან მიმართებით.

ტნკ-ების ხშირად სდევდა და სდევს ომები და სახელმწიფო გადატრიალებები ახლო და შუა აღმოსავლეთის ქვეყნებში, ლათინურ ამერიკაში, სამთავრობო ცვლილებები ევროპის და აზიის ქვეყნებში. ხოლო შედეგები, რომლებსაც ტნკ-ები ამის გამო ღებულობენ, იზომება არა ათეულობით ან ასეულობით მილიონი დოლარით, არამედ მილიარდობით. კორპორაციებს შორის ბრძოლა ნედლეულის წყაროებისა და გასაღების ბაზრებისათვის ხშირად სახელმწიფოებს შორის, სადაც ისინი ოპერირებდნენ, ომითაც კი დასრულებულა. ლათინურ ამერიკაში ე.წ. ,,ჩაკოს ომი" ბოლივიასა და პარაგვაის შორის (1932-1935 წწ.) ცნობილი ისტორიაა. იგი გამოწვეული იყო ამერიკულ კორპორაცია ,,სტანდარტ ოილ ოფ ნიუ-ჯერსის (ახ. ექსონ-მობილი) და ინგლისურ-ჰოლანდიურ

კორპორაცია „როიალ დაჩ შელს" შორის დაპირისპირებით ჩაკოში ნავთობსაბადოს აღმოჩენასთან დაკავშირებით[76].

დღეს ტნკ არის მსოფლიო პოლიტიკის ახალი გამოწვევა. იგი აქტიურად მონაწილეობს ყველა გლობალურ პროცესში, რომელიც მსოფლიოში ხდება. ტნკ-ები სამრეწველო კუთხით განვითარებულ ქვეყნებში ფართოდ ავლენს საკუთარ თავს პოლიტიკაში, ეკონომიკაში, საფინანსო-საინვესტიციო, საინფორმაციო, სამეცნიერო-ტექნიკურ, სამხედრო, ტექნოლოგიურ და ეკოლოგიურ სფეროებში.

როგორც პირველ თავში აღვნიშნეთ, XIX ს-დან, როცა პირველი ტნკ-ები გაჩნდა, მათმა საქმიანობამ მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაცია განიცადა. პირველი ტნკ-ები დაკავშირებული იყო ყოფილი კოლონიების სანედლეულო რესურსებთან. შემდეგ გამოჩნდნენ ტრესტები , რომლებიც ორიენტირებულნი იყვნენ სამხედრო-ტექნიკური პროდუქციის გამოშვებაზე. 60-იან წლებში ტნკ-ები თავიანთ საქმიანობში აქტიურად იწყებენ სმეცნიერო-ტექნიკური რევოლუციის მიღწევების გამოყენებას, ხოლო უკანასკნელი ორი ათეული წელია მათ ერთმანეთს დაუკავშირეს ეროვნული და საერთაშორისო წარმოება. მათ მოახდინეს წარმოების პროცესის საერთო სტანდარტების და პრინციპების გავრცელება და დანერგვა. 80-აინი წლებიდან გამოჩნდნენ თანამედროვე ტიპის გლობალური ტნკ-ები. ისინი კოორდინაციას უწევენ საკუთარი ფილიალების საქმიანობას ახალი საინფორმაციო ტექნოლოგიების გამოყენების საფუძველზე; ასევე, აერთიანებენ მათ ფილიალებს, ქარხნებს და ერთობლივ საწარმოებს მართვის ერთიან საერთაშორისო ქსელში, რომელიც თავის მხრივ, ინტეგრირებულია ტნკ-ების სხვა ანალოგიურ ქსელებთან; ახორციელებენ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ გავლენას იმ სახელმწიფოებზე სადაც ისინი მოქმედებენ.

---

[76] В. Самофалов, Глобальный вызов транснациональных корпораций, Жур. Зеркало недели, №31 (456), 16-23 август, 2003.

ტნკ-ების გავლენის გაძლიერების ერთ-ერთი მთავრი ფაქტორი არის სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუცია, რომელიც დაიწყო 70-ანი წლების შუა ხანებში. საინფორმაციო რევოლუციამ გააძლიერა ტრანსნაციონალიზაციის და გლობალიზაციის პროცესები, რის შედეგადაც მნიშვნელოვნად მცირე დროში და მცირე საშუალებებით გაიზარდა მოთხოვნილება ინფორმაციის გადაცემაზე. შესაბამისად, დაჩქარდა სივრცეში ერთმანეთისაგან რამდენადმე დაშორებული სუბიექტების ურთიერთობების პროცესი.

ტნკ-ები ეს არის მსხვილი ბიუროკრატიული კორპორაციები, რომლებიც ახერხებენ კორპორატიული სტრუქტურის ზღვარის გადალახვას, თავიანთ კონტროლს უქვემდებარებენ ფულის დიდ ნაკადს და გვევლინებიან მომრიგებლებად სახელმწიფო დონეზე. ისინი იზიდავენ მსოფლიო კლასის ტექნოლოგიებს და ფლობენ დახურული ინფორმაციის დიდ რაოდენობას.

საგარეო პლიტიკაში ტნკ-ები ახდენენ საკუთარი კორპორატიული დიპლომატიის რეალიზაციას. ხოლო შიდაკორპორატიული პოლიტიკის წარმატების უზრუნევლყოფისათვის ქმნიან საკუთარ იდეოლოგიას. მათ ჰყავთ საკუთარი სპეცსამსახურებიც კი, ხოლო იარაღით, რომელსაც ისინი უშვებენ, მაგ., ,,ჯენერალ დაინემიკსი”, შეიძლება შეიარაღდეს ბევრი სახელმწიფო.

ამჟამად გლობალურ პროცესებში წამყვან როლს თამაშობენ აშშ-ის ტნკ-ები. ისინი სავაჭრო-საინვესტიციო ექსპანსიის მასშტაბების და ხასიათის მიხედვით უსწრებენ სხვა ქვეყნების სამრეწველო-საფინანსო კომპანიებს. თუმცა, უკანასკნელ ხანს ეს უპირატესობა თანდათან მცირდება დასავლეთ ევროპის და იაპონიის, ასევე განვითარებადი ქვეყნების ტნკ-ების პოზიციების გაძლიერების ხარჯზე. უკანასკნელ ხანს ასევე გააქტიურდა რუსული სახელმწფო ტნკ-ები,

რომლებსაც მკვეთრად გამოხატული ექსპანსიონისტური ხასიათი აქვს.

ყველა ეს გარემოება თანდათან აშკარას ხდის ტრანსნაცონალური გაერთიენებების როლს და დგილს თანამედროვე მსოფლიოში. ტრანსნაციონალური კაპიტალი ნაციონალური საზღვრების გადალახვით ქმნის საერთაშორისო ურთიერთობების ახალ სისტემას, რომელშიც მნიშვენოლოვან როლს თამაშორბენ სახელმწიფოებრივი გაერთიანებები და ტნკ-ები.

ქვეყნებში, სადაც განლაგებულნი არიან ტნკ-ები პოლიტიკურ სფეროში მათი საქმიანობის მნიშვნელოვანი მიმართულებაა სახელმწიფოს ცენტრალური და რეგიონალური, სასამართლო და საკანონმდებლო ხელისუფლების ხელმძღვანელობასთან, წამყვან პოლიტიკურ პარტიებთან და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებთან, მასმედიასთან ურთიერთობების და კონტაქტების დამყარება და გაძლიერება. ტნკ-ების მიერ ეს მიიღწევა საკადრო როტაციის გზით ტნკ-ს და მნიშვნელოვან სახელმწიფო ორგანოებს შორის, საარჩევნო პროცსში კორპორაციის აქტიური მონაწილეობით, კომპანიის ინტერესების ლობირებით[77].

მართალია, გლობალიზაციის პროცესების გავლენით მიმდინარეობს სახელმწიფოსგან გარკვეული ფუნქციების ჩამოშორება ახალი ფუნქციების შეძენის პარალელურად, მაგრამ ტნკ-ების გიგანტური ზომა, საქმიანობის მასშტაბები და მათი გლობალური ეკონომიკის რეალურ სუბიექტებად ჩამოყალიბება არ ნიშნავს, რომ მათ შესწევთ უნარი, შეასრულონ ყველა ის ფუნქცია, რომელიც ტრადიციულად, სახელმწიფოებს ეკისრებოდათ. ტნკ-ების მოტივაცია მოგებაზე ორიენტირებული გლობალური საქმიანობაა და ის მეთოდები, რომლებიც გამოიყენება ამ მიზნის სარეალიზაციოდ,

[77] В. Самофалов, Глобальный вызов транснациональных корпораций, Жур. Зеркало недели, №31 (456), 16-23 август, 2003.

არაა მოწოდებული და ვერ იქნება უზრუნველმყოფი. მაგალითად, სოციალური უთანაბრობის პრობლემების გადაწყვეტა ერთი ქვეყნის შიგნით ან გლობალური მასშტაბით. სახელმწიფოებს კი შეუძლიათ დააბალანსონ ზემოაღნიშნულ სამ დონეზე მოქმედი ეკონომიკური სუბიექტებისა და ძალების ინტერესები[78].

ამასთანავე, ტნკ-ებს სურთ რა თავიანთი ინვესტიციების უსაფრთხოების გარანტიები, ბუნებრივია, ცდილობენ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ სიტუაციაზე გავლენის მოპოვებას ინვესტიციების მიმღებ ქვეყნებში. ეს კი ხშირ შემთხვევაში ადგილობრივი მეწარმეებისა და ხშირად, მთავრობების უკმაყოფილებასაც კი იწვევს. ამის გარდა, ტრანსნაციონალიზაცია საბაზო ქვეყნების პოზიციიდან შეიძლება ჩაითვალოს როგორც ქვეყნიდან კაპიტალის გატანისა და საკუთარი ნაციონალური ეკონომიკის დასუსტების შესაძლებლობა. ამიტომ, ტრანსნაციონალიზაციის პროცესი, მიუხედავად მისი დადებითი გავლენისა მიმღები და საბაზო ქვეყნების ეკონომიკებზე, ხშირად წინააღმდეგობას აწყდება გარკვეული წრეების მხრიდან ორივე ქვეყანაში. სწორედ აქედან გამომდინარე წარმოებს ძირითადი წინააღმდეგობის ჩამოყალიბება ტრანსნაციონალური კაპიტალისა და ნაციონალური სახელმწიფოების ინტერესებს შორის.

ამრიგად, თანამედროვე მსოფლოში ტნკ-ები საკუთარი ფინანსური ძლიერებით აშკარად გახდნენ მსოფლიო პოლიტიკური და ეკონომიკური ცხოვრების ობექტური გამოვლინება. ტნკ-ების გავლენა ამა თუ იმ ფორმით აისახება საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში. თუმცა, ნაციონალურ სახელმწიფოებსა და ტნკ-ებს შორის ურთიერთობის საკითხის კვლევა დღესაც ღიად რჩება. შეიძლება ითქვას, რომ სამომავლოდ მათი ინტერესების შეჯახება მიიღებს ღია და მწვავე ფორმებს.

---

[78] ლ. ჯამაგიძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 68.

3.2. მიმღები ქვეყნის მთავრობების და ტრანსნაციო-ნალური კორპორაციების ურთიერთობების პრობლემები

აღსანიშნავია, განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკურ აღმავლობასა და განვითარებაში ტნკ-ების როლი და ადგილი[79]. შესაბამისად, დღის წესრიგში დადგა მათი ურთიერთობის წარმოჩენა ამა თუ იმ ქვეყნის ნაციონალურ მთავრობებთან. ეს ურთიერთოებები მიმღებ ქვეყნებს და ტნკ-ებს შორის რთულია, რაც ხშირად განპირობებულია ინტერესთა შეუთანხმებლობით და ხელისუფლების ასიმეტრიით. ეს უკანასკნელი კი იგრძნობა იმთავითვე, თუკი ორივე მხარე თავისი საკუთარი სარგებლის მაქსიმიზირებას ცდილობს.

სახელმწიფოსა და ტნკ-ებს შორის ურთიერთობების სისტემა თავისთავად წარმოადგენს წინააღმდეგობის დიალექტურ ერთობას. ერთი მხრივ, ტნკ წარმოადგენს საგარეო ეკონომიკური და საგარეო პოლიტიკური გავლენის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს და სახელმწიფოს არ შეუძლია არ გამოიყენოს იგი სკუთარი თავის დამკვიდრებისათვის მსოფლიო არენაზე, და მეორეს მხრივ, მათ შორის ინტერესთა თანხვედრა არ გამორიცხავს წინააღმდეგობების არსებობას. მათგან კი მთავარია ტნკ-ების ოპერაციების ინტერნაციონალურ, გლობალურ ხასიათსა და სახელმწიფოს ტერიტორიული იურისდიქციას შორის. სახელმწიფო მუდმივად ცდილობს თვალი მიადევნოს კაპიტალის, საქონლის და ტექნოლოგიების მოძრაობას, ტნკ კი, რომელიც თავის სტრატეგიას ახორციელებს გრძელვადიანი მოგების მიღებაზე, გავლენას ახდენს ბაზირებული ან მიმღები ქვეყნების ეკონომიკურ კო-

---

79 A. Giround, Transnational Corporations, Technology and Economic Development, Backword Linkages and Knowledge Transfer in South East Asia, Published by Edward Elgar Publishing Limited Glensanda House, Northanption, Massachusetts, 2003, p. 56.

ნიუნქტურაზე შედეგად კი, განსაზღვრული კუთხით შედის წინააღმდეგობაში სახელმწიფოს რეგულირებად მექანიზმებთან.

ტნკ-ების და სახელმწიფოს ინტერესების სტრატეგიული ერთობა კონკრეტულად სრულად ვლინდება იმ ფაქტში, რომ სახელმწიფო პოლიტიკას, პარტიულ სისტემას, არმიას არ შეუძლია არსებობა ტნკ-ების დაყრდნობის და ფინანსურ-ტექნოლოგიური მხარდაჭერის გარეშე.

ტნკ-ების საქმიანობის საერთაშორისო ხასიათი მუდმივად წინააღმდეგობაშია ბაზირებული ქვეყნის საგარეო პოლიტიკურ პრობლემატიკასთან. ასეთ პირობებში წამყვანი კორპორაციების ხელმძღვანელობა დამოუკიდებლად, ბაზირებული ქვეყნის ხელისუფლების საგარეო პოლიტიკური ორგანოების მხარდაჭერის გარეშე ირჩევს გადაწყვიტოს საკუთრი კომპანიის საქმიანობის ძირითადი საკითხები მიმღები ქვეყნის ხელმძრვანელობასთან შეხვედრებისა და მოლაპარაკებების წარმოების გზით.

ტნკ აქტიურად ერთვება მიმღები ქვეყნის ადგილობრივ პოლიტიკურ პროცესებში. მათი წარმომადგნელები შედიან მეწარმეთა ნაციონალურ ასოციაციებში, რომლის შიგნითაც ისინი ღებულობენ შესაძლებლობას გავიდნენ ადგილობრივი ხელისუფლების ხელმძღვანელობაზე. კორპოროციები თავიანთ წილს დებენ საარჩევნო და ადგილობრივი პარტიების სხვა ფონდებში, რომლის მიზანია განსაზღვრული კომერციული სარგებლის მიღება შემდგომში. ტნკ-ები ასევე ახდენენ გავლენას ქვეყნების საგარეო პოლიტიკურ კურსზე.

საერთაშორიო არენაზე ტრანსნაციონალური კორპორაციების გავლენის შესახებ ნათლად მეტყველებს შემდეგი ფაქტი: 1998 წელს ჯენერალ მოტორსმა ერთ-ერთმა მსხვილმა ტრანსნაციონალურმა კორპორაციამ, აწარმოა 161,3 მილიარდი დოლარის პროდუქცია, რაც იყო მეტი, ვიდრე საერთო შიდა პროდუქტი ისეთი ქვეყნისათვის, როგორიცაა გერ-

მანია (137,4მლდ), ისრაელი (96,7), ირლანდიის (59,9), სლოვენია (19,5), ნიკარაგუია (9,3).

ათასობით მულტინაციონალური კორპორაცია ტრანსნაციონალური აქტორია. გლობალური მასშტაბით საქმიანობის წარმმართველი დიდი კომპანიის ინტერესები არასოდეს ემთხვევა სხვა, თუნდაც საკუთარი სახელმწიფოს ინტერესებს. ასეთი ტიპის კომპანია ზოგჯერ საკუთარი მთავრობის პოლიტიკის საწინააღმდეგოდაც მოქმედებს. მულტინაციონალური კორპორაციები ხშირ შემთხვევაში სხვა მცირე სახელმწიფოებთან შედარებით აკონტროლებენ უფრო დიდ რესურსებსაც და საერთაშორისო არენაზე უფრო დიდი ზეგავლენა აქვთ.

მიმღებ სახელმწიფოებსა და ტნკ-ებს შორის კონფლიქტი ზოგჯერ სახელმწიფოებს შორის ფარული დაპირისპირების გამოხატულებაც არის. ტნკ-ები საერთაშორისო ეკონომიკური დიპლომატიის სფეროში შეიძლება წარმოადგენდნენ არა უბრალოდ ინსტრუმენტებს, არამედ, მთავრობასთან ერთად საერთაშორისო ურთიერთობების აქტიურ სუბიექტებსაც. ამიტომ, მნიშვნელოვანია იმის გააზრება, რომ ურთიერთობები წარიმართება სახელმწიფოებს შორის, ტნკ-ებს შორის და ტნკ-ებსა და სახელმწიფოებს შორის. ამ ურთიერთობათა სამივე წახნაგი ერთმანეთთანაა დაკავშირებული. მაგალითად, თუ მიმღებ სახელმწიფოსა და ტნკ-ს შორის წარმოიქმნა კონფლიქტი, ამ უკანასკნელმა მხარდაჭერისთვის შეიძლება საკუთარი ქვეყნის მთავრობას მიმართოს[80].

ასევე აღსანიშნავია, რომ მულტინაციონალური კორპორაციები ღარიბ სახელმწიფოებს ეხმარება ინვესტიციების მოზიდვასა და საბაჟო გადასახადებიდან შემოსავლების მიღებაში. თავის მხრივ, მულტინაციონალური კორპორაციების საქმიანობა დამოკიდებულია ქვეყანაში არსებულ უსაფრთხოებაზე, რაციონალურად რეგულირებად ბაზარზე და

---

[80] ლ. ჯამაგიძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 89.

სტაბილურ პოლიტიკურ გარემოზე. ამავე დროს, ამა თუ იმ ქვეყანაში მათ მოღვაწეობას გლობალური კუთხით აქვს როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი თვისებები.

დადებითად შეიძლება ჩაითვალოს: 1. მსოფლიო ვაჭრობის განვითარება; 2. განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკაში მსხვილი ინვესტიციების დაბანდება; 3. სამუშაო ადგილების შექმნა; 4. მსოფლიოში დემოკრატიის სფეროს გაფართოება საბაზრო ურთიერთობების განვითარების საფუძველზე. 6. კონფლიქტური და სადავო სიტუაციების გადაწყვეტისათვის შეთანხმების პროცედურის დანერგვა და ა.შ.

უარყოფითი მხარეებია: 1. ერთგვარი ზიანის მიყენება იმ ქვეყნის სუვერენიტეტისათვის, სადაც იგი იმყოფება; 2. მათი მოღვაწეობის გაძლიერება-გაზრდის პირობებში მწვავდება ,,მდიდარ ჩრდილოეთსა" და ,,ღარიბ სამხრეთს" შორის დაპირისპირება. 3. ტრანსნაციონალური ბანკები და კორპორაციები საკუთარი მოგებისთვის თანამშრომლობენ რეპრესიულ რეჟიმენთან. 4. ტრანსნაციონალური კორპორაციები დაინტერსებულნი არიან განვითარებად ქვეყნებში იაფი მუშახელის შენარჩუნებით, რაც ხელს უშლის მათ სოციალურ პროგრესს; 5. მათი მოღვაწეობა გარკვეულწილად ზიანს აყენებს სუსტად განვითრებული ქვეყნების ეროვნულ კულტურას, როგორც ახალი ტექნოლოგიების, ისე დასავლური სულიერი და კულტურული ღირებულების დანერგვით და ა.შ.

ტრანსნაციონალური კორპორაციების და ეროვნული სახელმწიფოს ურთიერთობაში გამოიყოფა სამი პერიოდი. პირველი პერიოდი (1945 წლიდან 60-იანი წლების დასაწყისი) აღინიშნა ტნკ-ების აღმავლობით მსოფლიო ეკონომიკისა და პოლიტიკაში, მეორე პერიოდისათვის (1960-იანი წლების მეორე ნახევარი 70-იან წლები) დამახასიათებელი იყო კონფრონტაცია მიმღები ქვეყნის მთავრობებსა და ტნკ-ებს შორის, ხოლო მესამე პერიოდი (80-იანი წლებიდან დრემდე) გამორიჩევა ტნკ-ებსა და მიმღები ქვეყნების მთავრობებს შო-

რის ჰარმონიზაციით[81]. დღევანდელი გადასახედიდან ეს ურთიერთობები ზოგადად ასე შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ: კონფლიქტური, კოოპერაციული და ნეიტრალური. დღეისათვის ეს ორი უკანასკნელი ასპექტი უფრო დიდი როლს თამაშობს. თუმცა, აღსანიშნავია, რომ ამჟამინდელი პერიოდი ხასიათდება პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისათვის მიმღებ ქვეყნებს შორის ბევრად მწვავე კონკურენციით. ამასთან, ტნკ სტრატეგიაში მნიშვნელოვანი როლი დაიკავა რისკ ფაქტორის მქონე ქვეყნებისათვის თავის არიდებამ. 80-90იანი წლები აჩვენებს რომ ქვეყნები სხვადსხვა საშუალებებით ცდილოვბენ მნიშვნელოვანი რაოდენობის უცხოური კაპიტალის მიზიდვას. ტნკ-ების და მიმღები ქვეყნებისათვის გადამწყვეტი ფაქტორი არის ურთიერთსასრგებლო ინტერესების დაცვა[82].

ტნკ-ები ეკონომიკურად ბევრად უფრო ძლიერია, ვიდრე მიმღები ქვეყნების უმრავლესობა. ისინი ხშირად ცდილობენ გამოიყენონ საკუთარი ძალა და გავლენა მოახდინონ ადგილობრივ მთავრობაზე, აიძულებენ შეამცირებინონ მათი საგადასახადო ვალდებულებები ან მიიღონ განსაკუთრებული შეღავათები საფინასო სფეროში, ინფრასტრუქტურაში, ბაზრის დაცვაში და ა.შ. საპასუხო ქმედებით კი ბევრი ქვეყანა მათთან მიმართებით ღებულობს აკრძალვებს და შეზღუდვებს, ასევე ახდენს მათი საკუთრების ნაციონალიზაციას და ექსპროპრიაციას. ასეთ ქმედებებს განსაკუთრებით ფართო მასშტაბები ჰქონდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ[83].

მსოფლიო ეკონომიკაში ტნკ-ების როლის გააქტიურების საწყის ეტაპზე განვითარებადი ქვეყნებისათვის საკმაოდ

---

[81] Charles R. Kennedy, Jr. Relations between transnational corporations and Governments of host countries: a look to the future, transnational corporations, vole, 1, no. I (February 1992), p. 67.

[82] М. Шиман, Государство и транснациональные компании, Международный журнал "Проблемы теории и практики управления", №4, 1999.

[83] იქვე.

თვალშისაცემია ექსპროპრიაციული მოქმედებები. 60-იანი წლების შუახანებისათვის ექსპროპრიაციული მოქმედებების რაოდენობა იზრდება, მაგრამ აღნიშნული მოქმედებები ბევრად აშკარა იყო 70-იან წლებშიც (ცხრილი 22). მიუხედავად ამისა, 80-იანი წლების პირველ ნახევრაში ექსპროპრიაციული მოქმედბების რაოდენობა კატასტროფულად შემცირდა.[84]

განვითარებადი ქვეყნების მიერ 1960-1985 წწ. განხორციელებული ექსპროპრიაციის რაოდენობა

ცხრილი 22*

წელი	მოქმედების რაოდნეობა	ექსპროპრიაციის რაოდენობა
1960	7	6
1961	8	5
1962	8	5
1963	11	7
1964	22	10
1965	14	11
1966	5	3
1967	25	8
1968	13	8
1969	24	14
1970	48	18
1971	51	20
1972	56	30
1973	30	20
1974	68	29
1975	83	28
1976	41	14
1977	18	14
1978	15	7
1979	28	13
1980	12	7
1981	5	3
1982	1	1
1983	3	3
1984	1	1
1985	1	1

ისიც ფაქტია, რომ 1960-1985 წწ. ყველა ექსპროპრიაციული მოქმედების 62 პროცენტზე მეტი დაასაბუთა 28 ქვე-

[84] Kobrin,Stefan J., Expropriation as an attempt to control foreign firms in LDCs: trends from 1969 to 1979, international Studies Quarterly, 18, 1984, pp. 71-71.

* ს.ჯ. კობრინის დასახელებული ნაშრომის მიხედვით.

ყნის მთავრობამ (598 მოქმედებიდან 374).[85] ნაციონალური მთავრობების მიერ პირდაპირი ინვესტიციების ექსპროპრიაციის ასეთი ფართო მასშტაბები არსებითად ხსნის იმ ფაქტს, თუ რატომ ჰქონდა ადგილი ტნკ-ს და ნაციონალურ მთავრობებს შორის კონფლიქტს მოცემულ პერიოდში. ხოლო ექსპროპრიაციული მოქმედებების სწრაფი შემცირება შეიძლება აიხსნას ორი ფაქტორით: საყოველთაო მოხმარების საქონელზე ფასების დაცემამ გაზარდა კაპიტალზე მოთხოვნილება განვითარებულ ქვეყნებში. ამავე დროს, ბევრი ქვეყნის მთავრობის შესაძლებლობებიც გაიზარდა, ისინი გახდნენ ბევრად უნარიანნი და გამოცდილნი მათ კოპეტენციებში, რომ გაეზარდათ ეკონომიკური სარგებელი ტნკ-ებიდან ექსპროპრიაციის გამოყენების გარეშეც.[86]

საგარეო კაპიტალის მოთხოვნილებასა და ექსპროპრიაციისადმი მისწრაფებას შორის ურთიერთობის საკითხის გადაწყვეტას აქვს მნიშვნელოვანი პოლიტიკური აზრი საგარეო ვალის კრიზისის მართვისათვის. მძიმე ვალების გამო განვითარებად ქვეყნებს აქვთ მოთხოვნილება საგარეო კაპიტალისადმი იმისათვის, რომ გადაიხადონ ძველი სესხები და ამავე დროს, გავლენა მოახდინონ ეკონომიკის ლიბერალიზაციის პოლიტიკაზე საერთაშორისო სავალუტო ფონდის სტაბილიზაციის პროგრამისა და ვალების მართვის პაკეტის ფარგლებში. ასეთი საზოგადოებისათვის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები დიდი ხანია გახდა მიმზიდველი.

არსებობს აზრი, რომელშიც პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები არ განიხილება დადებიდათ. განსაკუთრებით, მაშინ როცა საგარეო დამოკიდებულება წარმოდგენილია ვა-

[85] Charles R. Kennedy, Jr. Relations between transnational corporations and Governments of host countries: a look to the future, transnational corporations, vole, 1, no. I (February 1992), p. 68
[86] Minor, Michael (1990). Changes in developing country regimes for foreign direct investment: the raw materials sector, 1968-1985. Essays in International Business. Center for International Business Studies: The University of South Carolina (September), p. 28-30.

ლის სიმძიმით და საერთაშორისო ზეწოლით ეკონომიკური რეფორმების გააქტიურებისათვის ეკონომიკის იმ მთავარ სექტორზე გავლენის აღდგენით, რომელიც მითვისებულია ტნკ-ის მიერ.

რადიკალური პოლიტიკური რეაქცია, რომელიც მთავრდება ექსპროპრიაციის ზრდით სავსებით შესაძლებელია, განსაკუთრებით ლათინურ ამერიკაში, სადაც ,,ამერიკული იმპერიალიზმის" შიში დღემდე არსებობს. მსგავსი პერსპექტივის კვალობაზე პოლიტიკის მნიშვნელობა ნათელია: საერთაშორისო სავალო კრიზისი უნდა იმართოს უნარიანად, რომ მინიმუმამდე დავიდეს ,,სავალო დაღლა", როგორც ამას აღნიშნავს ბევრი მეცნიერი.[87] ასევე, უნდა შემცირდეს კონფრონტაციის მიზეზებისადმი მგრძნობელობა მიმღები ქვეყნების მთავრობებსა და ტნკ-ებს შორის. კერძოდ, განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკური სისტემის სტრატეგიული სექტორების პრივატიზაცია ფრთხილად უნდა გაგრძელდეს. გარდა ამისა, განვითარებულმა ქვეყნებმა, უცხოური ბანკების კრედიტორებმა და საერთაშორისო ორგანიზაციებმა უარი უნდა თქვან განვითარებადი ქვეყნებისადმი ზეგავლენაზე.

მართალია, სამეცნიერო ლიტერატურაში ამ მიმართულებით ჩატარებულმა კვლევებმა გაზარდა ჩვენი ცოდნა ექსპროპრიაციისადმი, მაგრამ, რაც შეეხება ბაზრის როლს ტნკ-ების და მიმღები ქვეყნის მთავრობას შორის ურთიერთობაში, მათი შესაძლებლობა ექსპროპრიაციის სტრუქტურული მიზეზების იდენტიფიცირების საქმეში ქვეყნების და რეგიონების მიხედვით მათი ნამდვილი ცენტრის ვიწრო ბუნებიდან გამოდინარე ძლიერ შეზღუდულია.

საერთაშორისო პრაქტიკამ აჩვენა, რომ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ნაციონალიზაცია შეეხო ეკონომიკის ყველა მთავარ სექტორს, განსაკუთრებით საბანკო საქ-

---

[87] Dornbusch, Rudiger Policy and performance links between LDC debtors and industrial nations. Brookings Papers on Economic Activity, 2, 1985, pp. 352-353.

მეს, ბუნებრივი რესურსების, მომსახურების სფეროს წარმოებას[88].

მთავრობების მიერ განხორციელებული ნაციონალიაზაციის პროცესის წანამძღვრები შეიძლება ყოფილიყო სხვადასხვა ფაქტორები: კოლონიალიზმის მემკვიდრეობა, პოლიტიკური არასტაბილურობა, იდეოლოგიის ფაქტორი, მმართველი პოლიტიკური ელიტის ინტერესები კერძოდ, სამხედრო რეჟიმებისადმი მხარდაჭერა, ქვეყნის საგარეო პოლიტიკური ორიენტაცია, კონკრეტული საგარეო ძალების ფაქტორი, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან საკუთარი პოზიციების განმტკიცებით და ბოლოს, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების როლით ეკონომიკაში.

მართლაც, თუ გადავხედავთ სტატისტიკურ მაჩვენებლებს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ნაციონალიზაციის შესახებ (ცხრილი 23), აშკარად დავინახავთ, რომ ასეთი ქმედებები ძირითადად დამახასიათებელი იყო იმ ქვეყნებისათვის, რომლებიც არც თუ შორეულ წარსულში კოლონიალიზმის მსხვერპლნი იყვნენ.

პოლიტიკური რეჟიმები და ექსპროპრიაციული ქმედებები*

ცხრილი 23

ქვეყნები	მთავრობები	წლები	ქმედება	ფირმების რაოდენობა
ალჟირი	ბოუმედიანა	1965-1978	33	107
ანგოლა	ნეტო	1975-1978	15	128
ბენინი	კერეკოი	1974	4	10
ბურმა	ნი ვინ	1962-1983	10	24
ჩილე	ალლენდა	1970-1973	30	46
კონგო	ნგოუნაბი	1970-1977	10	31
იემენი	რობაჯე	1969-1978	5	30
ეგვიპტე	ნასარი	1956-1967	7	70
ეთიოპია	მენგისტუ	1975-1978	26	105
გვინეა	ტოური	1959-1979	7	9
ინდოეთი	განდი	1967-1975	6	48
ინდონეზია	სუკარნო	1957-1965	15	24

[88] Charles R. Kennedy, Jr. Relations between transnational corporations and Governments of host countries: a look to the future, transnational corporations, vole, 1, no. I (February 1992), p. 72.

* იქვე, გვ. 73

ირანი	ჰომეინი	1979-1980	17	58
ერაყი	ალ-ბაქრი/ჰუსე-ინი	1968-1977	7	8
იამაიკა	მანლეი	1972-1977	7	12
ლიბია	ქადაფი	1969-1974	11	33
მაგადასკარ	რათსირაქი	1975-1978	12	50
მაროკო	ჰასანი	1965-1975	13	30
მოზამბიკა	გოუნი	1967-1974	7	35
პერუ	ველასკო	1968-1975	28	47
სომალა	ბარრე	1970	5	10
ცეილონი	ბანდარანაიკა	1971-1976	6	254
სუდანი	ნიმეირი	1970-1978	13	25
ტრინდადი და ტობაგო	ვილიამსი	1969-1981	9	10
უგანდა	ობოტე	1970	5	9
ტანზანია	ნიერერე	1963-1978	28	127
ზამბია	ქაუნდა	1964-1980	20	21

წარსულში იყო შემთხვევებიც, როცა ტნკ ჩაერეულა მიმღები ქვეყნის პოლიტიკაში, რასაც მოსდევდა ახალი ხელისუფლების ფორმირების კამაპნია, რომელიც ბევრად უფრო უკეთესად რეაგირებდა მათ მოთხოვნებზე. საერთოდ, მიმღებ ქვეყნაში ტნკ-ების ჩარევის მეთოდების დიაპაზონი უნარიანად ახდენს გავლენას მათ სოციალურ და პოლიტიკურ მდგომარეობაზე. მაგ., 1975 წელს ამერიკულმა კომპანიამ ,,სტანდარტ ფრუტიმ" და რამდენიმე სხვა ამერიკულმა ტნკ-მ, პანამის, ჰონდურასისა და კოსტა-რიკას ხელისუფლების ბანანის ექსპორტის სფეროში პოლიტიკით უკმაყოფილოებმა შექმნეს სპეციალური ფონდი 5 მილიარდი დოლარის ოდენობით ამ ქვეყნებში პოლიტიკური სიტუაციის შეცვლისთვის.[89]

ტნკ-ებს აქვთ ბერკეტები, რომელთა საშუალებით ზემოქმედებენ არა მხოლოდ მიმღები სახელმწიფოს გადაწყვეტილებებზე, არამედ მათ შესწევთ უნარი, რომ გარკვეული ცვლილებები შეიტანონ ბაზირების ქვეყნის სახელმწიფოს პოლიტიკაში. ტნკ-ების ეკონომიკური ექსპანსიის ზრდა განაპირობებს ქვეყნიდან კაპიტალის გადინებას, რაც მთლიანობაში სასარგებლოა, მაგრამ უარყოფით გავლენას ახდენს

[89] В. Самофалов, Глобальный вызов транснациональных корпораций, Жур. Зеркало недели, №31 (456), 16-23 август, 2003.

დასაქმებისა და უმუშევრობის დინამიკაზე, წარმოების მოცულობის ზრდაზე, რაც საბოლოოდ მშპ-ში აისახება. გარკვეულ შემთხვევებში მსხვილ კორპორაციებს შეუძლიათ ზემოქმედება სახელმწიფოზე, რათა პოლიტიკა მათი ინტერესების შესაბამისად წარმართონ. ასევე, ტრანსნაციონალური კორპორაციები ფლობენ მექანიზმებს, რომელთა საშუალებით თავს არიდებენ სახელმწიფოს საგადასახადო კანონმდებლობას. ესაა ტრანსფერული ფასები და ოფშერული ზონები. დივერსიფიცირებული სტრუქტურა ტნკ-ებს აძლევს გადასახადებისგან თავის არიდების შესაძლებლობას.

უნდა ითქვას, რომ ხშირ შემთხვევაში ტნკ-ების მიერ მიმღები ქვეყნის გავლენიან პირებთან დაახლოება განსაკუთრებული შეღავათების მოპოვებისათვის გახდა მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი მათ სტრატეგიაში. ასეთ ქმედებებს კი ბევრ ქვეყანაში ჰქონდა ადგილი. რიგ შემთხვევებში ტნკ-ების კანონსაწინააღმდეგო საქმიანობის გამოაშაკრავების შედეგად არა ერთ ქვეყანაში სახელმწიფო მოღვაწეს, პოლიტიკური პარტიის ან ორგანიზაციის ლიდერს თავი მძიმე მდგომარეობაში ჩაუგდია, რომელიც დაკავშირებული იყო მიმღებ ქვეყნაში კორპორაციის სამართალსაწინააღმდეგო მოქმედებასთან. საერთაშორისო სკანდალის შედეგად, რომელიც დაკავშირებული იყო ამერიკული კომპანია ,,ლოქხიდის" მიერ მრავალმილიონიანი ქრთამის გაცემასთან, იაპონიაში სასამრთლოს წინაშე, წარსდგა 15 მაღალი რანგის პირი, მათ შორის პრემიერ-მინისტრი კ. ტანაკი, რომელმაც მიიღო 2 მილ. დოლ. ქრთამის სახით. იტალიაში რიგი მინისტრები, პრეზიდენტი ჯ. ლეონი იძულებულნი გახდნენ გადამდგარიყვნენ. ნიდელანდებში დაკავებული პოსტიდან გადადგა დედოფლის მეუღლე, პრინცი ბერნარდი, რომელიც დაადანაშაულეს 1.2 მილ. დოლარის ქრთამის სახით აღებაში. თავიანთ პოსტებიდან გადააყენეს შვეციის, ესპანეთის, თურქეთის და კოლუმბიის სამხედრო-საჰარეო ძალების ხელმძღვანელობა. კორ-

პორაციების კანონსაწინარმდეგო ქმედებების გამოძიების შედეგები სკანდალური იყო საბერძნეთში, გერმანიაში, საუდის არაბეთში, ეგვიპტეში, მექსიკასა და ფილიპინებში[90].

უცხოური და ადგილობრივი სუბიექტების მონაწილეობით პრივატიზაციის პროცესი ბევრ ყოფილ სოციალისტურ ქვეყანაში წავიდა მსხვილი საწარმოო ობიექტების ფართომაშტაბიან შესყიდვების განხორციელებით, რომ ისინი სწრაფად გარდაქმნილიყვნენ ტრანსნაციონალურ კომპანიებად, ან სახელმწიფომ თვითონ დაიტოვა სტრატეგიული სექტორის მართვა ხელში და შეუწყო მის ტრანსნაციონალურ გაერთიანებად ჩამოყალიბებას. შედეგად კი სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული ტნკ-ების საშუალებით პირდაპირ მონაწილეობს ტრანსნაციონალურ ეკონომიკურ საქმიანობაში. სახელმწიფო ტნკ-ები იქმნება რაიმე სტრატეგიული ეკონომიკური მიზნებისათვის. მაგ., ,,სოკარი" (სახელმწიფო ნავთობის და გაზის კომპანის) აზერბაიჯანში და ,,ყაზახოილი" (ნავთობისა და გაზის კომპანის) ყაზახეთში. ასევე რუსული სახელმწიფო გიგანტები ,,გაზპრომი", რაო იიესი" და სხვა.

თანამედროვე ეტაპზე, მკვლევარები გამოყოფენ რამდენიმე ძირითად ფაქტორს: პოლიტიკურს, ეკონომიკურს და ადამიანურს, რომლებიც გავლენას ახდენენ მოქმედი კაპიტალის იმპორტზე: მიმღები ქვეყნის პოლიტიკური სტაბილურობა; შესაბამისი კანონმდებლობის და ეკონომიკური პოლიტიკის ხასიათი; მისი გამჭვირვალობა; მიმღები ქვეყნის მთავრობის პოზიცია და პოლიტიკა ეროვნულ და უცხოურ კომპანიებთან მიმართებით; ეროვნული და საერთაშორისო საბაზრო პირობების და ტენდენციების გათვალისწინებით ქვეყნის სტრატეგიული მიზნის რეალური და სანდო ფორმულიება მისი ეკონომიკური პოლიტიკის ფარგლებში, ასევე მათი განხორციელების საშუალებების არსებობა; ადგილობ-

---

[90] В. Самофалов, Глобальный вызов транснациональных корпораций, Жур. Зеркало недели, №31 (456), 16-23 август, 2003.

რივი წარმოებისა და რესეურსების ფაქტორებზე ქვეყნის მიერ ხელშეწყობა საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით შეინარჩუნონ დაბალი ფასები; შრომითი ჩვევების გაუმჯობესება და ინსტიტუტების არსებობა მათი სრულყოფილებისათვის; შრომითი დისციპლინა და შრომითი ძალებისა და მწარმოებლების მორალურ-ეთიკური ურთიერთობები; პოლიტიკაზე გავლენის მომხდენი ინსტიტუტების ურთიერთობის ხარისხი უცხოურ კომპანიებთან.

როგორც გამოცდილება აჩვენებს, 90-იან წლებში ტნკების მოღვაწეობა სხვადსხვაგვარად ახდენდა გავლენას მიმღები ქვეყნის ეკონომიკაზე. ერთის მხრივ, მათ შესვლას ქვეყნაში მოსდევს მრავალი დადებითი ფაქტორი, კაპიტალის მოზღვავება და ექპორტის გაზრდა, მართვისა და მარკეტინგის მეთოდების მოდერნიზცია, ახალი ტექნოლოგიების ჩქარი შემოსვლა, შიდა ბაზარზე მიწოდების გაუმჯობესება, მათვის, ვინც მუშაობს საერთაშორიო კომპანიებში და ადგილობრივი შუამავლების შემოსავლების ზრდა.

მეორეს მხრივ, არანაკლებ უარყოფითი შედეგები სდევს ტნკ შემოსვლას ქვეყნაში. ყურადღებას ამახვილებენ, რომ რიგ ქვეყნებში, სადაც ისინი შედიან ახდენენ ქვეყნის ეკონომიკის დიფერენციაცირებას. რამდენადაც ისინი წარმოადგენენ თანამედროვე გლობალურ სექტორს, ხოლო უფსკრული მათ და დანარჩენ სექტორს შორის აჩენს შემოსავლების უთანაბრობას. იმ კორპორაციებს, რომელთა მიზანი წარმოადგენს ქვეყნის შიდა ბაზრის დაკავება, აკრიტიკებენ იმპორტის ინტენსივობის გაზრდაში და მოცემულ ქვეყანაში ადგილობრივი კომპანიებისა და საქონელის გამოდევნაში. მათ ასევე შეიძლება მიიღონ სარგებელი მათი ოლიგოპოლიტიკური სტატუსის გამო, დაადგინონ მაღალი ფასები.

არსებობს სხვა, ბევრად უფრო დიდი მაკროეკონომიკური პრობლემა. რაც უფრო მაღალია საერთაშორისო ეკონომიკური ინტეგრაცია ტნკ-ების მეშვეობით, უშუალოდ მოცე-

მულ ქვეყნებზე, მით უფრო ვრცელდება და მოქმედებს ამ კორპორაციების სტრატეგია საერთაშორისო ბაზრის გავლენის, ციკლური რყევების, კონკურენციის, სპეკულაციური მანევრირების სახით. თუკი რომელიმე ეროვნული ეკონომიკა მიაღწევს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების განსაზღვრულ ზღვარს, უცხოური კომპანიების ყოფნა უნდა განიხილოს, როგორც მაკროეკონომიკური მართვის ფაქტორი, კურსის გაცვლის პოლიტიკაში, საპროცენტო განაკვეთებში და ა.შ.

გარდა ამისა, ტნკ-ები აწყდებიან რიგ პრობლემებს და დილემას. მიმღებ ქვეყანაში რეგულირების გარდა, არსებობს საერთაშორისო შეთანხმებები და წესები, რომლებიც ეხებიან შრომით ურთიერთობებს და ბუნების დაცვის საკითხებს. ეს შეთანხმებები და წესები კორპორაციებმა უნდა დაიცვან, რადგან ისინი არიან საერაშორისო ურთიერთობების მსხვილი სტრუქტურები და საერთაშორისო საზოგადოების ყურადღება მათკენ ყოველთვის არის მიპყრობილი. ისინი განიცდიან საკუთარი საერთაშორისო კონკურენტების მარკეტინგული სტარტეგიის ეფექტს. ამიტომ ტნკ-ები დაინტერესებულნი არიან, რომ თავი აარიდონ მთავრობის და საზოგადოების მხრიდან თავდასხმას.

ტნკ-ები იძულებულნი არიან ასევე ჩაებან კონფლიქტში მენეჯმენტთან ერთად მრავალრიცხოვან და მრავლსახეობრივ ეკოლოგიურ პრობლემებთან. ისინი აწყდებიან ენობრივი ბარიერის პრობლემას, რაც ართულებს ურთიერთობას ხელმძღვანელობასა და თანამშრომლებს და საკუთრივ თანამშრომლებს შორისაც. ისინი იძულებიულნი არიან გაითავალისწინონ კულტურული თავისებურებები, რომელიც გამოხატულებას ჰპოვებს მმართველობის სტილში, სამსახურებრივი იერარქიის ურთიერთობებში და ა.შ.

ტნკ-ებსა და სახელმწიფოებს სრულიად განსხვავებული მიზნები ამოძრავებთ. სახელმწიფოს ისეთი ეკონომიკური

მიზანი, როგორიცაა ახალ ბაზრებზე დამკვიდრება ემთხვევა ტნკ-ების ინტერესებს, მაგრამ სხვა მიზნები, მაგალითად, სოციალური სტრუქტურებისა და კულტურული ღირებულებების შენარჩუნება, გარემოს დაცვა, ეკონომიკური ავტონომიურობის შენარჩუნება არ დგას ტნკ-ების საქმიანობის დღის წესრიგში. გასათვალისწინებელია, რომ სახელმწიფოს ავტონომია აბსოლუტური არასდროს ყოფილა. ღია ეკონომიკის პირობებში სახელმწიფოს უხდება დააბალანსოს ალტერნატივები ტრანსნაციონალური ეკონომიკური საქმიანობიდან მიღებულ სარგებელსა და ავტონომიურობას შორის.

საზღვრების გახსნისას ყოველი სახელმწიფო ცდილობს შეინარჩუნოს მართვის რაც შეიძლება მაღალი ხარისხი. მაგრამ გლობალიზაციის პირობებში ტრანსნაციონალური კომპანიების ფარდობითი ზემოქმედება მაღლდება. ქსელური ორგანიზაციული სტრუქტურების გავრცელება, ბაზრების ურთიერთგადახლართვა, ტექნოლოგიების სტრატეგიული მნიშვნელობა აიძულებს სახელმწიფოებს ჩაერთონ გლობალურ ეკონომიკურ სისტემაში, თუ სურთ საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნება.

თავი IV

ტრანსნაციონალური კომპანიები ამიერკავკასიის ქვეყნებში

3.1. ამიერკავკასიის რეგიონის პოტენციალი და მისი ადგილი ტრანსნაციონალურ ინტეგრაციაში

საბჭოთა კავშირის დაშლა და ყოფილი მოკავშირე რესპუბლიკების საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებზე გადასავლა მნიშვნელოვანი ფაქტორი გახდა პოსტსაბჭოთა და მათ შორის ამიერკავკასიის ქვეყნების უცხოური ინვესტიციების მიმზიდველობის თვალსაზრისით. საერთაშორისო ექსპერტების მნიშვნელოვანი ჯგუფები პერიოდულად შეისწავლიან საინვესტიციო კლიმატს, ინვესტიციების დინამიკასა და მიმართულებებს რეგიონში. შედეგები ქვეყნდება წამყვანი საერთაშორისო ორგანიზაციების (მსფ, მბ, ერგბ, გგვსკ) მიერ და ემსახურება ინვესტორებისათვის საინფორმაციო ბანკის შექმნას.

დღეისათვის, პუი-ის განხორციელებაში ლომის წილი სწორედაც ტნკ-ებზე მოდის. ბოლო პერიოდში ტნკ-ების მიერ განხორცილებული პუი-ის მოცულობა მნიშვნელოვნად იზრდება. პარალელურად იზრდება პუი-ის გეოგრაფია და მასშტაბები.

თანამედროვე ეტაპზე ამიერკავკასიის რეგიონის ქვეყნები უფრო მეტ მიმზიდველობას იძენს უცხოური ტრანსნაციონალური კომპანიებისა და ბანკების მხრიდან. რეგიონში ტრანსნაციონალური პროექტების (სათბობ-ენერგეტიკული, სატრანსპორტო) განხორციელება ტნკ-ების საქმიანობის მასშტაბებს და ინვესტიციების მოცულობას კიდევ უფრო გაზრდის. გარდა ამისა, რეგიონის ქვეყნებსა და ევროკავშირს შორის თანამშრომლობის გაღრმავება მათ ინტეგრაცი-

ისკენ უბიძგებს, ეს კი რეგიონისადმი გაზრდის ევროპის ტნკ-ების დაინტერესების ხარისხს.

ევროპის ტნკ-ებს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავთ მსოფლიოში. ამიერკავკასიის რეგიონის ქვეყნები გვერდს ვერ აუვლის გლობალიზაციის პროცესებსა და ტნკ-ების საქმიანობას, რადგან ის ამ ურთიერთობების ერთ-ერთი მთავარი მონაწილეა. ზოგიერთი ტნკ უკვე საქმიანობს ამიერკავკასიის ქვეყნების ბაზრებზე. ახალი ტრანსნაციონალური პროექტების, ან კიდევ ეკონომიკური გარემოს გაუმჯობესება, რეგიონში თავიუსუფალი ინდუსტრიული ან ეკონომიკური ზონების ამოქმედება კიდევ უფრო გაზრდის ტნკ-ებს ინტერესს რეგიონის ქვეყნებისადმი.

აქვე გასათვალისწინებელია რეგიონის, როგორც მნიშვნელოვან საწარმოო ცენტრად ჩამოყალიბების რეალური პერსპექტივა. მხედველობაში გვაქვს რეგიონის გეოპოლიტიკური მდებარეობა და აქედან გამომდინარე, სამომხმარებლო ბაზრის ის მოცულობა, რომელიც ამიერკავკასიის ქვეყნების სიახლოვეს მდებარეობს. აღნიშნული ფაქტორი მნიშვნელოვანად ზრდის ტრანსნაციონალური კომპანიების დაინტერესების ხარისხს. დასავლეთსა და აღმოსავლეთს, ასევე სამხრეთსა და ჩრდილოეთს შორის დამაკავშირებელი ფუნქცია თავის დროზე გახდა რეგიონში ტრანსნაციონალური პროექტების განხიორციელების საფუძველი. მისი სიახლოვე ევროპის რეგიონთან (მოსახ. 495 მილ.), შავი ზრვის რეგიონის ქვეყნებთან (მოსახ. 316 მილ), ასევე რუსეთის ფედერაცია (მოსახ. 150 მილ), თავად ამიერკავკასია 16 მილ.), შუა და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნების მოსახლეობის რაოდენობა მთლიანობაში მილიარდზე მეტი მოცულობის სამომხმარებლო ბაზარს წარმოადგენს. ამ ბაზრის წარმოების ცენტრად ამიერკავკასიის ქვეყნების ჩამოყალიბება რეალური პერსპექტივაა. ეს კი, ზრდის ტნკ-ების მიერ ინვესტირების რეა-

ლურობას, რითაც ისინი აითვისებენ და მოემსახურებიან არსებულ ბაზარს აღნიშნულ გეოგრაფიულ არეალში.

პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ნაციონალური ეკონომიკის განვითარების საქმეში, განსაკუთრებით გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებისათვის. ინვესტიციები, რომლებიც შიდა დანაზოგის დეფიციტის კომპესირებას ახდენს, თავის მხრივ განაპირობებს ახალი წარმოების შექმნას, ან არსებული ინფრასტრუქტურის ძირფესვიან რესტრუქტურიზაციას და გაფართოებას. მთლიანობაში კი ხელი შეუწყოს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებას.

პუი-სი ნაკადის ანალიზის მიხედვით უცხოელი ექსპერტები პოსტსაბჭოთა ქვეყნებს ყოფენ სამ ძიერითად ჯგუფად[91]. პირველ ჯგუფში აერთიანებენ ქვეყნებს რომლებიც ახდენენ ენერგორესურსების ექსპორტს (აზერბაიჯანი, ყაზახეთი, რუსეთი და თურქმენეთი). ეს ქვეყნები პუი-ს კაპიტალდაბანდების კუთხით გამოირჩევიან პოსტსაბჭოთა სივრცის (ბალტიისპირეთის ქვეყნების გამოკლებით) სხვა სახელმწიფოებისაგან, რადგნაც ინვესტიციები ძირითადად მიმართული იყო სათბობ-ენერგეტიკული კომპლექსისადმი. ასეთი ინვესტიციების მოტივაცია სხვა არის, ვიდრე ეკონომიკის სხვა სექტორების კაპიტალდაბანდების მოტივაცია – აქ პირველ ადგილზე გამოდიოდა დარგის სპეციფიკური ფაქტორები: სიდიდე, რესურსების ხარისხი და გეოგრაფიული მდებარეობა. მეორე ჯგუფში მოთავსებულია ისეთი ქვეყნები, რომლებსაც არ გააჩნდათ დიდი ენერგორესურსები (საქართველო, სომხეთი, ყირგიზეთი, მოლდოვა, ტაჯიკეთი და უკრაინა), მაგრამ აქტიურად ატარებენ საბაზრო რეფორმებს. ფორმალურად ეს ქვეყნები ერთმანეთისაგანაც განირ-

[91] М. Елизаветин, прямые иностранные инвестиции и инвестиционный климат в странах СНГ глазами зарубежных экспертов, журн. Банковское дело, 2004, №12

ჩევიან. მესამე ჯგუფში მოთავსებულია ბელორუსია და უზ-ბეკეთი. აქ არასკმარისად და ნელა მიმდინარეობს საბაზრო რეფორმები. ამიტომაც პუი აქ მკვეთრად შეზღუდულია. ამიერკავკასიის რეგიონის ქვეყნები - აზერბაიჯანი, სომხეთი და საქრთველო პირველ ორ ჯგუფში არიან გაერთიანებული. შესაბამისად, პუი-ის ნაკადი აქ თვალშისაცემია, განსაკუთრები უკანასკნელ პერიოდში (ცხრილი 24). თუმცა, მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა 2008-2009 წლების მონაცემებზე ჰპოვა ასახვა.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დინამიკა ამიერკავკასიის რეგიონის ქვეყნებში

ცხრილი 24

წლები	საქართველო[92]	სომხეთი[93]	აზერბაიჯანი[94]
1995	-	-	69.256
1996	-	-	301.52
1997	-	51.9	481.2
1998	-	232.4	522.41
1999	-	135.1	426.64
2000	131.2	190,1	456.75
2001	109.8	122,5	659.79
2002	167.4	217,5	1.404.81
2003	340,0	229,6	2.563.2
2004	499.1	305,6	3.238.92
2005	452 752	400,4	3.298.05
2006	1 170 077	628,1	2.666.48
2007	1 750 243	845,4	2.275.06
2008	1564.0	1000,9*	1.793.06
2009	226.1 (ნახევარი წლის მონაცემი)	250 .0(ნახევრაი წლის მონაცე-მი)[95]	2532.8 (ნახევარი წლის მონაცემი)*

მსოფლიო ბანკის გათვლებით 2009 წელს ეკონომიკურ ვარდნა სომხეთში იქნება 15%, საქართველოში 4%, ხოლო

---

[92] საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტი
[93] მონაცემები აღებულია სომხეთის განვითარების სააგენტოდან http://www.ada.am/html/foreign_investors.html
[94] სტატისტიკა მოგვაწოდა აზერბაიჯანის ეკონომიკური განვითრების სამინისტრომ.
* მათ შორის 880,1 მილ. აშშ დოლარი მოდის რუსულ ინვესტიციაზე
[95] https://www.imf.org/external/country/ARM/rr/2009/090909.pdf
* http://exsolver.narod.ru/Books/Econom/Mev2/c10.html

აზერბაიჯანში მოსალოდნელია 2%-იანი ზრდა. სომხეთში კრიზისი განაპირობა ვაჭრობის და თანხების გადმორიცხვის შემცირებან, საქართველოში პუი-ების ნაკადების დაკლებამ, ხოლო აზერბაიჯანში კრიზისმა გამოხატულება ჰპოვა ექსპორტის შემცირების, ნავთობის მოცულობის და ფასების დაკლების გამო[96].

საინვესტიციო აქტიურობისათვის ამიერკავკასიის ქვეყნებში ურთიერთსასარგებლო საინვესტიციო პროცესების განვითარება განპირობებულია როგორც შემაფერხებელი, ისე მასტიმულირებელი და გავლენის მქონე ფაქტორებით. პირველის თვალსაზრისით შეიძლება გამოვყოთ საინვესტიციო რესურსების უკმარისობა, მაღალი საინვესტიციო რისკი, სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობების თავისებურებები, არასრულყოფილი საკანონმდებლო სისტემა, ეკონომიკური და პოლიტიკური არასტბილურობა. მეორე შემთხვევაში შეიძლება დავასახელოთ ისტორიულად არსებული კავშირურთიერთობები, ტერიტორიული სიახლოვე, ბუნებრივი და შრომითი რესურსებით უზრუნველოყოფა, გეოგრაფიული მდებარეობა, ბაზრის პოტენციური ტევადობა და ა.შ. აქედან გამომდინარე ტნკ-ების საქმიანობაში შემაფერხებელ ფაქტორებად პრობლემის შემდეგი ჯგუფები გამოიყოვა: გეო და შიდა პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური, სამართლებრივი.

ფინანსური სისტემის ოპტიმალური განვითარების არარსებობის პირობებში ვერ ხერხდება ეფექტურად მოხდეს შიდაკაპიტალდაბანდება ინვესტიციებში, რასაც ამჟამად ადგილი აქვს ამიერკავკასიის რეგიონის ქვეყნებში, რის გამოც პირდაპირი და პორტფელური ინვესტიციები თამაშობენ მნიშვნელოვან როლს ეკონომიკური განვითარების ფინანსირებაში.

---

[96] გაზ. Armenian press, 16 ოქტომბერი, 2009 წელი.

ამიერკავკასიის რეგიონის ქვეყნებში კაპიტალის ბაზრის პრაქტიკულად არარსებობის გამო, პორტფელური უცხოური ინვესტიციების ნაკადი საკმაოდ მცირეა, მაშინ, როცა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ნაკადი და მოცულობა მიშვნელოვანია. პუი არის ერთ-ერთი ძირითადი წყარო ამიერკავკასიის ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების საქმეში, რაც მეორეს მხრივ მიანიშნებს ეკონომიკის დაფინანსებისათვის იმ პრობლემებზე, რომელიც არსებობს შიდა კაპიტალდაბანდების მობილიზაციაში.

ამიერკავკასიის ქვეყნებში პუი-ს როლი კაპიტალის ფორმირებაში ამჟამად ბევრად მაღალია, ვიდრე სხვა ბევრ ქვეყნაში, თუნდაც არ გავითვალისწინოთ ტრანსნაციონალური პროექტების (ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის მშენებლობის) შედეგად საქართველოსა და აზერბაიჯანში პუი-ის დიდი ნაკადის შემოდინება. ამ პროექტის განხორციელების შედეგად პუი აზერბაიჯანში 2002-2004 წწ. შედრებით გაიზარდა და მსოფლიოში ერთ-ერთი მაღალი ტემპით გამოირჩეოდა. აზერბაიჯანში უკანასკნელი 10 წლის მანძილზე იგი საქართელოსა და სომხეთთან შედარებით ყველაზე მაღალი იყო. აღსანიშნავია, რომ პუი-ს დიდი ნაკადის შემოდინება სწორედ ტნკ-ების საქმინობასთან იყო დაკავშირებული. ახალი ტრანსნაციონალური პროექტის ,,ნაბუკოს" განხორციელების შემთხვევაში პუი-ის ნაკადი კიდევ უფრო გაიზრდება.

უნდა აღინიშნოს, რომ აზერბაიჯანში ტნკ-ები საქმინობა და შესაბამისად პუი-ის დაბანდება ნავთობის და მის თანმხლებ სექტორზე მოდის, მაშინ როდესაც სომხეთსა და საქართველოში იგი ბევრად დივერსიფიცირებულია. ამ ქვეყნებში პუი შეიძლება გაიყოს ორ ნაწილად – პირველი, რომელიც განპირობებული იყო ფართომასშტაბიანი სახელმწიფო საწარმოების პრივატიზაციით, განსაკუთრებით კვების მრეწველობაში, ტელეკომუნიკაციში და ელექტროენერგიის გა-

ნაწილებით, რომელიც გავრცელდა 90-იან წლებში და პუი-ით სექტორის ახალ ნაწილებში, განსაკუთრებით საბანკო სექტორში, მშენებლობაში, კვების მრეწველობაში და ტურიზმში. აქ პუი-ის შემოდინების ინტენსიფიკაცია განსაკუთრებით 2000 წლიდან დაიწყო. აღსანიშნავია, რომ ტნკ-ების მონაწილეობა სომხეთსა და საქართველოში ბევრად შეზღუდული იყო, ვიდრე აზერბაიჯანში. მაგ. სომხეთში განხორციელებული პუი-ის დიდი ნაკადი უცხოეთში არსებულ სომხურ დიასპორაზე მოდიოდა[97].

თანამედროვე ეტაპზე, ინვესტიციების მოზიდვა ამიერკავკასიის რეგიონის ქვეყანების უმთავრეს პრიორიტეტს წარმოადგენს, როგორც ექსპორტის დივერსიფიკაციის, მოცულობის და მაღალი ტექნოლოგიების ექსპორტის წილის გაზრდის, ასევე გამოცდილების და ტექნოლოგიების მიღების, წარმოების საშუალებების გაუმჯობესების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საშუალება.

რეგიონი დღეს განიხილება დასავლეთევროპული სახელმწიფოებისათვის ერთ-ერთ მთავარ პარტნიორად ენერგომომარაგებისა და სატრანზიტო მიმართულებით, რომელსაც თანამედროვე ეტაპზე დიდი პოლიტიკური და ეკონომიკური მნიშვნელობა ენიჭება არა მარტო ევროპის ენერგომომარეგების უსაფრთხოების თვალსაზრისით, არამედ თავად ამიერკავკასიის რეგიონის უსაფრთხოების უზრუნველყოფისა და რეგიონის ქვეყნების დასავლეთის წამყვან ინსტიტუტებთან ინტეგრაციის კუთხით. ყველაფერი ეს კი მნიშვნელოვანია საქართველოს, აზერბაიჯანის და სომხეთის რეგიონალურ და მსოფლიო დონეზე დემოკრატიული ტრანსფორმაციისათვის.

მსოფლიოს ენეგრტიკული ბაზრების დიდ ინტერესს იწვევს საქართველოს სრტატეგიული მდებარეობა, რომე-

[97] вардан багдасарян, условия становления корпоративного сектора в армении, роль и степень участия иностранного капитала, 2007, с. 47

ლიც უზრუნველყოფს ნავთობის მილსადენებით ტრანსპორტირებისათვის მეტად ეფექტიან და უმოკლეს გზას კასპიის, ცენტრალური აზიის ქვეყნებიდან და აზერბაიჯანიდან შავ ზღვამდე. საქართველო ესაზღვრება იმ ქვეყნებს, რომლებიც ფლობენ ნავთობისა და გაზის უდიდეს მარაგებს. კერძოდ, რუსეთსა და კასპიის ქვეყნებს; მეორე მხრივ, იგი ესაზღვრება თურქეთს, რომელიც ენერგორესურსების მნიშვნელოვანი მომხმარებელია. აქედან გამომდინარე, საქართველო განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს როგორც ნავთობისა და გაზის მომპოვებელი, ისე აღნიშნული პროდუქტის შემსყიდველი ქვეყნების მხრიდან. აღმოსავლეთ-დასავლეთის მიმართულებით სატრანსპორტო კავშირების განვითარებისათვის რეგიონს გააჩნია სატრანსპორტო გადაზიდვების განვითარების ისეთი მნიშვნელოვანი პოტენციალი, როგორიცაა სარკინიგზო და სავტომობილო ინფრასტრუქტურა, რომლებიც დაკავშირებულია შავი ზღვის პორტებთან.

ამიერკავკასიის ქვეყანებს გააჩნია მზარდი და სწარფად განვითარებადი ეკონომიკური ტემპი და პოტენციალი. რეგიონის ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების კიდევ უფრო დაჩქარებისათვის აუცილებელია ტარნსნაციონალური კომპანიების საქმიანობის მასშტაბების გააქტიურება. ამიერკავკასიის ქვეყნები — საქართველო და აზერბაიჯანი ერთ-ერთი მთავრი ღეძია ევროპის ენერგომატრებლებით მომარაგების კუთხით. ამდენად, ამიერკავკასიის ქვეყნებს შორის რეგიონალური საერთაშორისო ურთიერთობების განვითარება და ცივილური ურთიერთობების შენარჩუნება ამიერკავკასიის უსაფრთხოების ერთ ერთი გარანტი იქნება, რაც თავის მხრივ გაზრდის უცხოური კომპანიების და შესაბამისად, მათ მიერ ინვესტიციების რაოდენობას რეგიონის ქვეყნებში.

4.2. ტრანსნაციონალური კომპანიების საქმიანობა საქართველოში

დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ საქართველომ პოლიტიკური და ეკონომიკური კავშირების დივერსიფიცირებისა და გლობალიზაციის პროცესში ეფექტიანი ჩართვის მიზნით მნიშვნელოვანი ეკონომიკური რეფორმები განახორციელა. რეფორმები მიმართული იყო მიმზიდველი საინვესტიციო გარემოს ჩამოყალიბებისკენ, რაც უცხოური ინვესტიციების შემოდინების, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის, ეკონომიკის ყველა დარგში სამეწარმეო აქტივობის ზრდისა და ქვეყნის მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლების საფუძველს წარმოადგენს. საინვესტიციო გარემო, ესაა ფაქტორების ერთობლიობა, რომელიც დამახასიათებელია მოცემული ქვეყნისათვის და განსაზღვრავს შესაძლებლობებს და სტიმულებს, რათა კომპანიებმა გააფართოვონ საქმიანობის მასშტაბები, განახორციელონ ინვესტიციები, შექმნან ახალი სამუშაო ადგილები და აქტიური მონაწილეობა მიიღონ გლობალურ კონკურენციაში. ამავე დროს, საინვესტიციო გარემო სოციალ-ეკონომიკური ურთიერთობების ის სისტემაა, რომლის ფორმირებაც ხორციელდება მიკრო და მაკრო ეკონომიკაზე ურთიერთდაკავშირებული პროცესების გავლენის საფუძველზე და იწვევს მდგრადი საინვესტიციო მოტივაციის წარმოქმნას.

საქართველოს მთავრობის მიერ საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესებისა და კერძო ინვესტიციების მოზიდვისათვის მნიშვნელოვანია 2004 წელს დაწყებული ფართომასშტაბიანი პრივატიზების პროცესი, რომლის უმთავრესი მიზანია სახელმწიფო საკუთრებაში დარჩენილი ობიექტების განსახელმწიფოებრიობა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების სტიმულირებისათვის, კერძო სექტორის ზრდისა და განვითარებისათვის, ადგილობრივი და უცხოური ინვესტიცი-

ბის მოზიდვისათვის, ქვეყანაში არსებული რესურსების სრულად ათვისებისათვის და ა.შ. პრივატიზაციის პოლიტიკამ ხელი შეუწყო, როგორც პირდაპირი უცხოური და ადგილობრივი ინვესტიციების, ასევე კერძო სექტორის როლის ზრდას ქვეყნის ეკონომიკაში.

საქართველოში უცხოური ინვესტიციების მიმზიდველობისათვის პოზიტიურ გარემოს ქმნის ისეთი დარგების განვითარებისათვის ხელსაყრელი პირობების არსებობა, როგორიცაა ნავთობის მრეწველობა (გადამამუშავებელი), შავი (ძირითადად მანგანუმის მადნისა და ფეროშენადნობის წარმოება) და ფერადი მეტალურგია, მანქანათმშენებლობის ცალკეული ქვედარგები, სამთოქიმიური მრეწველობა (ძირითადად დარიშხანის წარმოება), მტკნარი და მინერალური წყლების ჩამოსხმა, სამშენებლო და მოსაპირკეთებელი მასალების წარმოება, მეჩაიეობა, მევენახეობა, მეხილეობა, მეციტრუსეობა, მეაბრეშუმეობა, თამბაქოს წარმოება, მათი პროდუქციის გადამამუშავებელი მრეწველობა და ა.შ.

საქართველოს ყველა პირობა გააჩნია იმისათვის, რომ გადაიქცეს საერთაშორისო ტურიზმის ქვეყნად 102 კურორტით, 182 საკურორტო ადგილით, 15000 ისტორიული ძეგლით, რომელთაგან 4 შეტანილია იუნესკოს მსოფლიო საგანძურთა სიაში, არესბული ეროვნული პარკებით, 2400 მინერალური წყაროთი, რომელთა დღე-ღამური მარაგი 130 მლნ ლიტრია, სამკურნალო ტალახებით, კასტრული მღვიმეებით, კლიმატის მრავალფეროვნებით, მოსახლეობის მდიდარი გამოცდილებით ტურისტული მომსახურების დარგში, მეცნიერების, განათლებისა და კულტურის მაღალი დონით, განთქმული ქართული სტუმართმოყვარეობით.

ამრიგად, უახლოეს წლებში მოსალოდნელი ეკონომიკური ზრდა მაღალი იქნება იმ სფეროებში, სადაც საქართველოს გააჩნია შედარებითი უპირატესობები - მაგალითად, მეღვინეობა, მინერალური წყლები, ჰიდროენერგეტიკა, ტუ-

რიზმი, განსაკუთრებით შავი ზღვის სანაპიროზე. სწრაფი ტემპით გაიზრდება მომსახურების სექტორი, აგრეთვე საქმიანობის ყველა სახე, რაც დაკავშირებულია ვაჭრობასთან. სწორედ ასე მოხდა რამდენიმე წლის წინ აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პერიოდში. საქართველომ მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგა ზოგადად საინვესტიციო კლიმატის გასაუმჯობესებლად. მიუხედავად ამისა, კვლავ რჩება ბევრი სფერო, სადაც გარკვეული ხარვეზები შეიმჩნევა. ეს განსაკუთრებით ეხება ეფექტიანი და მიუკერძოებელი სასამართლო სისტემის ჩამოყალიბებას, კორუფციასთან ბრძოლას და ბიზნესთან დაკავშირებული ადმინისტრაციების (საგადასახადო, საბაჟო და სხვა ინსპექციები) რეფორმირებას.

უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა და რაციონალური გამოყენება საქართველოში ეკონომიკური რეფორმის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა. ამ პრობლემის ოპტიმალურად გადაწყვეტაზეა დამოკიდებული ეკონომიკაში რეალური გარდაქმნების განხორციელება და საქართველოს ეკონომიკის ორგანული ჩართვა მსოფლიო მეურნეობაში. საქართველოში უცხოური კერძო კაპიტალის შემოსვლის ერთადერთ ფორმად, დღეისათვის, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები გვევლინება. ამასთან, საწყის ეტაპზე აღნიშნული დაბანდებების ზრდა აღინიშნება პირველ რიგში იმ დარგებში, სადაც საქართველოს შედარებითი უპირატესობები გააჩნია. დანარჩენ დარგებში კი, მათ შორის სარეკრეაციო სფეროში ინვესტიციების მოდინება საინვესტიციო გარემოს გაჯანსაღებამდე უმნიშვნელოა.

საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების საერთო მოცულობა მილ. აშშ დოლ[98].

ცხრილი 25

2009 I-II კვ.	226.1*
2008	1563,9
2007	2014,8
2006	1190,3
2005	449,7
2004	499,1
2003	340,0
2002	167,3
2001	109,8
2000	131,2

საქართველოს ეკონომიკაში უცხოური ინვესტიციების ნაკადი საერთო მასშტაბთან შედარებით უმნიშვნელოა. 2007 წელს ინვესტიციების მაღალი (ცხრილი 25) შემოდინება იყო. რის შემდეგაც კლების ტენდნეცია შეინიშნება. მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა და ქვეყნის არასტაბილურმა (კონ-ფლიქტური სიტუაციები) პოლიტიკურმა გარემომ გავლენა იქონია პუი-ის ნაკადებზე ქვეყანაში.

საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ქვეყნების მიხედვით[99]

ცხრილი 26

ქვეყნები	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	I კვ. 2009	II კვ. 2009
სულ	131,231.9	109,839.8	167,362.5	340,070.1	499,106.5	449,784.8	1,190,374.6	2,014,841.6	1,563,962.9	133,897.2	92,179.2
აზერბაი-ჯანი	-	-	-	29,697.5	69,099.4	66,920.2	77,804.5	41,368.1	23,942.7	-1,020.5	-826.8
არგენტინა	-	-	-	-	-	93.1	100.5	40.6	-90.2	-	-
ავსტრა-ლია	2,409.2	-	-	26,225.9	-	921.5	1,939.4	207.5	109.2	29.0	28.8
ავსტრია	-	-	-	18,108.4	23,157.2	14,732.2	10,749.3	11,384.4	51,463.4	2,019.7	8,634.9
ბაჰამები	-	-	-	-	-	-	-	-3.2	-	-	-
სომხეთი	-	-	-	249.8	276.6	395.5	1,033.6	-4,895.4	-15,061.4	-2,860.0	-1,445.9
ბელგია	-	-	-	-	-	-	-	1,563.7	62.0	49.5	34.8
ბელიზი	-	-	-	155.7	-	695.0	-264.2	10,306.5	37,822.5	-131.1	553.5
ვირჯინის კ-ბი (ბრიტ.)	-	-	-	6,225.5	6,893.6	4,900.2	58,586.2	187,815.5	156,847.3	9,931.4	-2,113.4
ბულგარე-თი	2,172.2	2,238.9	-	-	-	70.8	318.9	20.6	12.7	13.7	9.0
ბელარუსი	-	-	-	-	-	-	-	52.8	102.4	-92.6	-43.1

98 წყარო: საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო, სტატისტიკის დეპარტამენტი.
http://www.statistics.ge/main.php?pform=92&plang=2

99 იქვე.

კანადა	-	-	-	-	-	-	6,000.0	1,388.8	-104.0	-28.0	24.4
კაიმანის კ-ბი	-	-	-	-	-	-	2,972.0	3,104.9	-7,007.3	-916.8	-1,632.7
ჩინეთი	-	-	2,562.0	19,070.4	7,338.1	5,668.5	5,445.3	6,877.1	-2,271.4	-520.4	-16.6
კვიპროსი	3,921.1	19,209.1	1,062.7	675.7	21,333.1	47,537.3	40,071.2	148,643.6	26,165.8	3,218.1	2,244.8
ჩეხეთი	-	-	-	249.8	276.6	1,279.6	15,032.2	227,926.4	34,857.6	23,674.6	-13,339.7
დანია	-	-	-	-	-	319.0	42,477.8	158,126.2	256.3	372.9	-475.7
ესტონეთი	-	-	-	-	-	-	-	594.0	-210.8	-24.1	32.7
საფრანგეთი	-	17,391.7	6,287.1	16,709.5	22,854.3	14,383.3	17,221.7	43,726.0	8,179.7	-427.4	-677.5
გერმანია	3,209.8	13,377.8	4,227.5	4,144.9	5,140.5	5,031.8	20,380.8	56,987.8	40,590.6	1,788.3	235.0
გიბრალტარი	-	-	-	115.1	-	90.2	955.4	6,127.5	5,307.0	949.6	1,144.7
საბერძნეთი	-	145.9	19,099.7	1,967.2	2,178.3	2,217.0	2,507.4	1,349.7	-1,850.4	829.4	184.0
უნგრეთი	-	-	-	33.9	-	327.0	314.8	1,010.1	1,025.3	-440.4	-189.2
ისლანდია	-	-	-	-	-	-	-	181.7	0.0	-	41.2
ინდოეთი	-	-	-	-	-	29.0	54.9	61.9	26,998.4	25.5	40.3
იორდანია	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,907.7
ირანი	-	-	-	-	-	-	42.9	108.3	1,448.5	191.5	239.9
ერაყი	-	-	-	-	-	-	1.3	35.4	0.0	-	-
ირლანდია	14,082.9	-	37.3	37.5	41.5	592.4	1,155.2	-1,663.2	223.5	46.4	-9.4
ისრაელი	-	152.8	4,321.6	487.1	539.3	1,704.1	4,084.2	9,496.0	-2,047.7	-292.8	950.9
იტალია	2,971.6	6,975.8	9,864.2	15,895.7	32,453.0	22,833.5	47,219.1	15,228.1	6,047.8	-881.8	123.8
იაპონია	-	-	-	8,617.7	12,089.5	16,610.1	34,433.1	34,368.3	11,655.4	12,266.4	-16,634.3
ყაზახეთი	-	-	-	-	-	-	152,310.5	88,486.2	65,941.7	-3,917.6	-258.0
კორეა	9,406.1	-	-	8,317.4	9,486.3	6,446.9	3,064.2	-	-	-	-
ყირგიზეთი	-	-	-	-	-	-	-	-	0.0	0.6	-
ლიბანი	2,004.6	121.2	87.8	133.5	177.2	84.7	-7,869.9	135.9	212.1	-	-
ლატვია	-	-	-	-	-	-	-	3,102.1	756.5	-	-3.2
ლიბია	1,814.4	789.9	-	-	-	33.0	21.6	-	-	-	-
ლიხტენშტაინი	-	-	-	-	-	-	-	2,662.7	5,016.0	-538.2	-309.5
ლიტვა	-	-	-	-	-	-	3,434.2	327.3	-113.9	2,212.8	-18.3
ლუქსემბურგი	-	-	337.2	249.8	276.6	553.1	261.1	9,245.7	5,731.0	1,985.5	1,441.5
ნიდერლანდები	4,422.1	1,500.6	-	-	-	492.0	18,530.2	299,277.2	135,870.2	19,287.6	16,986.7
ნორვეგია	-	-	2,993.6	11,262.2	37,496.7	23,620.9	77,894.8	34,200.1	2,693.4	-1,374.8	149.2
მარშალის კ-ები	-	-	-	-	-	-	3,197.7	1,450.4	1,501.2	120.4	976.6
პანამა	-	-	-	-	-	-	3,391.6	6,177.7	-2,470.0	9,120.5	-436.5
პოლონეთი	5,947.1	2,581.6	-	-	-	293.8	502.2	19.1	22.9	2.3	-5.6
პორტუგალია	-	-	-	-	-	-	-	13.2	117.2	19.0	9.6
რუმინეთი	-	-	-	-	-	-	-	-	5,430.6	-	-
რუსეთი	6,139.0	5,072.8	7,809.7	42,659.4	43,796.1	38,737.6	34,210.0	88,996.5	26,212.2	-93.0	9,818.5
სენტკიტსნევისი	-	-	-	-	-	-	509.7	-	-	-	-
საუდების არაბეთი	41.0	72.3	149.0	-	-	150.2	263.8	-	-	-	-
სეიშელები	-	-	-	-	-	-	-	4,688.3	4,350.5	-	-
ესპანეთი	-	-	-	-	-	-	-	3,590.2	5,474.8	-	-
შვედეთი	-	-	-	81.2	-	160.4	189.5	6,779.1	7,634.8	3,020.4	-4,241.4
შვეიცარია	599.0	-	-	-	-	115.6	402.4	10,854.7	89,958.6	-1,161.4	-4,709.1
სირია	-	-	-	-	-	-	-	3.9	9.2	-29.5	4.3
არაბეთის გაერთიანებული ემირატები	-	-	-	291.1	-	280.5	422.6	130,858.7	306,576.3	50,138.7	73,606.7
თურქეთი	28,601.0	8,456.1	8,847.6	17,275.1	33,927.2	21,812.5	129,727.8	93,871.1	164,525.6	24,425.1	14,119.0
უკრაინა	-51.0	-36.4	-37.8	1,438.5	1,280.0	1,700.9	1,055.8	24,380.8	-6,442.0	-2,192.8	-4,756.4
გაერთიანებული სამეფო	4,824.0	8,508.7	17,530.2	37,629.7	87,831.2	132,925.8	186,824.1	145,474.8	148,907.6	30,623.4	12,377.0
აშშ	38,717.7	23,281.2	82,183.1	72,064.9	81,164.2	15,025.6	182,651.5	84,412.2	167,920.7	-45,886.7	-34,866.4
საერთაშორისო ორგანიზაციები	-	-	-	-	-	-	8,741.7	14,293.9	23,651.0	364.7	33,268.2

ცხრილის ანალიზის საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ საქართველოში შემოსული უცხოური ინვესტიციე-

ბის მთელ მოცულობაში მეტი წილი 2007 წელს მოდის ნიდერლანდებზე, 2008 წელს არაბეთის გაერთიანებულ ემირატებზე, ხოლო 2009 წელს (პირველი ნახევარი) ლიდერობენ გაერთიანებული სამეფო, თურქეთი, არაბეთის გაერთიანებული საამიროები, ნიდრლანდები და ჩეხეთი (ცხრილი 26). წინა წლების ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით მნიშვნელოვნად შემცირდა ევროკავშირის ქვეყნებიდან საქართველოში შემოსული პირდაპირი ინვესტიციები, რაც მსოფლიოში განვითარებული კრიზისითაა გამოწვეული. თუმცა დასავლეთ ევროპული ინვესტიციების ნაკადის შემცირების მიზეზი მხოლოდ ეს არ შეიძლება იყოს. უკანასკნელ ხანს ქვეყნაში აზიური ქვეყნების საინვესტიციო ნაკადები იზრდება. აღსანიშნავია, რომ წინა წლებთან შედარებით, 2009 წლის მეორე კვარტალში მნიშვნელოვნად გაიზარდა ინვესტიციების ნაკადი საერთაშორისო ორგანიზაციებიდან, რამაც 33.3 მილიონ დოლარს მიაღწია.

საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ 2009 წლის მეორე კვარტალში 92.2 მილიონი აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 41.7 მილ. დოლარით ჩამორჩება პირველი კვარტლის მონაცემს და 513.2 მილიონი დოლარით ნაკლებია წინა წლის შესაბამის მაჩვენებელზე.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოში ეკონომიკის სექტორების მიხედვით ათასი აშშ დოლარი[100]

ცხრილი 27

	სექტორები	2007	2008	II კვ. 2009
1	სულ	2,014,841.6	1,563,962.9	92,179.2
2	მათ შორის:			
3	სოფლის მეურნეობა, თევზჭერა	15,527.9	7,844.3	413.3
4	მრეწველობა	398,240.9	207,327.9	-4,841.4
5	ენერგეტიკა	362,581.1	294,864.8	-4,415.8
6	მშენებლობა	171,891.8	56,725.3	3,649.3
7	ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა	416,694.7	422,690.0	-16,439.0
8	უძრავი ქონება	30,543.9	277,837.7	57,758.5
9	დანარჩენი მომსახურება	382,806.6	283,165.2	31,483.8
10	ბანკი	136,914.5	8,519.4	24,570.6
11	უცნობი*	99,640.2	4,988.2	-

2008 წელს უცხოელი ინვესტორები ძირითადად შემოვიდნენ ეკონომიკის ისეთ სექტორებში როგორიცაა: ენერგეტიკა, მშენებლობა, ტრანსპორტი, კავშირგაბმულობა და მრეწველობის ზოგიერთი დარგი. ხოლო 2009 წლის პირველი ნახევრის მონაცემებით საქართველოში შემოსული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მნიშვნელოვანი ნაწილი მოხმარდა უძრავ ქონებას (57.8 მილიონი დოლარი), სხვა მომსახურებას (31.5 მილიონი დოლარი) და საბანკო სფეროს (31.5 მილიონი დოლარი). შედარებით ნაკლები ოდენობით განხორციელდა უცხოური ინვესტიციები მშენებლობასა (3.6 მილიონი დოლარი) და სოფლის მეურნეობაში (0.4 მილიონი დოლარი (ცხრილი 27)).

მთლიანად საინვესტიციო სფეროს ანალიზი გვიჩვენებს, რომ მიუხედავად ეკონომიკური სტაბილიზაციის მნიშვნელოვანი სიმპტომებისა, გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში შენარჩუნებულია ნეგატიური ტენდენციები. მათგან მთავარია ის, რომ მაკროეკონომიკური რეგულირების ამჟამად გამოყენებული იდეოლოგია და ტექნოლოგია სათანა-

---

[100] წყარო: საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო, სტატისტიკის დეპარტამენტი.
http://www.statistics.ge/main.php?pform=92&plang=2

დოდ ვერ უზრუნველყოფს საინვესტიციო აქტივობის ზრდას, ეკონომიკის ეფექტურობის კარდინალურად ამაღლებას, ამიტომ აუცილებელია დაზუსტდეს და უფრო კონკრეტულად განისაზღვროს ინვესტირების კურსის მიზნობრივი ორიენტირები გარდამავალი პერიოდისათვის. ეკონომიკური პოლიტიკის ქვაკუთხედად უნდა იქცეს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური ზრდის საკვანძო მაჩვენებლები და პირველ რიგში, საინვესტიციო პარამეტრები.

უკანასკანელ პერიოდში საქართველოს ეკონომიკური წარმატებების (პუი-ის ნაკადების ზრდსა) ერთ-ერთი მაჩვენებელი ეკონომიკური თავისუფლების ზრდის ტენდენციაცაა.

ფონდ „Heritage"-ის მონაცემებით[101] საქართველოს ეკონომიკური თავისუფლების მაჩვენებლები 2000-2009 წწ. გაუმჯობესების ტენდენციით ხასიათდება (ცხრილი 28). სწორედ, ამ ინსტიტუტის გამოკვლევები ერთგვარი გზამკვლევია ინვესტორებისათვის.

მოცემული მაჩვენებლებით საქართველო სომხეთს ერთი საფეხურით ჩამორჩება, ხოლო აზერბაიჯანს სამი ათეულით უსწრებს. მონაცმებით ჩანს, რომ 2000 წლის შემდეგ მნიშვნელოვნად გააუმჯობესდა ქვეყნის ბიზნესის, ვაჭრობის, ფისკალური თავისუფლების ხარისხი. 2009 წელს 2008 წელთან შედარებით მოიმატა მთავრობის გავლენამ ეკონომიკაზე, ასევე დაიწია მონეტარული თავისუფლების ხარისმა. აშკარაა, რომ კორუფციის პრობლემა კვლავ აქტუალურია ქვეყნისთვის.

[101] წყარო: ფონდი ,,heritage",
http://www.heritage.org/index/Explore.aspx?view=by-region-country-year

საქართველოს ეკონომიკური თავისუფლების მაჩვენებლები 2002-2009 წწ.

ცხრილი 28

საერთო წლიური კლასიფიკაცია	საერთო შეფასება	ბიზნესის თავისუფლება	ვაჭრობის თავისუფლება	ფისკალური თავისუფლება	სახელმწიფოს გავლენა	საფინანსო-საკრედიტო თავისუფლება	საინვესტიციო თავისუფლება	საფინანსო თავისუფლება	საკუთრების უფლება	კორუფციის დონე	შრომის ბაზრის ლიბერალიზაცია
2009-32	69.8	86.6	80.6	86.8	74.6	70.9	70.0	60.0	35.0	34.0	99.4
2008	69.2	85.0	71.0	90.7	81.2	74.4	70.0	60.0	35.0	28.0	100.0
2007	69.3	80.8	71.8	91.2	88.4	77.8	60.0	70.0	30.0	23.0	99.9
2006	64.5	73.9	67.6	94.1	90.8	75.2	50.0	70.0	30.0	20.0	73.6
2005	57.1	55.0	65.2	89.9	90.5	75.9	30.0	50.0	30.0	18.0	66.8
2004	58.9	55.0	65.2	90.6	90.1	75.1	75.5	50.0	50.0	24.0	-
2003	58.6	55.0	64.8	90.6	88.9	74.8	50.0	50.0	30.0	23.0	-
2002	56.7	55.0	79.2	90.7	85.5	67.4	50.0	30.0	30.0	30.0	-
2001	58.8	55.0	76.6	90.9	89.2	61.1	50.0	30.0	50.0	23.0	-
2002	54.3	55.0	69.0	90.6	86.8	67.5	50.0	30.0	30.0	10.0	-

ეკონომიკის ლიბერალიზაციის მაჩვენებელია ასევე მსოფლიო ბანკის და ,,Doing Businees'' მიერ გაკეთებული შეფასება, რომლის თანახმად საქართველოს ბიზნესის წარემობის ხელსაყრელობის ინდექსის მიხედვით მსოფლიოს 187 სახელმწიფოს შორის მე-11 ადგილი უჭირავს. რეიტინგის ინდექსი გაინგარიშება ბიზნესის დაწყების, ნებართვის აღების, საკუთრების რეგისტრაციის, მუშახელის, ინვესტორის დაცვის, კრეიდიტის აღების, გადასახდების, ვაჭრობის, კონტრაქტების დარღვევის, ბიზნესის ლიკვიდაციის კომპონენტების მიხედვით (ცხრილი 29).

ბიზნესის დაწყების პირობების მაჩვენებლები2009 წელს[102]

ცხრილი 29

ბიზნესის დაწყების პირობების ინდექსი	ბიზნესის დაწყება	მშენებლობის ნებართვის მიღება	მუშახელი	საკუთრების რეგისტრაცია	კრედიტის აღება	ინვესტორის დაცვა	გადასახადები	ვაჭრობა	კონტრაქტები	ბიზნესის ლიკვიდაცია
11	5	7	9	2	30	41	64	30	41	95

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მნიშვნელოვანი პირობაა მსოფლიო ეკონომიკაში განუხრელი ინტეგრაცია. ამავე დროს, საგარეო ეკონომიკური კავშირების გააქტიურება დაეხმარება საქართველოს აღორძინებას, მისი ეკონომიკის მოდერნიზაციას, მაგრამ ეს მოითხოვს მსოფლიო ეკონომიკაში ქვეყნის ოპტიმალური ჩართვის სტრატეგიის შემუშავებას და თანმიმდევრულ რეალიზებას, ამ სფეროს საქმიანობის მართვის გარდაქმნას, ექსპორტის მხარდაჭერის ღონისძიებების განხორციელებას, საკუთარი პერსპექტიული დარგების დაცვას და იმპორტშემცვლელი წარმოების განვითარებას. ქვეყანამ უნდა აიმაღლოს კონკურენტუნარიანობა მსოფლიო ბაზარზე, დაეყრდნოს იმ დარგებსა და წარმოებებს, რომელთაც ამისათვის კარგი წინაპირობები აქვთ.

საგარეო ვაჭრობის ეფექტიანობის ერთ-ერთი ძირითადი მაჩვენებელია ქვეყნის საგარეო სავაჭრო ბალანსი. ამ მიმართულებით საქართველოს საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის მთავარი ამოცანაა ექპორტის ისეთი ზრდა, რომელიც უზრუნველყოფს მისი მოცულობის მიახლოებას იმპორტთან და შემდგომ ექსპორტის წინმსწრები ტემპით ზრდას. საქართველოს საექსპორტო პოტენციალის ეფექტიანი გამოყენე-

[102] წყარო: The Doing Business project...,
http://www.doingbusiness.org/EconomyRankings/?direction=Asc&sort=4

ბის ძირითადი რეზერვებია ქვეყანაში არსებული ბუნებრივი, მატერიალური და შრომითი რესურსების რაციონალური გამოყენება, პროდუქციის ხარისხის ამაღლება, თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვა, ახალი სავაჭრო კავშირების დამყარება. დიდი მნიშვნელობა აქვს აღრიცხვიანობისა და საფინანსო-საკრედიტო სისტემის სრულყოფას, უცხოური ინვესტიციების ეფექტიანად გამოყენებას, მომსახურების ექსპორტის განვითარებას, ორმხრივი სავაჭრო ურთიერთობების გაღრმავებას. გარდა ამისა, ქვეყნის ეკონომიკური, გეოპოლიტიკური, სოციალური და კლიმატური პირობების სპეციფიკიდან გამომდინარე, საქართველოს საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკის უპირატესი მიმართულებაა ევროპა-აზიის სატრანსპორტო დერეფნის სრული დატვირთვით ამოქმედება და დიდი აბრეშუმის გზის პროექტის რეალიზაციის დაჩქარება.

ლიბერალური სავაჭრო პოლიტიკის და შეღავათიანი საგარეო-სავაჭრო რეჟიმების შედეგად ქვეყნის საგარეო-სავაჭრო ბრუნვა 2003 წლიდან ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, რასაც ხელს უწყობს ის, რომ საქართველოში მოქმედებს შეღავათიანი სავაჭრო რეჟიმები: თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმი – დსთ-ს ქვეყნებთან და თურქეთთან (2008 წლის 1 ნოემბრიდან); "უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი" – მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრ ქვეყნებთან; პრეფერენციების განზოგადებული სისტემა (GSP) – აშშ-სთან, კანადასთან, იაპონიასთან, შვეიცარიასა და ნორვეგიასთან; GSP+ – ევროკავშირთან (7200 სახეობის პროდუქციაზე) 2005 წლიდან. მიმდინარეობს მოლაპარაკებები ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმების (FTA) თაობაზე.

საქართველოს საგარეო ვაჭრობაში პოზიტიური ტენდენციები 2000 წლიდან დაიწყო, რაც დადებითად აისახა კიდეც მის გეოგრაფიულ ორიენტაციაზეც. თუ 1994 წელს საქართველოს საგარეო სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნების რიც-

ხვი 54 იყო, 2009 წლისათვის მათმა რაოდენობამ 123-ი შეადგინა. ქვეყნის საგარეო ვაჭრობის გეოგრაფიული არეალის გაფართოება გრძელვადიან პერსპექტივაში მნიშვნელოვნად ზრდის მისი თვისობრივი გაუმჯობესების შესაძლებლობებს.

მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ბრუნვაზეც აისახა. 2009 წლის იანვარ-აგვისტოში საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ 3 483.2 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, რაც წინა წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით 34.7%-ით ნაკლებია. ექსპორტი 31.7%-ით შემცირდა და შეადგინა 729.1 მლნ აშშ დოლარი, ხოლო იმპორტი 35,4%-ით შემცირდა და 2753.6 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა. მიუხედავად საგარეო სავაჭრო ბრუნვის კლების ტენდენციისა, აღნიშნულ პერიოდში ექსპორტის ხვედრითი წილი მთლიანი ბრუნვის მოცულობაში მცირედ, მაგრამ ეტაპობრივად იზრდება, რაც სავაჭრო დეფიციტის კლების ტენდენციის მაუწყებელია[103].

საქართველოს სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნების რიცხვი 2009 წლის 8 თვეში 123 ქვეყნით განისაზღვრა. აქედან 102 ქვეყანასთან ჰქონდა უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი და სავაჭრო დეფიციტი 2 140 მილიონით განისაზღვრა, ხოლო დადებითი სავაჭრო ბალანსი 21 ქვეყანასთან — 115.9 მლნ აშშ დოლარი. მილიონ აშშ დოლარზე მეტი დადებითი სავაჭრო ბალანსი აქვს 8 ქვეყანასთან: კანადა (68,5 მლნ. აშშ დოლარი), სომხეთი (27,3 მლნ. აშშ დოლარი), ერაყი (6,4 მლნ. აშშ დოლარი), ანგოლა (3,1 მლნ. აშშ დოლარი), ყაზახეთი (2,9 მლნ. აშშ დოლარი) ბურკინაფასო (1,9 მლნ. აშშ დოლარი), უზბეკეთი (1,2 მლნ. აშშ დოლარი) და ეგვიპტე (1,1 მლნ. აშშ დოლარი)[104].

---

103 http://www.economy.ge/upload-file/pdf/sagareo%20vachroba.pdf

104 სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი, საქართველოს საგარეო ვაჭრობა, http://www.statistics.ge/_files/georgian/bop/sagareo%20vaWroba-09-2009.pdf

დსთ-ის ქვეყნებთან საგარეო სავაჭრო ბრუნვა 2009 წლის იანვარ-აგვისტოში 39.6%-ით შემცირდა, 1061,0 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა და საქართველოს სავაჭრო ბრუნვის 30.5% დაიკავა. ექსპორტი 25.3%-ით შემცირდა, 270.6 მლნ. აშშ დოლარით განისაზღვრა და მთლიან ექსპორტის 37.1% დაიკავა. იმპორტი 43.3%-ით შემცირდა, 790.4 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა და მთლიანი იმპორტის 32.7% დაიკავა

როგორც სტატისტიკური მონაცემებიდან ჩანს ევროკავშირის ქვეყნებიდან იმპორტმა პირველად გადააჭარბა დსთ-ს ქვეყნებიდან იმპორტირებულ პროდუქციას, რაც საიმპორტო ბაზრების ურთიერთჩანაცვლების მაღალ კოეფიციენტზე მიუთითებს. საექსპორტო ბაზარი კვლავ დიდად არის დამოკიდებული დსთ-ს ქვეყნებზე და ამ რეგიონში 1.8-ჯერ მეტი ოდენობის ექსპორტი გადის, ვიდრე ევროკავშირის ქვეყნებში.

საქართველოსათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების გაზრდას ევროკავშირთან. ევროკავშირის ბაზარი ერთ-ერთი უდიდესია მსოფლიოში, მასზე მოდის დაახლოებით მსოფლიო ვაჭრობის 20%. საქართველოს ექსპორტს ევროკავშირში მზარდი ტენდენცია. მთლიან საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში ევროკავშირის ხვედრითი წილი უმნიშვნელოდ, მაგრამ მაინც იზრდება. თუ გასულ წელს მას მთლიანი სავაჭრო ბრუნვის 26.5% ეკავა, მიმდინარე წლის 8 თვეში 27.8% დაიკავა. 2009 წლის იანვარ-აგვისტოში ათი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორის წილი საქართველოს მთლიან საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში 67,9 პროცენტს შეადგენს[105].

მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციისა და ინტეგრაციის პირობებში საქართველოსათვის დიდი მნიშვნელობა

[105] სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი, საქართველოს საგარეო ვაჭრობა, http://www.statistics.ge/_files/georgian/bop/sagareo%20vaWroba-09-2009.pdf

აქვს ევროკავშირთან სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების მასშტაბების გაზრდას, მით უფრო, როცა საქართველოს სტრატეგიულ და სავაჭრო-ეკონომიკურ ინტერესებში შედის ევროკავშირის წევრობისაკენ სვლა, რასაც მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს მხარეებს შორის თავისუფალი სავაჭრო რეჟიმის (FTA) შემოღება. ორმხრივი ეკონომიკური საზღვრების გახსნა ხელს შეუწყობს საქართველოს საექსპორტო ბაზრის დივერსიფიკაციას და შეამცირებს ქვეყნის დამოკიდებულობას ცალკეულ ბაზრებზე. საქართველოს ჩართვა ევროპის სავაჭრო-ეკონომიკურ სივრცეში ხელს შეუწყობს სოფლის მეურნეობის, მრეწველობის რიგი დარგების კონკურენტუნარიანობის ზრდას მსოფლიო ბაზარზე. ასეთი დარგები შეიძლება იყოს როგორც მაღალტექნოლოგიური ელექტრონიკისა და ინფორმატიკის, ისე დაბალტექნოლოგიური საფეიქრო მრეწველობის დარგები.

სავაჭრო ბრუნვის მიხედვით კვლავ თურქეთია საქართველოს უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყანა. თურქეთთან სავაჭრო ბრუნვა 674,5 მლნ. აშშ დოლარს შეადგენს, ექსპორტი გასული წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით 20.7%-ით შემცირდა და 164,3 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. დადებითი ფაქტორია ის, რომ შემცირებულია ისეთი ნედლეულის გატანა, როგორიცაა შავი ლითონების ჯართი (59,4 მლნ. აშშ დოლარით), ალუმინის ჯართი (8,2 მლნ. აშშ დოლარი) და გაზრდილია ისეთი სასაქონლო ჯგუფების ექსპორტი როგორიცაა: ზეთოვანი კულტურების (20,2 მლნ. აშშ დოლარით) და ფეროშენადნობები (12,8 მლნ. აშშ დოლარით).

2008 წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით ასევე შემცირებულია თურქეთიდან იმპორტი (30.3%). კონკრეტულად, შავი ლითონების ლითონკონსტრუქციების (6,7 მლნ. აშშ დოლარით), მერქან-ბურბუშელის ფილების (6,0 მლნ. აშშ დოლარით) და ნავთობისა და ნავთობპროდუქტების (5,8 მლნ. აშშ დოლარით) სასაქონლო ჯგუფების იმპორტი. გაზ-

რდილია ცემენტის (2,6 მლნ. აშშ დოლარით), ქაღალდისა და მუყაოს (1,9 მლნ. აშშ დოლარით) და სპილენძის ნაკეთობების (1,5 მლნ. აშშ დოლარით) ჯგუფების იმპორტი.

უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორებს შორის არის დსთ-ის 3 ქვეყანა (აზერბაიჯანი, უკრაინა, რუსეთი) და მათზე მოდის მთლიანი საგარეო სავაჭრო ბრუნვის 25,0 პროცენტი. აზერბაიჯანთან 34.9% - ით შემცირდა სავაჭრო ბრუნვა და 365,3 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. აზერბაიჯანთან სავაჭრო ბრუნვის წილი არ შეცვლილა და 10,5 პროცენტს შეადგენს. საანგარიშო პერიოდში, წინა წელთან შედარებით, ექსპორტი აზერბაიჯანში შემცირებულია 25,4 მლნ. აშშ დოლარით. უმსხვილესი საექსპორტო სასაქონლო ჯგუფებია მსუბუქი ავტომობილები (29,9 მლნ. აშშ დოლარი) და ცემენტი (16,1 მლნ. აშშ დოლარი). აზერბაიჯანიდან იმპორტი შემცირებულია 170,1 მლნ. აშშ დოლარით და 244,7 მლნ. აშშ დოლარს შეადგენს, რაც წინა წლის ანალოგიური მაჩვენებლის 59,0 პროცენტია.

მართალია, უკრაინა საქართველოს უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორთა ათეულში მესამე ადგილზეა ამ ქვეყანასთან სავაჭრო ბრუნვა 41.3%-ით შემცირდა და 310,2 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. სავაჭრო ბრუნვის წილი 1,0 პროცენტული პუნქტით – 9,9 პროცენტიდან 8,9 პროცენტამდე – შემცირდა. ექსპორტი შემცირებულია 40,5 მლნ. აშშ დოლარით, რაც გამოიწვია ძირითადად ფეროშენადნობების (14,2 მლნ. აშშ დოლარით), ყურძნის ნატურალური ღვინოების (5,4 მლნ. აშშ დოლარით) და მსუბუქი ავტომობილების (2,5 მლნ. აშშ დოლარით) სასაქონლო ჯგუფების ექსპორტის შემცირებამ. გაზრდილია სპირტიანი სასმელების ექსპორტი (0,6 მლნ. აშშ დოლარით) და 19,2 მლნ. აშშ დოლარს შეადგენს. იმპორტი უკრაინიდან 177,9 მლნ. აშშ დოლარითაა შემცირებული და 262,5 მლნ. აშშ დოლარს შეადგენს. ყველაზე მეტად შემცირებულია რკინისა და ფოლადის წნელების (58,1 მლნ. აშშ

დოლარით), ხორბლის ფქვილის (15,7 მლნ. აშშ დოლარით) და ქვანახშირის კოქსის (12,5 მლნ. აშშ დოლარით) სასაქონლო ჯგუფების იმპორტი. გაზრდილია მზესუმზირას თესლის (24,8 მლნ. აშშ დოლარით), ალაოს (2,8 მლნ. აშშ დოლარით) და ელექტრო ტრანსფორმატორების (2,5 მლნ. აშშ დოლარით) სასაქონლო ჯგუფების იმპორტი.

კვლავ ნაკლებად დივერსიფიცირებულია ექსპორტი ქვეყნების მიხედვით და 2009 წლის იანვარ-აგვისტოში უმსხვილეს ათ სავაჭრო პარტნიორ ქვეყანას საქართველოს ექსპორტის 81.3% უკავია. სასაქონლო ჯგუფებიდან საექსპორტო ათეულში პირველ ადგილზე ფეროშენადნობებია – მის წილად 2009 წლის იანვარ-აგვისტოში ექსპორტის 12,7 პროცენტი მოდის და 92,6 მლნ. აშშ დოლარს შეადგენს. დაუმუშავებელი ან ნახევრად დამუშავებული ოქროს ექსპორტი შეადგენს 75,0 მლნ. აშშ დოლარს, რაც ექსპორტის 10,3 პროცენტია. მესამე ადგილზე მყოფი მსუბუქი ავტომობილების სასაქონლო ჯგუფის ექსპორტი შემცირებულია 19,7 მლნ. აშშ დოლარით და 59,9 მლნ. აშშ დოლარს შეადგენს.

საექსპორტო პროდუქციაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა ბოსტნეულის ხვედრითი წილი. ძირითადი დანიშნულების ბაზრებია ევროკავშირისა და სხვა ევროპული ქვეყნების ბაზრები. ექსპორტის სტრუქტურაში მოიმატა აგრეთვე, ზეთოვანი კულტურების, სოჭის გირჩის, სანელებლების და ფარმაცევტული საქონლის ექსპორტმა.

2005 წლიდან კლების მკვეთრი ტენდენციით ხასიათდებოდა სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის წილი მთლიან ექსპორტში. თუმცა, ეს ტენდენცია დაირღვა და პოზიტივია, რომ 2009 წლის რვა თვეში საგარეო ვაჭრობის მონაცემებით საქართველოს მთლიან ექსპორტში სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის წილი 23.7%-ით გაიზარდა. აღსანიშნავია, რომ ასევე დაბალია სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის წილი მთლიან იმპორტში, თუმცა 2009 წლის 8 თვეში აღნიშნული

მონაცემი უმნიშვნელოდ, 3.4 ერთეულით გაიზარდა. იმპორტი შედარებით დივერსიფიცირებულია ქვეყნების მიხედვით.

2009 წლის იანვარ-აგვისტოში უმსხვილესმა ათმა სავაჭრო პარტნიორმა ქვეყნამ საქართველოს იმპორტის 69,3% დაიკავა. 2009 წლის იანვარ-აგვისტოში უმსხვილესი საიმპორტო სასაქონლო ჯგუფი ნავთობი და ნავთობპროდუქტებია, რომლის წილი იმპორტში 11,4 პროცენტია და 313,6 მლნ. აშშ დოლარს შეადგენს. მეორე ადგილზე მყოფი მსუბუქი ავტომობილების სასაქონლო ჯგუფის იმპორტი 171,0 მლნ. აშშ დოლარია, რაც იმპორტის 6,2 პროცენტია. შემცირებულია სამკურნალო საშუალებების ჯგუფის იმპორტი და 101,9 მლნ. აშშ დოლარს შეადგენს, რაც წინა წლის მაჩვენებელზე 23,1 მლნ. აშშ დოლარით ნაკლებია. საერთო ჯამში მსოფლიო ვაჭრობაში საქართველოს წილი მეტისმეტად დაბალია.

გლობალურ ეკონომიკაში საქართველოს ინტეგრირების ზრდის მნიშვნელოვანი ფაქტორი უნდა იყოს არა მარტო საგარეო ვაჭრობის ბრუნვის ზრდა, არამედ მსოფლიოს უდიდესი კორპორაციების საქართველოთი დაინტერესება და მათ მიერ ინვესტიციების განხორციელბა.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს ბაზრით მსოფლიოში ცნობილი კომპანიების დაინტერესება სულ უფრო იზრდება., სრულყოფილი მონაცემები საქართველოში წარმოდგენილი ტნკ-ების ფილიალებისა და შვილობილი კომპანიების შესახებ არ არსებობს. UNCTAD-ის 2005 წლის ყოველწლიურ მსოფლიო საინვესტიციო ანგარიშში მითითებულია რომ ქვეყანაში მოქმედებს უცხოური ტნკ-ის 190 განყოფილება[106]. საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტის მონაცემებით დღეისათვის საქრთველოში 500-ზე მეტი უცხოუ-

[106] World investment report, Transnational Corporations and the Internationalization of R&D, United Nations
New York and Geneva, 2005, p. 265

რი კომპანია თუ წარმომდგენლობა ფუნქციონირებს[107], ხოლო ინვესტიციების ეროვნული სააგენტო 300-მდე მსხვილ ინვესტორ კომპანიას აღნიშნავს[108]. ვაჭროების საერთაშორისო ცენტრის მონაცემებით საქართველოში 35 მსხვილი კომპანიის ფილიალი ფუნქციონირებს (ცხრილი 30)[109].

მსხვილი ტრანსნაციონალური კორპორაციების ფილიალები საქრთველოში ვაჭრობის საერთაშორისო ცენტრის მონაცემებით

ცხრილი 30

დედა ქვეყანა	დედა კომპანია	ფილიალი	საქმიანობის ხაზი	გაყიდვები	დასაქმება	შემოსვლის წელი
ბრიტანეთის ვირჯინიის კუნძულები	Watertrail Industries Ltd	Mobitel Ltd	Radiotelephone communication		10	2003
ბრიტანეთის ვირჯინიის კუნძულები	Velsan Trading Corporation	OGT Ltd	Chewing and smoking tobacco		200	2004
ბრიტანეთის ვირჯინიის კუნძულები	Velsan Trading Corporation	O G T Ltd	Chewing and smoking tobacco		200	2004
აშშ	The Interpublic Group of Companies Inc	UNIVERSAL MCCANN	Advertising agencies			
აშშ	Spartech Corporation	Polymer Product Ltd	Plastics products, nec		200	2006
აშშ	Frontera Resources Corporation	Frontera Eastern Georgia Ltd	Oil and gas exploration services		40	1997
აშშ	Frontera Resources Corporation	Frontena Eastern Georgia Ltd	Crude petroleum and natural gas		30	
აშშ	Starwood Hotels & Resorts Worldwide, Inc.	SHERATON METECHI PALACE HOTEL, TBILISI	Hotels and motels			
აშშ	AON Corporation	AON GEORGIA	Life insurance			
აშშ	First Commonwealth Financial Corporation	PEOPLES BANK	Commercial banks, nec		500	1991
აშშ	Motorola, Inc	MOTOROLA REPRESENTATIVE OFFICE IN GEORGIA	Electronic parts and equipment, nec			
შვედეთი	Teliasonera AB	GLOBAL ERTI JSC	Telephone communication, except radio		80	1996
აშშ	Teliasonera AB	GEOCELL L T D	Radiotelephone communication		156	1996
რუსეთი	VTB Bank OAO	BANK VTB (GEORGIA)JSC	Commercial banks, nec		500	1995
ნიდერლანდები	CaucasusCement Holding B.V.	Kaspicement LLC	Brick, stone, and related material		200	1996
ნიდერლანდები	CaucasusCement Holding B.V.	Saqcement LLC	Brick, stone, and related material		20	2002
იაპონია	TOYOTA TSUSHO CORPORATION	Toyota Caucasus Ltd	Automobiles and other motor vehicles		50	2006

---

107 საქართველოს ინვესტიციების ეროვნული სააგენტო, www.investigeorgia.org
108 მივლინების ანგარიში, ხელნაწერი, ბათ., 2009
109 წყარო: ვაჭრობის საერთაშორისო ცენტრი, http://www.investmentmap.org/invmap/competitorCountry.aspx?prg=1

დიდი ბრიტა-ნეთი	CAN ARGO LTD	Wissol Petroleum Georgia LTD	Oil and gas field services, nec		500	2004
საფრანგეთი	PERNOD RICARD	GEORGIAN WINE & SPIRITS LTD	Wines, brandy, and brandy spirits		100	1993
საფრანგეთი	STE GENERALE	BANK REPUBLIC	Commercial banks, nec			
დანია	A.P. Møller - Mærsk A/S	MAERSK GEORGIA Ltd	Freight transportation arrangement		23	
დანია	A.P. Møller - Mærsk A/S	MAERSK GEORGIA LLC	Freight transportation arrangement		30	
გერმანია	ProCredit Holding AG	PROCREDIT BANK GEORGIA	Commercial banks, nec		500	1999
გერმანია	Deutsche Post AG	D H L WORLDWIDE EXPRESS	Freight transportation arrangement			1994
გერმანია	Adolf Würth GmbH & Co KG	WURTH GEORGIA LTD	Industrial machinery and equipment		17	1997
გერმანია	Adolf Würth GmbH & Co KG	WURTH GEORGIA LTD	Industrial machinery and equipment		17	1997
გაიანას კუნ-ძულები	The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline Company	Baku-Tbilisi, Ceyhan Pipeline Company (Georgia)	Pipelines, nec			2002
შვეიცარია	Panalpina Welttransport (Holding) AG	PANALPINA GEORGIA LLC	Business services, nec			
შვეიცარია	Nestlé S.A.	SOCIETE DES PRODUITS NESTLE JSC,REPRESENTATION IN GEORGIA	Food preparations, nec			
შვეიცარია	Silk Road Group (Suisse) SA	BTA SILK ROAD BANK OAO	Commercial banks, nec			1993
შვეიცარია	Artemis Holding AG	FRANKE CAUCASUS LTD	Metal stampings, nec			
ავსტრია	Wiener Städtische Wechselseitige Versicherungsanstalt - Vermögensverwaltung	GEORGIAN PENSION INSURANCE HOLDING	Pension, health, and welfare funds		50	2001
ავსტრია	Wiener Städtische Wechselseitige Versicherungsanstalt - Vermögensverwaltung	Irao International Insurance Company	Insurance agents, brokers, and service		20	2004
არაბეთის გა-ერთიანებუ-ლი საამირო-ები	ABU DHABI GROUP	STANDARD BANK JSC	Commercial banks, nec			

2004 წლიდან საქართველოს ბაზარზე აქტიურად შემოვიდა არაერთი საერთაშორისო კომპანია. დიდი ბრიტანეთის კომპანიებმა შეიძინეს მანგანუმის საბადოები და რუსთავის მეტალურგიული კომბინატი. ინგლისური კომპანია Themes Steel-ია, რომელიც თავის მხრივ მფლობელია ქართული კომპანია Enerjy Industry Complex-ი ს 99%-ის, რომელიც "ქართული ფოლადის" 100%-ს ფლობს

ჩეხურმა კომპანიებმა ინვესტიციები განახორციელეს ელექტროგამანაწილებელ ქსელსა და ჰიდროელექტორსადგურებში. ჩეხურმა კომპანია Energo-Pro-მ საქართველოს ორი სადისტრიბუციო ენერგოკომპანია და ექვსი ჰიდროელექტროსადგური 132 მილიონ აშშ დოლარად შეიძინა. თუმცა, ამის გარდა საქართველოს ენერგოსექტორში კიდევ 285 მი-

ლიონი აშშ დოლარის ჩადებას გეგმავს. შედეგად, კომპანია ქვეყნის ენერგობაზრის 62,5%-ს გააკონტროლებს. კონტრაქტის თანახმად, Energo-Pro-მ შეისყიდა გაერთიანებული სადისტრიბუციო ენერგოკომპანია და აჭარის სადისტრიბუციო ენერგოკომპანია, რომელთა მომხმარებელთა რაოდენობა 780 000 და 95 000-ს შეადგენს და ასევე ექვსი ჰესი: ძევრულჰესი, ლაჯანურჰესი, გუმათჰესი, შაორჰესი, რიონჰესი და აწჰესი 132 მლნ დოლარად შეიძინა. ექვსივე ჰესის გენერაციის სიმძლავრე 350 მეგავატზე მეტს შეადგენს.შეთანხმების თანახმად, ჩეხური კომპანია 100 მილიონი აშშ დოლარის ინვესტიციას განახორციელებს გაერთიანებული სადისტრიბუციო ენერგოკომპანიის და აჭარის სადისტრიბუციო ენერგოკომპანიის მომსახურების ზონაში არსებულ ელექტროქსელების მოდერნიზაციაში. გარდა ამისა, დაგეგმილია დამატებით 85 მილიონი აშშ დოლარის ინვესტირება და უკვე პრივატიზებული ჰესების რეაბილიტაცია, ჩეხური კომპანია 100 მეგავატი სიმძლავრის ახალი ჰიდროელექტროსადგურის მშენებლობაში დაახლოებით 100 მილიონი აშშ დოლარის ჩადებას გეგმავს[110]

2008 წლის თებერვალში დანიურმა "გრინოუქ ჯგუფმა" და მისმა პარტნიორებმა "ბათუმის ნავთობის ტერმინალი" და "ბათუმის საზღვაო ნავსადგური" ყაზახეთის სახელმწიფო კომპანია "ყაზმუნაიგაზს" მიჰყიდეს. "ყაზმუნაიგაზი" 100%-ით სახელმწიფო საკუთრებაა. ამ უკანასკნელის შვილობილი კომპანია ,,ყაზტრანსოილი" ,,ყაზტრანსგაზის" - თბილისის გაზგამანაწილებელი კომპანიის მფლობელია.

"ყაზმუნაიგაზი-ს" გადაწყვეტილებით ბათუმის ნავთობტერმინალი" და ბათუმის პორტი მმართველობაში რუმინულ კომპანია Rompetrol-ს გადაეცემა. 2007 წელს "ყაზმუნაიგაზი" რუმინული კომპანია Rompetrol-ის აქციების 75%-ის

---

[110] http://www.civil.ge/geo/article.php?id=14736

მფლობელი გახდა. Rompetrol, თავის მხრივ, 2007 წელს საქართველოს ბაზარზე შემოვიდა და ბენზინგასამართი სადგურების ქსელი შექმნა[111].

ყაზახური ინვესტიციები განხორციელდა სატელეკომუნიკაციო პროექტებში. გაერთიანებული ტელეკომი ყაზახეთის უმსხვილესმა ბანკმა ,,ტურანალემმა" შეიძინა. ტელეკომის მფლობელია ქართულ-ყაზახური კონსორციუმი Black Sea Telecom Holdings BV. მოგვიანებით აქციათა 40,65% ჰოლანდიურ Central Asia Logistrics BV შეიძინა 52 მილიონ დოლარად. ,,ტურანალემმა" ასევე შეიძინა ნავთობსატრანსპორტო და ნავთობსავაჭრო კომპანია Silk Rode Group aqciata 49%.

არაბული ინვესტიციებია უძრავი ქონების მსხვილ პროექტებში. უძრავი ქონების დეველოპერული კომპანია, რაკეენ-ის შვილობილი კომპანია „რაკ ჯორჯია ჰოლდინგი" 2006 წლიდან დაიწყო საქმიანობა საქართველოში. არსებული ეკონომიკური კრიზისის მიუხედავად არაბული "რაკიინი" დაწყებულ პროექტებს საქართველოში ახორციელებს. ფოთში თავისუფალი ინდუსტრიული ზონის მშენებლობა ამ დროისთვის შეფერხების გარეშე მიმდინარეობს. მთაწმინდის პარკი არაბებს 49-წლიანი იჯარით თბილისის მერიამ გადასცა. ისინი ფლობენ ასევე სასტუმრო "შერატონ მეტეხი პალასის" (ამერიკული "შერატონი" მართავს). საერთო ჯამში, არაბებს საქართველოში 2 მილიარდი დოლარი ოდენობის ინვესტიციის ჩადება აქვთ განსაზღვრული. შეიძინეს ტელერადიოკომპანია ,,იმედის 90%.

ინდურმა კომპანია Pioneer Cement Industries-**მა** მარნეულის რაიონში ბაბაკიარის ცემენტის კირქვის საბადოს ლიცენზია 3,3მილიონ დოლარად შეიძინა. კომპანია საქართველოში 150 მილიონის ინვესტიციას 2–3 წელიწადში განახორციელებს, ხოლო მარნეულის რეგიონში ცემენტის საწარმოს

[111] http://newsgeorgia.ge/economy/20080212/42149937.html

ააშენებს. Pioneer Cement Industries საკონტროლო პაკეტის მფლობელი არაბული „რაკ ინვესტმენტია“, 49 პროცენტს კი ინდური „პენა ცემენტ ინდასტრი“ ფლობს. კომპანია 2006 წელს ჩამოყალიბდა, მისი გაყიდვების წლიური მაჩვენებელი კი 100 მილიონ დოლარს შეადგენს. რაც შეეხება უშუალოდ ინდურ კომპანია "Pioneer Cement Industries"-ს, ეს არის კომპანია, რომელმაც რაქ ალ ხაიმარის საემიროში განახორციელა ინვესტიცია ცემენტის ინდუსტრიაში. მისი პროდუქცია ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნების ბაზარზე იყიდება. ამ კომპანიამ განიცადა რეკორდული ზრდა და ერთ წელიწადში 110% ზრდის მაჩვენებელზე გავიდა.

ინდური ინვესტიციები ხორციელდება ენერგეტიკის სფეროში (ინდური კომპანიები ENSearch Petroleum LTD და JSPL Oil and Natural Gas LTD აპირებენ ქართულ ბაზარზე დამკვიდრება). საწარმო "ჯეოსთაილში" ინდოელმა ბიზნესმენებმა 60–მილიონიანი ინვესტიცია განახორციელეს.

თურქული ინვესტიციები ხორციელდება სამშენებლო და სამკერვალო წარმოებაში. ბათუმში მუშაობს თურქული ტექსტილური კომპანიის BTM შვილობილი ფილიალი.

გერმანულმა ჯგუფმა ეიდელბეგჩემენტ-მა შეიძინა ქარხანა ,,ქართული ცემენტის” აქციების საკონტროლო პაკეტი და გამოისყიდა ბაზრის ლიდერი ,,საქცემენტი”. ავსტრალიურ კომპანია ”Bolnisi Mining Operations” ფლობს ოქრომომპოვებელ კომპანია ”კვარციტს”.

ქვეყნაში მნიშვნელოვან საინვესტიციო პროექტებს ახორციელბს ბრიტანულ-შვეიცარული საინვესტიციო კომპანია ,,Capital Vostok”-ი. მისი დამფუძნებელია კომპანია ,,City Capital management LLC”. ეს კომპანია საინვესტიციო პროექტებს ახორციელბს ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში. ასევე დსთ-ს ქვეყნებში.

საქართველოში ოფიციალური წარმომადგენლობები აქვთ ისეთ ტნკ-ებს როგორებიცაა Microsoft-ი, ფრანგული

სატელეკომუნიკაციო კომპანია Alcatel. Microsoft საქართველოში პარტნიორული ქსელის განვითარებას, შემკვეთებთან მუშაობას, ასევე, თავისი გადაწყვეტილებებისა და ლიცენზირებული პროგრამული უზრუნველყოფის პოპულარიზაციას ახორციელებს. კომპანიები Sun Microsystem და Sony საქართველოში პარტნიორული ქსელის გაფართოებას აპირებენ. კომპანია SunMicrosystems საქმიანობა რუსეთსა და დსთ-ს რეგიონში 2006 წელს 40%-ით გაიზარდა. იგი საქართველოში იმ კომპანიების მხარდაჭერას გეგმავს, რომლებიც მისი ბიზნესით იქნებიან დაინტერესებულნი. საქართველოში წარმომადგენლობა აქვს ასევე, კომპანია Sumsung-ს. საქართველოში საქმიანობს ტელესაკომუნიკაციო სფეროში ლიდერი ჰოლდინგური ტრანსნაციონალური კომპანია VTEL Holdingis LTD შვილობილი კომპანია VTEL Georgia. ეს კომპანია აპირებს ქსელური მომსახურების ალტერნატიული პროვაიდერი გახდეს.

უკანასკნელ პერიოდში საქართველოს ბაზარზე მსოფლიოს სასტუმროების უმსხვილესი ტრანს-ნაციონალური კომპანიები გამოჩდნენ. Kempinski, Radisson, Interkontinetal , Agora, Hyatt, Four Season და ა.შ.

საქათველოში ფილიალები აქვთ უდიდეს საზღვარგარეთულ საბანკო კომპანიებს და გეგმავენ ქსელის კიდევ უფრო გაფართოებას. მაღალია საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებისა და უცხოური კომპანიების აქტივობა საქართველოს საბანკო სექტორში. 2007 წლისთვის 18 კომერციული ბანკიდან უცხოური კაპიტალი წარმოდგენილია 12 ბანკში[112]. ამ დროს უცხოური ფინანსური ინსტიტუტების პირდაპირი ინვესტიციების მოცულობამ ამ ბანკების კაპიტალში საწესდებო კაპიტალის 64% - 291,2 მლნ ლარი შეადგინა, რაც 118,6

[112] ახალი ამბები-საქართველო, ინფორმაციის საერთაშორისო სააგენტო http://www.newsgeorgia.ge/economy/20070703/42008927.html

მლნ ლარით, ანუ 68,7%-ით ჭარბობს 2006 წლის ანალოგიურ მაჩვენებელს113. საქართველოს კომერციული ბანკების საწესდებო კაპიტალში ინვესტიციები და საკრედიტო ხაზები განხორციელებული აქვთ ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკს, საერთაშორისო საფინანსო კორპორაციას, გერმანიის ინვესტიციებისა და განვითარების კომპანიას, შავი ზღვის ვაჭრობისა და განვითარების ბანკს, სს "პროკრედიტ ჰოლდინგს", გერმანულ "კომერცბანკს", რუსულ "ვნეშტორგბანკს", ავსტრიულ ბანკ "ავსტრია კრედიტანშტალს", ბრიტანულ "London International Bank"-ს, ფრანგული "Sosiete Generale" ბანკ რესპუბლიკის აქციათა 60%-ს ფლობს, აზერბაიჯანის საერთაშორისო ბანკმა შვილობილის ბანკი "აზერბაიჯანის საერთაშორისო ბანკი — საქართველო" დააფუძნა, უკრაინულმა "Private Bank"-მა "ტაობანკის" აქციების 75% შეიძინა, ხოლო 25% შვეიცარიულ ფირმა Zurifin AG-ს ეკუთვნის. BTA Silk Roud ბანკში ინვესტიციები განახორცილემა ყაზახურმა ,,ტურანალემმა".

HSBC არის მსოფლიოს ერთ–ერთი უდიდესი საბანკო და საფინანსო ორგანიზაცია, რომლის სათაო ოფისი მდებარეობს ლონდონში. HSBC–ის საერთაშორისო ქსელი შედგება 9,500 ოფისისგან მსოფლიოს 85 ქვეყანაში ევროპის, აზიის, ამერიკის და აფრიკის ტერიტორიებზე. HSBC ჰოლდინგის აქციები რეგისტრირებულია ლონდონის, ჰონ-კონგის, ნიუიორკის, პარიზისა და ბერმუდის საფონდო ბირჟებზე და დაახლოებით 200 000 აქციონერი გადანაწილებულია მსოფლიოს 100 ქვეყანაში.[114] HSBC-მ საქართველოში საბანკო საქმიანობა დაიწყო 2008 წლის ივნისში. HSBC ბანკი საქართველო წარმოადგენს შჩ ჯგუფის (70%) და სხვა უცხოური კაპიტა-

[113] http://www.abg.org.ge/Admin1214910131.php?nid=287&
[114] http://www.hsbc.ge/1/2/hsbc-georgia/ka/about-us/hsbc-in-georgia/home

ლით (30%) შექმნილ, საქართველოში ლიცენზირებულ სააქციო საზოგადოებას.

სს "ხალიკ ბანკი საქართველო" წარმოადგენს სს „ხალიკ ბანკის" შვილობილ ბანკს, რომელიც არის ყაზახეთის საფინანსო ბაზრის ერთ-ერთი ლიდერი. ს.ს. ხალიკ ბანკის მიერ დამფუძნებელია მრავალი შვილობილი კომპანია, რომელთა შორისაც არიან შვილობილი ბანკები რუსეთში, ყირგიზეთში, საქართველოში, სადაზღვევო და სალიზინგო კომპანიები ყაზახეთში. 2006 წელს ბანკის აქციები წარმატებულად განთავსდა ლონდონის საფონდო ბირჟაზე[115]. ამჟამად გადაწყვეტილია ,,ხალიკ ბანკის" ნაციონალიზაცია ყაზახეთის მთავრობის მიერ[116].

სს "ინვესტბანკის" დამფუძნებლები იყვნენ: Seton Enterprises Ltd (ინგლისი) 25%, Comet Investments LLC (აშშ) 25%, Galbon Sarl (შვეიცარია) 25%, შპს "პრაგმატიკა" (საქართველო) 25%. 2005 წლის დასაწყისიდან სს "ინვესტბანკის" უმსხვილესი აქციონერი გახდა ბრიტანული ბანკი "London International Bank" Ltd, რომელმაც შეისყიდა შპს "პრაგმატიკას" კუთვნილი აქციები და განახორციელა დამატებითი შენატანი საწესდებო კაპიტალში. 2005 წლის ბოლოსთვის ბრიტანული ბანკის წილი სს "ინვესტბანკის" სააქციო კაპიტალში 32 %-ია;2006 წლის მაისში ბანკის აქციონერი გახდა Allied Partners Investments Limited[117];

ბაზისბანკი იყო პირველი პარტნიორი ბანკი სპეციალური პროგრამის "Georgian Financial System Framework" (GFSF) ფარგლებში, რომელიც ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკმა საქართველოს ფინანსური სექტორისთვის შეიმუშავა. წარმატებული თანამშრომლობა 2008 წლის მაისში გაფორმებული ხელშეკრულებით გაგრძელდა,

115 http://www.hbg.ge/index.php?id=17&lang=geo
116 http://www.metrogeorgia.ge/index.php?cid=8&rid=592
117 http://www.investbank.ge/Default.aspx?tabid=126

რომლის მიხედვითაც ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი ბაზისბანკის აქციონერი გახდა[118].

სს „სახალხო ბანკის" მფლობელი გახდა „ლიბერთი კაპიტალი".

2008 წლის 26 ივნისს მოხდა სტანდარტ ბანკისა და კორ ბანკის შერწყმა; ბანკმა შეიცვალა სახელწოდება და დაერქვა "კორ სტანდარტ ბანკი". 2008 წლის მარტში - სტანდარტ ბანკის აქციების 100% შეიძინა კორ ბანკმა, რომლის დამფუძნებელი არის არაბული საინვესტიციო კომპანია "დაბი ჯგუფი[119]"

1996 დაფუძნდა სააქციო საზოგადოება კომერციული ბანკი "როსიისკი კრედიტი-ქართუ". 1997 სს კბ "როსიისკი კრედიტი-ქართუ"–მ საბანკო ლიცენზია მიიღო[120]

ბანკი "რესპუბლიკა" 1991 წელს დაარსდა. კორპორაციული, საცალო და სხვა საფინანსო მომსახურების მხრივ ბანკი "რესპუბლიკა" სწრაფად მზარდი, წამყვანი კომერციული ბანკია. ბანკში 700-მდე ადამიანია დასაქმებული. იგი თავის კლიენტებს 36 ფილიალისა და სერვისცენტრის მეშვეობით ემსახურება. ბანკი ფლობს სამომხმარებლო ბაზრის 11%-ს დეპოზიტებით, 7%-ს კი სესხებით. აქტივების საერთო მოცულობით ბანკი "რესპუბლიკა" საქართველოს საბანკო სისტემაში რიგით მეხუთე უმსხვილეს ბანკად, ხოლო დეპოზიტების პორტფელის მიხედვით – მეოთხე ადგილზე მყოფ უმსხვილეს ბანკადაა მიჩნეული. ბანკი ამჟამად აკონტროლებს საკრედიტო ბარათების ბაზრის 30%-ს. 2006 წლის განმავლობაში მისი საბანკო აქტივები 65%-ით გაიზარდა, რამაც ბანკი 8,14 მილიონი ლარის წმინდა მოგებამდე მიიყვანა.

2006 წლის 29 სექტემბერს "სოსიეტე ჟენერალმა" (ევროს მოქმედების ზონაში ერთ-ერთი წამყვანი საბანკო საფი-

---

118 http://www.basisbank.ge/about_us/history/
119 http://www.korstandardbank.com/index.php?a=main&pid=6&lang=geo
120 http://www.cartubank.ge/index.php?m=490

ნანსო ჯგუფი) და ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკმა (ლ) ბანკ "რესპუბლიკის" საწესდებო კაპიტალის 70% შეიძინეს. საფინანსო მომსახურების მხრივ "სოსიეტე ჟენერალი" ევროს ზონის ერთ-ერთი უმსხვილესი ჯგუფია. მსოფლიო მასშტაბით ჯგუფის 120 000-ზე მეტი თანამშრომელი სამი ძირითადი მიმართულებითაა დასაქმებული:"სოსიეტე ჟენერალი" შედის სოციალურ პასუხისმგებლობაზე ორიენტირებული ბიზნესკომპანიების პირველ ხუთეულში[121].

ს.ს პროკრედიტბანკი ბანკი საქართველოში ფუნქციონირებას იწყებს 1999 წლის 13 მაისს ემ-ბი-ჯის სახელით. ბანკის მიზანია ფინანსური მომსახურება გაუწიოს მიკრო და მცირე საწარმოებს. აქციონერების გადაწყვეტილებით ერთ საბანკო ჯგუფში გაერთიანდა აღმოსავლეთ ევროპის 10 სხვადასხვა ქვეყანაში მდებარე ბანკები.

სს "ვითიბი ბანკი ჯორჯია" სამი სახელმწიფო კომერციული ბანკის შერწყმის შედეგად 1994 წელს შეიქმნა. სს "ვითიბი ბანკი ჯორჯია" 2005 წლიდან საერთაშორისო ფინანსური ჯგუფის "ვითიბის" წევრია. სს "ვითიბი ბანკ ჯორჯიას" უმსხვილესი აქციონერებია: ვითიბი ჯგუფი (აქციათა 86.76%) და ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი (EBRD) (7.75%).

სს "ვითიბი ბანკი ჯორჯია" უნივერსალური საბანკო ინსტიტუტია, რომელიც მომხმარებელს თანამედროვე კომერციული საბანკო პროდუქტების სრულ სპექტრს სთავაზობს. სს "ვითიბი ბანკ ჯორჯიას" საწესდებო კაპიტალი 86,4 მლნ. ლარს შეადგენს. ექვივალენტურია.

ვითიბი ჯგუფი რუსული წარმოშობის საერთაშორისო ფინანსური ჯგუფია, რომელიც მსოფლიოს სამ კონტინენტზე (ევროპა, აზია, აფრიკა), 18 ქვეყანაში ოპერირებს. ვითიბი ჯგუფი ფინანსური საქმიანობის მდიდარი ტრადიციებისა

[121] https://www.republic.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=304

და გამოცდილების მატარებელია. საფინანსო ბაზრებს, სადაც იგი წარმოდგენილია, სთავაზობს საცალო და კორპორატიული საბანკო პროდუქტების სრულ სპექტრს. ვითიბის აქციების 22,5% კოტირებულია ლონდონის საფონდო ბირჟაზე (London Stock Exchange) და მოსკოვის ბირჟებზე RTS და MMVB.

2008 წლის 30 ივნისის მონაცემებით ვითიბი ჯგუფის აქტივები 108,7 მლრდ. აშშ დოლარს შეადგენს. ვითიბი ჯგუფს 932 გაყიდვის წერტილი გააჩნია. Standard & Poor`s და Fitch სარეიტინგო სააგენტოების მიერ ვითიბი ჯგუფისთვის მინიჭებული საკრედიტო რეიტინგია BBB+, Moody`s სააგენტოს მიერ – Baal.[122]

საქარველოში საქმიანობენ ნავთობის სექტორში დაკავებული უცხოური კომპანიები. ,,კანარგო ენერჯი კორპორეიშენი" ნავთობისა და გაზის მომპოვებელი ამერიკული კომპანიაა, რომელიც დარეგისტრირებულია ნიუ-იორკში და ძირითადად საქართველოსა და ყაზახეთში საქმიანობს კანარგო ჯორჯია" საქართველოში ნავთობისა და გაზის ძებნაძიების და მოპოვების სამუშაოებს 1996 წლიდან აწარმოებს. დღემდე კომპანიას საქართველოში ინვესტირებული აქვს 100 მლნ. დოლარზე მეტი.

British Petrolium თავის საქმიანობას მსოფლიოს 100-ზე მეტ ქვეყანაში ახორციელებს. მისი საქმიანობა მოიცავს სამ ბიზნეს სეგმენტს: საძიებო და მოპოვებითი საქმიანობა, გადამუშავება და რეალიზაცია, ენერგია და ენერგიის განახლებადი წყაროები და გაზი.

საქართველოში **BP** ახორციელებს სამ დიდ პროექტს ნავთობისა და გაზის სფეროში. ესენია: დასავლეთის მარშრუტის საექსპორტო მილსადენი (WREP), ბაქო-თბილისი ჯეიჰანის მილსადენი (BTC) და სამხრეთ კავკასიური მილსადე-

[122] https://www.vtb.com.ge/WebSite/AboutUs/Default.aspx

ნი (SCP).დასავლეთის მარშრუტის საექსპორტო მილსადენის (WREP) მეშვეობით ხორციელდება კასპიის ზღვის ტერიტორიაზე მდებარე ჩირაგის საბადოდან, მოპოვებული ნავთობის დასავლეთ საქართველოში (აზერბაიჯანში მდებარე სანგაჩალის ტერმინალის გავლით), სუფსის ტერმინალამდე ტრანსპორტირება. ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის მილსადენის (BTC) მშენებლობა 2005 წელს დასრულდა. ეს მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე გრძელი მილსადენია. BTC ნავთობის კასპიის და ხმელთაშუა ზღვებს შორის ტრანსპორტიერების პირველი პირდაპირი მარშრუტია, რომლის მშენებლობის მთლიანმა ხარჯმა 4 მლრდ აშშ. დოლარს მიაღწია. მოცემული მარშრუტი ეკონომიკურად მომგებიანია და არსებულ ინფრასტრუქტურასა და აღჭურვილობასთან შედარებით ნავთობის დიდ მანძილზე უფრო უსაფრთხო ტრანსპორტირების საშუალებას იძლევა. მისი მეშვეობით გამიზნულია ყოველდღიურად ერთ მილიონამდე ბარელი ნავთობის გადაქაჩვა.სამხრეთ კავკასიური მილსადენი (SCP), ბაქო-თბილისი ჯეიჰანის მილსადენის (BTC) პარალელურად გადის. მისი საშუალებით კასპიის ზღვაში მდებარე შაჰ-დენიზის საბადოზე მოპოვებული ბუნებრივი გაზი საქართველოს, აზერბაიჯანისა და თურქეთის მომხმარებელს მიეწოდება.

ფრონტერა, რომლის სათავო ოფისი აშშ-ში მდებარეობს, 1996 წელს დაფუძნდა. კომპანია საქართველოში XII სალიცენზიო ბლოკზე (დედოფლისწყაროს რაიონი) 1997 წლიდან საქმიანობს. მის ძირითად მიზანს ნავთობისა და გაზის ძებნა-ძიება, მოპოვება და ექსპლუატაცია წარმოადგენს. კომპანიას მოპოვებული აქვს 32 ათასი ტონა ნავთობი, გაბურღა 1 ჭაბურღილი და ამჟამად ბურღავს ჭაბურღილებს ტარიბანას საბადოს მიდამოებში, მირზაანის საბადოზე და ქედების ფართობზე. "ფრონტერას" ექსკლუზიური უფლება აქვს მოიძიოს და მოიპოვოს ნავთობის ნედლეული აღმოსავლეთ საქართველოს 5,500 კვადრატული მე-

ტრის ფართობის ტერიტორიაზე. კომპანიას საქართველოში 75 მილიონი დოლარის ინვესტიცია აქვს განხორციელებული.

ANDARKO მსოფლიოში ერთ-ერთი უმსხვილესი ნავთობისა და გაზის კომპანიაა, რომელიც ნავთობისა და გაზის კვლევა-ძიებასა და მოპოვებას აწარმოებს. იგი 1959 წელს, "Anadarko Basin"-ში ბუნებრივი გაზის დიდი მარაგის აღმოჩენის შემდეგ დაარსდა. "ანადარკოს" საკუთარი წარმომადგენლობები აქვს მსოფლიოს რამდენიმე ქვეყანაში. მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანია აშშ-ის, კანადისა და ალჟირის წარმომადგენლობა.

კომპანია "ანადარკო ჯორჯიამ" სახელმწიფოსთან პროდუქციის წილობრივი განაწილების ხელშეკრულება 2000 წლის ივნისში გააფორმა და შავი ზღვის ქართული ტერიტორიული წყლების სამ შელფურ ბლოკში (IIა, IIბ და III) ნავთობისა და გაზის ოპერაციების წარმოების უფლება მიიღო. ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ, კომპანია სეისმოლოგიურ კვლევებს აწარმოებს[123].

რუსული კომპანიის ლუკოილის შვილობილი კომპანია საქართველოში შპს ლუკოილ-ჯორჯია 2002 წლის მარტში ამოქმედდა. მას შემდეგ კომპანია მიზანდასახულად აფართოებს სამომხმარებლო და კორპორაციულ ბაზრებზე საქმიანობას[124].

რუსული "ინტერ რაო" ფლობს და აკონტროლებს რამდენიმე ქართულ კომუნალურ საწარმოს, მათ შორის ქვეყნის ყველაზე დიდ ელექტროპროვაიდერს თელასს, რომელიც თბილისს ემსახურება. კომპანია საქართველოს ენერგეტიკული ბაზრის დაახლოებით 35%-ს აკონტროლებს."

რუსულმა კომპანია "ვინიკონმა" ვარკეთილის ღვინის ქარხანა შეიძინა და 370 ათას დოლარად ნაყიდ საწარმოში ამდენივეს ჩადების ვალდებულება აიღო.

---
[123] http://gogc.ge/index.php?m=243
[124] http://www.lukoil.ru/static_6_5id_214_.html

რუსულმა კომპანიამ ”პრომიშლენნი ინვესტორის” შვილობილი კომპანიაა GeoProMining”, romelmac შეიძინა ”მადნეული”, და ლუხუმის დარიშხანის საბადო რაჭაში, ასევე თბილისის საიუველირო ქარხანა. კომპანიის საკუთრებაშია მადნეული, საქართველოს უდიდესი მაღარო.

მაღალრენტაბელური სეგმენტის გარდა, რუსეთის ინტერესები შეეხო სხვა სფეროებსაც, რუსეთში რძის პროდუქტების მწარმოებელმა ლიდერმა კომპანიამ ”Вим-Бил-Дан Продукты Питания”-მ მთლიანად შეისყიდა რძის პროდუქტების წარმოებით საქართველოში მესამე კომპანია ”ქართული პროდუქტების” აქციების სრული პაკეტი.

2007 წლიდან კიდევ ერთი მსხვილი რუსული კომპანია გამოჩნდა. 15 მარტიდან საქართველოს ბაზარზე, ფუნქციონირება დაიწყო ”ვიმპელკომმა” და ფიჭური კავშირგაბმულობის ბაზრის 45% დაიკავა.2008 წელს ”რეკონსტრუქციისა და განვითარების ქართულმა კომპანიამ”, იგივე GRDC-მა, სამ მსხვილ მსოფლიო საფინანსო ინსტიტუტთან გააფორმა შეთანხმება, რომელიც 90 მილიონი დოლარის ინვესტიციას ითვალისწინებს. ეს სამი კომპანია - ”Citi Group”, ”Marbleton Property Fund” და ”Altima Central Asia Fund” – GRDC-ში წილის მფლობელები გახდნენ. მათგან ”Marbleton Property Fund” რუსული Alfa Capital Partners და ამერიკული JER Partners-ის მიერაა დაფუძნებული. ქართული სამშენებლო გიგნატის მფლობელობით რუსული საბანკო-საწარმოო გიგანტი ”ალფა-ჯგუფი” ამ ბაზარზე მყარად დამკვიდრდა. მას დღესდღეობით 22 სამშენებლო ობიექტი და 3 მილიარდიანი პროექტების პაკეტი ეკუთვნის. ქართული GRDC საქართველოს ბაზარზე უძრავი ქონების ერთ-ერთი ლიდერი კომპანიაა.

საქართველოში მოქმედი ”ბლექ სი ტელეკომი”, რომელიც უკაბელო ინტერნეტ-ქსელს აგებს რუსულ კომპანია ”ცენტრინვესტ კაპიტალ პარტნერს” ეკუთვნის. აშკრაა, ქარ-

თული ეკონომიკის შეზღუდვით და მთელი რიგი კომპანიების გაიაფებით რუსულმა ბიზნესმა საკმაოდ ისარგებლა.

შპს "ევრაზია ჰოლდინგმა" შეიძინა სს "ჭიათურმანგანუმისა" და სს "ვარციხეჰესის კასკადის" აქტივები. შეიქმნა ახალი კომპანია NewCo, რომლის დამფუძნებლებიც გახდებიან "ევრაზია ჰოლდინგი" და ზესტაფონის ფეროშენადნობთა ქარხნის აქციონერები. NewCo-ს საკუთრებაში გადაეცემა სს "ფეროს" აქციების 70,8% და სს "ჭიათურმანგანუმის" და სს "ვარციხეჰესის კასკადის" აქტივები ყველა აუცილებელი ლიცენზიით, ნებართვით და საქმიანობის უფლებით.

ცნობილი ამერიკული კომპანია "ეი-ი-ეს კორპორაციამ", 1998 წელს თბილისის ენერგოგამანაწილებელი ქსელის, "თელასის", აქციათა 75 პროცენტი 25 მილიონ აშშ დოლარად შეიძინა. თბილისის ენერგოგამანაწილებელი ქსელის მოდერნიზაციაში "ეი-ი-ესმა" დამატებით 200 მილიონი დოლარის ინვესტირება მოახდინა, ხოლო მოგვიანებით "თბილსრესის" მე-9 და მე-10 ენერგობლოკები შეიძინა. "ეი-ი-იესს" 25 წლიანი მართვის უფლება ჰქონდა 240 მეგავატიანი სიმძლავრის "ხრამჰესი 1"-ისა და "ხრამჰესი 2"-ის სადგურებზეც. შემდეგ კი იგი რუსულ სახელმწიფო გიგანტს "რაო ეესი" მიჰყიდა.

ერთ-ერთი რუსული ინტერნეტ წყაროს ცნობი ამ ქვეყნის ინვესტიციებმა საქართველოში 600 მილ აშშ დოლ გადააჭარბა. ხოლო საქართველოში 395 კომპანია ფუნქციონირებს რუსული კაპიტალის მონაწილეობით. მათ შორის 85 წმინდა რუსულია. საქმიანობის ძირითად სფეროებს წარმოადგენს ენერგეტიკა, მომპოვებელი მრეწველობა, მშენებლობა, ვაჭრობა, მომსახურების სფერო, უძრავი ქონება და ა.შ.[125] ვფიქრობთ, აღნიშნული ინფორმაცია გადაჭარბებული გვეჩვენება.

[125] http://www.rg.ru/2009/06/23/investicii.html

ამჟამად საქართველოში ყველაზე მასშტაბურ საინვესტიციო პროექტს ეგვიპტური კომპანია "Fresh Elektric Company" ახორციელებს. იგი საყოფაცხვრებო ელექტრონიკის სფეროში ერთ-ერთი უმსხვილესი კომპანაია მსოფლიოში. კომპანია საქართველოს ეკონომიკის განვითარებისთვის დაახ. 1 მლრდ. 200 მლნ. აშშ დოლარს დახარჯავს. კომპანია "ფრეშის" მიერ ქუთაისში, 27 ჰექტარ ფართობზე თავისუფალი ინდუსტრიული ზონა იქმნება, სადაც 12 ახალი ქარხნის მშენებლობა იგეგმება. აშენდება რამდენიმე მრავალპროფილიანი ქარხანა, სადაც საყოფაცხოვრებო ნივთები, ავეჯი, ტექსტილი, კერამიკული ნაწარმი და სხვა სახის პროდუქცია იწარმოება.

საქართველოში საქმიანობს ბავშვთა კვების პროდუქტების მწარმოებელი გერმანული კომპანია „„ჰიპის„ შვილობილი კომპანია ,,ჰიპი ჯორჯი. იგი ამიერკავკასიის მასშტაბით ხილის გადამამუშავებელ ქარხანს აშენებს გორში.

კომპანია Schüco International KG ქმნის და მთელ მსოფლიოს სთავაზობს ალუმინის, მეტალო–პლასტმასის და ფოლადის კომპლექსურ სისტემებს, აგრეთვე მზის ბატარეებს. პროდუქციის ფართო ასორტიმენტი განკუთვნილია შენობის მთელი გარსისათვის–როგორც მსხვილ ობიექტებში, ასევე კერძო სახლებში. ასორტიმენტში შედის კარ–ფანჯრის, ფასადების,ზამთრის ბაღების სისტემები და მზის ენერგიის ბატარეები[126].

უცხოური კომპანია "კაპიტალ ლიმიტედი" რამდენიმე ქართული კომპანიის დამფუძნებელთა სიაში ფიგურირებს, მაგალითად, "კაპიტალ ვოსტოკ ლიმიტედი" სამშენებლო კომპანია "ევორდის" დამფუძნებელია, ხოლო "მონტე კრისტო კაპიტალ ლიმიტედი" ბანკ "თეთრის" აქციონერია.

---

[126] http://www.schueco.com/web/ge/home/international/branches/europe

სკანდინავიურმა “ტელიასონერამ” “ჯეოსელის” დამატებითი აქციები და აქტივები შეიძინა და კომპანიის 97 პროცენტიანი პაკეტის მფლობელი გახდა.. “ტელიასონერა” დიდი ხანია აქტიურად ცდილობს აღმოსავლეთისა და მათ შორის, დსთ-ბაზრის ათვისებას. შვილობილი კომპანიების მეშვეობით ეს წარმატებითაც მოახერხა. მან საკმაოდ დიდი ბაზარი დაიპყრო “ფინტურის” მეშვეობით, “ტელიასონერა” “ფინტურთან” ერთად “თურქსელს” აკონტროლებს, “თურქსელი” კი დსთ-ს რამდენიმე ქვეყანაში, მათ შორის ამიერკავკასიაში ერთ-ერთ წარმატებულ მობილურ ოპერატორად ითვლება.“ტელიასონერა” 2002 წელს შვედეთის და ფინეთის მოწინავე ფიჭური კავშირის ოპერატორების გაერთიანების შედეგად ჩამოყალიბდა. მას გააჩნია აქტივები საქართველოში, რუსეთში, უზბეკეთში, თურქეთში, ტაჯიკეთში, ყაზახეთში, აზერბაიჯანსა და მოლდოვაში.

ამრიგად, უმნიშვნელოვანესი დადებითი ეფექტი, რომელიც უნდა მოჰყვეს ტნკ-ების საქმიანობას საქართველოში არის მათი წვლილი ეკონომიკური ზრდის ამაღლებაში.

ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ-ერთი უმთავრესი მიზანია კერძო მეწარმეობის განვითარება, მისთვის ხელსაყრელი გარემოს შექმნის გზით. ეკონომიკური რეფორმები მიმართულია ლიბერალიზაციასა და კერძო სექტორის განვითარებაზე დაფუძნებულ ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფისკენ. ამ მიმართულებით საქართველოს ხელისუფლებამ გადადგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები. მიუხედავად ამისა საინვესტიციო გარემო, ზოგიერთ სფეროში ჯერ კიდევ ნაკლებად მიმზიდველია. ამას მრავალი მიზეზი განაპირობებს, რომელთა შესწავლას, აღმოფხვრის გზების დადგენას და ინვესტიციების ეფექტიანობის ამაღლებას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.

3.3. ტრანსნაციონალური კომპანიების საქმიანობა აზერბაიჯანში

აზერბაიჯანის გლობალიზაციისკენ გადადგმული პირველი ნაბიჯი იყო საქონლისა და მომსახურების საშინაო ბაზრის გახსნა, უცხოური კაპიტალის შემოსვლისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა, სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებში, ინტეგრაციულ გაერთიანებებში გაწევრიანება და საერთაშორისო ტრანსნაციონალურ პროექტებში მონაწილეობა.

მრეწვლობით და მრავალდარგობრივი სოფლის მეურნეობით აზერბაიჯანი ინუსტრიულ-აგრარული ქვეყნაა. მეურნეობაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ნავთობისა და გაზის მოპოვება, ნავთობგადამამუშავებელი, ქიმიური (სინთეტიკური კაუჩუკი, მინერალური სასუქები, ავტომობილის საალტეები და ა.შ), მანქანათმშენებელი, სამთომომპოვებელი მრეწველობა (რკინის მადნის და ალუნიტის მოპოვება) და ფერადი მეტალურგია. კვების სხვადასხვა დარგის (საკონსერვო, ჩაის, თამბაქოს, ღვინის და ა.შ) და მსუბუქი (ბამბის საწმენდი, ბამბის, აბრეშუმის, ბეწვეულის, ხალიჩის) მრეწველობა.

აზერბაიჯანი სხვა ქვეყნებს აწვდის ნავთობის და ქიმიური მრეწველობის, შავი და ფერადი მეტალურგიის, მანქანათმშენებლობის და ლითონდამამუშავაბელ (მოძრავი საბურღი მოწყობილობები, ამწე აგრეგატები, მოძრავი ანძები, საქაჩები, ელექტროძრავები, შადრევნის მოწყობილობები) და მსუბუქი მრეწველობის პროდუქციას. სახვა ქვეყნებიდან კი შეომაქვს მზა პროდუქცია ჩარხები, სოფლის მეურნობის სხვადასხვა მანქანებია, ავტომობილები, ჩასაცმელი, სასურსათო საქნელი და ა.შ.

სოფლის მეურნეობა ძირითადად სპეციალიზირებულია მევენახეობის, მებაღეობის, მეთამბაქოეობის, მეხილეობის,

მეცხოველოების მიმართულებით. მთავარი ტექნიკური კულტურებია ბამბა, თამბაქო, ჩაი. მეცხოველობის მთავარი დარგია მეცხვარეობა, მესაქონლობა, მეფრინველოება, მეაბრეშუმეობა.

აზერბაიჯანი მდიდარია სასარგებლო წიაღისეულით, მათ შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ნავთობს და ბუნებრივ გაზს. ცნობილი საბადოები განლაგებულია აპშერონის ნახევარკუნძულსა და კასპიის შელფზე. აპშერონის ჩრდილოეთით ბევრად პერსპექტიული რაიონი ჩანს სიაზანის ნახევარკუნძული. აპშერონის დასავლეთით და სამხრეთით ნავთობის საბადო მდებარეობს გობუსტანში, შირანში, სალიანსკის ვაკეზე. ამჟამად მსხვილი ნავთობის საბადოები გახსნილია აპშერონის სამხრეთით ზღვის აკვატორიაში.

სხვა ქვეყნებთან აზერბაიჯანის ეკონომიკური კავშირ-ურთიერთობების გაღრმავებას უზრუნველყოფს განვითარებული სატრანსპორტო ქსელი. საერთაშორისო შრომის დანაწილებაში აზერბაიჯანი გამორჩეულია როგორც ნავთობის მოპოვებასა და გადამუშავების, ქიმიური და ელექტროტექნიკური, შავი და ფერად მეტალურგიის, სამშენებლო მასალების წარმოების, ხისა და კვების მრეწველობის კუთხით. მთლიანობაში მრეწველობა და განსაკუთრებით, მძიმე ინდუსტრია წარმოადგენს მნიშვნელოვან ბირთვს ქვეყნის ეკონომიკაში.

შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში ქვეყნის თავისუფალი მონაწილეობისაკენ გადადგმული უმნიშვნელოვანესი ნაბიჯია ვაჭრობის ლიბერალიზაცია. ვაჭრობის ლიბერალიზაციის პოლიტიკა დღეს არ არის გამოცალკევებული ეკონომიკური პოლიტიკის სხვა ამოცანებისგან, რომლებიც დაკავშირებულია ფინანსურ, მონეტარულ, გარემოს დაცვის და სხვა ღონისძიებებთან. ვაჭრობის ლიბერალიზაციის სტრატეგიამ უნდა უზრუნველყოს ქვეყნის, როგორც მსოფლიო ბაზარზე საქონლისა და მომსახურების მიმწოდებლის შესა-

ძლებლობების გაფართოება, მისი საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის ზრდა და ბაზრებზე შეღწევის გაადვილება.

ქვეყნის საერთო ეროვნული პროდუქტის ნახევარზე მეტი იქმნება სამრეწველო წამოებაში, რომლის 70% კონცენტრირებულია აპშერონში და შეადგენს ნავთობის და ნავთობგადამამუშავებელ მრეწელობას, რომელიც თავის მხრივ მჭიდროდაა დაკავშირებული სხვა დარგების განვითარებასთან კერძოდ კი, ქიმიური, ელექტროტექნიკური, მანქანთმშენებელი და შავი მეტალურგია.

აზერბაიჯანის ხელისუფლება აუცილებლობადა მიიჩნევს ეკონომიკის დივერსიფიკაციას. თუმცა არსებითი შედეგები ჯერ არ არის მიღწეული. შესაბამისად უცხოური ინვესტიციებისა და კომპანიების საქმიანობის დიდი წილი სწორედ ნავთობთან არის დაკავშირებული.

აზერბაიჯანსა და მთლიანად კასპიის რეგიონში ტნკების მოზიდვა განპირობებულია კასპიის აზერბაიჯანის სექტორში ნავთობის არსებობით. ამ რესურსების მოპოვება და გადამუშავება განაპირობებს არა მარტო ფინანსურ სარგებელს, არამედ რეგიონში ქვეყნის პოლიტიკური დომინირებას. დასავლეთევროპული ქვეყნებისა და რუსეთისათვის აზერბაიჯანს აქვს დიდი გეოპოლიტიკური მნიშვნელობაც.

დღეისათვის აზერბაიჯანი არის მზარდი ეკონომიკური განვითარების ქვეყნა. უკანასკნელ 5 წლის მანძილზე ეკონომიკური ზრდა 2.6 %-ს შეადგენს. გლობალური ეკონომიკური კრიზისის პირობებში აზერბაიჯანის ეკონომიკა გამოირჩევა მდგრადობით და დინამიზმით. მშპ-ის ზრდის ტემპით (10,8%) - აზერბაიჯანი დსთ-ის ქვეყნებში პირველ ადგილს იკავებს.

ანალოგირი ტენდენცია აისახება საგარეო ვაჭრობაზე, მის დინამიკაზე, სტრუქტურაზე და გეოგრაფიაზე. სამრეწველო-სავაჭრო კავშირების გაწყვეტამ, რომელიც არსებობდა პოსტსაბჭოთა სივრცეში და ტრანსფორმაციულმა დაცემამ

გამოიწვია ეკონომიკის ბევრ დარგში საექსპორტო პოტენციალის შემცირება და ტრადიციული გასაღების ბაზრის დაკარგვა. ნავთობის სექტორის ჰიპერტროფულმა განვითარებამ ექსპორტში მონოსტრუქტურა შექმნა. რეფორმების საწყის ეტაპზე საგარეო ვაჭრობის ლიბერალიზაციამ იმპორტის წილი გაზარდა, რომელმაც ადგილობრივი პროდუქციის ნაკლებკონკურენტუნარიონობის პირობებში ხელი შეუწყო უცხოელი ფირმების პოზიციების გაძლიერებას შიდა ბაზარზე და გაზარდა ქვეყნის იმპორტზე დამოკიდებულება. აზერბაიჯანის ეკონომიკა გამოირჩევა ღიაობის მაღალი დონით.

2008 წელს აზერბაიჯანის საგარეო სავაჭრო ბრუნვა 1995 წლის შემდეგ 42.0% -ით გაიზარდა და შეადგინა 5492.2 მილ. აშშ დოლ. მათ შორის ექსპორტი 74.9%-ით და შეადგინა 4775,6 მილ. აშშ დოლ. ხოლო იმპორტი 10.7% და შეადგინა 7166,5 მილ. აშშ დოლ (ცხრილი 31)[127]. ქვეყნის დადებითი სავაჭრო ბალანსი 4058.9 მილ აშშ დოლარია.

[127] წყარო: აზერბაიჯანის სტატისტიკის სახელმწიფო კომიტეტი, http://www.azstat.org/MESearch/search

აზერბაიჯანის სავაჭრო ბრუნვის მაჩვენებლები 1995-2008 წწ.

ცხრილი 31

მაჩვენებე-ლი	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
სავაჭრო ბრუნვა *(ათასი აშშ დოლ)*	1304856.5	1591881.8				2917291.1	3745313.5	3832883.7	5216558.9	7131365.1	8558373.2	11638908.7	11770570.8	54922823.4	
ექსპორტი	637199.3	631245.5	781309.7	606150.5	929663.6	1745219.9	2314206.1	2167399.7	2626181.1	3615435.1	4347151.2	6372165	6058400.1	47756246.3	
იმპორტი	667657.2	960636.3				1172071.2	1431107.4	1665484	2626181.1	3515930	4347151.2	5266743.7	5712170.7	7166577.1	

2008 წელს აზერბაიჯანის საგარეო სავაჭრო ბრუნვა დსთ-ეს ქვეყნებთან 2008 წელს 2502,4 მილ. აშშ დოლარია. 1995 წლის შემდეგ 77.1% გაიზარდა, მათ შორის როგორც ცხრილიდან ჩანს ექსპორტი 56.8% და შეადგინა 1619.1 მილ. აშშ დოლარია, ხოლო იმპორტი 10.2% და შეადგინა 2340.4 მილ. აშშ დოლ. დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნებთან აზერბაიჯანის უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი 721271.9 ათას. დოლ. შეადგენს (ცხრილი 32).

აზერბაიჯანის სავაჭრო ბრუნვის მაჩვენებლები დსთ-ეს ქვეყნებთან 1995-2008 წწ.

ცხრილი 32

მაჩვენებე-ლი	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	**2009**
ექსპორტი *(ათასი აშშ დოლ.)*	284710	290124.7	378293.8	232173.7	211137.5	235202.6	222795.8	243663.4	332291.5	614282.4	905390	929717.5	1102473.7	1619171	
იმპორტი	228339.5	339804.8	350885.1	404681.2	325299.5	375537.1	445233.8	650555.5	851201.8	1200535.9	1449528.1	2098168.3	1902299.8	2340442.9	

აზერბაიჯანს აქტიური სავაჭრო ურთიერთობები აქვს გერმანიასთან, ავსტრიასთან, ავსტრიასთან, ბელგიასთან, არაბეთის გაერთიანებული საამიროებთან, დიდი ბრიტანეთთან, აშშ-თან, ბულგარეთან, ჩინეთთან, ესტონეთთან, ავღანეთთან, საფრანგეთთან, ინდოეთთან, ხორვატიასთან, მაკედონიასთან, ირანთან, ისრაელთან, შვეიცარიასთან, იტალიასთან, კანადასათნ, სამხრეთ კორეასთან, ლატვიასთან, ლიბანთან, მალტასთან, ნიდრლანდებთან, პაკისტანთან, პოლონეთთან, რუმინეთთან, სინგაპურთან, თურქეთთან, ვიეტნამთან, საბერძნეთან, ბრაზილიასთან, ჩეხეთთან, სამხრეთ აფრიკასთან, ფინეთთან, იორდანიასთან, ირლანდიასთან, ახალ ზელანდიასთან, იაპონიასთან, რუსეთთან, საქართველოსთან, უკრაინასთან, ყაზახეთთან.

2008 წელს აზერბაიჯანის პროდუცია ყველაზე მეტი რაოდენოით გატანილი იქნა იტალიაში - 19220143.8 ათასი აშშ დოლ.; აშშ-ში - 6014258.2 ათასი აშშ დოლ.; ისრაელში - 3605829.6 ათასი აშშ დოლ.; საფრანგეთში - 23226678 ათასი აშშ დოლ.; ინდოეთიში - 2432496.9 ათასი აშშ დოლ.; ესპანეთიში - 1497693.4 ათასი აშშ დოლ.; ინდონეზიაში - 1411086.5 ათასი აშშ დოლ.; ხოლო პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნებიდ-

ან რუსეთში - 5822888.3 ათასი აშშ დოლ.; საქართველოში - 490740.1 ათასი აშშ დოლ.; ყაზახეთში - 290248.5 ათასი აშშ დოლ.; უკრაინაში - 172126.3 ატასი აშშ დოლ[128].

სტატისტიკური მაჩვენებლებით ჩანს, რომ აზერბაიჯანის საგარეო ვაჭრობის მოცულობა ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, რაც ნიშნავს, რომ იგი უფრო და უფრო აღმავებს კავშირებს მსოფლიო მეურნეობასთან. თუმცა, ისიც აღსანიშნავია რომ ექსპორტის დიდი წილი ნავთობზე და ნავთობპროდუქტებზე მოდის.

აზერბაიჯანის ეკონომიკური წარმატებების ერთ-ერთი მაჩვენებელი ეკონომიკური თავისუფლების ზრდის ტენდენციაცაა, რასაც ადასტურებს ფონდ „Heritage"-ის მონაცემები (ცხრილი 33).

ფონდ „Heritage"-ის მონაცემებით აზერბაიჯანის ეკონომიკური თავისუფლების მაჩვენებლები 2002-2009 წწ. ასე გამოიყურება[129]:

ცხრილი 33

საერთო წლიური კლასიფიკაცია	საერთო შეფასება	ბიზნესის თავისუფლება	ვაჭრობის თავისუფლება	ფისკალური თავისუფლება	სახელმწიფოს გავლენა	საფინანსო-საკრედიტო თავისუფლება	საინვესტიციო თავისუფლება	საფინანსო თავისუფლება	საკუთრების უფლება	კორუფციის დონე	შრომის ბაზრის ლიბერალიზაცია
2009-31	58.0	74.6	78.4	79.7	77.5	66.3	30.0	40.0	25.0	21.0	87.0
2008	55.4	62.6	78.4	80.4	82.9	76.5	30.0	30.0	30.0	24.0	58.0
2007	55.6	58.0	77.6	80.8	79.9	76.8	30.0	30.0	30.0	22.0	60.0
2006	53.2	56.7	72.6	80.0	77.8	75.5	30.0	30.0	30.0	19.0	60.4
2005	54.4	55.0	69.2	79.2	87.0	80.4	30.0	30.0	30.0	18.0	64.8
2004	53.4	55.0	69.2	78.3	87.9	80.2	30.0	30.0	30.0	20.0	-
2003	54.1	55.0	71.6	78.8	87.0	84.8	30.0	30.0	30.0	20.0	-
2002	53.3	55.0	74.4	78.4	88.0	78.8	30.0	30.0	30.0	15.0	-

კლასიფიკატორიდან ჩანს, რომ აზერბაიჯანის საინვესტიციო გარემო მეტნაკლებად თავისუფალია. ეკონომიკური

[128] აზერბაიჯანის სტატისტიკის სახელმწიფო კომიტეტი, http://www.azstat.org/MESearch/search

[129] წყარო: ფონდი ,,heritage", http://www.heritage.org/index/Explore.aspx?view=by-region-country-year

თავისუფლების ინდექსის მაჩვენებლების მიხედვით ქვეყნის ბიზნეს გარემოს ზოგადად გაუმჯობესების ტენდენცია აქვს.ხელისუფლების ჩარევა ეკონომიკაში შეიძლება შეფასდეს როგორც მინიმალური. ასევე სავაჭრო პოლიტიკა შეიძლება შეფასდეს როგორც სტაბილური. იმპორტირებული საქონელი ძირითადში თავისუფალია რაოდენობრივი და სხვა დაბრკოლებების და ლიცენზირებისაგან. ფულადი/კაპიტალის საშუალებების და უცხოური ინვესტიციების ნაკადი შეფასებულია როგორც სტაბილური. თუმცა, 2009 წელს შეინიშნება ეკონომიკაში სახელმწიფოს ზრდის, საფინანსო-საკრედიტო და ფისკალური თავისუფლების დაკლების ტენდენციები.

კვლევითი სააგენტოს „The Economist intellingece Unit"-ის, კოლუმბიის უნივერსიტეტის და კოლუმბიის სამართლის სკოლის მიერ ჩატარებული ერთობლივი კვლევის შედეგად აღმოჩნდა, რომ უახლოეს მომავალში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მიზიდვის საქმეში ლიდერი ქვეყნის ფუნქციას რეგიონში ისევ აზერბაიჯანი შეინარჩუნებს, რაც განპირობებული იქნება მისი საინვესტიციო გარემოს მიმზიდველობით,[130] ეს კი უფრო დაკავშირებული იქნება ახალი საინვესტიციო პროექტების მათ შორის ტრანსნაციონალურის განხორციელებასთან, ძირითადად ნავთობის ექტორში.

ეკონომიკის ლიბერალიზაციის ტენდენციების მაჩვენებელია ასევე მსოფლიო ბანკის და „Doing Businees" მიერ გაკეთებელი შეფასება, რომლის თანახმად აზერბაიჯანი ბიზნესის დაწყების პირობების ინდექსის მიხედვით მსოფლიოს 187 სახელმწიფოს შორის მე-38 ადგილზა (ცხრილი 34). რეიტინგის ინდექსი გაინგარიშება ბიზნესის დაწყების, ნებართვის აღების, საკუთრების რეგისტრაციის, მუშახელის,

[130] World investment prospects to 2011: Forein direct investment and the challenge of political risk. London/New York: The Economist intellingence Unit/Columbia Program on international investment, 2007, p.159.

ინვესტორის დაცვის, კრედიტის აღების, გადასახდების, საგარეო ვაჭრობის, კონტრაქტების დარღვევის, ბიზნესის ლიკვიდაციის კომპონენტების მიხედვით.

აზერბაიჯანის ბიზნესის დაწყების პირობების ინდექსი[131]

ცხრილი 34

ბიზნესის დაწყების პირობის ინდექსი	ბიზნესის დაწყება	ნებართვის მიღება	მუშახელი	საკუთრების რეგისტრაცია	კრედიტის აღება	ინვესტორის დაცვა	გადასახადები	საგარეო ვაჭრობა	კონტრაქტების დარღვევა	ბიზნესის ლიკვიდაცია
38	17	158	33	9	15	20	108	177	26	87

გლობალურ ეკონომიკასთან ქვეყნის ინტეგრირების მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია პირდაპირი ინვესტიციების მარაგი და მათი თანაფარდობა მშპ-თან. როგორც ცხრილში მოტანილი მონაცემები ცხადყოფს, პუი აზერბაიჯანში ყოველწლიურად იზრდებოდა (ცხრილი 35).

შიდა და უცხოური ინვესტიციების დინამიკა ქვეყნაში 1995-2009 წლების (პირველი ნახევარი) მიხედვით[132]

ცხრილი 35

შიდა და უცხოური ინვესტიციები ძირითად კაპიტალში			
წლები	მთლიანად მილ მანეთი	შიდა ინვესტიციები	უცხოური ინვესტიციები
1995	228	149.3	78.7
1996	644.4	267.7	376.9
1997	910.2	308.7	601.5
1998	1102.4	356.1	746.3
1999	928.5	395.2	533.3
2000	967.8	460.3	507.5
2001	1170.8	437.7	733.1
2002	2107	546	1560.9
2003	3786.4	938.3	2848
2004	4922.8	1324	3598.8
2005	5769.9	2104.9	3665
2006	6234.5	2901.4	3333.1
2007	7471.2	4626.7	2844.5
2008	9944.1	7702.1	2242
2009			

---

[131] წყარო: The Doing Business project..., http://www.doingbusiness.org/EconomyRankings/?direction=Asc&sort=4

[132] მასალა მოგვაწოდა აზერბაიჯანის ეკონომიკური განვითარების სამინისტრომ.

უცხოური კაპიტალისათვის ქვეყნის მიმზიდველობის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორია ბაზრის მასშტაბი. თუმცა, აზერბაიჯანის ბაზრის მოცულობა ძალიან მცირეა და მოთხოვნა ძირითადად კმაყოფილდება იმპორტის ხარჯზე. ამდენად, ბაზრის მოცულობაზე ორიენტირებული ინვესტორებისათვის ამ ქვეყნის მიმზიდველობის ხარისხი არც ისე მაღალია. მიუხედავად ამისა, იზრდება უცხოური კომპანიების დაინტერესება ამ ქვეყნით, და ეს უპირველეს ყოვლისა დამოკიდებულია ნავთობის და გაზის საბადოების არსებობაზე ქვეყანაში. სწორედაც 1999-2003 წლებში აზერბაიჯანში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების უდიდესი ნაწილი უკავშირდებოდა ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენისა და ბაქო-თბილისი-ერზრუმის გაზსადენის მშენებლობას.

აზერბაიჯანის ეკონომიკა ვითრდება საბაზრო ეკონომიკის ჯანსაღი პრინციპების, საერთაშორისო თანამშრომლობის, უცხოური კაბიტალის მიზიდვის სტრატეგიის და ადგილობრივი პოტენციალის შექმნის საფუძველზე. აზერბაიჯანის ხელისუფლებამ კარგად დაინახა რომ ერთადერთი საიმედო და ტექნოლოგიურად მოწინავე პარტნიორი ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარების, მისი ეფექტური და რაციონალური გარდაქმნის საქმეში იქნებოდა მსხვილი ტრანსნაციონალური კორპორაციები.

უცხოური ინვესტიციები აზერბაიჯანის ეკონომიკაში სახეობის და ქვეყნების მიხედვით (მილ აშშ დოლ)[133].

ცხრილი 36

მაჩვენებლები		2004	2005	2006	2007	2008
უცხოური ინვესტიციები - მთლია-ნად		**4575,5**	**4893,2**	**5052,8**	**6674,3**	**6847,4**
მათ შორის	**საფინასო კრედიტები**	**293,0**	**698,4**	**983,5**	**1576,6**	**2357,9**
	პირდაპირი ინვესტიცი-ები	**4192,3**	**4030,4**	**3790,7**	**4442,4**	**3844,8**
	ნავთობის მრეწველობა	4088,0	3800,0	3422,3	4003,3	3350,7
	ერთობლივი საწარმოები და უცხოური კომპანიე-ბი	104,2	230,5	368,4	439,1	494,1
ქვეყნების მიხედვით:						
თურქეთი		80,1	96,2	136,6	109,2	60,8
აშშ		8,4	24,8	70,0	78,0	108,8
დიდიბრიტანეთი		4,2	39,5	39,1	12,3	146,4
არაბეთის გაერთიანებული საამირო-ები		4,4	5,7	18,3	4,4	38,5
იტალია		-	-	-	-	2,0
გერმანია		2,1	21,5	17,4	22,9	48,2
შვეიცარია		-	0,5	2,7	3,5	3,7
რუსეთი		1,8	5,1	4,6	10,7	5,8
სხვა ქვეყნები		3,2	37,2	79,7	198,1	79,9
ნავთობის ბონუსი						**3,5**
სხვა ინვესტიციები		**90,2**	**164,4**	**278,6**	**655,3**	**641,2**

სტატისტიკური მონაცემებით აზერბაიჯანში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დიდი წილი ნავთობის სექტორზე მოდის 3350.8 მილ. აშშ დოლ. (ცხრილი 36) რაც წინა წელთან შედარებით ნაკლებია. მსხვილი ინვესტორებია დიდი ბრიტანეთი და აშშ.

დღეისათვის აზერბაიჯანში რეგიტრირებულია 5673 კომპანია, რომელთა შორის 4132 არის უცხოური და 1541 ერთობლივი საწარმო (ცხრილი 37).

---

133 მივლინების მასალები. ცნობები მოგვაცოდა აზერბაიჯანის სტატსტიკის სახელმწიფო სამსახურმა.

უცხოური ინვესტიციების საფუძველზე შექმნილი საწარმოების რაოდენობა სექტორების მიხევით 2009 წლის იანვრის მდგომარეობით[134]

ცხრილი 37

მთლიანად	კომპანიები უცხოური ინვესტიციების 100% წილით		ერთობლივი საწარმოები	
	რაოდენობა	%	რაოდენობა	%
	4132	4,6	1541	1,7
მათ შორის:				
ხეტ-ყის და თქვზჭეის მრეწველობა	39	0,4	41	0,4
სამთომომპოვებელი და კარიერეის დამამუშავებელი მრეწველობა	121	16,9	24	3,4
გადამამუშავებელი მრეწველობა	293	4,5	341	5,3
ელექტრო და გაზ გამანაწილებელი სექტორის	9	4,1	2	0,9
წყალმომარაგება	16	3,3	15	3,1
სამშენებლო	514	5,5	160	1,7
საბითუმო და საცალო ვაჭრობა	1294	4,4	530	1,8
ტრანსპორტირება და დაბინავება	193	11,6	41	2,5
მომსახურების	59	4,9	30	2,5
კავშირგაბმულობა	79	5,3	42	2,8
საფინასო-სადაზღვევო	48	5,0	43	4,4
უძრავის ქომების ოპერაციები	36	5,0	7	1,0
პროფესიული, სამეცნიერო და ტექნიკური საქმიანობა	845	20,5	70	1,7
ადმინისტრაციული საქმიანობა და ამ სფეროში სრული მომსახურება	133	3,1	80	1,8
სახელმწიფო მმართველობა და ტავდაცვა	5	0,1	2	0,0
განთლება	43	4,4	3	0,3
ჯანდაცვა და სოციალური მომსახურება	75	5,6	19	1,4
ხელოვნება და დასვენება	11	0,8	6	0,4
მომსახურეობის სხვა სახეობები	243	2,8	85	1,0
საოჯახო მეურნებოა	1	100,0	0	0,0
ექსტერიტორიალური ორგანიზაციების და ორგანობის საქმიანობა	75	98,7	0	0,0

UNCTAD-ის 2005 წლის ყოველწლიურ მსოფლიო საინვესტიციო ანგარიშში მითითებულია, რომ ქვეყანაში მოქმედებს უცხოური ტნკ-ის 30 განყოფილებაა[135]

[134] მივლინების მასალები. სტატისტიკური ინფორმაცია მოგვაწოდა აზერბაიჯაინასის სახელმწიფო სატისტიკის კომიტეტმა.
[135] World investment report, Transnational Corporations and the Internationalization of R&D, United Nations
New York and Geneva, 2005, p. 265

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების სტატისტიკური მაჩვენებლებიდანაც აშკარად ჩანს, რომ უცხოური ინვესტიციების დიდი წილი სწორედ ნავთობის სექტორზე მოდის.

ნავთობის სექტორში მოღვაწეობენ ისეთი გავლენიანი ტრანსნაციონალური და მათი შვილობილი კომპანიები როგორებიცაა **BP** (საერთაშორისო) - ნავთობისა და გაზის მოპოვება-გადამუშავება, **KBR international azerbaijan** (აშშ)- პროექტირება ნავთობის და გაზის, **Chevron Texaco** (დიდი ბრიტანეთი) - ნავთობის ინდუსტრია, ნავთობის და გაზის საბადოების დამუშავება, **Conoco Philips** (დიდი ბრიტანეთი) - ნავთობის ინდუსტრია, ნავთობის და გაზის საბადოების დამუშავება, **China national logging Corporationi** (ჩინეთი) - გეოფიზიკური სამუშაოები, **Exxon-mobil** (აშშ) - ნავთობის ინდუსტრია, ნავთობის და გაზის საბადოების დამუშავება, **Itochu oil Exploration azerbaijan Inc** (იაპონია)- ნავთობის ინდუსტრია, ნავთობის და გაზის საბადოების დამუშავება, **Halliburton Eurasia** (აშშ- ნავთობის ინდუსტრია, ნავთობის და გაზის საბადოების დამუშავება, **Karasu** (აშშ)- ნავთობის ინდუსტრია, ნავთობის და გაზის საბადოების დამუშავება,, **Lukoil Azerbaijan** (რუსეთი) - ნავთობის ინდუსტრია, ნავთობის და გაზის საბადოების დამუშავება, **Mitsubishi corporation** (იაპონია) - სანავთობე მოწყობილობები, კომერცია, **Shell Exploration and Production BV** (ჰოლანდია-დიდიბრიტანეთი) - ნავთობის და გაზის მოპოვება, საბადოების და მარაგის დაზვერვა, **Shumberger Lojelko InC**. (საერთაშორისო) - ნავთობის და გაზის მოპოვება, საბადოების და მარაგის დაზვერვა, **Statiol Azerbaijan** (ნორვეგია) - ნავთობის ინდუსტრია, ნავთობის და გაზის საბადოების დამუშავება, **Totalfinaelf** (საფრანგეთი) - ნავთობის და გაზის მოპოვება, სადაზვერვო სამუშაობეი, **Unokal Khazar** (აშშ) - ნავთობის ინდუსტრია, ნავთობის და გაზის საბადოების დამუშავება.

ნავთობის ინდუსტრიის აღდეგნა და ახალ სიმაღლეზე აყვანა აზერბაიჯანში სწორედ ტნკ-ების საქმიანობას უკავშირდება.

თანამედროვე ეტაპზე აზერბაიჯანს უკვე თავად შეუძლია საკუთარი საინვესტიციო პოლიტიკის გატარება, რომელიც მიმართულია კაპიტალის მომგებიან დაგროვებაზე, როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე ქვეყნის ფარგლებს გარეთ.

ინვესტიციების დინამიკა (მილ. აშშ დოლ.)[136]

ცხრილი 38

მაჩვენებლები		2004	2005	2006	2007	2008
ინვესტიციები - მთლიანად		**5922,7**	**7118,5**	**8300,4**	**12066,1**	**16222,0**
მათ შორის	უცხოური ინვესტი-ციები	4575,5	4893,2	5052,8	6674,3	6847,4
	შიდა ინვესტიციები	1347,2	2225,3	3247,6	5391,8	9374,6

2008 წელს უცხოური ინვესტიციების ნაკადების შემცირების კვალობაზე ხელისუფლებამ შიდა ინვესტიციები გაზარდა მოახერხა (ცხრილი 38).

აზერბაიჯანის ნავთობის სახელმწიფო კომპანია აქტიური მონაწილე გახდა დინამიკური პროცესებისა, რომელიც მიმდინარეობს მსოფლიო მეურნეობის ნავთობის და მასთან დაკავშირებულ დარგებში.

ამრიგად, აზერბაიჯანში მარალტექნოლოგიური ნავთობის ინდუსტრიის შექმნა მსოფლიოს წამყვანი ტნკ-ების მონაწილეობით აზერბაიჯანის ახალი ეკონომიკური მოდელის მნიშვენოლავნი შემადგენელი ნაწილია.

ნავთობის სექტორის გარდა უცხოური კომპანიები აზერბაიჯანის ეკონომიკის სხვა დარგებშიც არის წარმოდგენილი. ენერგეტიკაში საქმიანობს ისეთი ცნობილი კომპანიები როგორიცაა ,,Simens JG", ,,ABB INTERNATIONAL MARKETING LTD", ,,Masterguard-Choride Pawer" და აშ. Аэрофлот

136 მივლინების მასალები. სტატისტიკური ინფორმაცია მოგვაწოდა აზერბაიჯანის სახელმწიფო სტატისტიკის კომიტეტმა.

(რუსეთი), British Airways (დიდი ბრიტანეთი), Lufthanza **(გე-რმანია),** Turkish Airlines (თურქეთი); საინვესტიციო კომპა-ნია MITE Marubeni Itochu Tubulars Europe Pls. (დიდი ბრიტანე-ტი-იაპონია) აუდიტორულ საქმიანობას Ernst & Young (CIS) Ltd. (დიდი ბრიტანეთი აშშ), Pricewaterhouse Coopers Eastern Europe B.V (ჰოლანდია); ტირუსტულ სფეროში - American Express Travel Services (აშშ); საფოსტო გადაზიდვები DHL World-Wide Express American Express (აშშ), OCS (ASE) (იაპონია-თურქეთი); სატრანსპორტო კომპანიები Barwill Universal (ნორვეგია), Bertling Caspian LTD (დიდი ბრიტანეთი) KLS Holding LTD (დიდი ბრიტანეთი); ფარმაცევტული კორპორა-ცია - Pfizer H.C.P. Corporation (აშშ); ტელეკომუნიკაცია - AvirTel Ltd (აშშ); სამხედრო მრეწველობაში - «Elbit Systems» (ისრაელი). გაზის საძიებო სამუშაოები - Gaz de France SUEZ (საფრანგეთი).

ამჟამად აზერბაიჯანში 550 კომპანია ფუნქციონირებს რუსული კაპიტალით. მათ შორის 167 წმინდა რუსული კომ-პანია[137].

ვაჭრობის საერთაშორისო ცენტრის მონაცემებით აზერბაიჯანში 45 მსხვილი უცხოური კომპანიებაა წარმოდ-გენილი შვილობილი კომპანიებით (ცხრილი 39)[138]

[137] http://www.rg.ru/2009/06/23/investicii.html
[138] წყარო: ვაჭრობის საერთაშორისო ცენტრი, http://www.investmentmap.org/invmap/competitorCountry.aspx?prg=1

ვაჭრობის საერთაშორისო ცენტრის მონაცემებით აზერბაიჯანში მოქმედი მსხვილი უცხოური კომპანიები

ცხრილი 39

დედა ქვეყანა	დედა კომპანია	ფილიალი	საქმიანობის ხაზი	გაყიდვები	დასაქმება	შემოსვლის წელი
აშშ	**International Bank For Reconstruction & Development, (inc)**	**WORLD BANK, OFFICE AZERBAIJAN**	Functions related to deposit banking			
აშშ	**Hertz Global Holdings, Inc.**	**HERTZ CORPORATION**	Passenger car rental			
აშშ	**Hess Corporation**	**AMERADA HESS LIMITED**	Oil and gas exploration services		10	
აშშ	**Microsoft Corporation**	**MICROSOFT AZERBAIJAN**	Prepackaged software			
აშშ	**Transocean Inc.**	**TRANSOCEAN SEDCO FOREX INC**	Drilling oil and gas wells			
აშშ	**Johnson Controls, Inc**	**YORK INTERNATIONAL CORPORATION**	Refrigeration and heating equipment			
აშშ	**Smith International, Inc.**	**JV AZERI MI DRILLING FLUIDS LTD**	Oil and gas field services, nec			1997
აშშ	**AON Corporation**	**AON AZERI INSURANCE & REINSURANCE BROKERS CO.**	Life insurance			
აშშ	**Steelcase Inc.**	**STEELCASE INC**	Wood office furniture			
აშშ	**Smith International, Inc.**	**SMITH BITS**	Oil and gas field machinery			
აშშ	**Pricewaterhousecoopers**	**PRICEWATERHOUSE COOPERS**	Management consulting services			
აშშ	**Chevron Corporation**	**UNOCAL KHAZAR LTD**	Oil and gas field services, nec		5	
აშშ	**Exxon Mobil Corporation**	**Exxon Azerbaijan Operating Company LLC**	Drilling oil and gas wells		3	1995
თურქეთი	**TEKFEN HOLDING A S**	**TEKFEN CONSTRUCTION AND INSTALLATION**	Heavy construction, nec			1996
თურქეთი	**BARMEK HOLDING A S**	**Barmek Azerbaijan Electricity Network Llc**	Electric services		2,630	2001
შვედეთი	**Teliasonera AB**	**AZERONLINE**	Services, nec			
შვედეთი	**Teliasonera AB**	**AZERCELL TELECOM JV**	Radiotelephone communication		200	1996
ნიდერლანდები	**Fugro N.V.**	**AZERI FUGRO**	Water transportation services,		5	
ნიდერლანდები	**Nokia Siemens Networks B.V.**	**Nokia Siemens Networks Baku LLC**	Durable goods, nec			
ნიდერლანდები	**ING Groep N.V.**	**LUKOIL AZERBAYCAN Q T S C JSC**	Oil and gas field services, nec			1993
ლუქსემბურგი	**VALCON ACQUISITION HOLDING (LUXEMBOURG) SARL**	**AC NIELSEN (AZERBAIJAN)**	Management consulting services			
სამხ. კორეა	**Daewoo Corporation**	**DAEWOO AZERBAJAN COMPANY LTD**	Automobiles and other motor vehicles		10	
იაპონია	**ITOCHU CORPORATION**	**ITOCHU OIL EXPLORATION**	Oil and gas exploration services		1,996	
იმდონეზია	**PT VANADIUM MODERN ELECTROPLATING**	**LALA GROUP LIMITED LIABILITY CO**	Services, nec		22	1997
დიდი ბრიტანეთი	**BP P.L.C.**	**AMOCO CASPIAN SEA PETROLEUM LTD.**	Crude petroleum and natural gas			1992
დიდი ბრი-	**CEVA INVESTMENTS**	**EGL C/O DIALOG**	Freight			

ტანეთი	**LIMITED**	**FREIGHT (AZERBAIJAN) LTD**	transportation arrangement			
დიდი ბრი-ტანეთი	**TURBO ALPHA LTD**	**KCA DEUTAG**	Oil and gas exploration services			
დიდი ბრი-ტანეთი	**THE WEIR GROUP PLC**	**STANDART OILFIELD SERVICES LTD**	Oil and gas field machinery			2001
დიდი ბრი-ტანეთი	**RAPID SOLUTIONS LTD**	**RAPID SOLUTIONS (AZERBAIJAN) LTD**	Engineering services		60	1996
დიდი ბრი-ტანეთი	**CAPE P L C**	**CAPE INDUSTRIAL SERVICE LIMITED**	Plastering, drywall, and insulation		50	1998
დიდი ბრი-ტანეთი	**HSBC HOLDINGS PLC**	**HSBC BANK MIDDLE EAST**	National commercial banks			
დიდი ბრი-ტანეთი	**G C M GLOBAL ENERGY PLC**	**KARASU OPERATING COMPANY**	Oil and gas exploration services			2000
დიდი ბრი-ტანეთი	**BP P.L.C.**	**B P AMOCO**	Drilling oil and gas wells		1	1992
დიდი ბრი-ტანეთი	**CLS HOLDINGS PLC**	**ERNST & YOUNG CIS HOLDING**	Accounting, auditing, and bookkeeping			
საფრანგე-თი	**TOTAL SA**	**BAKU TBILISI CEYHAN PIPELINE COMPANY**	Water, sewer, and utility lines			2002
გერმანია	**Siemens AG**	**SIEMENS LLC**	Durable goods, nec		10	1998
გერმანია	**A&T Computer Handelsges. mbH**	**A & D COMPANY AZERBAIJAN - ALMANIYA BM**	Millwork		10 4	1996
გერმანია	**Adolf Würth GmbH & Co KG**	**WUERTH AZTUR LTD STI**	Durable goods, nec			
გერმანია	**BASF SE**	**BASF CASPIAN CONSTRUCTION CHEMICALS LLC**	Industrial organic chemicals, nec			2006
კაიმანის კ.	**Baku Hotel Development L.P.**	**PARK HYATT BAKU**	Hotels and motels			
შვეიცარია	**Schenker-Winkler Holding AG**	**SIKA LIMITED LIABILITY COMPANY**	Special trade contractors, nec			
შვეიცარია	**SGS SA**	**SGS AZERI LTD.**	Business services, nec			
შვეიცარია	**Holcim Ltd.**	**GARADAGH SEMENT OJSC**	Adhesives and sealants		54 5	1999
შვეიცარია	**Panalpina Welttransport (Holding) AG**	**PANALPINA CENTRAL ASIA EC**	Transportation services, nec			1995
ანტილიის კუნძულე-ბი	**Schlumberger N.V.**	**SCHLUMBERGER OILFIELD SEVICES INC**	Oil and gas exploration services			1996

ზემოთ დასახელბული კომპანიებიდანაც კარგად ჩანს, რომ რუსული კომპანიები ნაკლებადაა წარმოდგენილ აქ გან-სხვავებით სომხეთისა და საქართველოსაგან.

დღეისათვის აზერბაიჯანში 500-მდე თურქული ფირმა საქმიანობს. მათ მიერ განხორციელბული ინვესტიციები 3 მილდ. აშშ დოლ. აღწევს (ხოლო ნავთობის სექტორსაც თუ გავითვალისწინებთ 6 მილდ.[139]). თურქულ კომპანიებში 5 ათასი თურქი და 50 ათასი ადგილობრივი მოსახლეა დასა-ქმებული[140]. 90-იანი წლებიდან მოყოლებული (1267 კომპანი

[139] http://www.newsazerbaijan.ru/international/20090704/42935687.html
[140] http://www.1news.az/economy/20081211011736076.html

იყო[141]) ათეულობით თურქულმა კომპანიამ თუ ფირმამ, რომლებიც დაკავებულნი იყვნენ მშენებლობაში, ავეჯის წარმოებაში, ექსპორტის და მომსახურების სფეროებში, დატოვა ქვეყანა.[142] მთავარ პრობლემად შეიძლება დასახელდეს აზერბაიჯანი ეკონომიკის მოპოლისტური სტრუქტურა.

3.4. ტრანსნაციონალური კომპანიების საქმიანობა სომხეთში

სომხეთის ხელისუფლება ეფექტური საინვესტიციო პოლიტიკის გატრებას განიხილავს როგორც ერთ-ერთ მთავარ საშუალებას ეკონომიკური განვითარების მიღწევისათვის. განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ტნკ-ების და შესაბამისად პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას ქვეყნაში. ტნკ-ების შესვლას სომხეთში აქვს კრიტიკული მნიშვნელობა ეკონომიკური გარღვევის დაძლევის უზრუნველყოფისათვის[143].

მიმზიდველი საინვესტიციო გარემოს შექმნა და უცხოური ინვესტიციების შემოსვლა სტიმულის მიმცემი შეიძლება გახდეს მრეწველობის და ეკონომიკის სხვა დარგების განვითარებისათვის. სხვათაშორის, ამგვარი პოლიტიკის გატარების შედეგად უკანასკნელ ათწლეულში სომხეთმა მიაღწია სტაბილურ ეკონომიკურ ზრდას. 2001-2007 წწ. საშუალო ზრდის მაჩვენებელმა შეადგინა 12%, რაც აისახა მშპ სტაბილურ ზრდაზე (2001 წ. - 9,6%, 2002 წ. - 12,9%, 2003 წ. -

---

[141] Турция существенно сократила инвестиции в Азербайджан, http://www.export.by/?act=news&mode=view&id=14463

[142] Почему турецкие предприниматели убегают из Азербайджана, http://analitika.at.ua/news/2009-09-26-14506

[143] Аванесян В., Джрбашян Т., Егиазарян А. «Концепция стратегии устойчивого экономического развития Армении на долгосрочную перспективу», Жур., Деловой Экспресс, N 28, С. 10–11.

13,9%, 2004 წ. - 10,1%, 2005 წ. - 13,9%, 2006 წ. – 13,4%, 2007 წ. – 13,7%). ასევე ექსპორტის მოცულობის სწრაფ რაოდენობრივ და ხარისხობრივ ზრდაზეც (2000 წ. - 28,4%, 2001 წ. - 14,1%, 2002 წ. - 48,5%, 2003 წ. - 30,5%, 2004 წ. - 4,3%, 2005 წ. - 31,5%, 2006 წ. - 3.1%, 2007 წ. - 17,5%)[144].

ქვეყნის შემდგომი სამეცნიერო-ტექნიკური და სამრეწველო განვითარება ბევრად არის დამოკიდებული მიზანმიმართული საინვესტიციო პოლიტიკის შემუშავებაზე და მის ეფექტურ განხორციელებაზე. როგორც ყველა განვითარებად ქვეყანაში, სომხეთშიც უცხოური ფირმების შემოსვლას და შესაბამისად, ინვესტიციების განხორციელებას დიდი მნიშვნეობა აქვს ისეთი სასიცოცხლოდ მიშვნელოვანი საკითხების გადაწყვეტისათვის, როგორიცაა: სამუშაო ადგილების შექმნა, საბაზრო ეკონომიკისათვის განსაკუთრებით დამახასიათებელი ნოუ-ჰაუს მოზიდვა, ახალ ბაზრებზე გასვლა და მათზე უფლების მოპოვება და ა.შ.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისადმი სომხეთის დამოკიდებულება გამოიხატა ,,ღია კარების" პოლიტიკის გატრებაში და ეს ლიბერალური დამოკიდებულება კანონმდებლობითაც არის განმტკიცებული.

სომხეთის საინვესტიციო პოლიტიკა დამყარებულია და ხორციელდება ლიბერალურ საფუძვლებზე და მიმართულია ქვეყნის მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაციისკენ.

საინვესტიციო პოლიტიკის ძირითადი პრინციპებია:

- ეკონომიკური საქმიანობის ლიბერალური პრინციპების გამოყენება საინვესტიციო სფეროში;

- ინვესტიციების მარეგულირებელი საკანონმდებლო ბაზის მიმზიდველობის და სტაბილურობის უზრუნველყოფა;

---

[144] მივლინების მასალები, სომხეთის ეკონომიკის სამინისტროს მონაცემები.

- უცხოელი და ადგილობრივი ინვესტორებისათვის არადისკრიმინირებული, თანაბარი ეკონომიკური პირობების შექმნა;

- ეროვნული რეჟიმის და ბევრად უფრო ხელსაყრელი რეჟიმის მიცემა უცხოელ ინვესტორებისა და ინვესტიციებისათვის;

- ინვესტორების და ინვესტიციების კანონიერი ინტერესების დაცვის უზრუნველყოფა.

ქვეყნის საინვესტიციო პოლიტიკის მთავარი მიზანია: მოსახლეობის ცხოვრების დონის და სტაბილური ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფა ეკონომიკური აქტიურობის ზრდის, ინვესტიციების მოცულობის გადიდების და ხელსაყრელი საინვესტიციო კლიმატის შექმნის გზით.

ქვეყნის სავაჭრო პოლიტიკა მიზნად ისახავს ხელსაყრელი პოზიციების მოპოვებას გლობალურ ბაზარზე. სომხეთის სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემებით (ცხრილი 40)[145], ქვეყნას უარყოფითი სავჭრო სალდო აქვს.

სომხეთის სავაჭრო ბრუნვის მაჩვენებლების დინამიკა

ცხრილი 40

წლები		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009*
საგარეო ვაჭრობის მოცულობა		1185.2	1219.1	1492.3	1965.1	2073.6	2775.6	3176.7	4420.1	5483.3	2732.3
მათ შორის	იმპორტი	884.7	877.3	987.2	1279.5	1350.7	1801.7	2191.6	3267.8	4426.1	2251.6
	ექსპორტი	300.5	341.8	505.1	685.6	722.9	973.9	985.1	1152.3	1057.2	480.7

სტატისტიკური მაჩვენებლებით ჩანს, რომ ქვეყნას უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი აქვს. 2007 წელს სომხეთის სავაჭრო ბრუნვამ დსთ-ის ქვეყნებთან შეადგინა 1434.1 მილ.

---

145 http://www.armstat.am

* სექტემბრის მონაცემბის მიხედვით.

აშშ დოლ. ყველაზე მსხვილი სავაჭრო პარტნიორებია რუსეთი, უკრაინა და საქართველო. 2007 წელს სომხეთის საგარეო სავაჭრო ბრუნვა ევროკავშირის ქვეყნებთან შეადგინა 1698.1 მლნ. აშშ დოლარი. მსხვილი სავაჭრო პარტნიორებია დიდი ბრიტანეთი, გერმანია, საფრანგეთი, იტალია.

ამიერკავკასიის ქვეყნებს შორის სომხეთი ტერიტორიის და მოსახლეობის სიმცირით გამოირჩევა. სამომხმარებლო ბაზარი სხვებთან შედარბეით შესაბამისად მცირეა. მიუხედავად ამისა, იზრდება უცხოური კომპანიების დაინტერესება სომხეთით, რაც ქვეყნის ეკონომიკის ლიბერალიზაციის ზრდით არის გამოწვეული.

სომხეთმა ეკონომიკური თავისუფლების მაჩვენებლებით 31 ადგილი დაიკავა (ცხრილი 41)

ფონდ „Heritage"-ის მონაცემები სომხეთის ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი 2002-2009 წწ.[146]:

ცხრილი 41

საერთო წლიური კლასიფიკაცია	საერთო შეფასება	ბიზნესის თავისუფლება	ვაჭრობის თავისუფლება	ფისკალური თავისუფლება	სახელმწიფოს გავლენა	საფინანსო-საკრედიტო თავისუფლება	საინვესტიციო თავისუფლება	საფინანსო თავისუფლება	საკუთრების უფლება	კორუფციის დონე	შრომის ბაზრის ლიბერალიზაცია
2009-31	69.9	83.7	86.4	90.0	89.7	77.8	70.0	70.0	35.0	30.0	66.3
2008-28	69.8	81.4	85.0	89.0	86.4	84.59	70.0	70.0	35.0	29.0	68.2
2007-32	68.6	80.82	85.6	89.7	90.81	80.3	60.0	70.0	30.0	29.0	70.3
2006-27	70.6	77.6	80.6	90.0	90.71	80.63	70.0	70.0	50.0	31.0	65.3
2005-42	69.8	55.0	80.0	89.9	88.94	82.0	70.0	90.0	50.0	30.0	62.1
2004-44	70.35	55.0	80.0	90.0	88.71	84.47	70.0	90.0	50.0	25.0	-
2003-44	67.32	55.0	81.2	88.9	84.13	81.7	70.0	70.0	50.0	25.0	-
2002-45	68.0	55.0	81.4	88.3	81.25	91.05	70.0	70.0	50.0	25.0	-

146 წყარო: ფონდი ,,heritage", http://www.heritage.org/index/Default.aspx

კლასიფიკატორის მიხედვით სომხეთის საინვესტიციო გარემო თავისუფალია. ხელისუფლების ჩარევა ეკონომიკაში შეიძლება შეფასდეს მინიმალურად ან სტაბილურად (დაბალი დონით). ასევე სავაჭრო პოლიტიკა შეიძლება შეფასდეს როგორც სტაბილური (საკამოდ სუსტი დაცვა). იმპორტირებული საქონელი ძირითადში თავისუფალია დაბრკოლებების და ლიცენზირებისაგან. ფულადი/კაპიტალის საშუალებების და უცხოური ინვესტიციების ნაკადი შეფასებულია როგორც სტაბილური (მცირედი შეზღუდვებით). სომხეთი აზერბაიჯანისა და საქართველოსაგნ განსხვავებით 2009 წელს მხოლოდ მონეტარული თავისუფლების მხრივაა შეზღუდული. დანარჩენ შემთხვევაში სტაბილურ ზრდას აგრძელებს.

მსოფლიო სავალუტო ფონდის შეფასებით სომხეთი კონტროლს არ ახორციელებს და არ ზღუდავს ღია სავალუტო ანგარიშებს, საბანკო ოპერაციებს, მიმიდინარე გადარიცხვებს, რეპატრირებულ მოგებებს, ასევე შიდა და უცხოურ ინვესტიციებს, რომლებსაც ახორციელებენ პირები, რომლების მუდმივად ან დროებით ცხოვრობენ სომხეთში[147]. ეკონომიკის ლიბერალიზაციის ტენდენციების მაჩვენებელია ასევე მსოფლიო ბანკის და ,,Doing Businees" მიერ გაკეთებელი შეფასება, რომლის თანახმად სომხეთს ბიზნესის დაწყების პირობები ინდექსის მიხედვით მსოფლიოს 187 სახელმწიფოს შორის მე-38 ადგილი უკავია (ცხრილი 42). რეიტინგის ინდექსის კლასიფიკაცია ეფუძნება 10 კომპონენტის ანალიზს, კერძოდ კომპანიის დაფუძნებას, ნებართვას მშენებლობაზე, შრომითი რესურსების რეგულირება, საკუთრების რეგისტრაციას, დაკრედიტება, ინვესტორების დაცვას, გადასახადის გადახდა, სასაზღვრო ვაჭრობას, ხელშეკრულების გამოყენებას, კომპანიის დახურვას.

[147] წყარო: მსოფლიო სავალუტო ფონდი, http://www.imf.org/external/country/ARM/index.htm?pn=0

ბიზნესის დაწყების პირობების ინდექსი[148]

ცხრილი 42

ბიზნესის დაწყების პირობის ინდექსი	ბიზნესის დაწყება	ნებართვის მიღება	მუშახელი	საკუთრების რე-გისტრაცია	კრედიტის აღება	ინვესტორის დცვა	გადასახადები	საგარეო ვაჭრობა	კონტრაქტების დარღვევა	ბიზნესის ლიკვი-დაცია
38	17	158	33	9	15	20	108	177	26	87

ამ ინდექსის მიხედვით სომხეთს ამირკავკასიის ქვეყნე-ბიდან მესამე ადგილი უჭირავს. 2008 წელს კი 178 ქვეყანას შორის 39-ე ადგილი ეკავა. მოხდა ერთი საფეხურით მდგომა-რეობის გაუმჯობესება. ეს მაჩვენებლები გამოხატავენ წარ-მოების ფუძემდებლურ პრინციპებს და შეიძლება გამოყენე-ბულ იქნას იმ სხვადასხვა რეგულიატორების ანალიზისათ-ვის, რომლებიც აბრკოლებენ ინვესტიციებს, წარმოებას და ზრდას[149].

1991 წლიდან 2009 წლის პირველი ნახევრის ჩათვლით უცხოური ინვესტიციების ნაკადმა შეადგინა $ 5.038.987.800 საიდანაც $3.723.909.400 - პირდაპირ ინვესტიციებია (ცხრი-ლი 43) .

1991-1999 წწ. უცხოური ინევესტიციების აკუმული-რებულმა მოცულობამ შეადგინა 520.3 მილ. აშშ დოლარი, 2000-2003 წწ. 759.8 მილ აშშ დოლარი, 2000-2007 წწ. 2939 მილ. აშშ დოლარი, ხოლო მარტო 2008 წელს 1000.9 მილ. აშშ დოლარი. ნაკადის მოცულობის ზრდა აშკარაა. თუმცა მსო-ფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა ინვესტიციების ნაკადის მოცულობაზე სომხეთთან მიმართებითა იმოქმედა. 2009 წლის იანვარ-ივლისის თვეების მონაცემებით უცხოური ინვ-

[148] წყარო: The Doing Business project...,
http://www.doingbusiness.org/EconomyRankings/?direction=Asc&sort=4
[149] სომხეთის ეკონომიკის სამინისტროს მონაცემები, www.mineconomy.am

ესტიციების ნაკადის მოცულობა 312,2 მილ აშშ დოლ., რაც 39,4% ნაკლებია გასული წლის ანალოგიური პერიოდის მსგავს მაჩვენებლებთან, მათ შორის პირდაპირი ინვესტიციების

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დინამიკა სომხეთში 2000-დან 2009 წლის ჩათვლით (პირველი ნახევარი)[150]:

ცხრილი 43

წლები	უცხოური ინვესტიციები		წინა წლებთან შედარების მიხედვით	
	აგრეგირებული ინვესტიციები ($)	პირდაპირი ინვესტიციები ($)	აგრეგირებული ინვესტიციები (%)	პირდაპირი ინვესტიციები (%)
2000	190.129.900	120.060.100		
2001	122.545.100	75.859.000	64.5	63.2
2002	217.474.700	140.964.600	177.5	185.8
2003	229.644.200	153.497.900	105.6	108.9
2004	305.550.800	226.723.400	133.1	147.7
2005	400.357.000	244.423.200	131.0	107.8
2006	628.060.400	434.667.500	156.9	177.8
2007	845.377.300	582.314.100	134.6	134.0
2008	1.257.643.100	1.000.911.200	148.8	171.9
2009 (პირველი ნახევარი)	312.172.000	246.446.200	24.8	24.6

მოცულობამ შეადგინა 246,4 მილ. აშშ დოლ. რაც 30.1% ნაკლების გასული წლის ანალოგიურ მაჩვენებელთან[151].

1991 წლიდან დინამიურად იზრდებოდა უცხოური კაპიტალის მონაწილეობით რეგისტრირებული საწარმოების რიცხვი. 1991-2007 წლეებში ასეთი 3698 საწარმო დაფუძნდა[152], ხოლო 2009 წლის 1 იანვრის მდგომარებით მათი რიცხვი 4034 შეადგენს. მათი საქმიანობის ძირითად სფეროებს

[150] წყარო: ავტორის მივლინების მასლები, სომხეთის ეკონომიკის სამინისტროს მონაცმები.
[151] წყარო: სომხეთის სტატისტიკის დეპარტამნტი, http://www.armstat.am/ru/
[152] სომხეთის ეკონომიკის სამინისტროს მონაცემები, www.mineconomy.am

წარმოადგენს მშენებლობა, ენერგეტიკა, სამთო და ქიმიური მრეწველობა, სოფლის მეურნეობის (კვების პროდუქტები, ალკოჰოლი, თამბაქოს წარმოება, საივულერიო წარმოება, მინერალური წყლების წარმოება, ვაჭრობა (ტექსტილი, საყოფაცხოვრებო ტექნიკა, ელექტრონიკა, ნავთობი, ფარმაცევტული პრეპარატები, ავტომობილები და ა.შ), მომსახურების სფერო (ტურისტული სააგენტოები, დასვენებისა და გართობის ცენტრები, სასტუმრო და რესტორნების მომსახურება, სატვირთვო გადაზიდვები, სააჰაერო გადაყვანები, სასწავლო ცენტრები, კვლევითი ცენტრები, სარეკლამო საქმიანობა და ა.შ.)[153].

1991 წლიდან 1997 წლის ჩათვლით ბევრი ერთობლივი კომპანია, რომლებიც სრულად უცხოელი ინვესტორების საკუთრებაში იყვნენ, საქმიანობდნენ მხოლოდ ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციებში, მაგრამ 1998 წლიდან შეინიშნება ინვესტიციების განხორცილების ტენდენცია ადგილობრივი წარმოების და მომსახურების სფეროში. აღნიშნული წლიდან მოხდა არსებითი სტრუქტურული ცვლილება უცხოური ინვესტიციების განხორციელების მოცულობაში. რაშიც დიდი როლი შეასრულა პრივატიზაციის აქტიურმა პროცესმა. უცხოელმა ინვესტორებმაც პრივატიზაციის შედეგად მიიღეს შესაძლებლობა ჩაედოთ მნიშვნელოვანი წილი ადგილობრივი წარმოების განვითარებაში. ძირითადა სომხეთში ყველა წამყვანი ქვეყნის კომპანია საქმიანობს (ცხრილი 44).

---

[153] წყარო: ავტორის მივლინების მასლები, სომხეთის ეკონომიკის სამინისტროს მონაცმები.

წამყვანი უცხოელი ინვესტორები სომხეთში 2000-2007 წლის მონაცემებით[154]

ცხრილი 44

ქვეყანა	კომპანიები	სექტორი	წელი
არგენტინა	**Zvartnots -Armenia International Airports, CJSC**	**Airways**	**2001**
ავსტრალია	**Agrinco International Company**	**Agriculture**	**2005**
ავსტრია	**Vienna**	**Diversified business**	**2005**
ბელგია	**Jermuk**	**None-alcohol beverages production, mineral water**	**2003**
კანადა	**Grand Candy JV**	**Sweets production**	**2000**
კანადა	**"Deno Gold Mining Company", CJSC**	**Mining**	**2004**
კანადა	**"Europro Communications" Translation Agency, LLC**	**Web Design, Copywriting, Translation**	**2005**
კვიპროსი	**Intracom Armenia**	**Sale and maintenance of "Skoda" automobiles**	**2005**
ჩეხეთი	**Valti Motors**	**Hotel and leisure services on the shore of the Lake**	**2005**
ჩეხეთი	**Bohemian Resort**	**Switzerland**	**2006**
საფრანგეთი	**Sweet Land JV**	**Manufacturing. Sweets, Caramel, Confectionary**	**2003**
საფრანგეთი	**Gab-Hemag**	**Carpets**	**2003**
საფრანგეთი	**Avangad Motors**	**Import, maintanence service of cars, diagnosis**	**2003**
საფრანგეთი	**Yerevan Water**	**Water Supply**	**2005**
ირლანდია	**Synopsis Armenia**	**EDA and intellectual property development**	**2004**
ისარელი	**Shoghakn**	**Jewelry production**	**2001**
ისრაელი	**Twilight Zone Work Shop**	**Silver and Obsidian articles production**	**2004**
იტალია	**Itar**	**Textile Production**	**2001**
იტალია	**"Renco Armestate" LLC**	**Engineering construction services**	**2001**
იტალია	**"Glass World Company" Glass container manufacturing enterprise, CJSC**	**Glass containers manufacturing, full color label printing on glassware**	**2003**
გერმანია	**"Heifer Project International", Branch office in Armenia**	**Social and economic development of rural communities**	**2001**
გერმანია	**"Heidelberger Druckmaschinen Osteuropa Vertriebs GMBH", Representation in Armenia**	**Printing equipment**	**2004**
გერმანია	**Wilo company, UPVC**	**Pipes Installation**	**2005**
გერმანია	**German Invest Group**	**Legislative activity**	**2005**
გერმანია	**"Procredit Bank", CJSC**	**Banking**	**2007**
საბერძნეთი	**"MASIS TOBACCO", LLC**	**Manufacturing, sale and export of tobacco products**	**2000**
საბერძნეთი	**Intracom Armenia**	**Telecommunication and IT solutions provider**	**2005**
ლატვია	**"NORVIK" Universal Credit Organization, CJSC**	**Providing various types of loans**	**2006**
ლიბანი	**Vivacell**	**Telecommunication, Mobile communication operator**	**2004**
ნიდერლანდები	**"Sun Energy", Co.Ltd**	**Manufacturing of solar water heating systems; Installation Services**	**2001**
ნორვეგია	**"NORVIK" Universal Credit Organization, CJSC**	**Providing various types of loans**	**2006**
ნორვეგია	**Armenian Datacom Company**	**Telecommunications**	**2006**
ნორვეგია	**Lusakert Biogas Plant**	**Methane Capture and Combustion From Poultry Manure Treatment**	**2006**
რუსეთი	**HayRusGasard**	**Gas Distribution**	**2000**
რუსეთი	**Grand Candy**	**Candy production**	**2000**
რუსეთი	**Hagenas**	**Pharmaceuticals**	**2000**
რუსეთი	**Armenian Railway Roads**	**Railways**	**2000**
რუსეთი	**Promt**	**Crinkled paper production**	**2001**
რუსეთი	**Electric Network of Armenia**	**Power supply**	**2002**

[154] წყარო: სომხეთის განვითარების სააგენტო, http://www.ada.am/html/foreign_investors.html

რუსეთი	"Bishin", LLC	Construction, real estate on the built-up lands or under construction	2002
რუსეთი	Tashir Invest Group	Business development	2002
რუსეთი	Kaghtsrashen Wine Factory, Armenian-Russian JV	Wine, cognac and grape alcohol manufacturing	2003
რუსეთი	Valetta	Diversified business	2003
რუსეთი	"Hrazdan Power Company (Hraztes)", OJSC	Electricity and thermal energy production	2004
რუსეთი	Moscow House	Hotel services, business center	2006
რუსეთი	"Euroset"	Telecommunication facilities chain store	2006
რუსეთი	Troyka	Banking	2006
რუსეთი	"Rostiks KFC" Fast Food Restaurant	Chicken fast food restaurant	2007
სინგაპური	Ararat Gold Recovery Plant	Mining activity	2002
ესპანეთი	Valencia, JV	Sport Activity	2000
ესპანეთი	Azati HEC	Power supply	2006
შვეიცარია	Caritas, JV	Production of wood products	2000
შვეიცარია	"Franck Muller Yerevan Watch Distribution" CJSC	Jewelry and watch trade	2002
შვეიცარია	Azad Fine Chemicals LLC	Pharmaceutical & chemical products	2004
დიდი ბრიტანეთი	Bulvinos Chemicals	Production of soap, detergents, perfume, etc.	2000
დიდი ბრიტანეთი	"British American Tobacco (UK & Export)" LTD., Armenia Representative Office	Representations of Foreign Commercial Organizations	2000
დიდი ბრიტანეთი	"London-Yerevan Co" Insurance	Insurance, Reinsurance	2000
დიდი ბრიტანეთი	Nevada	Entertainment	2001
დიდი ბრიტანეთი	"Azad Fine Chemicals" LLC	Marketing of chemical-pharmaceutical products	2004
დიდი ბრიტანეთი	"British Armenian Educational Services and Tourism" ("BAEST"), Yerevan Branch	Training and refresher courses abroad, tourism	2005
დიდი ბრიტანეთი	"Benjamin Moore" Painting materials shop	Full range of paint and vanish products	2006
დიდი ბრიტანეთი	"GT-AR GROUP" CJSC	Lubricating oils, lubricants, automotive oils and chemicals. Car service	2006
აშშ	NOKI Armenian-American German JV	Production of Pharmaceutical Components	2000
შ	Hovnanyan International	Construction, Sale and renting of private residences in Vahakni residential community	2000
აშშ	Netsys JV	Internet Service provider	2000
აშშ	Solaren	Solar and Wind Energy, Biogas	2000
აშშ	Multi Rest House	Hotel complex	2000
აშშ	Arevka	Flower trade	2000
აშშ	Tufenkian Hospitality	Tourism in Armenia. Hotel services	2001
აშშ	Art Bridge	Specialized Shops	2001
აშშ	"NAIRI" Medical Services, CJSC	Outpatient and inpatient care	2002
აშშ	Credence Systems Armenia	Database Development	2002
აშშ	"AAFPC" Armenian-American JV, Co.Ltd	"Melo Grano" Pasta Production	2003
აშშ	Two Lips	Shoes production	2004
აშშ	"Washington Capital" Universal Lending Organization, CJSC	Mortgage, landing, financial advice	2005
აშშ	"Nairit Plant", CJSC	Manufacturing of polychloroprene, carbinol syrup, caustic soda, liquid chlorine, monocarboxylic acids	2005
აშშ	"World Medicine" Pharmaceutical company, Armenian Representation	Providing information on medicines in Armenia and Nagorno Karabagh	2006
აშშ	"Citadel" Business Center of Branch of "Leda Campus" LLC in Armenia	Business center. Office premises for rent	2006
აშშ	"MICROSOFT RA", Representative office in Armenia	Representative office of "Microsoft" company	2006
აშშ	Lionheart Company	Financial and Legal Consulting	2006
აშშ	"Cascade Credit" Universal Credit Organization, CJSC	Financial Services	2006
აშშ	"Melinet" IT Solution Provider, LLC	Information technology solution provider	2007
ვირჯინიის კუნ-ძულები	Inorient	Obligatory social insurance	2004
ვირჯინიის კუნ-ძულები	Karart	Natural Stone processing and querrying	2004

UNCTAD-ის 2005 წლის ყოველწლიურ მსოფლიო საინვესტიციო ანგარიშში მითითებულია, რომ ქვეყანაში მოქმედებს უცხოური ტნკ-ის 347 განყოფილება[155]

2009 წლის მდგომარეობით სომხეთის ძირითადი პარტნიორო ქვეყნებია რუსეთი, გერმანია, უკრაინა და აშშ.[156]

უნდა აღინიშნოს, რომ რუსული ინვესტიციების მოცულობა სომხეთში 2004 წლიდან განსაკუთრებით იზრდება. ისინი ძირითადად მიმართულია ქვეყნის ეკონომიკის მნიშვნელოვან სექტორებში: მრეწველობაში (ფერადი მეტალურგია, ქიმიური წარმოება, საკონდიდტრო წარმოება), საბანკო სექტორში, ენერგეტიკაში, გაზის და ნავთობის მიმართულებით. 2004 წელს 305,6 მილ. აშშ დოლ. ინვესტიცია განახორციელეს რუსულმა კომპანიებმა, ხოლო 2008 წელს მისმა მოცულობამ 800 მილ. დოლრზე მეტი შეადგინა. 2009 წლის მონაცემბით კი ერთ მილდ, დოლარს გადააჭარბა (დაახ. 1,5 მილიარდ). ასევე აღსანიშნავია, რომ სომხეთში რეგისტრირებულ საწარმოთა დიდი ნაწილი რუსული კომპანიების მონაწილეობით არის შექმნილი. მაგ. 2005 წელს 589 ასეთი კომპანია იყო რგისტრირებული[157]. 2009 წელს კი მათი რიცხვი 1000 გაიზარდა. მათ შორის საკუთრივ წმნიდა რუსული კომპანიებიცაა. ზემოთ მოყვანილი ცხრილიდანაც კარგად ჩანს, რომ რუსეთი ამ მხრივ ინარჩუნებსა ლიდერობას. რუსეთის ასეთი გააქტიურება პოლიტიკური ინტერესებითაც შეიძლება იყოს გამოწვეული, მით უფრო რომ რუსული სახელმწიფო ტრანსნაციონალური კომპანიების წილი სომხურ ეკონომიკაში აშკარად შესამჩნევია, რაც ამ ქვეყნის ეკონო-

[155] World investment report, Transnational Corporations and the Internationalization of R&D, United Nations
New York and Geneva, 2005, p. 265

[156] წყარო: ავტორის მივლინების მასლები, სომხეთის ეკონომიკის სამინისტროს მონაცმები.

[157] იქვე.

მიკას რუსეთზე დამოკიდებულს ხდის. ეს კი ქვეყნის საგარეო პოლიტიკურ მდგომარეობაზე ადექვატურ ასახვას პოულობს.

ასეთ საწარმოებს შორის ბევრად ეფექტურად მუშაობს წარმოება «Арменал»,, რომელიც 2000 წელს კანაკერსკის ალიუმინის ქარხნის ბაზაზე შექიმნა. საქციო პაკეტის 100% წილი რუსულ სახელმწიფო ტრანსნაციონალურ კომპანიას «РусАл-ს» ეკუთვნის.

სომხური კომპანია «Армавиа-ს», აქციათა 70% პროცენტი ეკუთვნის რუსულ ავიაკომპანიას «Сибирь-ს».

რუსულმა კომპანიამ ,,როსავიასპეცკომპლექტმა", რომელიც შედის კონცერნ ,,რასკოს" შემადგენლობაში 2003 წელს შეიძინა ქარხანა ,,ორბიტის 100% აქციის", რომელიც უშვებს ღამის ხედვის და სხვა სახის სპეც ტექნიკას.

2004 წელს სომხური ,,არმსბერბანკის" აქციათა 70% შეიძინა რუსულმა ,,ვნეშტორგბანკმა". აღნიშნულმა ბანკებმა დაგეგმეს რიგი საფინასო პროექტები გაზის და სომხეთის მრეწველობის ხვა დარგებში თანამშრომლობის მიმართულებით[158].

2008 წელს რუსული კომპანია ,,რუსეთის რკინიგზა (ОАО РЖД)",,სომხეთის რკინიგზა" (ЗАО "Южно-Кавказская железная дорога") კომპანიის მეპატრონე გახდა. აღნიშნული კომპანია სომხეთის სარკინიგზო ქსელის განვითარებისათვის დახ. ნახევარი მილდ. აშშ დოლ.) ინვესტიციების განხორციელბას გემვას[159].

სომხეთში მნიშვნელოვანი პოზიციები უკავიათ ისეთ რუსულ გიგანტურ სახელმწიფო კომპანიებს, როგორიცაა ,,გაზპრომი", ,,ინტერ რაო იესი", ,,როსენერგოატომი". სომხეთში ამ კომპანიების საქმიანობას განიხილავენ შესაძლებ-

---

[158] იქვე.

[159] http://www.rg.ru/2009/06/23/investicii.html

ლობად, რომ იგი რეგიონში მნიშვნელოვანი ენერგეტიკული მოთამაშე გახდება.

1997 წელს დაარსდა ,,არმენროსგაზპრომი", სომხურ-რუსული კომპანია, რომელიც გახდა მონოპოლისტური კომპანია ქვეყანაში და განაგებდა გაზის განაწილების, გაზის ინფრასტრუქტურის გაფართოების, რეკონსტრუქციის და ექსპლუატაციის, ასევე კომპლექსური ენერგეტიკული საინვესტიციო პროექტების მფლობელი და განმახორციელებელი.

2002 წლიდან კომპანიამ სომხეთის გაზიფიკაციის პროექტების განხორციელება დაიწო. დღეისათვის კომპანიას სომხეთში აქვს ყველაზე დიდი საინვესტიციო პროექტების პორტფელი. 1998-2007 წლების განმავლობაში კომპანიის მიერ განხორციელებულმა ინვესტიციებმა 110,0 მილ. აშშ დოლ. შეადგინა. ხოლო 2008-2010 წლის განმავლობაში ,,არმროსგაზპრომი" სომხეთის ენერგეტიკაში 700 მილ აშშ დოლ. ინვესტირებას აპირებს. ამ კომპანიის სტრატეგიული მიზანია რეგინიონალური მნიშვნელობის ენერგეტიკული მოთამაშე გახდეს, რაც უზრუნველყოფს მის მონაწილეობას როგორც აგილობრივ, ისე საერთაშორისო პროექტებში160. რუსული სახელმწიფო ომპანიის ,,ИНТЕР РАО ЕЭС" კონტროლშია მოქცეული სომხეთის ენერგეტიკული სექტორიც. მათ შორის სომხეთის ატომური ელექტრო სადგური. დღეისათვის რუსეთის მიერ განხორციელბული ინვესტიციების რაოდენობა სომხეთში ერთი მილდ. 500 მილ. აშშ დოლ.[161].

2007 წელს რუსული კომპანია **MTC** გახდა ფიჭური კავშირგაბმულობის კომპანიის K-Telecom აქციათა 80% მფლობელი. სამომავლოდ მას უფლება ჰქონდა დარჩენილი

---

[160] К. Карапетян, Проблемы развития энергетической отрасли республика Артения, Жур. ,, Проблемы современной экономики, №2(30)

[161] http://www.armtoday.info/default.asp?Lang=_Ru&NewsID=8179&SectionID=0&RegionID=0&Date=10/30/2009&PagePosition=123

20% შეეძინა. ხოლო რუსული საინვესტიციო კომპანიის «Тройка Диалог»-ის შვილობილმა კომპნიამ TDA Holdings Limited შეიძინა «Армимпэксбанка» აქციათა 96.15%. დაგეგმილია «Армимпэксбанка» ბაზაზე «Тройка Диалог» და კომპანია «Америя» მიერ საინვესტიცო ბანკის შექმნა. 2007 წელს «Газпромбанк» განაცხადა ЗАО «Арэксимбанк» აქციათა 80,09% შეძენის თაობაზე.

2007 წელს რუსეთის საფინანსო-სამრეწველო ჯგუფის «Промышленные инвесторы» შვილობილმა კომპანია ,,მადნეულმა", რომელიც საქართველოში ერთ-ერთი უდიდესი მომპოვებელი კომპანიაა სომხეთში არარტის ოქროსმომპოვებელი კომბინატის (AGRC) მესაკუთრე გახდა[162]. რუსულმა კომპანია "Ситроникс-მა" სომხეთში შვილობილი კომპანია "Ситроникс-АМ" დააფუძნა. ეს კომპანია საინფორმაციო ტექნოლოგიებზეა ორიენტირებული.

რუსულმა "PATM Холдингу"-მა შეიძინა სომხური ცემენტის მწარმოებელი ქარხანა "Мика Цемент"-ი.

სომხეთის ფიჭური კავშირგაბმულობის ბაზარზე ამჟამად სამი ოპერატორი ფუნქციონირებს - რუსული კომპანიის OAO "ВымпелКом" შვილობილი კმპანია "АрменТел" (100% კუთვნილებით), VivaCell-MTS (საკონტორლო პაკეტი ეკუთვნიოს რუსულ კომპანია OAO "MTC") და ფრანგული კომპანიის France Telecom-ის განყოფილება ,, France Telecom Armenia" (იგივე Orange Armenia).

ფრანგული კონცერნი Castel Beer ფლობს სომხური პივის ქარხნის "Котайк" აქციათა 100%.

ამერიკული კომპანია Global Gold Corporation (GGC) მიზნად ისახვს გააფრთოვოს საკუთარი საქმიანობა სომხეთში და აწარმოოს ურანის გადამუავება და ექსპორტი. ამ

---

162 http://www.noravank.am/ru/?page=analitics&nid=1038

კომპანიამ შეიძინა საკმაოდ დიდი ტერიტორია სომხეთის ჩრდილოეთში გეგარქუნის ოლქში, რომელიც გეოლოგების აზრით მდიდარია ურანისა და ოქროს მარაგით. კომპანიამ შეიძინა სომხეთში რეგისტრირებული კომპანია Athelea Investments, რომელიც ეკუთვნოდათ ამერიკის და ავსტრალის მოქალაქეებს და ჰქონდათ ექსკლუზიური უფლება გეოსაძიებო სამუშაოებზე. 2005 წელს Global Gold ხელი მოაწერა ხელშეკრულებას სომხეთის მეტალურგიული კომპანიის Mego-Gold აქციების 100% შეძენაზე. კომპანია Mego-Gold შეიქმნა 90-იან წლებში.

დაახლოებით 70-მდე ამერიკული კომპანიაა დაკავებული დღეისათვის სომხეთში ბიზნეს საქმიანობით. მათ შორის Dell, Microsoft და IBM. მსხვილმა ამერიკულმა საინვესტიციო პროექტებმა მოიცვა sastumroebi Армения / Marriott, Ani Plaza; Tufenkian Holdings (ავეჯის და ხალიჩების წარმოება, სასტუმროები, მშენებლობა); ზოგიერათი ამერიკული ფირმა ბაზირებულია საინფორმაციო ტექნოლოგიების კუთხით: LEDA Systems, Viasphere Technopark, IT incubator; Synopsys ა.შ.

გერმანული კომპანია «Lycos», საქმიანობს საინფომაციო ტექნოლოგიების ბაზარზე. ხოლო გერმანულმა კომპანიამ ,,CDONIMET GRUPPE" ინვესტიციები განახორციელა სამთომომპოვებელ მრეწველობაში.

იტალიური Gierret კომპანია გეგმავას სომხეთში ააშენოს ქარის ელექტროსადგური, რისთვისაც 130 მილ. აშშ დოლ. გამოყოფს.

ასევე ძირითადი უცხოელი ინვესტორები არიან: მშენებლობაში - NUNTSMAN, RENCO; ტელეკომუნიკაცია - MTC, Vimpelcom; auditi, მომსახურება - Grant Thoronot Amyot; ტრანსპორტი - АЭРОФЛОТ, Gzech AIRLINES, Lufthanasa, Austrian, Air France, Airarabia; სასტუმრო - Marriott, Golden

Tulip; ბანკები - Procredit banc, VTB, CA, HSBC, კვება - ,,Coca cola, Pernod Ricard, Castel beer. მინერალები და მეტალურგია - Chronimel, Germany, RUSAL; საინფორმაციო ტექნოლოგიებია - Microsoft, LYCos, VIRAGE[163].

ვაჭრობის საერთაშორისო ცენტრის მონაცემებით სომხეთში 18 მსხვილი უცხოური კომპანიაა წარმოდგენილი (ცხრილი 45).[164]

სომხეთში მოქმედი უცხოური კომპანიები ვაჭრობის საერთაშორისო ცენტრის მონაცემებით

ცხრილი 45

დედა ქვეყანა	დედა კომპანია	ფილიალი	საქმიანობის ხაზი	გაყიდვები	დასაქმება	შემოსვლის წელი
აშშ	Synopsys, Inc.	SYNOPSYS ARMENIA CLOSED JOINT STOCK COMPANY	Engineering services			
აშშ	International Bank For Reconstruction & Development, (inc)	WORLD BANK, OFFICE ARMENIA	Functions related to deposit banking			
აშშ	Ranet Center, Inc.	FINTRUST INSURANCE OPEN JOINT STOCK COMPANY	Insurance agents, brokers, and service		4	1996
რუსეთი	Yugas Diamond OOO	Yugas Diamond LLC Filial	Jewelers' materials and lapidary work			
რუსეთი	Komstar-Obyedinennye Telesistemy OAO	CORNET-AM PRIVATE JOINT STOCK COMPANY	Radiotelephone communication		28	2000
რუსეთი	Aktsionerny Bank Gazovoi Promyshlennosti ZAO	Areximbank ZAO	National commercial banks	19.9		1998
რუსეთი	GAZPROM OAO	Armrosgazprom ZAO	Oil and gas field services, nec		6,000	1997
რუსეთი	GAZPROM OAO	Armrosgazprom ZAO	Oil and gas field services, nec		5,000	1997
რუსეთი	Ameria Russ ZAO	AMERIA TRADE PRIVATE LIMITED COMPANY	Groceries, general line	15.0	15	1996
რუსეთი	VTB Bank OAO	ARMSAVINGSBANK PRIVATE JOINT STOCK COMPANY	Commercial banks, nec		200	1923
პანამა	Telecom Adviser Service Company Inc	Telecom Adviser Service Company Inc.	Telephone communication, except radio		20	2001
ნიდერ.	ING Groep N.V.	ZANGEZURSK COPPER MOLYBDEN COMBINE PRIVATE JOINT STOCK COMPANY	Primary copper		250	1951
ნიდერ.	HSBC Europe B.V.	HSBC BANK ARMENIA PRIVATE JOINT STOCK COMPANY	National commercial banks		120	1995
დიდი ბრიტან.	CEVA INVESTMENTS LIMITED	EGL C/O UNITRANS LTD	Freight transportation arrangement			
საფრან.	PERNOD RICARD	Erevanski Koniyachny Zavod ZAO	Wines, brandy, and brandy spirits			1887
გერმ.	Deutsche Post AG	DHL WORLDWIDE	Transportation			1994

---

[163] წყარო: სომხეთის განვითარების სააგენტო, http://www.ada.am/html/investment_incentives.html

[164] წყარო: ვაჭრობის საერთაშორისო ცენტრი, http://www.investmentmap.org/invmap/competitorCountry.aspx?prg=1

		EXPRESS	services, nec			
გერმა-ნია	Siemens AG	Representative Office Siemens AG	Switchgear and switchboard apparatus			
გერმა-ნია	Zeppelin-Stiftung	ZEPPELIN ARMENIA LLC	Industrial machinery and equipment			

რუსული კომპანიების გავლენა სომხეთის ეკონომიკაში თვალშისაცემია. ქვეყნის სტარტეგიულ დარგებს რუსეთის სახელმწიფოს ტრანსნაციონალური კორპორაციები აკონტროლებენ, რაც ბუნებრივია ქვეყნის საგარეო-პოლიტიკურ ორიანტაციაზეც ახდენს გავლენას.

ამირგად, მსოფლიოს წამყავნი ტნკ-ების ფილილების და წარმომადგენლობების საქმიანობა, ასევე მათ მიერ განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ამიერკავკასიის ქვეყნების ეკონომიკური განვითარებისათვის დადებითი ტენდენციების მატარებელია.

რეგიონის ქვეყნებში მოწინავე ტნკ-ების მოზიდვა, შეიძლება ითქვას, მათ ერთგვარად კონკურენციის მდგომარეობაში აყენებს. შესაბამისად მათ სჭირდებათ კარგად შემუშავებული სტრატეგია და საინვეტიციო პოლიტიკა, რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყნის უცხოელი ინვესტორებისათვის მიმზიდველობის შენარჩუნებას. ამავე დროს, რეგიონის ქვეყნებმა აქცენტი უნდა გააკეთონ ისეთ საინვესტიციო პოლიტიკის გატარებაზე, რომელშიც კარგად იქნება გათვალისწინებული ეკონომიკის დარგთა პრიორიტეტული განვითრების მიმართულებები, რომ მოხდეს ეკონომიკის დივერსიფიკაცია და ყველა დარგის განვითრებისათვის ხელშეწყობა; ასევე მნიშვნელოვანი ფაქტორია სამივე ქვეყნების საინვესტიციო ინტერესების თანხვედრა პრიორიტეტულ სფეროებში.

თავი V

ტრანსნაციონალური კომპანიების საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების პრობლემები და პერსპექტივები ამიერკავკასიის ქვეყნებში

5.1. ტრანსნაცინალური კომპანიების საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირების საფუძვლები

უცხოური ინვესტიციების ეკონომიკის რეალურ სექტორში მოზიდვა ერთ-ერთი მთავარი ამოცანაა პოსტსაბჭოთა პერიოდის ამიერკავკასის ქვეყნებისათვის. რეგიონის სახელმწიფოებში ამ საკითხის გადაწყვეტა პირდაპირ დაკავშირებულია ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს არსებობასთან. ამ უკანასკნელში ჩვეულებრივ იგულისხმება ის გარემოება, რომ სახელმწიფო, რომელიც ღებულობს უცხოურ ინვესტიციებს (ქვეყნა-რეციპიენტი) გამოირჩევა პოლიტიკური და ეკონომიკური სტაბილურობით, აქვს მკაფიო, გამჭვირვალე კანონმდებლობა და განსაზღვრული გარანტიები, რომელებიც უზრუნველყოფენ უცხოელი ინვესტორების ინტერესების და უფლებების დაცვას. საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ე.წ. არაკომერციული რისკების პრობლემის აღმოფხვრას ან კიდევ უნდობლობის დაძლევას.

კაპიტალდაბანდების სფეროში სამართლებრივი რეგულირება ხორციელდება საერთშორისო-სამართლებრივი და ქვეყნის შიდა სამართლებრივი ნორმების გზით. მნიშვნელოვანია შიდა საკანონმდებლო სამართლებრივი ნორმების სრულყოფილება და საერთშორისო რეგულირების როლის გაძლიერება საინვესტიცო პროცესების განვითრებისათვის.

საერთაშორისო სამართლებრივ დოკუმენტებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს, ვინაიდან სამეურნეო ცხოვ-

რების ინტერნაცინალიზაციის პირობებში გარდამავალი ქვეყნების ეკონომიკაში ხელსაყრელი საინვესტიციო კლიმატის შექმნისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნების დაცვის პრობლემა. საქმე ეხება ორმხრივ და მრავალმხრივ შეთანხმებებს, რომლებში მონაწილე სახელმწიფოები ვალდებულებას კისრულობენ გაითვალისწინონ მათში მოცემული პრინციპები და მოვალეობები უცხოური ინვესტიციების სამართლებრივი რეგულირებისათვის. ასეთ ხელშეკრულებებს მიეკუთვნება ის შეთანხმებები, რომელიც დაიდო ვაჭრობისა და ტარიფების შესახებ გენერალური შეთანხმების ფარგლებში მიმდინარე მოლაპარაკებების ურუგვაის რაუნდის დროს 1995 წელს. ეს უკანასკნელი დასრულდა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის (მსო) შექმნით.

აღნიშნული შეთანხმებებია — ვაჭრობასთან დაკავშირებული საინვესტიციო ღონისძიებების შესახებ შეთანხმება, სავაჭრო მომსახურების შესახებ გენერალური შეთანხმება და შეთანხმება ინტელექტუალურ საკურებაზე უფლების სავაჭრო ასპექტების შესახებ. ისინი შეიცავენ გარკვეულ ვალდებულებებს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი სახელმწიფოებისათვის ინვესტიციებს რეგულირების, კაპიტალის დაბანდების, მომსახურების გაწევის, ახალი ტექნოლოგიების, მომსახურებისა და საქონლის ინდივიდუალიზაციის საშუალებების კუთხით. ინტელექტუალურ საკუთრებაზე უფლების სავაჭრო ასპექტების შესახებ შეთანხმებით მსო წევრმა სახელმწიფოებმა ვალდებულება აიღეს აღმოფხვრან დაბრკოლებები ინვესტიციების განხორცილების გზაზე. კერძოდ, სამამულო წარმოების კონკრეტული საქონლის განსაზღვრული მოცულობით გამოყენების და შესყიდვის მოთხოვნის არდაშვების აღიარებით (მუხ. 2). თუმცა, ეს შეთანხმება არ გამორიცხავს სახელმწიფოს მიერ შემზღუდავი ხასიათის ღონისძიებების გამოყენებას უცხოურ ინვესტიციებ-

თან მიმართებით (ეროვნული უსაფრთხოების და ა.შ. კუთხით).

ასევე, მსგავსი მოთხოვნების რიგ დებულებებს შეიცავს 1994 წელს მიღებული ენერგეტიკული ქარტია, პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმება ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოებს და პოსტსაბჭოთა სივრცის ცალკეულ ქვეყნებს შორის.

ენერგეტიკული ქარტიის შეთანხმებაში, რომლის წევრიც არის ამიერკავკასიის ქვეყნები, პირდაპირ მითითებულია, რომ ხელმომწერი მხარე წაახალისებს და შექმნის სტაბილურ, თანასწორუფლებიან, ხელსაყრელ და საჯარო პირობებს ინვესტორებისათვის მის ტერიტორიაზე კაპიტალდაბანდების განხორციელბისათვის.

უცხოური ინვესტიციების გარანტიების შესახებ პრინციპები ასევე მოცემულია ისეთ საერთაშორისო-სამართლებრივ დოკუმენტებში, როგორიცაა გაერთიანებული ერების გენერალური ასამბლეის მიერ მიღებული რეზოლუცია, რომელიც იცავს სახელმწიფოს უფლებას ნაციონალიზაციაზე და ითავლისწინებს მისი ქცევის პირობებს.

ინვესტიციების დაცვის შესახებ რიგი დოკუმენტები მიღებულ იქნა იმ საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ, რომელთა საქმიანობაც ინვესტიციების განხორციელებასთან არის დაკავშირებული. ეს არის 1992 წელს ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის მიერ მიღებული კაპიტალის მოძრაობის და მიმდინარე უხილავი ოპერაციების ლიბერალიზაციის კოდექსები და 1992 წელს რეკონსტრუქციის და განვითარების საერთაშორისო ბანკის მიერ მიღებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების რეგულირების სახელმძღვანელო. ამ უკანასკნელში გათვალისწინებულია, რომ თითეული სახელმწიფო იტოვებს უცხოური ინვესტიციების დაშვების უფლების რეგულირებას ეროვნულ ეკონომიკაში, რომ მას შეუძლია დაუშვას უცხოური კერძო

ინვესტიციები წინასწარ გათვალისწინებულ ეკონომიკის დარგებში. თვლიან, რომ უცხოური ინვესტიციების რეგულირების ასეთი ხერხი ბევრად ეფექტურია უცხოური ინვესტიციების სამართლებრივი რეგულირების პრობლემის გადაწყვეტისათვის. ამ რეკომენდაციის შესრულებისათვის უბრალოდ საკმარისია დარგების იმ ჩამონათვალის გაკეთება, სადაც შეიძლება ან არ შეიძლება ინვესტირება.

უცხოური ინვესტიციების სამართლებრივი რეგულირების საერთო კონცეფცია ითვალისწინებს შემდეგს: ,,არსებული სახელმძღვანელო გამომდინარეობს იმ ძირითადი დებულებიდან, რომ ინვესტორების თანაბარი რეჟიმი, რომელიც მოქმედებს ქვეყანაში ადგილობრივი და უცხოელი ინვესტორებისათვის თანაბარი უფლებებით და მათ შორის თავისუფალი კონკურენცია არის მთავარი პირობა ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს შექმნისათვის”. ამ კონცეფციის მნიშვნელოვანი ნაწილია ის სამართლებრივი გარემო, რომელიც განისაზღვრება როგორც სამართლიანი და თანასწორუფლებიანი რეჟიმი და რომელიც დაფუძნებულია რეგულირების იმ სტანდარტებზე, რომელიც მოცემულია აღნიშნულ სახელმძღვანელოში.

უცხოური ინვესტიციების შესახებ ეროვნულ კანონდებლობებში, ასევე საერთაშორისო ხელშეკრულებებში გამოყენებულია სხვადასხვა მიდგომები უცხოური ინვესტიციების ცნების განსაზღვრებისათვის. ერთ ვარიანტში საუბარია ე.წ. ნაციონალურ რეჟიმზე, რომლის უცხოელ და ადგილობრივ ინვესტორს აძლევს თანაბარ ხელსაყრელ რეჟიმს. მეორე ვარიანტში ქვეყანა ადგილობრივ მეწარმეს უფრო პრივილეგირებულ მდგომარეობაში აყენებს, ვიდრე უცხოელ ინვესტორს.

მაგალითად, შეიძლება მოვიყვანოთ სომხეთის რესპუბლიკის კანონი ,,უცხოური ინვესტიციების შესახებ”, რომელშიც აღნიშნულია, რომ სამართლებრივი რეჟიმი არ შეიძლება

იყოს ნაკლებ ხელსაყრელი უცხოელი ინვესტორებისათვის, იმასთან შედარებით რაც აქვთ სომხეთის მოქალაქეებს საწარმოებს, დაწესებულებებს და ორგანიზაციებს ქონების, ქონების უფლების და საინვესტიციო საქმიანობისათვის. მსგავსი პრინციპები გათვალისწინებულია აზერბაიჯანის და საქართველოს საინვესტიციო კანონმდებლობაშიც.

ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს არსებით ელემენტად აღიარებული უნდა იქნას უცხოური ინვესტიციების დაშვების სისტემის გამარტივება. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების რეგულირების ზემოთ აღნიშნულ კონცეფციაში სამართლიანადაა აღნიშნული, რომ მიმღებმა ქვეყნამ თავი უნდა აარიდოს კანონში ინვესტიციების რეგულირებისა და მიღების პიროებების გაუმართლებელად რთული პროცედურის შექმნას.

ამჟამად საერთაშორისო ხელშეკრულებები შეიცავს ბევრად ფართო რეგულირების მექანიზმებს შესაბამისი ურთიერთოებებისათვის, ხოლო მთავარი ისაა, რომ მსაგავს ხელშეკრულებებში ჩამოყალიბებულია პრინციპული დებულებები, რომელიც განსაზღვრავს საინვესტიციო გარემოს. ხოლო რიგი საერთაშორისო ხელშეკრულებები ითავლისწინებს კონკრეტულ ვალდებულებებს წევრი სახელმწიფოების მხრიდან ინვესტიციების დაცვის კუთხით. მათ რიცხვს მიეკუთვნება 1965 წლის სეულის კონვენცია საინვესტიციო გარანტიების თაობაზე მრვალმხრივი სააგენტოს შექმნის შესახებ. იგი ითვალისწიენებს ინვესტიციებთან დაკავშირებული რისკების დაზღვევის საერთაშორისო სისტემის შექმნას. ამ კონვენციის მონაწილეები არიან სომხეთი და საქართველო.

ასევე, განსაკუთრებული მიშვნელობა აქვს ამიერკავკასიის ქვეყნების მონაწილეობას ნიუ-იორკის 1958 წლის და ვაშინგტონის 1965 წლის კონვენციებში საინვესტიციო დავების რეგულირების საერთაშორისო ცენტრის შექმნის მიზნით. ვაშინგტონის კონვეცია მოქმედებს 131 ქვეყნისათვის.

აღსანიშნავია, რომ დსთ-ის ფარგლებშიც მოქმედებს წევრი სახლმწიფოებისათვის უცხოური ინვესტიციების დაცვის და რეგულირების შესახებ საერთაშორისო შეთანხმებები.

გარდა მრავალმხრივი შეთანხმებებისა, რომელებიც მოწოდებულია ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს შექმნისათვის, ასევე მოქმედებს სახელმწიფოებს შორის ორმხვრი ხელშეკრულებების სისტემა, რომელიც კონკრეტულად ქმნის ხელისმომწერი სახელმწიფოების მოქალაქეებისათვის ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს შექმნას. ამირეკავკასის ქვეყენებს უკვე აქვთ რამდენიმე ათეული მსგავსი ტიპის ხელშეკრულება გაფრომებული ბევრ ქვეყნასთან.

ამირეკავკასიის სახელმწიფოების, ისევე როგორც სხვა ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკების კანონმდებლობა ინვესტიციების შესახებ შექმნის დღიდან განიცდიდა მრავალ ცვლილებას. ამ სახელმწიფოების დამოუკიდებლობის პირველივე წლებში მოქმედებდა მსაგავსი კანონები. საქართველოსა და აზერბაიჯანში იგი მიღეს ჯერ კიდევ 1991 წელს. შემდგომში საკანონმდებლო სისტემის სრულყოფის მიზნით თანდათანობით მიღებულ იქნა ახალი სამართლებრივი აქტები ინვესტიციების შესახებ. კერძოდ, თითქმის სამივე რესპუბლიკაში 1994 წელს ამოქმედდა კანონი ,,ინვესტიციების შესახებ”.

აღსანიშნავია, რომ აღნიშნულმა სახელმწიფოებმა როცა მიიღეს კანონი ინვესტიციების შესახებ, მათ ჯერ არ ჰქონდათ ახალი სამოქალაქო კანონმდებლობა, რომელიც განკუთვნილი იქნებოდა ეკონომიკური ურთიერთობების რეგულირებისათვის საბაზრო პირობებში. მათ ასევე არ ჰქონდათ შესაბამისი კანონი სააქციო საზოგადოების, საბაჟო და საგადასახდო რეჟიმების, სავალუტო რეგულირებისა და კონტროლისათვის. ამიტომაც საწარმოების მიმართ დამოკიდებულება, რომლებიც უცხოურ ინვესტიციებზე იყო დაფუძ-

ნებული განიხილებოდა უცხოური ინვესტიციების შესახებ კანონის შესაბამისი დებულებების მიხედვით.

უცხოური ინვესტიციების შესახებ კანონმდებლობის განვითარების მეორე ეტაპზე ამიეკავკასიის ქვეყნებში მდგომარეობა ეკონომიკის სამართლებრივი რეგულირების სფეროში არსებითად შეიცვალა. მიღებულ იქნა ახალი (ან არსებითი ცვლილება განიცადა) სამოქალაქო კოდექსი, კორპორატიული კანონმდებლობა (ახალი აქტები სააქციო საზოგადოების, შეზღუდული პასუხისმგებლობის და ა.შ.), რასაც ჰქონდა განსაკუთრებული მნიშვნელობა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების, ახალი საბანკო, სავალუტო, ფასიანი ქაღალდების, საბაჟო და საგადასახდო კანონმდებლობის რეგულირებისათვის. საქართველოში მაგ., 1994 წლის კანონში ,,უცხოური ინვესტიციების შესახებ", შენარჩუნებული იქნა უცხოელი ინვესტორების უფლების და ვალდებულებების, ასევე უცხოური ინვესტიციების დაცვის გარანტიების შესახებ საერთო დებულებები.

ამიერკავკასიის ქვეყნებმა დამოუკიდებლობის აღდგენის მომენტიდან, საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების გათვალისწინებით, მოახერხეს საკანონმდებლო საფუძვლების შექმნა ინვესტიციების სამართლებრივი რეგულირებისათვის. იგი ასახავდა საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლას, რომელიც მიესალმებოდა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას რეგიონის ქვეყნებში.

ამრიგად, თანამედროევ პირობებში საერთაშორისო ხელშეკრულებების მნიშვნელობა, რომელიც არეგულირებს უცხოური ინვესტიციებს გაიზარდა, ხოლო ამ შეთანხმებების კონსტიტუციური დებულებების ნორმების ძალა და საერთაშორისო სამართლის პრინციპების გამოყენება პრიორიტეტულია ყველა ქვეყნისათვის, მათ შორის ამიერკავკასიის სახელმწიფოებისთვისაც.

5.1.1. ინვესტიციების სამართლებრივი რეგულირების საფუძვლები აზერბაიჯანში

აზერბაიჯანი არის ერთ-ერთი წარმატებული ქვეყნა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის კუთხით. ეს რათქმაუნდა, განირობებულია მდიდარი ენერგეტიკული რესურსებით და ქვეყნის გეოგრაფიული მდებარეობით. უკანასკნელ ათწლეულში პუი-ის მოცულობამ 25 მილიარდი დოლარი შეადგინა.

აზერბაიჯანის ხელისუფლება სისტემატურად ახდენს საინვესტიციო გარემოსათვის სამართლებრივი საფუძვლების გაუმჯობესებას. უკანასკნელ პერიოდში შემუშავებულ იქნა რიგი პრაქტიკული მექანიზმები ბიზნესის წარმოების ლიბერალიზაციისათვის. ასევე, ახალი საგადსახდო, სამოქალაქო და სამოქალაქო საპროცესო, მიწის, შრომის, საბაჟო კოდექსები. ასევე კანონები უცხოური გაცვლების შესახებ, საერთშორისო არბიტრაჟის შესახებ. ყველაფერი ეს სამართლებრივი სისტემის გამჭვირვალობის და ადგილობრივი და უცხოური ინვესტორებისათვის სასურველი პირობების შექმნის მიზნით გაკეთდა.

აზერბაიჯანში საინვესტიციო გარემოს მოცემული იურიდიული საფუძვლების ძირითად ელემენტებს წარმოადგენს კანონი უცხოური ინვესტიციების დაცვის შესახებ, კანონი საინვესტიციო საქმიანობის შესახებ, კანონი სახელმწიფო საკუთრების პრივატიზაციის შესახებ და შესაბამისი ნორმატიული კანონქვემდებარე დოკუმენტები. მოცემული კანონები უცხოელი ინვესტორებისათვის ქმნიან მნიშვნელოვან იურიდიულ (საკანონმდებლო) გარანტიებს. იგი ასევე გამორიცხავს დისკრიმინაციის მომენტებს, უზრუნველყოფს კაპიტალის თავისუფალ მოძრაობას, კანონმდებლობის სტაბილურობას, ექსპროპრიაციის შემთხვევაში კომპენსაციას,

არასასიამოვნო ცვლილებების პირობებში დაცვას და უფლე-ბას მიმართო საერთაშორისო არბიტრაჟს[165].

მნიშვნელოვანი საკანონმდელო აქტები შემუშავდა ენერგეტიკის სექტორშიც. როგორიცაა: კანონები ენერგიის, ენერგეტიკული რესურსების გამოყენების და კანონი ბუნებ-რივი რესურსების მონოპოლიის შესახებ. ასევე ინვესტიციე-ბის სამართლებრივ რეგულირებასთან დაკავშირები სხვა მთავარი ელემენტები განმტკიცებულია ისეთ კანონებში რო-გორიცაა: კანონები კომპანიების, კომერციის, საგადსახადო დაბეგვრის და მიწათმფლობელობის შესახებ.

საინვესტიციო გარანტიები არ ვრცელდება კანონმდებ-ლობის იმ ნაწილებზე, რომლებიც თავდაცვას, ეროვნულ უსაფრთხოებას, ჯანმრთელობას და გარემოს დაცვის საკით-ხებს ეხება.

ეკონომიკის განსაზღვრულ სექტორებში, მაგ., როგო-რიცაა ენერგეტიკა, უცხოელი ინვესტორის მონაწილეობა მოითხოვს წინასწარ თანხმობას მთავრობისგან. გაზის სექ-ტორში კი პირიქით, აქ უცხოელი ინვესტორების მოქმედება თავისუფალია.

მნიშვნელოვანი ძალისხმევა მიმართულია იმ უცხოელი ინვესტორების ხელშეწყობისათვის, რომლებიც ახდენდნენ ნავთობის და გაზის საერთაშორისო ტრანსპორტირებას.

აზერბაიჯანში არსებობს გარკვეული შეზღუდვები უც-ხოელების მხრიდან მიწისმფლობელობასთან დაკავშირებით.

აღსანიშნავია, რომ უცხოელი ინვესტორის მონაწილე-ობის გააქტიურებას ეკონომიკის იმ სექტორში, სადაც მთავ-რობის და პოლიტიკური ფიგურების ინტერსესები უკვე გან-საზღვრულია, ეს უკანასკნელნი კონკურენციული სიტუაცი-ის შექმნას არ მიესალმებიან. აქედან გამომდინარე, აზერბაი-ჯანის კანონმდებლობა ქმნის ფრთხილ ,,ეროვნულ რეჟიმს" პირდაპირი უცხოური ინევსტიციებისათვის. ასეთი სისტემა

---

[165] ავტორის მივლინების მასალები და ანაგრიში, ხელნაწერი, ბათ., 2009

ასევე არსებობს სახელმწიფო საკუთრების პრივატიზაციისათვისაც, მიუხედავად იმისა, რომ დაფუძნებულია გამჭვირვალობასა და ღიაობის პრინციპზე.

კანონმდებლობით უცხოური ინვესტიციების განხორციელებისათვის არ არის საჭირო არავითარი სპეციალური ნებართვა ან რეგისტრაცია და ლიცენზირების პროცესი, რაც გამომდინარეობს უცხოელი ინვესტორების ინტერესებიდან.

ამჟამად აზერბაიჯანში უცხოელი ინესტორები სარგებლობენ რეჟიმით, რომელიც არ უშვებს დისკიმინაციას, რამდენიმე სექტორის გამოკლებით, რომელიც დაკაშირებულია ეროვნული უსაფრთხოების ფაქტორებთან. კერძოდ, მთავრობამ მართალია მოხსნა შეზღუდვები უცხოელების მონაწილეობისათვის საბნკო სექტორში. თუმცა მათ მხოლოდ 25% წილის ფლობის უფლება აქვთ[166].

უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთი წყაროს მიხედვით, რეალურად აზერბაიჯანში დიდი პრობლემაა ლიცენზირების საკითხი. საქმიანობის დაწყებისათვის ბევრი ლიცენზიაა საჭირო, ხოლო მისი აღების პროცედურა ხანგრძლივია და არც გამჭვირვალეა. არესებული სისტემა კი ნელა ფუნქციონირებს და მოითხოვს დიდ თანხებს, რაც ინვესტორების მხრიდან ხშირ შემთხვევაში დროებით საქმიანი ურთიერთობების გადადების მიზეზიც კი ხდება.

ინვესტორებს, ინვესტორებსა და სახელმწიფოს შორის სადავო საკითხების გადაწყვეტის მექანიზმები აზერბაიჯანში თანდათან უმჯობესდება. ამასთან ვთვლით, რომ საკუთრებაზე უფლების დაცვის, საკონტრაქტო უფლებებისა და მისი იძულებით განხორციელების ეფექტური ღონისძიებები ჯერ კიდევ არაა სრულად უზრუნველყოფილი. სასამართლო სისტემა სუსტია, ახალი საკანანომდებლო აქტების გაგების ხარისხი დაბალი და რთულია. აღსანიშნავია, რომ კანონმდებლობაში ბოლო ცვლილების მიხედვით საერთაშორისო

---

166 ავტორის მივლინების მასალები და ანაგრიში, ხელნაწერი, ბათ., 2009

არბიტრაჟი გახდა ბევრად პოტენციური მექანიზმი სადავო საკითხების მოწესრიგებისათვის.

მართალია, უკანაკნელ ხანს მნიშვნელოვანი ნაბიჯები იქნა გადადგმული ლიბერალიზაციის, კერძოდ კი კერძო სექტორის გაძლიერებისა და საბაზრო ეკონომიკის განვითარებისათვის, თუმცა პრივატიზაცია ეკონომიკის გარკვეულ სექტორში შედარებით ნელა მიმდინარეობს.

სამინისტროების და სამთავრობო სააგენტოების დიდი ნაწილი მოწოდებულნი არიან მოქმედების კორდინაციის გაუმჯობესებისათვის. თუმცა ამ კუთხით რაც შეეხება ენერგეტიკას, სათბობ-ენერგეტიკის სამინისტრო დიდ როლს თამაშობს. კერძოდ, კომპანიები (სოკარი, აზერიგაზი, აზერენერგია), რომლებიც იმყოფებიან სახელმწიფო საკუთრებაში, განაგრძობენ არსებითი რეგულუარული ფუნქციის განხორციელებას. სათბობ-ენერგეტიკის სამინისტრო, როგორც წესი თავის გადაწყვეტილებებს უთანხმებს სხვა სამთავრობო უწყებებს და გადაწყვეტილების მიღების პროცედურა შეიძლება საკამოდ გახანგრძლივდეს და არც კი წავიდეს სწორი მიმართულებით.

იმ დროს, როცა საკანონმდებლო ჩარჩო გამოხატავს ყოველმხრივ დადებით მიდგომას უცხოელი ინვესტორისადმი, ზოგიერთი შეზღუდვა მაინც არსებობს. რეგისტრაციის პროცედურა ზოგჯერ შეიძლება საკმაოდ რთული და ხანგრძლივი იყოს. საერთოდ, მართალია არის ზრუნვა ლეგალური წესების დანერგვაზე და კორუფციის წინაღმდეგ ბრძოლაზე, მაგრამ ეს ყველაფერი ხშირად ფორმალურ ხასიათს ატარებს. მსოფლიო ეკონომიკური ფორმის ცნობით აზერაბიჯანის სერიოზული პრობლემაა კორუფციის მაღალი დონე ქვეყნაში[167].

---

[167] Klaus Schwab, World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2009–2010, Geneva, Switzerland 2009, p. 78

პრობლემის მერე ჯგუფი ეხება ბიუროკრატიას, ერთის მხრივ, მართალია არის იურისტების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების სიმრავლე და მარეგულირებელი აქტები და მეორეს მხრივ, მათი აღქმის და გაგების, ასევე ცხოვრებაში გატარების ნაკლებობა ადგილობრივ სასამრთლო სისტემაში[168].

უკანასკნელ პერიოდში მთავრობა აუმჯობესებს თავის საინვესტიციო სამართლებრივ მარეგულირებელ სისტემას. თუმცა იგი ჯერ კიდევ ხასიათდება სუსტი ადმინისტრირებით, გამჭვირვალობის ნაკლებობით და კორუფციის გავრცელებით. გამჭვირვალე პოლიტიკის, ეფექტური კანონების და კორუფციის დიდი მასშტაბები არის სერიოზული დაბრკოლება ინვესტირებისთვის[169].

ის ახალი კანონები, რომელიც აზერბაიჯნმა მიიღო და რომლებიც სხვადასხვა ასპექტებით შესაბამისობაშია საერთაშორისო სტანდარტებთან, მათი ეფექტური გამოყენება და ადმინისტრირება იქნება გასაღები კანონზე დაფუძნებული გამჭვირვალე ეკონომიკის შექმნისათვის, რომელიც კიდევ უფრო მიიზიდავს და დააინტერესებს უცხოელ ინვესტორებს.

აზერბაიჯანის მთავრობას მართალია აქვს გეგმები, რომელიც ითავლისწინებს ეკონომიკური რეფორმების გატარებას, მეწარმეობის პირობების გაუმჯობესობას ეკონომიკის არასანავთობო სექტორის განვითრებისათვის და სანავთობო სექტორისათვის კიდევ უფრო მეტი ყურადრების მიქცევას, მაგრამ აუცილებელია პრაქტიკული ნაბიჯების გადადგმა სამართლებრივი სისტემის საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად მუშაობისათვის და იმ ნაკლოვანებე-

[168] წყარო: ფონდი ,,heritage”, 2009 Index of Economic Freedom, http://www.heritage.org/index/Country/Azerbaijan
[169] იქვე.

ბის აღმოფხვრა, რომელიც აფერხებს უცხოური კომპანიების საქმიანობის გააქტიურებას ქვეყნაში.

ინვესტიციების ორმხრივი დაცვის, რეგულირების და გარანტიების შესახებ ორმხვრივი ხელშეკრულებები აზერბაიჯანს 30-მდე ქვეყნასთან აქვს დადებული.

5.1.2. ინვესტიციების სამართლებრივი რეგულირების საფუძვლები სომხეთში

დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ სომხეთი მძიმე ეკონომიკურ კრიზისში აღმოჩნდა. ამჟამად ქვეყნაში ეკონომიკის სტაბილური ზრდა შეინიშნება. ტარდება რიგი სტრუქტურული რეფორმაც. სომხეთში საკამოდ ლიბერალური პირობებია ვაჭრობისა, მოხსნილია უცხოურ ვალუტაზე სახელმწიფო კონტროლი. დადებითი მომენტია ასევე ქვეყნის მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში გაწევრიანება. თუმცა, ამ დადებითი მომენტების თანმხვედრია ისეთი ხარვეზები როგორიცაა კორუფცია (განსაკუთრებით სასამართლო, საბაჟო, განათლების სისტემაში[170]), სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის არასაკმარისი განვითარება, მაღალი საბაჟო ხარჯები და სავაჭრო ბლოკადა ზოგიერთი მეზობელი სახელმწიფოს მხრიდან.

სომხეთის მთავრობამ მიიღო მნიშვნელოვანი ზომები, რომ ქვეყნაში შეექმნა არადისკრიმინაციული ხასიათის მიმზიდველი საინვესტიციო გარემო. უცხოურ კომპანიებს შეუძლიათ ინვესტირება მოახდნონ ქვეყნის ეკონომიკის ნებისმიერ სექტორში და შეიძლება დარწმუნებულნი იყვენენ, რომ მათთან ისეთივე დამოკიდებულება იქნება, როგორც ადგი-

---

[170] წყარო: ფონდი ,,heritage'', 2009 Index of Economic Freedom, http://www.heritage.org/index/Country/Armenia

ლობრივ კომპანიებთან. კანომდებლობით უცხოელი ინვესტორები დაცულნი არიან პოლიტიკური სიტუაციის ცვლილების შემთხვევაშიც. დაცვის გარანტიები უზრუნველყოფილია კანონდებლობაში მომხდარი ცვლილებების დროსაც და საერთაშორისო საარბიტრაჟო სასამართლოში ჩივილის უფლებითაც. წინადადებები ფართომაშტაბიანი პრივატიზაციის შესახებ დიდ შესაძლებლობებს ქმნის ამ კუთხით.

1994 წლის ივლისში მიღებულ იქნა კანონი უცხოური ინვესტიციების შესახებ, რომელიც ზემოთხსენებულ პროცესებს არეგულირებს. ხელისუფლება ხელს უწყობს უცხოელ ინვსეტორებს, ხოლო უცხოურ და ადგილობრივ კომპანიებს თანაბარი უფლებები აქვთ.

სომხეთის ხელისუფლების საინვესტიციო პოლიტიკა ,,ღია კარების" პარტნორულ ხასიათს ატა რებს, რომელიც მხარდაჭერილია ეროვნულ დონეზე - ეკონომიკური საქმინობის წარმოებისათვის თანაბარი უფლებები და უცხოელი ინვესტორების დაცვა.

სომხეთის სავაჭრო და საინვესტიციო პოლიტიკის პრინციპებიდან გამოდინარე უცხოელი კომპანიები ფლობენ ისეთივე წესებს, რასაც სომხური (ეროვნული რეჟიმი), ხოლო ზოგიერთ შემთხვევაში გამოიყენება დროებითი პრეფერენციალური საგადსახადო შეღავათებიც. ქვეყნაში კვლავ გრძელდება მსხვილი სახელმწიფო საწარმოების პრივატიზაცია. პრივატიზაციის შესახებ კანონის (მიღ. 1997 წელს, ცვლილებები განხორციელდა 1999 წელს) თანახმად უცხოური კომპანიები სარგებლობენ სომხურ კომპანებთან ერთად თანაბარი უფლებით პრივატიზაციის პროცესში მონაწილეობის დროს. ინვესტიციების შესახებ კანონის თანახმად შეუძლებელია უცხოური ინვესტიციების ნაციონალიზაცია. ასევეა არ შეიძლება მათვის ქონების კონფისკაცია და ესქპროპრიაცია, გარდა განსაკუთრებით საგანგებო სიტუაციებისა ან სამხედრო მდგომარეობის გამოცხდაებისა სახელმწიფოეში,

ისიც სასამრთლოს გადაწყვეტილებით და კომპენსაციის გადახდის პირობით.

ამჟამად ხელისუფლება დიდ სტიმულს აძლევს ექსპორტს (ექსპორტზე ბაჟის მოხსნა, საექსპორტო საქონელზე და მომსახურებაზე დამატებითი ღირებულების გადსახადის შემცირება) და უცხოელ ინვესტორებს (დროებითი გათავისუფლება საშემოსავლო გადსახადისაგან და მოგების გატანის უსაზღვრო შესაძლებლობები).

გარდა ამისა, უცხოური ინვესტიციების შესახებ კანონის თანახმად შეიძლება განხილულ იქნას სპეციალური სტიმულები ინვესტიციის იმ თითოეული კონკრეტული შემთხვევისათვის, რომელიც მიმართული იქმნა კონკრეტულ სექტორში და ექნება სტრატეგიული მნიშვნელობა ეკონომიკისათვის.

მსხვილი სახელმწიფო აქტივების (წიაღისეული საბადოები და სატელეკომუნიკაციო ქსელები) პრივატიზაციის დროს, ხელისუფლება უცხოელი ინვესტორებისათვის შეიმუშავებს გარკვეულ წესებს და ნორმებს როგორც საპრივატიზაციო შეთანხმების ნაწილს.

უცხოელი ინვესტორების მიმზიდველობის კუთხით სომხეთის ძირითადი უპირატესობებია:

- ლიბერალური სავაჭრო პოლიტკა;
- ხელსაყრელი საინვესტიციო კანონმდებლობა;
- სამთავრობო ვალდებულებები;
- საინვესტიცო გარანტიები;
- უცხოელების მიერ წარმოების 100% ფლობის უფლების არსებობა;
- თანხების მოძრაობაზე შეზღუდვების არარსებობა;
- სტაბილური ადგილობრივი ვალუტა;
- ენერგიაზე კონკურენტული ფასის არსებობა;
- საექსპორტო ბაჟის არარსებობა;

- თავისუფალი დამოკიდებულება უცხოურ ვალუტასთან;

- ჩამოსულთა თავისუფალი რეპატრაცია;

- პოლიტიკური და ეკონომიკური სტაბილურობა;

- აგრარულ სექტორში დასაქმებულ კომპანიათა მოგების გადასახადისგან გათავისუფლება.

მიუხედავად ამ მიღწევებისა, სომხეთის ხელისუფლება ფიქრობს, რომ აუცილებელია არსებული კანონდებლობის ეფექტური დანერგვა და გამოყენება ცხოვრებაში.

სომხეთის მთავრობის რეფორმისტული პოლიტიკა მაინც უმთავრესად ეხება ენერგეტიკულ და გაზის მრეწველობას[171].

ენერგეტიკულ მრეწველობაში განმანაწილებელი ქსელი სრულად პრივატიზებულია. ჯამში ერთადერთი კომპანია ფლობს გამანწილებელ ქსელს. ასევე პრივატიზირებულია ელექტროენერგიის მაწარმოებლ სადგურთა დიდი ნაწილი. ბაზარი აგრძლებს განვითარებას, ხოლო კონკურენციის ეფექტური წესების მიღება და მათი დანერგვა სასიცოცხლო აუცილებლობას წარმოადგენს.

გაზის მრეწველობაში არსებობს მონოპოლისტური სტრუქტურა. გადაცემის და გამანაწილებელი სისტემები იმყოფება ერთობლივი საწარმოების ხელში.

სომხეთმა შეიქმნა დამოუკიდებელი მარეგულირებელი ორგანო გაზის და ენერგეტიკის მრეწველობის კონტროლისათვის.

კომერციულ საკითხებზე დავები წყდება ან დამოუკიდებელ სახელმწიფო სასამართლოში ან ალტერნატიული მექანიზმების დახმარებით, რომელიც იძლევა შესაძლებლობას საერთაშორისო საარბიტრაჟო სასამართლოსადმი მიმართვას, რაც გამომდინარეობს საერთშორისო საინვესტიციო

171 ავტორის მივლინების მასალები და ანაგრიში, ხელნაწერი, ბათ., 2009

შეთანხმებებიდან, რომელშიც სომხეთს აქვს მონაწილეობა მიღებული.

სომხეთს ინვესტიციების ორმხრივი რეგულირების კუთხით ხელშეკრულება დადებული აქვს 20-ზე მეტ სახელმწიფოსთან.

5.1.3. ინვესტიციების სამართლებრივი რეგულირების საფუძვლები საქართველოში

დამოუკიდებლობის საწყის პერიოდში საქართველოს ეკონომიკური სიტუაცია მკვეთრად არასტაბილური იყო. 1994 წლიდან დაიწყო ეკონომიკური სტაბილურობის პროგრამის განხორციელება, რომლიც გულისხმობდა საგადასახდო და საბანკო სისტემაში ცვლილებებს, სახელმწიფო ზედამხედველობის უარყოფას, სავაჭრო და სავალუტო სფეროში ლიბერალიზაციას, ასევე პრივატიზაციის წარმოებას.

კონსტიტუციის თანახმად საქართველოს კანონმდებლობა სრულ შესაბამისობაში უნდა იყოს საერთაშორისო რეგულატორულ სისტემასთან. მათ შორის ის ნორმებიც, რომლების ინვესტიციებს ეხება.

ამჟამად საინვესტიციო კანონები ქვეყნის კანონმდებლობის მნიშვნელოვანი ნაწილია, რომელიც გამოიყენება უცხოურ ინვესტიციებთან მიმართებით

საინვესტიციო გარემოს ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორია სამართლებრივი უზრუნველყოფა. ყველაზე მნიშვნელოვანი კანონები, რომლებიც საქართველოში უშუალოდ საინვესტიციო საქმიანობას არეგულირებს, არის 1996 წელს მიღებული კანონი "საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ", 2002 წლის კანონი "საქართველოს ეროვნული საინვესტიციო სააგენტოს შესახებ" და 2006 წლის კანონი "ინვესტიციების სახელმწიფო მხარდაჭე-

რის შესახებ". მათი შემუშავების და მიღების მიზნებია ინვესტიციების განხორციელების ხელშეწყობა ინვესტიციების დაბანდებისა და სამეწარმეო საქმიანობისათვის აუცილებელი პროცედურების გაუმჯობესებით და დამატებითი სამართლებრივი რეჟიმის შექმნით.

საქართველოს ტერიტორიაზე როგორც უცხოური, ასევე ადგილობრივი ინვესტიციების განხოციელების სამართლებრივ საფუძვლებსა და მათი დაცვის გარანტიებს განსაზღვრავს საქართველოს კანონი საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ, რომლის მიხედვითაც უცხოელი და ადგილობრივი ინვესტორები ერთნაირი უფლებებით სარგებლობენ. კერძოდ, საინვესტიციო და სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელებისას უცხოელი ინვესტორის უფლებები და გარანტიები არ შეიძლება იყოს იმ უფლებებსა და გარანტიებზე ნაკლები, რომლითაც სარგებლობს საქართველოს ფიზიკური და იურიდიული პირი. კანონის თანახმად, უცხოელი ინვესტორები მთლიანად უპირატესად არიან დაცულნი. ისინი დამოუკიდებლად განსაზღვრავენ ინვესტიციების მოცულობასა და დაბანდებების მიმართულებებს. გარანტირებული აქვთ მიღებული მოგებისა და სხვა ფულადი სახსრების, აგრეთვე მათი საკუთრებაში მყოფი ქონების საზღვარგარეთ დაუყოვნებელი და შეუფერხებელი რეპატრიაციის უფლება. უცხოელ ინვესტორებს, ისევე როგორ ქართველებს, შეუძლიათ ადგილობრივ ბანკებში გახსნან ანგარიშები ლარებსა და უცხოურ ვალუტაში, შეისყიდონ აქტივები, ფასიანი ქაღალდების ჩათვლით, მიიღონ კრედიტები ქართული და უცხოური ბანკებიდან. საქართველოს კანონმდებლობა ერთნაირად ვრცელდება ადგილობრივ და უცხოელ ინვესტორებზე.

კანონის თანახმად, საინვესტიციო საქმიანობის სუბიექტად მიიჩნევა ფიზიკური ან იურიდიული პირი, აგრეთვე სა-

ერთაშორისო ორგანიზაცია, რომელიც საქართველოში ახორციელებს ინვესტირებას.

საქართველოს კანონი საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ ასევე ითვალისწინებს როგორც აკრძალვებსა და შეზღუდვებს ინვესტიციის განხორციელების სფეროში, ასევე ინვესტიციების დაცვის გარანტიებს, რაც აღნიშნული კანონის ფარგლებში გულისხმობს ინვესტიციის ხელშეუხებლობასა და კომპენსაციას ინვესტიციის ჩამორთმევისას. აღნიშნული ნიშნავს, რომ საქართველოში ინვესტიცია მთლიანად და უპირობოდ არის დაცული. ინვესტიციის ჩამორთმევა დასაშვებია კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, სასამართლოს გადაწყვეტილებით ან ორგანული კანონით დადგენილი გადაუდებელი აუცილებლობისას და მხოლოდ სათანადო ანაზღაურებით. კომპენსაცია, რომელიც ინვესტიციის ჩამორთმევისას მიეცემა ინვესტორს, უნდა შეესაბამებოდეს ჩამორთმეული ინვესტიციის რეალურ საბაზრო ღირებულებას უშუალოდ იმ მომენტისათვის, როდესაც მოხდა ჩამორთმევა. კომპენსაცია ყოველგვარი შეფერხების გარეშე უნდა გაიცეს და უნდა მოიცავდეს იმ ზარალს, რომელიც ინვესტორმა განიცადა ჩამორთმევის მომენტიდან საკომპენსაციო თანხის გადახდამდე.

აღსანიშნავია, რომ ამ კანონში განხორციელებული ბოლო ცვლილება, ვფიქრობთ, ნაკლებათ თუ წაადგება ინვესტიციების მოზიდვას ქვეყანაში. კერძოდ, საუბარია კანონის მე16 მუხლზე, რომელიც ეხება უცხოელ ინვესტორსა და სახელმწიფო ორგანოს შორის წარმოქმნილი დავის გადაწყვეტის წესს. 2009 წლის 17 ივლისამდე აღნიშნული მუხლის მეორე პუნქტით დავის შემთხვევაში მხარეებს ორი ალტერნატიული გზა ჰქონდათ: ან საქართველოს სასამართლო ან საინვესტიციო დავის საერთაშორისო ცენტრი. თუ ინვესტორი ამ უკანასკნელში წასვლას არ ისურვებდა, საშუალება ჰქონდა, ნებისმიერ საერთაშორისო არბიტრაჟში ეჩივლა. კანონში

ცვლილების შედეგად ინვესტორს ეს არჩევანი არა აქვს, დავის შემთხვევაში მხარეები მხოლოდ საქართველოს სასამართლოს მიმართავენ.

"ინვესტიციების სახელმწიფო მხარდაჭერის შესახებ" კანონით დგინდება სპეციალური ნორმები და დამატებითი ხელშემწყობი ღონისძიებები განსაკუთრებული მნიშვნელობის ინვესტიციების წასახალისებლად. ინვესტიციების სახელმწიფო მხარდაჭერას უზრუნველყოფს საქართველოს ეროვნული საინვესტიციო სააგენტო. იგი არის სახელმწიფოს წარმომადგენელი ადმინისტრაციულ ორგანოებთან და სხვა პირებთან ურთიერთობებში. ამ მიზნით ინვესტორსა და სააგენტოს შორის დადებული ხელშეკრულებით სააგენტო უწევს ინვესტორს მომსახურებას საინვესტიციო საქმიანობისათვის საჭირო ყველა ლიცენზიის ან/და ნებართვის აღებაში ან სხვა წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების განხორციელებაში. ამავე დროს, სააგენტოსათვის განსაზღვრული წარმომადგენლობითი უფლება-მოსილება არ ზღუდავს ინვესტორს ადმინისტრაციულ ორგანოებთან ურთიერთობა განახორციელოს უშუალოდ ან სხვა წარმომადგენლის მეშვეობით.

აღსანიშნავია, რომ გადასახადებისა და სავალდებულო მოსაკრებელის გადახდის შემდეგ უცხოელ ინვესტორს ინვესტიციებიდან მიღებული მოგების (შემოსავლის) და სხვა ფულადი სახსრების საზღვარგარეთ შეუზღუდავი რეპატრიაციის უფლება გააჩნია, რომელიც შეიძლება შეიზღუდოს მხოლოდ კანონის საფუძველზე – სასამართლოს გადაწყვეტილებით გაკოტრების, დანაშაულის ჩადენის ან სამოქალაქო ვალდებულების შეუსრულებასთან დაკავშირებით. ამასთან, უცხოელ ინვესტორს უფლება აქვს, საზღვარგარეთ გაიტანოს მის საკუთრებაში არსებული ქონება.

მნიშვნელოვანი კანონი, რომელიც ასევე არეგულირებს წარმოების ლეგალური ფორმების ორგანიზაციის საკითხებს,

მათ რეგისტრაციას, საქმიანობას არის კანონი მეწარმეთა შესახებ. სხვა კანონები კი, რომელბიც აწესრიგებენ უცხოურ ინვესტიციებს არის გაკოტრების, მონოპოლიური საქმიანობის შეზღუდვის, საბაჟოს, ტარიფების, ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ და სხვა კანონები.

საქართველო კვლავ აგრძლებს ლიბერალური ეკონომიკისათვის საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფის ღონისძიებების გატარებას, რომელიც ხელს შეუწყობს ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს შექმნას. მათ შორის მნიშვნელოვანია ლიბერალური საგადასახადო რეჟიმის სრულყოფის ღონისძიებები. საქართველოში მოქმედი საგადასახადო კოდექსის მიხედვით დღეისათვის მოქმედებს ექვსი გადასახადი. მათ შორის: საერთო-სახელმწიფო გადასახადები: საშემოსავლო, მოგების, დამატებული ღირებულებისა (დღგ) და აქციზი; ადგილობრივი გადასახადი: ქონების გადასახადი.

აღსანიშნავია, რომ 2007 წელს საგადასახადო კოდექსში შეტანილი ცვლილებების შედეგად, მნიშვნელოვანი ცვლილებები განხორციელდა საგადასახადო სისტემაში. კერძოდ, 2008 წლის 1 იანვრიდან გაუქმდა სოციალური გადასახადი და შეიქმნა ერთიანი საშემოსავლო გადასახადი (2008წ. — 25%; 2009 წლიდან — 20%), ხოლო მოგების გადასახადის განაკვეთი შემცირდა 20%-დან 15%-მდე. გარდა ამისა, საქართველოში დაინერგა მნიშვნელოვანი პროცედურული და ინსტიტუციური სიახლენი, საგადასახადო დავების განხილვის გამარტივებული სისტემა, რაც კიდევ უფრო მიმზიდველს გახდის ქვეყანას მეწარმეებისა და უცხოელი ინვესტორებისათვის. დაგეგმილია საგადასახადო სისტემის შემდგომი ლიბერალიზაცია.   ბოლო წლებში საქართველოს ხელისუფლება მნიშვნელოვან ნაბიჯებს დგამს ქვეყანაში ბიზნესგარემოს გასაუმჯობესებლად.

ასევე, საქართველოს ახალი საბაჟო კოდექსის მიხედვით მნიშვნელოვნად გამარტივდა საბაჟო პროცედურები. სა-

ბაჟო ტარიფების რეფორმის შედეგად, გამარტივდა და შემცირდა საგარეო ვაჭრობასთან დაკავშირებული ხარჯები. საიმპორტო ტარიფების რაოდენობა გაუქმდა პროდუქციის დაახლოებით 90 პროცენტზე და ამასთან, ამჟამად მოქმედებს მხოლოდ სამი სახის ტარიფი (0%, 5%, 12%), ადრე არსებული 16-ის ნაცვლად. საბაჟო გადასახადები დაწესებულია მხოლოდ ზოგიერთი სახის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციაზე და სამშენებლო მასალებზე. გარდა ამისა, ქვეყანაში არ მოქმედებს რაოდენობრივი შეზღუდვები (ქვოტები) იმპორტსა და ექსპორტზე.

ხელისუფლება განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ბიზნესის ლიცენზირების/ნებართვების მოდერნიზებული სისტემის შექმნას. ლიცენზიებისა და ნებართვების სისტემის რეფორმირების შედეგად, ლიცენზიებისა და ნებართვების რაოდენობა 84 პროცენტითაა შემცირებული. დღეისათვის, ლიცენზიები და ნებართვები საჭიროა მხოლოდ მაღალი რისკის შემცველი პროდუქციისა და მომსახურების, ბუნებრივი რესურსების გამოყენებისა და სპეციფიკური საქმიანობის წარმოებისათვის.

მნიშვნელოვნად გამარტივდა ლიცენზიებისა და ნებართვების გაცემის პროცედურები, დამკვიდრდა "ერთი სარკმლის" და "დუმილი თანხმობის ნიშანია" პრინციპი.

ქვეყანაში საინვესტიციო გარემოს კიდევ უფრო ლიბერალიზაციის, ინვესტიციების დაჩქარებული მოზიდვისა და გაზრდის ერთ-ერთი მსოფლიო გამოცდილება ესაა თავისუფალი ეკონომიკური ან ინდუსტრიული ზონების შექმნა. ამ მიზნით, მიღებულ იქნა კანონი "თავისუფალი ინდუსტრიული ზონების შესახებ", რომლის თანახმად, ასეთი ზონა შესაძლოა შეიქმნას 10 ჰექტარზე მეტ ტერიტორიაზე, საქართველოს მთავრობის გადაწყვეტილებით, მისივე, ან ინვესტორის ინიციატივის საფუძველზე.

ზონაში მოქმედებს განსხვავებული საგადასახადო რეჟიმი, გამარტივებულია რეგისტრაციისა და სხვა პროცედურები. თავისუფალი ზონების დაარსება და ფუნქციონირება ხელს შეუწყობს თანამედროვე ტექნოლოგიების შემოდინებას, გააჩენს მოთხოვნას კვალიფიციურ შრომით ძალაზე და დადებითად აისახება როგორც რეგიონის, ასევე ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე.

საერთაშორისო ბაზარზე ქართული პროდუქციისა და მომსახურებისათვის ტექნიკური ბარიერების მოხსნა საქართველოს ეკონომიკის შემდგომი განვითარების ერთ-ერთ აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს.

ამ მიზნის რეალიზებისათვის საქართველოში განხორციელდა ტექნიკური რეგულირების სფეროს რეფორმა, რომელიც ხელს შეუწყობს საერთაშორისო ვაჭრობაში ტექნიკური ბარიერების აღმოფხვრას; საინვესტიციო გარემოს გაჯანსაღებას; მომხმარებელთა ინტერესების დაცვას; ქართული პროდუქციის უცხოურ ბაზრებზე შეღწევადობის შესაძლებლობის გაზრდას; ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის წინაშე აღებული ვალდებულებების შესრულებას, რაც ძირითადად გამოიხატება სავალდებულო სტანდარტებიდან ნებაყოფლობით სტანდარტებზე გადასვლაში; კორუფციის აღმოფხვრას; ტექნიკური რეგულირების სფეროში მომსახურების გამჭვირვალობას.

აღნიშნული რეფორმის შედეგად მოხდა ნებაყოფლობითი სტანდარტების სისტემაზე გადასვლა და სისტემაში სახელმწიფოს მარეგულირებელი როლის შემცირება, რაც მნიშვნელოვნია სამეწარმეო საქმიანობის გაფართოებისათვის.

საქართველოში ნებაყოფლობითი სტანდარტიზაციის დანერგვა მეწარმეს საშუალებას აძლევს: შეარჩიოს ქვეყანაში რეგისტრირებული სტანდარტი თავისი საქმიანობისათვის; აიღოს ნებისმიერი ქვეყნის ან ნებისმიერი საერთაშორი-

სო ან რეგიონული სტანდარტი, დაარეგისტრიროს საქართველოში და გამოიყენოს საქმიანობისათვის; შეიმუშაოს საკუთარი სტანდარტი ახალი პროდუქციისათვის, დაარეგისტრიროს სტანდარტების, ტექნიკური რეგლამენტების და მეტროლოგიის ეროვნულ სააგენტოში და გამოიყენოს თავისი საქმიანობისათვის; მიიღოს კონსულტაციები სტანდარტების შერჩევისა და შემუშავებისათვის.

ინვესტორების ყურადღების ცენტრშია ის, თუ როგორი შრომითი კოდექსი მოქმედებს ქვეყანაში. საქართველოს ახალმა შრომის კოდექსმა შრომითი ურთიერთობების სფეროში მნიშვნელოვანი სიახლეები შეიტანა, გაამარტივა რა ურთიერთობები დამსაქმებლებსა და დასაქმებულებს შორის. რეფორმის შედეგად, Heritage Foundation-ის და სხვა ანალიტიკური ცენტრების მიერ საქართველოს შრომის კოდექსი აღიარებულია, როგორც მსოფლიოს ერთ-ერთი ყველაზე ლიბერალური, რადგან მან მნიშვნელოვნად შეამცირა დაქირავების და სამუშაოდან გათავისუფლების ხარჯები.

უცხოური ინვესტიციების ორმხვრივი დაცვის და წახალისების მიზნით საქართველოს 35-ზე მეტ ქვეყნასთან აქვს გაფორმებული ორმხვრივი ხელშეკრულებები. მათ შორის აზრბაიჯანთან და სომხეთთან.

ქვეყანაში შექმნილია და ფუნქციონირებს რამდენიმე ინსტიტუტი, რომლის საქმიანობაც უცხოური ინვესტიციების მოზიდვასთან არის დაკავშირებული, საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობაზე მიუთითებს საქართველოს პრეზიდენტთან უცხოური ინვესტიციების (საინვესტიციო) საკონსულტაციო საბჭოს შექმნის ფაქტი. საბჭოს მიზანია მოამზადოს წინადადებები საინვესტიციო პოლიტიკის ძირითად მიმართულებათა შესახებ; მონაწილეობა მიიღოს საერთო-სახელმწიფო საინვესტიციო პროგრამებისა და პროექტების შემუშავებაში, კოორდინაცია გაუწიოს მათი განხორციელებისათვის ხელისუფლების ორგანოების საქმიანობას და ა.შ. სა-

ქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს დაქვემდებარებაში ასევე ფუნქციონირებს საქართველოს ინვესტიციების ეროვნული სააგენტო, რომელიც ახდენს პრივატიზებული ობიექტების რესტრუქტურიზაციას და მენეჯმენტს. ასევე პრეზიდენტის მიერ შექმნილი საკუთრების დაცვის კომისია.

ინვესტორებისათვის დამატებითი გარანტიების, ქვეყნის სანვესტიციო გარემოს მიმზიდველობის ხარისხის გაზრდას ისხავს მიზნად მთავრობის ახალი ხედვა, რომელიც ჩამოყალიბებულია ,,თავისუფლების აქტში”. იგი ქმნის გარკვეულ გარანტიებს მეწარმეობის სტაბილური განვითარებისათვის.

ამირიგად, ამიერკავკასიის ქვეყნებში არსებობს მნიშვნელოვანი საკანონმდებლო ბაზა ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს შექმნისა და პირადპირი უცხოური ინვესტიციების დაცვის მექანიზმების კუთხით, რაც მნიშვნელოვანი წინაპირობაა რეგიონის ქვეყნების რეალურ ეკონომიკაში კაპიტალდაბნდების განხორციელებისათვის

საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესებისათვის მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ სახელმწიფო გარანტიები, რამდენადაც ინვესტიციების დაზღვევის სისტემის გამოყენება და იმის უზრუნველყოფა, რომ დავების შემთხვევაში ინვესტორს ჰქონდეს შესაძლებლობა მიმართოს საინვესტიციო დავების რეგულირების საერთაშორისო ცენტრს და საერთაშორისო კომერციული არბიტრაჟის სასამართლოს.

ამრიგად, რეგიონის ინვესტიციების სამართლებრივი რეგულირების რეჟიმი ითავლისწინებს ინვესტიციების და საინვესტიციო საქმიანობის ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფაქტორებს: ხელისუფლების დამოკიდებულებას საზღვარგარეთელი ინვესტორებისადმი, სახელმწიფო ორგანოების მიერ კანონმდებლობის დაცვას, ოპერატიულობის დონეს საწარმოების რეგისტრაციის შესახებ გადაწყვეტილებების მი-

ღებისას, ინფორმაციის ხელმისაწვდომობას, ს, სამართალდამცავი ორგანოების საქმიანობის ეფექტიანობას, საქონლის, კაპიტალისა და სამუშაო ძალის გადაადგილების პირობებს და ა.შ.

5.2. ტრანსნაციონალური კომპანიები და სამოქალაქო საზოგადოების აზრის ფორმირება ამიერკავკასიის ქვეყნებში

ობიექტური რეალობიდან გამომდინარე ტნკ-ების ეკონომიკური პოტენციალი დღითიდღე იზრდება. პარალელურად ხდება მათი ძალაუფლების წყაროების გაფართოება, რის შედეგადაც იზრდება პოლიტიკურ და ეკონომიკურ პროცესებზე მათი გავლენა. აქტიურად განიხილება აზრი, რომ მოხდეს მათი პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური როლის შესწავლა ზეეროვნულ და შიდაეროვნულ დონეებზე. ხშირად ტნკ-ები თავად აყალიბებენ გარკვეული ქცევის წესებს, რომელთა ჩარჩოშიც აქცევენ როგორც საკუთარ, ასევე საზოგადოებისა და სხვა ინსტიტუტების საქმიანობას.

ტნკ-ების მონაწილეობით ან მათ გარეშე წარმოების განვითარების, ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების და შემოსავლების სტაბილური ზრდის გარანტიის შექმნას განსაზღვრავს კონკრეტული ქვეყნის მთავრობის პოლიტიკის და იქ მოქმედი სამოქალაქო ინსტიტუტების მაღალი ხარისხი.

თანამედროვე ეტაპზე ქვეყნის სიმდიდრეების ეკონომიკური მართავა კომპლექსურია, რომელიც მოითხოვს კარგად განვითარებული მენეჯმენტის სისტემას და მკაფიოდ შემუშავებული ეროვნული მიზნის არსებობას. ქვეყნის წიაღისეული სიმდიდრეების და ეკონომიკური პოტენციალის რაციონა-

ლური გამოყენება, ასევე მისი ჩაყენება საზოგადოების სამსახურში ყველა ქვეყნის ხელისუფლების უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენს. თუმცა, როგოროც მსოფლიო პრაქტიკა აჩვენებს, წიაღისეულით მდიდარი ბევრი განვითარებადი ქვეყნის მთავრობის მიერ შემუშავებული ტაქტიკა მიმართულია მოკლევადიან პერიოდში მოგების მიღებისკენ და არა ქვეყნის გრძელვადიანი განვითარების მიზნისკენ.

გარდა ამისა, ხშირად ტნკ-ების მიმღები სახელმწიფოები წიაღისეულ სიმდიდრეებიდან მიღებული შემოსავლების განაწილებისა და გამოყენების დროს ნაკლებ ყურადღებას აქცევენ მათ გამოყენებას ქვეყნის შემდგომი განვითარებისათვის. ხშირ შემთხვევაში, ქვეყნის სიმდიდრეების ექსპლუატაციის და რეალიზაციის შედეგად მიღებული შემოსავლების თავისუფალმა დაუფლებამ შეიძლება ხელი შეუწყოს მთავრობის ნაკლები ყურადღების მიპყრობას საკუთარი მოსახლეობისადმი და პირიქით, გააძლიეროს მმართველი ელიტის ინტერესების დაცვა და გაძლიერება.

ამ საერთო კონსტრუქციაში ქვეყნის სიმდიდრეების და ეკონომიკური პოტენაციალის რაციონალური ექსპლუატაციისა და გამოყენების, უსაფრთხოებისა და განვითარების, სამოქალაქო საზოგადოების უფლების და გარემოს დაცვისათვის აუცილებელია შესაბამისი სექტორული (არასამთავრობო) ინსტიტუტები, სამართლებრივი, ადმინისტრაციულ სტრუქტურები და კარგად შემუშავებული პოლიტიკა, რომელიც იქნება ქვაკუთხედი სახელმწიფოს, სამოქალაქო საზოგადოებას და ტნკ-ებს შორის ურთიერთობების და შეთანხმებული მოქმედებისათვის.

აღნიშნული ფაქტორები მოითხოვს როგორც სამართლებრივი სისტემის განვითარებას, რომელიც დაფუძნებული იქნება კანონის უზენაესობაზე, ასევე შესაბამისი ინსტიტუციონალური გარემოს შექმნის აუცილებლობას, რომელშიც ერთის მხრივ, განსაზღვრული იქნება სახელმწიფოს და

სამოქალაქო საზოგადოების პასუხისმგებლობა და მოვალეები ქვეყნის შემდგომი განვითარებისათვის, მეორეს მხრივ, იგი სტიმულის მიმცემი უნდა იყოს უცხოური კომპანიებისათვის სამეწარმეო საქმიანობაში კაპიტალის დააბანდებისათვის, თუმცა უნდა მოახდინოს ადგილობრივი სზოგადოების ინტერესების გათვალისწინება კომერციულ საქმიანობაში.

ხშირად სამოქალაქო საზოგადოების მოთხოვნილება ტნკ-ების მიმართ ქვეყნის მატერიალური ინფრასტრუქტურის, განათლების და სოციალური მდგომარეობის ხარისხზე ზრუნვის შესახებ გავლენას ახდენს მათ საინვსტიციო გადაწყვეტილებებზე. ამიტომ უმეტესწილად ამა თუ იმ ქვეყნის ხელისუფლება საზოგადოებრივი მოთხოვნილების საწინააღმდეგოდ შეღავათიან რეჟიმს უქმნის ტნკ-ებს ქვეყანაში შემოსვლისათვის. ქვეყნის განვითარების დასახული მიზნის მიღწევისათვის აუცილებელია ეკონომიკური პოტენციალის ოპტიმალური გამოყენება, ეროვნული სიმდიდრებიდან მიღებული შემოსავლები სახელმწიფოს მიერ მიმართული უნდა იყოს საზოგადოების კეთილდღეობის ამაღლების პრევენციული პოლიტიკისათვის, რომელიც აუცილებელია სოციალური ერთობის უზრუნველყოფისათვის. წინააღმდეგ შემთხვევაში, შემოსავლების ზრდის კვალდაკვალ, თუ ხელისუფლების მიერ ისინი არ იქნა მიმართული და მართული სწორად შეიძლება გამოწვიოს სოციალური არეულობები და პოლიტიკური არასტაბილურობა.

ტნკ-ები უმეტეს შემთხვევაში სამოქალაქო საზოგადოების სუბიექტებთან ურთიერთობების თვითრეგულირების და თანამშრომლობის გარკვეულ ფორმას ქმნიან. ამისკენ მათ უბიძგებთ სოციალური პასუხისმგებლობის გამოხატვა, დადებითი საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბება და მათ საქმიანობასთან დაკავშირებული ეკოლოგიური და სოციალური რისკის აცილების სურვილი.

ურთიერთთანმშრომლობის პროცესებში შესაბამისი ტაქტიკით ჩართული უნდა იქნას ყველა დაინტერესებული სუბიექტი - მთავრობა, სამოქალაქო საზოგადოება, დაზარალებული თემები, ადგილობრივი სახალხო ორგანიზაციები, პროფკავშირები, სამრეწველო და საერთაშორისო ორგანიზაციები რომ მიეცეთ საშუალება თავიდან აცილებულ იქნას გამოუსწორებელი შედეგები - დაპირისპირებები, გაუგებრობები და ა.შ.

სამოქალაქო საზოგადოების და არასამთავრობო სექტორის ინსტიტუტებთან ტნკ-ების თანამშრომლობა პრობლემების ერთობლივი რეგულირების და გადაწყვეტის გამოხატულებას წარმოადგენს. ამისკენ საკუთრივ მათ უბიძგებთ საზოგადოებრივი პასუხისმგებლობის ჩვენება, სურვილის გამოხატვა სირთულეების დაძლევისათვის.

იმისათვის რომ ტნკ-ების მონაწილეობით ქვეყანამ მიიღოს მაქსიმალური ეკონომიკური მოგება, შეინარჩუნოს პოტენციური დანახარჯები გარემოს დაცვაზე და გაზარდოს მათი სოციალური პასუხისმგებლობა, აუცილებელია ყველა დაინტერესებული სუბიექტის შეთანხმებული მოქმედება, რომელიც დაფუძნებული იქნება კონსესუსის შედეგად მიღებულ გადაწყვეტილებაზე.

ტნკ-ებს შეუძლიათ სახელმწიფო და სამოქალაქო საზოგადოების სხვა სუბიექტებთან, ასევე, საერთაშორისო ინსტიტუტებთან თანამშრომლობის გზით სხვადასხვა პრობლემის გადაწყვეტაში წვლილი შეიტანონ:

ა) სამუშაო გარემო და ადამიანის უფლებები — რამდენად შეესაბამება ტნკ-ების სამუშაო გარემო შრომის კანონმდებლობას, არის თუ არა საკონტრაქტო სისტემა, დაცულია თუ არა ადამიანის უფლებები. ბ) როგორია დასაქმებულთა სოციალური დაცულობა — სიცოცხლის, ჯანმრთელობის დაცვა, საპენსიო უზრუნველყოფა, არსებული ადამიანური რესურსების შესწავლა და განვითარება. გ) გარემოსდაცვითი

საკითხები — რამდენად ხორციელდება არსებული გარემოს კვლევა, გარემოსდაცვითი პროექტები, რეციკლირების პროგრამების დაფინანსება. დ) მოსახლეობასთან მიმართება და სოციალური პროექტები — კერძო, სათემო, მუნიციპალური ან სამთავრობო. აქ იგულისხმება ფინანსური, პროდუქტებით, მომსახურებით, ტექნიკით, მატერიალური და ადამიანური რესურსებით დახმარება შემდეგ სფეროებში: განათლება, კულტურა, სპორტი, ჯანმრთელობისა და გარემოს დაცვა.

ამიერკავკასიის სახელმწიფოებს სამოქალაქო საზოგადოების განვითარებისათვის დიდი პოტენციალი გააჩნია. რეგიონის ქვეყნებში ათასობით სამოქალაქო ინსტიტუტი და არასამთავრობო ორგანიზაცია მოქმედებს, რომლებიც დარგობივი პროფილით საქმიანობენ (ადამიანის უფლებები, ეკოლოგიური, გენდერული საკითხები, პენიტენციალური, სოციალური და ა.შ.). ბევრ მათგანს ტნკ-ებთან ურთიერთობების გარკვეული გამოცდილებაც გააჩნიათ, განსაკუთრებით გარემოს დაცვით და ადამიანი უფლებების დაცვის საკითხებთან მიმართებით. სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში პირველი სერიოზული ინტერესი სამოქალაქო საზოგადოების არასამთავრობო სექტორიდან ტნკ-ების საქმიანობასთან დაკავშირებით გაჩნდა ბაქო-თბილის-ჯეიჰანის ნავთობსადენის მშენებლობის დროს, როცა მათ ყურადღება მიაქციეს ამ მშენებლობის პროცესში თანმდევ ეკოლოგიურ საფრთხეებს, დასაქმებულთა და ადგილობრივი მოსახლეობის უფლებების დარღვევებს.

ამიერკავკასიის ქვეყნების არასამთავრო ორგანიზაციების ის ნაწილი, რომლებიც ორიენტირებულნი არიან ადამიანის უფლებების დაცვის, სოციალური და ეკოლოგიის საკითხების შესწავლაზე განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ ტნკ-ების საქმიანობას.

ტნკ-ების გავლენის გაძლიერება კასპიის რეგიონში გარკვეულ შეშფოთებას იწვევს ეკოლოგიური პროფილის საზოგადოებებების მხრდან. კასპიის ზღვა წარმოადგენს უნიკალურ, გაუმდინარ ბუნებრივ ობიექტს, ბუნებრივი რესურსების აღმდეგნი ფუნქციით, სუფთა წყლით და ატმოსფეროთი რომელიც, შეუფასებელი და სასარგებლოა. თანამედროვე ეტაპზე ნავთობ რესუსრსების ფართომასშტაბიანი მოპოვება და ახალი, ძლიერი ტექნოლოგიური საშუალებების გამოყენება თავის უარყოფით დაღს ასვამს გარემოს, რომელიც შეიძლება გაუთვალისწინებელი კატასტროფული შედეგების მიზეზიც გახდეს.

კასპიის რეგიონში ბუნებრივი რესურსების მოპოვებაში ტნკ-ების მონაწილეობა საკუთრივ განსაკუთრებულ ფაქტორს წარმოადგენს. ეს გამოიხატება ტნკ-ების გავლენის ასახვით საზოგადოების ცხოვრების ყველა მხარეზე, ბუნებრივი რესურსების შეუზღუდავ მოხმეარებაში, ეკოლოგიურ და სხვა რისკების ზრდაში, ბუნებათდაცვის სტანდარტების შესუსტების ტენდენციაში.

ეკოლოგიური არასამთავრობო ორაგნიზაციების შეშფოთების მიზეზი გახდა ბაქო-თბილისი-ჯეიხანის ნავთობსადენის მშენებლობის დაწყება საქრთველოში.

ეკოლოგიური საფრთხეების თავიდან აცილების და ურთიერსასარგელო თანამშრომლობის საწარმობლად არასამთავრობო სექტორმა და ტნკ-ებმა დიალოგის დაწყება ყველა პრობლემის ერთობლივად მოგვარების სურვილით გადაწყვიტეს.

ამ მიზნით 2000 წლის 10-12 სექტემბერს ქ. ალმა-ათაში გაიმართა კასპიის რეგიონის ქვეყნების არასამთავრობო ორგანიზაციის და ტნკ-ების წარმომადგენელთა სემინარი. შესაბამისად, მასში მონაწილობდა აზერბაიჯანის, საქართველოს, ირანის, ყაზახეთის, რუსეთის და თურქმენთის ორაგნიზაციები. სემინარის თემა იყო ,,ტრანსნაციონალური კორპო-

რაციების და არასამთავრობო ორგანიზაციების ურთიერთობები კასპიის რეგიონში. შეხვედრის მიზანი იყო ტრანსანციონალური კოპრორაციების და არასამთავრობიო ორგანიზაციების ურთიერთობების შესახებ პრინციპების შემუშავება. სემინარზე ხაზი გაესვა არასამთავრობო სექტორსა და ტნკ-ებს შორის არსებულ პრობლემების იმ ჯგუფს, რომელიც უკავშირდება ინფორმაციის მიუწვდომლობას, ტნკ-ების საქმიანობის შესახებ გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში მონაწილეობას და სამართლებრივ საკითხებს. მხარეები შეთანხმდნენ, რომ აუცილებელია სოლიდარობის და კორდინაციული მოქმედების მექანიზმების შემუშავება და რეგიონში ტნკ-ების ნებაყოფილობითი ქცევის კოდექსის შემუშავება.

ტნკ-ების და არასამთავრობო სექტორის მორიგი შეხვედრა გაიმართა 2002 წლის 24-26 იანვარს ასტრახანში. ამჯერად სემინარის თემა იყო ,,კასპის ზღვის რეგიონში გარემოს დაცვა: საზოგადოების მონაწილეობა, კორპორაციების პასუხისმგებლობა და ოპტიმალური მართვა". მისი მიზანი იყო რეგიონის სამი სექტორის სახელმწიფო სტრუქტურების, ტნკ-ების და არასამთავრობო ორგანიზაციების აქტიური ჩართვის შესაძლებლობა კასპიის ძირითადი პრობლმების გადაწყვეტაში. ფორუმზე მიიღეს გადაწყვეტილება ეკოფორუმის შექმნის შესახებ, რომელიც რეგიონის მთავრობებთან ერთად იმუშავებდა ბუნების დაცვის საკითხებზე.

რეგიონში მოქმედ არასამთავრობო ორგანიზაციებს მოღვაწეობაში ხელს უწყობდა საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარება და რეკომენდაციები, რომლებსაც საერთაშორისო საზოგადოება სთავზობდა მათ.

ამ კუთხით მრავალი რეკომენდაცია მოცემულია მიმღები ქვეყნებისათვის, ბაზირებული ქვეყნებისათვის, საერთშორისო საზოგადოებისათვის, სამოქალაქო საზოგადოებისათ-

ვის და თვით ტნკ-ებისათვის 2007 წლის world investment report-ში[172].

ტნკ-ების ძალაუფლება უკავშირდება გარკვეული და დიდი რაოდენობით მატერიალურ რესურსების ფლობას. ეს კი გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში მათ უქმნის კონკურენტულ უპირატესობას სამოქალაქო საზოგადოების სხვა სუბიექტებთან მიმართებით. თუმცა, ისინი მუდამ განიცდიან არასამთავრობო სექტორის წარმომადგენლებისაგან მუდმივ მონიტორინგს მათ მოქმედებებზე. ამიტომ ტნკ-ები იძულებლნი არიან განახორციელონ გარკვეული სოციალური, ჰუმანიტარული, ეკოლოგიური პროგრამები, ან უკიდურეს შემთხვევაში მოახდინონ სამოქალაქო სექტორის ლობირება სხვადასხვა გზებით - მედია საშუალებების გამოყენება, პიარ აქციების ჩატარება და ა.შ. ტნკ-ების მიერ ლობირების შესაძლებლობები სულ უფრო ფართოვდება, როგორც ეროვნულ, ასევე, ზენაციონალურ დონეებზე.

სამოქალაქო საზოგადოებას შეუძლია ასევე ხელი შეუწყოს ქვეყნის შემოსავლების უფრო მეტ ზრდას რესურსების რაციონალური გამოყენების მოთხოვნების გზით. მსოფლიო გამოცდილების შესწავლითა და შედარებით მათ შეუძლიათ გაზარდონ ამ თვალსაზრისით არსებული ცოდნა. ამ კუთხით განსაკუთრებით მისასალმებელი იქნება ინიციატივები რეგიონალურ დონეზე.

სამოქალაქო საზოგადოება არსებული შესაძლებლობების გამოყენებით ხელს შეუწყობს იმ სტანდარტების და სახელმძღვანელო პრინციპების განვითარებას, რომელიც უზრუნველყოფს ტნკ-ების მოქმედებების შედეგების კეთილისმყოფელ გავლენას და გაძლიერებას ზოგიერთი პრობლემის გადაწყვეტაში - ადამიანის უფლებების, სოციალური და გა-

---

[172] **world investment report,** Transnational Corporations, Extractive Industries and Development, UNITED NATIONS
New York and Geneva, 2007, p. 27

რემოზე ზრუნვის ნორმებისა და ანტიკორუფციული სტან-დარტების საყოველთაო დაცვის ხელშეწყობით.

განსაკუთრებულ შემთხვევებში სამოქალაქო საზოგა-დოებას უნდა შეძლოს შეიმუშავოს მექანიზმები, როგორც ინსტრუმენტი ადამიანი უფლებების, გარემოს დაცვითი და ა.შ. საკითხებთან მიმართებით. ნებაყოფილობითი ინიცატი-ვები სასარგებლო იქნება იმ ქვეყნებში, სადაც შესაბამისი კა-ნონმდებლობა, ან მისი გავლენა არ არსებობს.

რესურსებით მდიდარ ბევრ განვითარებად ქვეყნებში ტნკ-ების უარყოფითი გავლენის გამო შეიქმნა საერთაშორი-სო ინიციატივები წიაღისეული სიმდიდრეების მოპოვებასა და მიმღები ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის გამოყენებას-თან დაკავშირებული კონფლიქტის რისკის შემცირების მიზ-ნით. ამავე დროს, მასში მოცემული არის სტანდარტები, რო-მელიც კონფლიქტური სიტუაციების კორპორატიული ქცევი-სათვის უნდა იქნეს გამოყენებული. მათგან აღსანიშნავია მომ-პოვებელი მრეწველობის დარგების საქმიანობის გამჭვირვა-ლობის, კიმბერლეის პროცესის სერთიფიცირების სქემის, უსაფრხთოებისა და ადამიანის უფლებების ნებაყოფილობითი პრინციპების და ანგარიშის გლობალური ინიციატივები.

სამოქალაქო საზოგადოებას შეუძლია დიდი როლი ითა-მაშოს ამ ინიციატივების ხელშეწყობისათვის. როგორც სა-ერთაშორისო, ისე ადგილობრივ არასამთავრობო ორგანიზა-ციებს შეუძლიათა მოახდინონ მუდმივი მონიტორინგი ეკო-ნომიკურ-ეკოლოგიურ და ადამინის უფლებებთან დაკავში-რებულ პრობლემებზე. მათ ასევე შეუძლიათ კონტროლი გა-უწიონ სახელმწიფო სტრუქტურების და კომპანიების მოქ-მედბებს, ყურადღება მიაქციონ მათ არასწორ და შეუსაბამო მოქმედებებს. ამ მხრივ განსაკუთრებული ყურადღება სწო-რედ იმ ქვეყნებზე და ტნკ-ებზე მოდის, რომლებიც მომპოვე-ბელი მრეწველობით არიან დაკავებულნი, რომ მოხდეს მათი ჩართვა ამ ინიციატივებში.

მაგალითად, შეთანხმება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციასა და ტნკ-ებს შორის, Global Compact, საფუძვლად უდევს მათ შორის პარტნიორობას გლობალიზაციის პროცესის თანმხლები ზოგიერთი პრობლემის გადაწყვეტაში, ადამიანის უფლებების, სოციალური და გარემოზე ზრუნვის ნორმებისა და ანტიკორუფციული სტანდარტების საყოველთაო დაცვის ხელშეწყობით.

ქვეყნის რესურსების მოპოვების პროცესში ჩართვისას ტნკ-ების როლი პირველ რიგში მიმართული უნდა იქნეს ეფექტური წარმოების ხელშეწყობისკენ და მიმღები ქვეყნის კანონდმებლობის პატივისცემისკენ.

გაეროს ჩთ-ის ერთ-ერთი რეკომენდაციის მიხედვით, როცა წიაღისეული სიმდიდრეები სუსტი მმართევლობის ან ავტორიტარიზმის მქონე ქვეყნაშია, უცხოურმა კომპანიებმა უნდა განიხილონ მოახდინონ თუ არა ინვესტიციები ჩადება ასეთ ქვეყანაში[173]. როდესაც ამ მხრივ არ არის არჩევანის გაკეთება ადვილი, არსებობს მრავალი ახალი ინსტრუმენტი (მლიქვნელობის შეფასების ინდიკატორი, რომელიც შემოგვთავაზა ადამინის უფლებების და რისკის დანიურმა ინსტიტუტმა და გავლენის შეფასებისა და ეკრანირების მეთოდი, რომელიც შემუშავებულია საერთაშორისო განგაშის მიერ), რომლებსაც შეუძლიათ შექმნას გარკვეული წარმოდგენა ამ კუთხით.

საერთაშორისო პრაქტიკა ადასტურებს, რომ საკუთრივ დიდ კომპანიებს შორის, მათ შორის ნედლეულის მომპოვებელი ტნკ-ებს, რომელებმაც ხელი მოაწერეს მსგავს საერთაშორისო ინიციატივებს ჯერ კიდევ ცოტაა. გაზის, ნავთობის და სამთო მრეწველობის ტნკ-ების მიმოხილვა აჩვენებს რომ მათგან ცოტა თუ გულწრფელად იზიარებდეს აღნიშნულ ინი-

[173] **world investment report,** Transnational Corporations, Extractive Industries and Development, UNITED NATIONS
New York and Geneva, 2007, p. 28.

ციატივებს. განსაკუთრებით კი განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკის მქონე კომპანიები. თუმცა, ბევრი კომპანიაა ამ ინიციატივებში ჩართული და ერთგულად იცავს არსებულ ვალდებულებებს. შესაბამისად, მათი გავლენა შეზღუდულია მიმრებ ქვეყნებზე.

ყველა დაინტერესებული მხარის ძალისხმევა მნიშვნელოვანია იმისათვის, რომ რომ წიაღისეულებით მდიდარ, მაგრამ უღარიებეს ქვეყნებს მიეცეთ შესაძლებლობა განვითარების გზას დაადგენენ.

დაბალი შემოსავლების, მაგრამ, წიაღისეული რესურსებით მდიდარ და ეკონომიკური პოტენციალის მქონე ქვეყნებში მნიშვნელოვანი როლის თამაში შეუძლიათ ტნკ-ებს ნედლეულის მოპოვების, გადამუშავებასა და რეალიზაციის, წარმოების განვითარების, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის, საზოგადოების კეთილდრეობის მიღწევის, ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების საქმეში. მაშასადამე, პრობლემის არსიც იმაში მდგომარეობს, რომ უნდა მოხდეს სტრუქტურების განვითარება, რომლებიც შექმნიან ნამდვილ საფუძვლებს ადგილობრივი და უცხოური კომპანიების ეფექტური მოქმედებისათვის, მათი მხრიდან ეკოლოგიური და სოციალური მოთხოვნილებების პატივისცემისათვის, რომელიც მთლიანობაში ასახავს სამოქალაქო საზოგადოების ინტერესებს. ურთიერთსასარგებლო სიტუაცია შეიქმნება მხოლოდ, მაშინ როცა ქვეყნის წიაღისეული სიმდიდრების მოპოვება და დამუშავება, ქვეყნის ეკონომიკური და სამრეწველო პოტენციალის გამოყენება მოხდება ეფექტურად, რაციონალურად და მიზანმიმართულად, თუკი მიმღები ქვეყანა, დაინტერესბულ მხარეებთან ერთად, ეფექტური პოლიტიკით შეძლებს მიღებული შემოსავლების წარმართვას მდგრადი განვითარებისა და სიღარიბის დაძლევისათვის.

5.3. ტრანსნაციონალური კორპორაციების განვითარების პერსპექტივა და ძირითადი მიმართულებები ამიერკავკასიის ქვეყნებში

ამიერკავკასიის ქვეყნების საინვესტიციო გარემოს შეფასების პარამეტრების არსებითი განსხვავებების მიუხედავად საინვესტიციო მიმზიდველობისათვის აუცილებელია პრაქტიკულად გადაწყდეს ამ ყვეყნებში არსებული მსგავსი პრობლემები, რომელებიც ბევრად აფერხებს ტნკ-ების შემოსვლას ქვეყნაში. პრობლემები აქაც იდენტურია და ხასიათდება შემდეგნაირად:

- ამიერკავკასიის ქვეყნების ერთ-ერთ სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენს პოლიტიკური არასტაბილურობა. ორგანიზაცია Vision of Humanity-ის 2009 წლის მშვიდობის გლობალური ინდექსით[174] (რომელშიც გათვალისწინებულია ქვეყნების საშინაო და საგარეო კონფლიქტების გაგრძელების, საზოგადოების დაცულობის და უსაფრთხოების, მილიტარიზმისათვის ღონისძიებები, შესაბამისად დემოკრატიულობის და ტრანსფორმაციის, საერთაშორისო კავშირების დონე, დემოგრაფიის, საერთაშორისო და რეგიონალური ვაჭრობის, განათლების, კულტურის და ა.შ. მაჩვენებლები) 144 სახელმწიფოს შორის საქართველო 134-ე ხოლო აზერბაიჯანს 114-ე ადგილებზე გავიდნენ. სომხეთი ამ რეიტინგში საერთოდ ვერ მოხვდა. ცხადია, დემოკარტიის დაბალი ხარისხი, პერმანენტული შიდა პოლიტიკური და არაჯანსაღი მდგომარეობა, რაც განსაკუთრებით თვალშისაცემია არჩევნების წინა და შემდეგომ პერიოდში. ასევე, რეგიონის სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობების და ნდობის დაბალი ხარისხი, განსაკუთრებით სომხეთსა და აზერბაიჯანს, სომხეთსა და თურქეთს შორის, კონფლიქტები საქართველოში, და-

[174] წყარო: Vision of Humanity , The Global Peace Index, http://www.visionofhumanity.org/gpi/results/rankings/2009/

ძაბულობა საქართველოსა და რუსეთს შორის, სომხეთის იზოლაციური მდგომარეობა აზერბაიჯანისა და თურქეთის მხრიდან, ყველაფერი ეს მთლიანობაში რეგიონს არასტაბილურობის იმიჯს უქმნის მსოფლიოში.

აუცილებელია რეგიონის ქვეყნების საგარეო პოლიტიკური კურსის კოორდინაცია, განსახვავებული საგარეო-პოლიტიკური ორიენტაცია მნიშვნელოვნად აფერხებს რეგონში უსაფრთხოების უზრუნველყოფას. მიზანშეწონიალია ტრანსნაციონალური პროექტების განხორციელებაში რეგიონის სამივე ქვეყნის ჩართვა. ამ უკნასკნელთა განხორციელება ბევრად საიმედო მექანიზმებს ქმნის რეგიონის უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში და ხელს შეუწყობს ქვეყნებს შორის ინტეგრაციის გაღრმავებაში.

- არაეფექტური და კორუმპირებური სამართალდამცავი სისტემა (განსაკუთრებით სომხეთსა და აზერბაიჯანში, საქართველომ კორუფცის აღმოფხვრისათვის მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგა), რომელიც ინვესტორებისათვის ბევრად არსებითი დაბრკოლებაა ინვესტიციების განხორციელებისათვის. ეს რთული ამოცნა მოითხოვს სამართლებრივი სისტემის და შესაბამისად, სახელმწიფო სისტემის სრულყოფის აუცილებოლობას, რაც ასევე შექმნის მნიშვნელოვან წინაპირობას კორუფციის წინაამღმდეგ ბრძოლისათვის. ამის მაგალითად გამოდგება საქართველო, სადაც სწორედ ანალოგიური ღონისძიებების გატარების შედეგად ქვეყნამ მნიშვნელოვან წარმატებას მიაღწია.

- სამივე ქვეყნისათვის დამახასიათებელია და სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენს საგადასახადო სისტემის ეფექტიანობის ხარისხის გაუმჯობესება. განსაკუთრებით ექსპორტიორებისათვის დამატებითი ღირებულების გადასახადის ზრდის პრობლემა. ამ საკითხის გადაწყვეტისათვის აუცილებელია მოქმედების შეთანხმებული პროგრამა სახელმწიფო მმართველობის მოდერნიზაციის მიმართულებით. გა-

დასახადის გადამხდელის ტრანსაქციული დანახარჯის შემცირება, პროცედურის განუხრელი გამარტივება.

- მნიშვნელოვანი შემაფერხებელი ფაქტორია კანონმდებლობაში ნაკლები გაგების ხარისხი და ცვლილებების მაღალი სიხშირე, განსაკუთრებით მის საგადასახადო და საბაჟო სფეროში. ცვლილებები კი უნდა მოხდეს საკანონმდებლო აქტების პროექტის წინასწარი პუბლიკაციის შემდეგ, ასევე შემოთავაზებული ცვლილებების განხილვაში ბიზნესსტრუქტურების აქტიური ჩართვით, ხოლო ძალაში შესვლამდე აუცილებელია გარკვეული გარდამავალი პერიოდის გასვლა. ინვესტიციების დაცვის კუთხით ყურადღება უნდა მიექცეს გარანტიის სიზუსტეს და ხარისხს, რომელიც წარმოდგენილია კანონმდებლობაში. იგი მიღწეული უნდა იქნას კანომდებლობაში ცვლილებების შემთხვევების და სფეროს ზუსტი აღწერით.

- მნიშვნელოვანი პრობლემაა საბაჟო შემოწმების პროცედურის გამარტივება და ამისათვის დროის შემცირება. ასევე საბაჟო პროცედურების ზუსტად ისე გამოყენება, როგორც ეს მოცემულია საბაჟო კოდექსებში.

- სახელმწიფო მმართველობის სტრუქტურული მოდერნიზაციის მნიშვნელოვანი საკითხია სახელმწიფო სამსახურების ჩარევა ინვესტორების და მწარმოებლების საქმეში. ეს პრობლემა სამივე ქვეყნისათვის აქტუალურია. 2006-2007 წწ. აუცილებელია ბიზნესსექტორსა და სახელმწიფო მოსამსახურებს შორის ურთიერთობაში ეტაპობრივად ელქტრონული მმართველობის პროცედურების და მექანიზმების დანერგვა, რაც ბიუროკრატიულ დაბრკოლებებს აღმოფხვრის. ასევე სახელმწიფოსა და ბიზნეს სექტორს შორის ინტენსიური დიალოგიის, მათთან კონსულტირების გზით, ბიზნეს-სტრუქტირების წევრების ეკონომიკური პროფილის სახელმწიფო უწყებებში ჩართვის ხარისხის გაზრდით.

გარდა ზემოთ დასახელებული პრობლემებისა უკანასკნელ ხანს შეიმჩნევა სხვა პრობლემებიც. კერძოდ, სომხეთში არსებულმა კვლევითმა ცენტრმა ,,ეკონომიკა და ფასეულობები", ჩაატრა მეტად საინტერესო კვლევა თემაზე ,,ტრანსნაციონალური კორპორაციების მოზიდვა სომხეთში". ცენტრმა გაანალიზა პუი-ის გლობალური ტენდენციები და ტრანსნაციონალური კომპანიების სტრატეგიები. ამ თუ იმ ქვეყანაში მათი შესვლის მოტივაცია. მათ შეისწავლეს 20-მდე მსოფლიოს უმსხვილესი კორპორაცია, მათ შორის simens, IBM, Microsoft, Philips, Pfizer da ა.შ.. უნგრეთის და ისრელის მაგალითზე, სადაც განსაკუთრებით მაღალი იყო ტნკ-ების შესვლის დინამიკა.

აღმოჩნდა რომ გადამწყვეტი ფაქტორი მოცემულ შემთხვევაში იყო მოსახლეობის განათლების მაღალი დონე[175]. მაშინ, როდესაც დასახელებულ ქვეყნებში სკოლის დამთავრების შემდეგ მოსახლეობის 65% და 59% აგრძელებს სწავლას უმაღლესში, სომხეთში ეს მაჩვენებელი 28 პროცენტს შეადგენს. ანალოგიური მდგომარეობაა საქართველოსა და აზერბაიჯანში. ამასთან გასათვალისწინებელია, თუ როგორია განათლების ხარისხი ამიერკავკასიის რეგიონის ქვეყნებში. აშკარაა რომ ახალ ტექნოლოგიებზე ორიენტირებული ტრანსნაციონალური კორპორაციებისათვის ამ კუთხით ამიერკავკასიის ქვეყნები სერიოზულად მოიკოჭლებს. მაგ. შრომის დაბალი ნაყოფიერების გათვალისწინებით პროდუქციის წარმოება საქართველოში უფრო ძვირი ჯდება, ვიდრე განაში. ავეჯის წარმოებაში დასაქმებული მუშაკის ანაზღაურება ახლოა რუმინეთის ამავე სექტორში დასაქმებული მუშაკის ანაზრაურებისა, ხოლო შრომის წარმადობა თითქმის სამჯერ ნაკლებია. იმავე სექტორში ირლანდიაში შრომის ანაზრაურება შვიდჯერ მეტია, ვიდრე საქართველოში, ხოლო

[175] Карен Арзуманян, как привлечь транснационалные корпорации, **№03** (757) от 8 февраля 2008 года, http://www.express.am/3_08/management03.htmltrend

ერთეული მუშაკის მიერ წარმოებული პროდუქციის მოცულობა თოთხმეტჯერ მეტია[176]. როგორც მკვლევარები მიუთითებენ ამ მდგომარეობის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი შესაბამისი კვალიფიკაციის მქონე მუშაკების არ არსებობაა. მნიშვნელოვანი პრობლემაა ასევე, რეგიონის ქვეყნებიდან ინტელექტის გადინებაც. რაც ადგილზე ახალი საწარმოო-ტექნოლოგიების განვითრებაში მნიშვნელოვანი ფაქტორია.

ამიერკავკასიის ქვეყნებიდან მოსახლეობის და შესაბამისად, სამუშაო ძალის მიგრაციული პროცესები საზღვარგარეთ რეგიონის სახელმწიფოების აქტუალური პრობლემაა. ოფიციალური მონაცემებით აზერბაიჯანის მოსახლეობა 8 მილ. 436 ათას შეადგენს (2006 წ. მონაც.), სომხეთის 3 მილ. 239.4 ათასი (2009 წ. მონაც.), საქართველო 4.385.4 მილ. (2009 წ. მონაც.)[177]. 1992 წლის შემდეგ სომხეთიდან დაახლებით მილიონი ადამიანი წავიდა საზღვარგარეთ, აქედან 700 000 ათასი რუსეთის ფედერაციაში, 2007 წელს მიგრაციული სალდო იყო -3,5 (ათასი კაცი)[178], ბოლო მონაცემებით სომხეთს დადებითი მიგრაციული სალდო აქვს[179]. 2008 წლის მონაცემებით საქართველოს მიგრაციული სალდო შეადგენს - 10,2 (ათასი კაცი)[180]. CIA-ის (Central Intelligenca Agency) მონაცემებით ამიერკავკასიის ქვეყნებს უარყოფითი მიგრაციული

---

176 გაზ. ბანკები და ფინასები, სამრეწველო სექტორის მდგრადობა ერთობ მყიფეა" ინტერვიუ პროფესორ თამაზ აგლაძესთან, http://banksandfinance.ge/estate/132-krizisi.html

177 სომხეთის ნაციონალური სტატისტიკური სამსახური - http://www.armstat.am/ru/?nid=126&id=11001; საქართველოს სატატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი - http://www.statistics.ge/_files/georgian/population/00%20ZiriTadi%20demografiuli%20maCveneblebi.xls

178 http://www.newsarmenia.ru/exclusive/20090213/42025895.html

179 http://www.yerkramas.org/news/2009-06-02-6088

180 saqarTvelos satatistikis departamenti - http://www.statistics.ge/_files/georgian/population/14%20migraciuli%20saldo.xls

სალდო აქვთ - სომხეთს -4,56; საქართველოს -4,62; აზერბაი-ჯანს -1,69 ათას კაცზე[181].

მიგვაცნია, რომ კიდევ ერთი პრობლემა რაცრეგიონის ქვეყნებში ხელს უშლის ტნკ-ების უშუალო და აქტიურ შემოს-ვლას, პროდუქციის ადგილზე წარმოების თვალსაზრისით, ეს არის ე.წ. ქსელური მარკეტინგის განვითარება, რომელიც უკა-ნასკენელ ხანს ფართო მასშტაბებს იძენს მსოფლიოში. ამ სერ-ვისის შედეგად მსოფლიოს აღიარებული და დიდი ბრენდები უკვე დიდი ხანია შემოვიდნენ და დამკვიდრდნენ ამიერკავკა-სიის ქვეყნების ბაზარზე. დისტრიბუციული ქსელის და მომ-სახურების განვითარება ხელს უწყობს პროდუქციის ყველა ქვეყნაში შეტანს და გასაღებას. ასეთ შემთხვევაში ამიერკავ-კასიის რეგიონის ქვეყნებს უფრო სამომხმარებლო ბაზრად გადაქცევა ემუქრება, ვიდრე მწარმოებელი ქვეყნებად განვი-თარება. აუცილებელია, ეფექტურად იქნეს გამოყენებული რეგიონის გეოპოლიტიკური მდებაროება და მოხდეს მისი როგორც პროდუქციის მასობრივი წარმოების ცენტრად ჩამო-ყალიბება. ამ კუთხით რეგიონის ქვეყნებს დიდი პერსპექტივა აქვთ. მიზანშეწონილია რეგიონის ქვეყნების მთელი საწარმოო და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება, გან-საკუთრებული აქცენტი აღებული უნდა იქნას თავისუფალი ეკონომიკური თუ ინდუსტრიული ზონების შექმნაზე სამ-ხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყენების გამოცდილების გათვა-ლისწინებით.

სომხეთში სომხეთ-ევროპის პოლიტიკური და იურიდიუ-ლ საკონსულტაციო ცენტრმა (AEPLAC) მეტად საინტერესო გამოკითხვა ჩაატრა. ის ეხებოდა სომხეთში მოღვაწე ტნკ-ების წარმომადგენლობების და ფილიალების საქმიანობის შესწავ-ლას. აღმოჩნდა, რომ მათი უმრავლესობა წარმოდგენილია სა-ვაჭრო (41%) და მომსახურების (32%) სექტორებში. ამ უკნას-

[181] წყარო: Central Intelligenca Agency
https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html

კნელში შედის საჰაერო და სატვირთო გადაზიდვები, ტურიზ-მი, სასტუმრო ბიზნესი და ა.შ ასევე კომუნალური მომსახურე-ბა — გაზი, ელექტროენერგეტიკა, ტელეკომუნიკაცია)[182]. ანა-ლოგიური სურათია საქართველოშიც. თუ თვალს გადავავ-ლებთ უცხოური ფირმების და ტნკ-ების კორპორაციების ფი-ლიალების და წარმომადგენლობების ჩამონათვალს, თვალში საცემია მათი დასაქმების სფეროებიც. ხოლო აზერაბიჯანში კი ისინი ძირითადად ნავთობის სექტორში არიან წარმოდგენი-ლი.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემაფერხებელ გარემოებად ასევე მიიჩნევა მსოფლიო ეკონომიკური კრიზი-სი. უკანასკნელ ხანს ეს პროცესი კარგად აისახა ამიერკავკა-სიის რეგიონის ქვეყნების საინვესტიციო ნაკადებზე. ზემოთ მოყვანილი ცხრილადანაც (ცხრილ. 24) კარგად ჩანს 2008 წლიდან მოყოლებული როგორ ხდება პუი-ის რაოდენობის შემცირება საზღვარგარეთიდან.

რეგიონი დღეს განიხილება დასავლეთევროპული სა-ხელმწიფოებისათვის ერთ-ერთ მთავარ პარტნიორად ენერ-გომომარაგების და სატრანზიტო მიმართულებით, რომელ-საც თანამედროვე ეტაპზე დიდი პოლიტიკური და ეკონომი-კური მნიშვნელობა ენიჭება არა მარტო ევროპის ენერგომო-მარეგების უსაფრთხოების თვალსაზრისით, არამედ თავად ამიერკავკასიის რეგიონის უსაფრთხოების უზრუნველყო-ფისა და რეგიონის ქვეყნების დასავლეთის წამყვან ინსტი-ტუტებთან ინტეგრაციის კუთხით. ყველაფერი ეს კი მნიშვნე-ლოვანია საქართველოს, აზერბაიჯანის და სომხეთის რეგიო-ნალურ და მსოფლიო დონეზე დემოკრატიული ტრანსფორ-მაციისათვის.

ამიერკავკასიის ქვეყანებს გააჩნია მზარდი და სწარფად განვითარებადი ეკონომიკური ტემპი და პოტენციალი. რეგი-ონის ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების კიდევ უფრო

[182] წყარო: http://www.aeplac.eu/Events/events.asp

დაჩქარებისათვის აუცილებელია ტარნსნაციონალური კომპანიების საქმიანობის მასშტაბების გააქტიურება. ამიერკავკასიის ქვეყნები — საქართველო და აზერბაიჯანი ერთ-ერთი მთავრი ღერძია ევროპის ენერგომატრებლებით მომარაგების კუთხით. ამდენად, ამიერკავკასიის ქვეყნებს შორის რეგიონალური საერთაშორისო ურთიერთობების განვითარება და ცივილური ურთიერთობების შენარჩუნება ამიერკავკასიის უსაფრთხოების ერთ ერთი გარანტი იქნება, რაც თავის მხრივ გაზრდის უცხოური კომპანიების და შესაბამისად მათ მიერ ინვესტიციების რაოდენობას რეგიონში.

ტნკ-ების როლი აზერბაიჯანის, სომხეთის და საქართველოს გლობალურ ეკონომიკაში მონაწილეობის გაზრდის თვალსაზრისით, უპირველესად საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის პრობლემის ჭრილში უნდა იქნას განხილული.

გლობალიზაცია დინამიკური პროცესია. ხოლო რეგიონალიზაცია და გლობალიზაცია მჭიდროდ ურთიერთდაკავშირებული პროცესებია. ამიტომ საფუძველს მოკლებული არ არის, იმ პერსპექტივის ჩვენება, რომელიც გამომდინარეობს რეგიონის ამა თუ იმ ადგილობრივი კომპანიის რეგიონული ოპერაციების მაღალი მაჩვენებელებიდან და შეიძლება თუ არა მათი მიჩნევა გლობალური სტრატეგიის შემადგენელ ნაწილად. ამ ეტაპზე რეგიონის ქვეყნებიდან აზერბაიჯანს მეტი შანსი აქვს მოხვდეს გლობალური კომპანიების ჩამონათვალში. კერძოდ, საუბარია აზერბაიჯანის სახელმწიფო ნავთობ კომპანიაზე „SOKAR-ზე".

აზერბაიჯანის რესპუბლიკის სახელმწიფო ნავთობკომპანია "სოკარი", მსოფლიოში ერთ-ერთ უდიდსი ვერტიკალური ინტეგრაციის ჰოლდინგური კომპანიაა სრული საწარმოო ციკლით, რომლეიც მოიცავს ნავთობის მოპოვებას, გადამუშავებას და რეალიზაციას. მასში გაერთიანებულია ხმელეთზე და ზღვაში ნავთობის მოპოვების, ნავთობის გადამუშავების, გეოფიზიკის და საინჟინრო-გეოლოგიური, შელფპროექტმშე-

ნებლობის, აზერბაიჯანის ნათობით უზრუნველყოფის, კასპიის ზრვის ნავთობის ფლოტის საწარმოები და ოთხი სამეცნიერო კვლევითი ცენტრი. მასში დასაქმებულია 77 000 ადამიანი. "სოკარს", წარმოების განაწილების შესახებ უცხოური ნავთობკომპანიების კონსორციუმებთან 25 ძირითადი ხელშეკრულება აქვს გაფორმებული. გარდა ამისა, გაფორმებულია ორი მსხვილი შეთანხმება: ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანისა და სამხრეთ კავკასიის მილსადენებზე, ძირითადი კაპიტალის ღირებულებაა 5 მილდ. აშშ დოლარია. ხოლო კაპიტალდაბანდების საერთო მოცულობა 50 მილიდ. აშშ დოლარია[183].

SOKAR-ი წარმოადგენს ერთ-ერთ უმსხილეს ნავთობკომპანიას მსოფლიოს მასშტაბით. იგი აკმაყოფილებს რესპუბლიკის შიდა მოთხოვნებს ნავთობსა და ნავთობპროდუქტებზე და ახორციელებს ჭარბი პროდუქციის ექსპორტს. აღნიშნული მიზნის მისაღწევად, მას გააჩნია სათანადო საწარმოო სიმძლავრეები, კარგად განვითარებული მომსახურების სექტორი და დიდი მეცნიერული და ტექნიკური პოტენციალი.

SOKAR-ი აწარმოებს ნავთობმომპოვებელ სამუშაოებს მიწასა და ზღვაზე, უტილიზაციისა და აღდგენით სამუშაოებზე და დაკომპლექტებულია.

SOKAR-ი ფართოვდება მსოფლიო მასშტაბით. მისი შვილობილი კომპანიები უკვე არსებობენ არაერთ ქვეყანაში. მათ შორის - საქართველო, თურქეთი, ავსტრია, რუმინეთი, ყაზახეთი, ირანი და უკრაინა. კომპანია სოკარს თითქმის გააჩნია ყველა ის კრიტერიუმი რომლითაც დღეს განისაზღვრება კომპანიის გლობალიზაციის ხარისხი. კერძოდ, ქვეყნების რაოდენობა, რომლებშიც კომპანია მოქმედებს (მოიცავს თუ არა ოპერაციები გლობალურ მასშტაბს); განსაზღვრული ზომა, რომელსაც კომპანიამ მიაღწია; უცხოური ოპერაციების წილი ფირმის შემოსავლებში ან გაყიდვებში;

[183]წყარო: http://www.socar.ge/page.php?lang=ge&page=00
http://www.anar2000.narod.ru/GNKAR.htm

კომპანიის პერსონალის მრავალეროვნული შემადგენლობა; კომპანიის საქმიანობის გლობალური ხედვა და სტრატეგია.

2006 წლის ნოემბერში "სოკარმა" გახსნა წარმომადგენლობა საქართველოში და დაწიყო შვილობილი კომპანიების შექმნა. მათ შორის: “SOCAR Energy Georgia” LTD და Kulevi “Qara D niz Terminali” MMC. წარმომადგენლობის ძირითადი მიზანია დაიცვას კომპანიის ინტერესები ეკონომიკურ საკითხებში, შექმნას ხელსაყრელი გარემო კომპანიის პროექტების განვითარების მიზნით და განახორციელოს დაინტერესებულ მხარეთა ქმედებების კოორდინირება. "სოკარი" აქტიურად თანამშრომლობს სახელმწიფო ორგანოებთან, მოლაპარაკებებს აწარმოებს იურიდიულ პირებთან და დაკავებულია სასპონსორო და საქველმოქმედო საქმიანობით საქართველოში[184].

“SOCAR Energy Georgia” LTD საქართველოში ახორციელებს: საწვავი პროდუქტების საბითუმო და საცალო რეალიზაციას; ბენზინისა და ლიკვიდური აირის იმპორტს; ასევე აშენებს საწვავი პროდუქტებისთვის ტერმინალებსა და საწყობებს. მისი წილი ბენზინის ბაზარზე 72%-ს, ხოლო დიზელის ბაზარზე - 61%-ს შეადგენს. “სოკარმა” სახელმწიფო ბიუჯეტში 88 400 000 ლარი შეიტანა. ამ მაჩვენებლით “სოკარი” საქართველოში საწვავის იმპორტიორ კომპანიათა შორის უმსხვილეს გადამხდელს წარმოადგენს.

კომპანიამ განახორციელა 400 მილიონი აშშ დოლარის ინვესტიცია. 2008 წელს ყულევში ამოქმედდა ნავთობტერმინალი. მისი სარეზერვუარო პარკის საერთო მოცულობა 320 000 კუბური მეტრია.

"სოკარ ენერჯი ჯორჯიამ" დააფუძნა რამდენიმე შვილობილი საწარმო, რომლებიც ურთიერთკავშირითა და ერთიანობით ხასიათდებიან. მიუხედავად იმისა, რომ სხვადას-

184 http://www.representation.ge/page.php?lang=ge&page=00

ხვა სფეროებში მოღვაწეობენ. მათ შორისაა 2006 წელს შპს "სოკარ ჯორჯია პეტროლეუმი". მისი საქონელბრუნვა ყოველთვიურად რამდენიმე ათეულ მილიონ დოლარს შეადგენს. კომპანიის ძირითად ამოცანას საქართველოს ბაზარზე ხარისხიანი, სტანდარტების შესაბამისი, კონკურენტუნარიანი პროდუქციის ექსპორტირება და რეალიზაცია წარმოადგენს. კომპანიამ 2008 წელს საცალო ქსელის განვითარება დაიწყო. დღეს საქართველოს ტერიტორიაზე უკვე 23 ავტოგასამართი სადგური (აგს) ფუნქციონირებს. 2010 წლის ბოლოსთვის საქართველოს ტერიტორიაზე 50-მდე აგს-ის გახსნა იგეგმება. კომპანიაში ამჟამად 350-მდე ადამიანია დასაქმებული. საქართველოს ბუნებრივი გაზის (როგორც საბითუმო, ისე საცალო) ბაზარზე დამკვიდრების მიზნით 2007 წელს შეიქმნა შპს "სოკარ ჯორჯია გაზი," შპს "სოკარ ენერჯი ჯორჯიას" შვილობილი კომპანიაა. კომპანიამ გაიმარჯვა საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს მიერ გამოცხადებულ ტენდერში მას დაეკისრა როგორც გაზის დისრტიბუცია (განაწილება), ისე გაზიფიკაციის მასშტაბური პროგრამის რეალიზაცია - 30-მდე ქალაქსა და რაიონში გაზგამანაწილებელი ქსელების მშენებლობა, რაც 150 000 მომხმარებელს საშუალებას მისცემს ჩაერთოს საერთო ქსელში და მიიღოს ბუნებრივი გაზი.

2008 წლის მაისიდან შპს "სოკარ ჯორჯია გაზმა" მოღვაწეობა ბუნებრივი გაზის საბითუმო ბაზარზე დაიწყო და მისი ბრუნვა თვეში დაახლოებით 10 მლნ. ლარს აღწევს.

2007 წელს დაფუძნდა და ფუნქციონირებს, შპს "სოკარ ენერჯი ჯორჯიას" კიდევ ერთი შვილობილი კომპანიაა შპს "სოკარ ჯორჯია სექიურითი", როგორც დამოუკიდებელი ერთეული. კომპანიაში 215-ზე მეტი ადამიანია დასაქმებული. ძირითად საქმიანობას წარმოადგენს: ტერმინალის, ბენზინგასამართი სადგურების, კომპანიის ცალკეული ოფისებისა

და ობიექტების უსაფრთხოება და კონტროლი; ასევე ფიზიკური და იურიდიული პირების დაცვა.

რეგიონის ქვეყნებში ტნკ-ების შემოსვლისა და საქმიანობის მოდელი დამოკიდებულია ისეთ ფაქტორებზე, როგორებიცაა: თვით ტნკ-ების ეკონომიკური ინტერესები; უცხოური კაპიტალის დაბანდების სფერო და პროდუქციის სახე; პუი-ს მოზიდვის სტრატეგიული მიზნები.

სოკარმა სწორედ სახელმწიფოს დახმარებით შეძლო პოზიციების განმტკიცება შიდა და საგარეო ბაზარზე და დაიწყო ტრანსნაციონალურ კომპანიად გარდაქმნა. აზერბაიჯანში ხელისუფლებამ უარი თქვა ნავთობის სექტორის პრივატიზაციის პროცესზე და ხელი შეუწყო ადგილობრივი ძლიერი საწარმოო გაერთიანების ჩამოყალიბებას. აზერბაიჯანული გამოცდილება გასათვალისწინებელი უნდა იყოს სომხეთისა და საქართველოსათვის, სადაც ფართომაშტაბიანი პრივატიზაციის პროცესი მიმდინარეობს. აუცილებელია საწარმოთა გარეკვეული სახეობების შენარჩუნება 100%-იანი წილის სახელმწიფო საკუთრების შენარჩუნებით და ადგილობრივმა ხელისუფლებამ ხელი შეუწყოს ადგილობრივი ძლიერო საწარმოო გაერთიანებების ჩამოყალიბებას ქვეყნის სტრატეგიული ინტერესებიდან გამომდინარე.

ვფიქრობთ, აუცილებელია იმის გააზრება, რომ რეგიონის ქვეყნებს შორის ყოველთვის იქნება ერთგვარი კონკურენცია ინვესტიციებისათვის. მართალია თითოეული ქვეყნის შესაძლებლობები ინვესტიციების მოზიდვის კუთხით ინდივიდუალური და სპეციფიკურია, მაგრამ ეს თავისებურება მთლიანობაში რეგიონისათვის მიმზიდველი საინვესტიციო გარემოს შექმნის პირობებში შეიძლება იქნეს ასევე გამოყენებული.

თითოეულმა ქვეყანამ დამახასიათებელი საინვესტიციო უპირატესობების გარდა უნდა შეძლოს საინვესტიციო

გარემოს რეგიონალური მასშტაბით განმტკიცებასა და გაუმჯობესებაზე ზრუნვა.

ამიერკავკასიის ქვეყნებში საინვესტიციო პოლიტიკის განხორციელება მართალია უნდა ითვალისწინებდეს თითეული მათგანის სპეციფიკურ უპირატესობებს, მაგრამ იმგვარად უნდა განხორციელდეს, რომ მოხდეს გრძელვადინი ინვესტიციების მიზნობრივად გამოყენება და ამ კუთხით ერთიანი რეგიონალური პრობლემების (და მასთან დაკავშირებული ეკონომიკური პოტენციალის დახასიათება - რეგიონის უზრუნველყოფა რესურსებით, ბიოკლიმატური პოტენციალი, თავისუფალი მიწების არსებობა საწარმოო ინვესტირებისათვის, ენერგო და შრომითი რესურსებით უზრუნველყოფის დონე, ეკოლოგიური უსაფრთხოების, სამეცნიერო-ტექნოლოგიური პოტენციალისა და ინფრასტრუქტურის განვითარების დონე და ა. შ.) გამოყოფა და მათი დაძლევის ღონისძიებების შემუშავება, სადაც ასევე განსაზღვრული იქნება პრიორიტეტული მიმართულებები.

ვფიქრობთ, ასეთი საინვესტიციო პროგრამა ხელს შეუწყობს მნიშვნელოვანი სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური პრობლემების გადაწყვეტას. მათ შორის პირველ რიგში რეგიონის პოლიტიკური სტაბილურობის ხარისხის გაზრდას. ასევე, ინვესტიციის ეკონომიკური ზრდისა და ამით დასაქმების პრობლემის გადაჭრას, ეკონომიკის ახალი რეგიონალური დარგობრივი სტრუქტურის ჩამოყალიბებას, რეგიონში საკუთარი ტნკ-ების ქსელის შექმნას და განვითარებას. შესაბამისად, რეგიონის როგორც საერთაშორისო საწარმოო ცენტრად გადაქცევას. ამ უკანასკნელიდან გამომდინარე აუცილებელია რეგიონის საბაზრო გარემოს - საბაზრო ინფრასტრუქტურის განვითარების, საინვესტიციო აქტიურობაზე პრივატიზაციის გავლენის, ინფლაციის და საინვესტიციო საქმიანობაზე მისი ზეგავლენის, საინვესტიციო პროცესებში მოსახლეობის ჩაბმის დონის, მეწარმეობის კონკრეტული გარემოს განვითარე-

ბის, გასაღების რეგიონალური ბაზრის ტევადობის, მეურნეობათაშორისი კავშირების ინტენსიობის, საექსპორტო შესაძლებლობების, საზღვარგარეთული კაპიტალის არსებობის და ა.შ. საკითხების შესწავლა და შესაბამისი ღონისძიებების განხორციელება.

ამიერკავკასიის ქვეყნების გეოპოლიტიკური მდებარეობა და ის შესაძლებლობები, რომელიც მათ გააჩნიათ სატრანზიტო რეგიონის როლის შესრულებაში დიდი ხანია წარმოადგენს საერთაშორისო ინტერესის საგანს. რეგიონის ქვეყნების გლობალურ ეკონომიკაში ინტეგრაციისათვის მათი სატრანზიტო როლი უდაოდ განსაზღვრელია ამ პროცესში. გრძელვადიან პერიოდში ტვირთების, ინვესტიციების და საინფორმაციო ნაკადების ზრდასთან ერთად და სატრანსპორტო კორიდორის გაფართოებასთან ერთად, მეტი უცხოური ინვესტიცია იქნება მოზიდული. სატრანსპორტო კორიდორის სრულფასოვანი ფუნქციონირება საჭიროებს სხვა დარგების განვითარებას – ტელეკომუნიკაციები, სასტუმროები, სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო წარმოება და მომსახურების დარგები და ა.შ.

ეკონომიკის კონკრეტულ სექტორებში რეგიონის სახელმწიფოების საინვესტიციო რესურსების ობიექტური შეზღუდულობის პირობებში აუცილებელია ინვესტირების მიმართულებების ოპტიმალური შერჩევა.

რეგიონის ქვეყნების მიმდინარე რეფორმების განვლილი პერიოდის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს შექმნა კვლავ აქტუალურია. ამ საკითხების სწორ გადაწყვეტაზე ბევრად იქნება დამოკიდებული რეგიონის ქვეყნების საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესება და უცხოური ინვესტიციების ნაკადების ზრდა სამომავლოდ.

ᲓᲐᲡᲙᲕᲜᲔᲑᲘ ᲓᲐ ᲠᲔᲙᲝᲛᲔᲜᲓᲐᲪᲘᲔᲑᲘ

ამიერკავკასიის ქვეყნების საინვესტიციო გარემო, გატარებული ღონისძიებების და არსებული მდგომარეობის მიუხედავად, ჯერ კიდევ ნაკლებად მიმზიდველია. ამის მრავალი მიზეზი არსებობს, მათ შორის პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამრთლებრივი. აღნიშნული პრობლემების შესწავლას, აღმოფხვრის, გადაწყვეტის გზების დადგენას, შესაბამისად ინვესტიციების მოზიდვის და ეფექტიანობის ამაღლების მექანიზმების შემუშავებას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.

მიზანშეწონილია, ეფექტურად იქნას ამიერკავკასიის ქვეყნების მიერ საკუთარი საინვესტიციო გარემოს პოტენციალის შეფასება და შესაბამისი ინსტიტუციონალური ქმედებების განხორციელება მიმზიდველი საინვესტიციო გარემოს შექმნის მიზნით ტნკ-ების საქმიანობის გააქტიურებისათვის.

მკაფიოდ უნდა განისაზღვროს რეგიონის ქვეყნების ეკონომიკაში ინვესტიციების ბაზრის ადგილი და როლი; ჩამოყალიბდეს ოპტიმალური ხედვა უცხოური თუ სამამულო ინვესტიციების სტიმულირების გამოყენებაზე;

შესწავლილ უნდა იქნას საინვესტიციო პროექტების განხორციელების რისკები და გამონახულ იქნას მათი შემცირების გზები; გაანალიზდეს ინვესტიციების ეკონომიკური ეფექტიანობის მეთოდოლოგიური საკითხები და გამოვლინდეს მისი ზრდის რეზერვები.

ამიერკავკასიის ქვეყნების ეკონომიკის ლიბერალიზაცია უნდა გახდეს ტნკ-ის საქმიანობის გააქტიურების საფუძველი. ვინაიდან იგი შექმნის პირობებს რეგიონის ქვეყნების კონსოლიდაციის პროცესების დაჩქარებისათვის, ხოლო ეკონომიკის ლიბერალიზაციის პოლიტიკის გავლენით გაღრმავდება საზღვრების შეღწევადობა, ბაზრების ურთიერთგადახლართვა, ქვეყნების ურთიერთდამოკიდებულება – ინტე-

რნაციონალიზაციის, ტრანსნაციონალიზაციისა და გლობალიზაციის პროცესები.

თანამედროვე ეტაპზე რეგიონის ქვეყნების ეკონომიკაში იზრდება ტნკ-ების რაოდენობა, ეკონომიკური პოტენციალი და სხვადასხვა სფეროზე მათი ზემოქმედების უნარი. ტნკ-ები მნიშვნელოვან როლს შეასრულებენ რეგიონის ქვეყნების ეკონომიკებში, ვინაიდან გაიზრდება ამიერკავკასიის ქვეყნების გლობალურ ეკონომიკაში ინტეგარციის დონე.

თანამედროვე ეტაპზე, შესაბამისი ინფორმაციის არ არსებობის პირობებში ჭირს რეგიონის ქვეყნების ეკონომიკაში ტნკ-ების ოპერაციების გეოგრაფიული მასშტაბების, უცხოური ოპერაციების წილის ოპერაციების მთლიან მოცულობაში, უცხოური აქტივების, კომპანიის ზომის, დასაქმებულ უცხოელთა წილის, საქმიანობის კონფიგურაციის სახის, კომპანიის გრძელვადიანი ორიენტაციის, კორპორატიული, საქმიანი და ფუნქციონალური სტრატეგიების ანალიზი. რაც ცხადყოფს, რომ სახელმწიფო ან კერძო სექტორის დონეზე აუცილებელია რეგიონის მასშტაბით შეიქმნას ამიერკავკასიის ქვეყნებში მოქმედი უცხოური და ერთობლივი კომპანიების ინვესტიციების რეგიონალური მართვის მაკოორდინერებელი ცენტრი/სააგენტო, რომელიც იქნება ერთგვარი საინფორმაციო ბანაკი აღნიშნულ საკითხებზე ინფორმაციის შეკრების და ანალიზისა, რაც უზრუნველყოფს კომპანებს შორის კომუნიკაციის გაღრმავებას და ინმფორმილურობას. ასევე იგი უზრუნველყოფს ტნკ-ებისათვის რეგიონის შესაძლებლობების წარმოჩენას, პრიორიტეტების შემუშავებას. ჩაატრებს გარკვეულ კვლევებს არსებული პრობლმების წარმოჩენისათვის და შესაბამისად მოახდენს რეკომენდაციების შემუშავებას სამთავრობო უწყებებისათვის ეს, თავის მხრივ, მოითხოვს საინფორმაციო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებას, საინფორმაციო ტექნოლოგიებს დანერგვას და განვითრებას.

მიგვაჩნია, რომ გლობალიზაციის შეუქცევადი პროცესების კვალდკვალ მოხდეს რეგიონის ეკონომიკის, როგორც ერთიანი სისტემად განიხილვა, რომლის ფარგლებში ტნკ-ების საქმიანობის და ნაციონალური ეკონომიკური სივრცეების დაახლოება იქნება შესაძლებელი. ვინაიდან მათ შორის ბუნებრივად არსებობს როგორც ინტერესთა ერთიანობა, ასევე წინააღმდეგობანი. ტნკ-ები თავისი ეკონომიკური საქმიანობის მასშტაბებით ხელს შეუწყობენ რეგიონში ქსელური ორგანიზაციული სტრუქტურების გავრცელებას და ბაზრების ურთიერთგადახლართვას, რაც ხელს შეუწყობს რეგიონის ქვეყნების კიდევ უფრო დაახლოებას.

ტნკ-ებს შეუძლიათ სახელმწიფო და სამოქალაქო საზოგადოების სხვა სუბიექტებთან, ასევე, საერთაშორისო ინსტიტუტებთან თანამშრომლობის გზით წვლილი შეიტანონ სხვადასხვა სოციალური, ეკოლოგიური თუ ჰუმანიტარული პრობლემის გადაწყვეტაში. ამისკენ მათ უბიძგებთ საზოგადოებრივი პასუხისმგებლობის დემონსტრირების, ასევე, უარყოფითი საზოგადოებრივი აზრისა და მასთან დაკავშირებული ეკონომიკური რისკის აცილების სურვილი. აქედან გამომდინარე აუცილებელია ტნკ-ბსა და სამოქალაქო საზოგადოებას შორის ინტენსიური დიალოგი.

აუცილებელია რეგიონის ხელისუფლებამ დიდი ყურადღება დაუთმოს ახალი ტექნოლოგიებისა და ინოვაციურ ნაკადებზე ორიენტირებული განათლების და სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის ხელშეწყობას. ვინაიდან ამ უკანასკნელზე ორიენტირებულ ტნკ-ებს და პუი-ს ახლავს ცოდნის შექმნის, დაგროვებისა და გადაცემის პროცესი. მნიშვნელოვანი იქნება ამ პროცესებში რეგიონის ქვეყნების ჩართვისა და მონაწილეობის მასშტაბი და შედეგები, რადგან სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის გლობალიზაცია მათ მოუტანს ადგილობრივ ტექნოლოგიურ და ინოვაციურ შესაძლებლობებს. ამ სფეროში აუცილებელია სახსრების მოზიდვის წყაროების

გამრავალფეროვნება და თანამშრომლობა ბიზნეს-სუბიექ-ტებთან, რადგან ბაზარზე სიახლეთა რეალური დანერგვა მათი საშუალებით ხდება.

ასევე, აუცილებელია ადამიანური რესურსის განვითა-რება განათლების ხარისხის ამაღლების მეშვეობით, რომ გა-იზარდოს მათი მონაწილეობა ქვეყნის ეკონომიკის იმ სექტო-რებში, რომლებიც ხასიათდება მოთხოვნის მდგრადი ზრდი-თა და კვალიფიკაციის მხრივი განვითარებით.

ხელისუფლებამ განსაკუთრებული ყურდღება უნდა მიაქციოს ქვეყნის ინსტიტუციური ინფრასტრუქტურის და კვალიფიციური ადამიანური რესურსებით უზრუნველყოფის დონის ამღლებას. ამიერკავკასიის ქვეყნებში საბაზრო ინსტ-იტუტები და ინფრასტრუქტურა ჯერ კიდევ არაა სათანადო-დ განვითარებული და, მართალია, ქვეყანები მდიდარია ადა-მიანური რესურსებით (ძირითადად იაფი მუშახელით), თუმ-ცა თანამედროვე ტექნოლოგიების მართვისათვის საჭირო კვალიფიკაციურ დონეს ჩამოუვარდებიან.

ხელისუფლებამ მუდმივი მონიტორინგი უნდა განახორციელოს საინვესტიციო გარემოს მდგომარეობაზე, მის შეფასებაზე რამდენად მუშაობს ის ფაქტორები, რომე-ლებიც ხელს უწყობენ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემოდინებას, ტნკ-ების საქმიანობას ანუ ეკონომიკური ზრდის წახალისებას, რესურსების გამოყენების ეფექტიანო-ბის ამაღლებას, ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვას და ადამიანური რესურსების ზრდა-განვითარებას.

აუცილებელია, ინვესტიციების დივერსიფიკაციის მოხ-დენა და ექსპორტზე ორიენტირებული ეკონომიკის დარგებ-ში წარმართვა, რაც საბოლოო ჯამში ხელს შეუწყობს გრძ-ელვადიანი პერიოდის გათვალისწინებით საგარეო ვაჭრობის ბალანსის დადებით სალდოს. მიზანშეწონილია სახელმწი-ფომ შექმნას შესაბამისი სტრუქტურები წარმოების ფუნქცი-ონირების და საინვესტიციო შესაძლებლობების ოპტიმალუ-

რი პრინციპების გათვალისწინებით. ამ სტრუქტურებმა უნდა მოიცვან არა მარტო ეკონომიკის ინდუსტრიული სექტორები, არამედ აგრარული წარმოების ტრადიციული რეგიონები და დარგები. ასევე, აუცილებელია სახელმწიფოს მხრიდან მუდმივი კონტროლი ძირითად კაპიტალში განხორციელებულ ინვესტიციებზე, თუ როგორი თანაფართობაა ადგილობრივ და უცხოური ინვესტიციებს შორის, ანუ პუი-მ გამოდევნა და თუ წაახალისა ადგილობრივი ინვესტიციები. გარდა ამისა, ინვესტირების ამა თუ იმ მიმართულების შერჩევა მარტო ფინანსური შედეგებიდან გამომდინარე მიუღებელია. ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტები სახელმწიფო ინვესტირების მექანიზმის მნიშვნელოვანი ნაწილი უნდა გახდეს.

რეგიონის ქვეყნებს დიდი პოტენციალი გააჩნიათ აგრარულ სექტორში. საინვესტიციო პოლიტიკის შემუშავების დროს მიზანშეწონილია რეგიონის ქვეყნებმა გაითვალისწინონ გარკვეული წამახლისებელი მექანიზმები ამ დარგში მეტი ინვესტიციების მოზიდვისათვის. როგორც გაეროს UNCTAD-ის ექსპერტები მიიჩნევენ, მომავალ წლებში მსოფლიოს მასშტაბით გაიზრდება უცხოური კომპანიების ინტერესი ამ სექტორისადმი. შესაბამის სახელმწიფო პოლიტიკის გატარებას კი შეუძლია ააღორძინოს სოფლის მეურნეობა. მართალია, ბოლო წლებში თითქოს შეინიშნება სოფლის მეურნეობაში ინვესტიციების რაოდენობის ზრდა, მაგრამ იგი არაა საკმარისი ამ დარგის საბოლოო განვითარებისათვის.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სამოქალაქო, არასამთავრო სექტორისათვის უცხოური კომპანიების და ტნკ-ების საქმიანობის შესახებ ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა, რათა მათ შეძლონ იქ დასაქმებულ პირთა სოციალური მდგომარეობის შესწავალა, საერთოდ სოციალური პასუხისმგებლობის კრიტერიუმების და ხარისხის დადგენა.

ეკონომიკის სტაბილურობისა და განვითარებისათვის დროულად მიგვაჩნია რეგიონის სახელმწიფოებმა მეტი ყურადღება მიაქციონ შრომითი რესურსების საერთაშორისო მოძრაობის დინამიკას, ქვეყნიდან მოსახლეობის მიგრაციის პრობლემას და შეიმუშავონ საკანონმდებლო ბაზა, ასევე აღსრულების მექანიზმი ამ პრობლემის მოწესრიგებისათვის.

აუცილებელია საკანონმდებლო სისტემის სრულყოფა, რომელიც პირდაპირ არის დაკავშირებული უხცოური კომპანიების შემოსვლასა და საქმიანობასთან ქვეყნაში. უნდა მოხდეს ბიუროკრატიული და ინსტიტუციონალური ბარიერების აღმოფხვრა. უპრიანია გატარდეს ეფექტური ხელშესახები ცვლილებები საგადასახადო კოდექსში. კერძოდ, რეალურად და არა მხოლოდ დეკლარაციურად შემცირდეს გადასახადები ბიზნეს საქმიანობაზე, როგორც ადგილობრივი, ასევე უცხოელი მეწარმისათვის. უნდა შეიქმნას მოქნილი საკანონმდებლო ბაზა და საგადასახადო სისტემა. ასევე შემოღებულ იქნას გარკვეული შეღავათები. იმისათვის, რომ მოხდეს რეგიონის ქვეყნებში ტნკ-ების და შესაბამისად ინვესტიციების მოზიდვა, რომელიც ააღორძინებს და უზრუნველყოფს რეგიონის ქვეყნების ეკონომიკის განვითარებას.

Иракли Манвелидзе

Транснациональные компании в экономике и политике стран Закавказья

Проблемы тенденции перспективы

Резюме

В современном глобальном мире деятельность транснациональных корпораций (ТНК) становится еще активней. Изучение феномена ТНК является одной из актуальных проблем в экономической и политической науках. В современной мировой экономике нет существенных процессов, которые бы осуществлялись без вмешательства ТНК. Они выступают как институты, которые формируют облик современного и будущего мира, принимают основное и главное участие как в мировых политических и экономических процессах, так и в отдельно взятых странах.

Под определением ТНК подразумеваются субъекты (финансово-промышленные объединения), которые доминируют в комплексах производства и в сфере обслуживания, находятся в базированных странах или за их пределами, имеют широкую сеть филиалов в отделенных странах, а также, играют ведущую роль в производстве и реализации той или иной продукции.

Роль и место транснациональных объединений в происходящих мировых процессах глобализации существенно возрастает. Деятельность транснациональных объединений углубляет процесс глобализации. Глобализация охватила все сферы человеческой жизни: экономическую, социальную, политическую, культурную, а также мировую социально-экономическую и политическую географию. Глобализация - объективный, закономерный процесс, который является необратимым итогом мировой экономической эволюции.

Формирование мирового рынка, мировых систем капитализма и доминирования в них транснациональных объединений, стало толчком для формирования национальных государств, как участников экономических процессов в теории «исчезновения». Согласно этой теории, в условиях роста гигантских корпораций, «роль национальных государств, как экономических единиц, снижается». «Мировое экономическое

будущее находится в руках крупных корпораций, которые осуществляют мировую интеграцию». Кульминацией этих процессов должно стать «создание мировой экономической организации под эгидой крупных корпораций».

«Глобальный эффект» технологических достижений в сфере коммуникаций и транспорта способствует росту экономической деятельности транснациональных объединений.

Системой снабжения внутренних и внешних компаний ТНК была создана международная сеть. Международные ТНК сочетают торговые операции и движение капитала, хорошо используют международное разделение труда в глобальных масштабах, которые в разных странах располагают отдельными комплексными узлами и деталями производства, и в итоге, в одной из них (стран) выпускают окончательную продукцию. ТНК - это новый «глобальный субъект», который размером своего финансово-экономического и технологического потенциала опережает некоторые маленькие государства.

ТНК активно участвуют в мировом процессе глобализации посредством совместного производства экспорта или прямых иностранных инвестиций.

ТНК переделали мировую экономику в международное производство, которое обеспечивает развитие производства и все его направления: технический уровень и качество продукций, эффективность производства, совершенство формы менеджмента, руководство производством. Они действуют, посредством своих приемных предприятий и филиалов во множестве стран, единой научно-производственной и финансовой стратегией, формируют в ней «тресты мозга», которые обладают большим научно-производственным и рыночным потенциалом, при помощи которого обеспечивается высокий уровень развития.

На рубеже XX-XXI вв. становится существенной беспрецедентная активность внешней экономической деятельности (международные экономические операции), в которых ТНК выступают как торговцы (коммерсанты), инвесторы, поставщики современных технологий, которые способствуют стимулированию международной миграции труда.

ТНК определяют уровень конкурентоспособности на международном рынке не одним фактором, динамикой и структурой, движением международного капитала и передачей технологий (инновациями). Они играют ведущую роль в интернационализации производства, которое принимает широкое распространение в производственных системах разных странах.

Важной особенностью феномена ТНК является то, что в той или иной стране их деятельность способствует перестройке локальных (межгосударственных, региональных) международных экономических отношений в глобальные отношения. Особенно этот процесс благоприятен для экономики тех стран, которым собственными силами сложно включится в активные международные экономические процессы.

Исследованием представленного проекта являются транснациональные компании и страны Закавказского региона, а предметом исследования - потенциал региона и его место в транснациональной интеграции и, исходя из этого, влияние ТНК на экономику и политику стран региона.

Цель исследования: первое - изучение проблем той группы, которые препятствуют деятельности ТНК в странах данного региона; второе – изучение современного уровня положения и показ тенденций; третье – определение моделей перспектив, их изменение в существующем на сегодня положении. Эти три аспекта взаимоопределены. На передний план поставлены проблемы деятельности правового регулирования транснациональных компаний, характер их деятельности, масштаб, формы, характерные для стран Закавказья, анализ общих черт и специфика.

Исходя из целей проекта, его главными задачами были: выделение этапов развития транснационального капитала; рассмотрение формирования и моделирования организационно-экономической деятельности транснациональных объединений; показ типологии монополистических групп; влияние транснациональных объединений на международные политические процессы и показ положительных и отрицательных сторон их деятельности; рассмотрение взаимозависимых проблем транснациональных корпораций и государств; изучение вли-

яния транснациональных корпораций на экономическое и политическое сотрудничество стран Закавказья, связанное с энергоносителями; осуществленные ТНК инвестиции в сфере энергетики, а также анализ транснациональных проектов, с учетом аспектов международной безопасности. Показ общей картины деятельности ТНК Закавказского региона.

В книге также рассмотрены этапы эволюции ТНК, основные центры и сферы деятельности транснационального капитала, типология транснациональных объединений. Представлены картины расположения ТНК и сферы их интересов, как в странах мира, так и Закавказья.

Также, представлены заключения и рекомендации. В частности:

инвестиционная среда Закавказских стран, не смотря на существующее положение и проведенные мероприятия, остается еще мало привлекательной. На это существует много причин, среди которых политические, экономические и правовые;

большое внимание уделяется изучению данных проблем, установлению путей их решения, соответственно привлечению инвестиций и выработке механизмов повышения эффективности;

целесообразно странам Закавказья оценить инвестиционный потенциал и, соответственно, осуществить институциональные действия, с целью создания инвестиционной среды для активизации деятельности ТНК;

необходимо отчетливо определить место и роль инвестиционного рынка в экономике стран региона; сформировать оптимальное видение использования стимулирования иностранных и отечественных инвестиций;

должны быть изучены риски осуществления проектов и найдены пути их сокращения; проанализированы методологические вопросы экономической эффективности инвестиций и выявлены резервы их роста.

Либерализация экономики Закавказских стран должна стать основой для активизации деятельности ТНК, т.к они создадут условия для ускорения процессов консолидации стран региона, а под влиянием либерализации экономики углубится проницаемость границ, взаимо-

связь рынков, взаимоотношения стран – процессы интернационализации, транснационализации и глобализации.

На современном этапе в экономике стран региона возрастает количество ТНК, экономический потенциал и способность влияния их на различные сферы. ТНК сыграют значительную роль в экономике стран региона, т.к. возрастет уровень интеграции Закавказских стран в глобальную экономику.

На современном этапе, при условиях отсутствия соответствующей информации, трудно проанализировать географический масштаб операций ТНК в экономике стран региона, долю иностранных операций в общем объеме операций, иностранные активы, размеры компаний, долю занятых иностранцев, образ конфигурации деятельности, долгосрочные ориентации компаний, анализ корпоративных, деятельных и функциональных стратегий. Все это явно говорит о том, что на государственном уровне или на уровне частного сектора в масштабе региона, должны быть созданы, в Закавказских странах, действующие координированные центры/агентства инвестиционного регионального правления иностранных и общих компаний, которые будут, так называемыми, информационными лагерями по сбору и анализу информаций, что обеспечит информированность и углубление коммуникаций между компаниями. Также они обеспечат для транснациональных компаний представление о возможностях региона, разработку приоритетов. Проведут исследования по выявлению существующих проблем и, соответственно, разработают рекомендации, направленные в правительственных учреждениях, что требует улучшения информационной инфраструктуры, развития информационных технологий.

Считаем, что вслед за необратимыми процессами глобализации произойдет рассмотрение экономики региона, как единой системы, в рамках которой станет возможным сближение деятельности ТНК и пространства национальной экономики, т.к. между ними, естественно, существует как единство интересов, так и противоречия.

ТНК масштабом своей экономической деятельности будет способствовать распространению в регионе сетевой организационной структуры и взаимосплетения рынков, что приведет к сближению стран региона.

ТНК могут вместе с другими государственными и гражданскими общественными субъектами, сотрудничая с межднародными институтами, внести лепту в решение различных социальных, экологических и гуманитарных проблем. К этому их подталкивает демонстрация общественной ответственности, а также желание защиты от воздействия отрицательной общественной мысли и экономического риска. Таким образом, нужен интенсивный диалог между ТНК и гражданским обществом.

Необходимо, чтобы руководство региона уделяло большое внимание новым технологиям, ориентированным на инновации в научно-исследовательской работе и просвещении. Важным в данных процессах будет включение в них стран региона, масштаб и итоги участия, т.к. глобализация научно-исследовательской деятельности принесет им местные технологические и инновационные возможности. В этой сфере необходимо разнообразие источников для привлечения средств и сотрудничество с бизнес-субъектами.

Также необходимо развитие административных ресурсов с помощью повышения качества образования, для того, чтобы возросло их участие в том секторе экономики страны, который характеризуется устойчивым повышением спроса и развитием квалификации.

Правительство особое внимание должно уделять развитию институциональной инфраструктуры страны и обеспечению повышения уровня квалифицированными людскими ресурсами. В странах Закавказья рыночные институты и инфраструктура еще не развиты должным образом, но богаты дешевой рабочей силой, однако, не обладают необходимой квалификацией для управления современными технологиями.

Правительству необходимо проводить постоянный мониторинг состояния инвестиционной среды, ее оценку, обращать внимание на то, как работают те факторы, которые способствуют притоку иностранных инвестиций, деятельности ТНК или поощрению росту экономики, использование ресурсов в повышении эффективности, введении инновационных технологий.

Необходима диверсификация инвестиций и направление отраслей, ориентированных на экспортную экономику, что в конечном ито-

ге в долгосрочном периоде будет способствовать положительному сальдо на внешнем торговом балансе. Государству необходимо создать соответствующие структуры для функционирования производства и учитывать оптимальные принципы инвестиционных возможностей. Эти структуры должны охватить не только индустриальный сектор экономики, но и регионы с традиционно-аграрным производством и отраслями. Также, необходим постоянный контроль со стороны государства на основной капитал, осуществленных инвестиций, учитывая соотношение между местными и иностранными инвестициями. Кроме этого, подбор тех или иных направлений инвестиций, учитывая лишь только финансовые результаты, не приемлем. Приоритетами экономического развития страны должны стать основные механизмы государственного инвестирования.

Государства региона обладают большим потенциалом в аграрном секторе. Необходимо во время разработки инвестиционной политики странам региона учитывать определенные поощрительные механизмы для привлечения в данной отрасли больших инвестиций. По мнению экспертов, в будущем возрастет интерес иностранных компаний в этом секторе во всемирном масштабе. Проведение соответственной государственной политики может возродить мировое хозяйство. Правда, в последние годы заметен рост инвестиций в сельском хозяйстве, но они не достаточны для конечного развития данного направления.

Считаем целесообразным обеспечение доступной информации деятельности иностранных компаний и ТНК для гражданских, неправительственных секторов, для изучения социального положения занятых лиц и, в целом, установления качества и критериумов социальной ответственности.

Для развития экономической стабильности государствам региона необходимо уделить большее внимание трудовым ресурса в динамике международного движения, проблеме миграции населения из государства, выработке законодательной базы, а также исполнительного механизма для решения данной проблемы.

Необходимо усовершенствование законодательной системы, которая напрямую будет связана с поступлением и деятельностью

иностранных компаний в государстве. Необходимо искоренение бюрократических и институциональных барьеров. Желательно проведение эффективных изменений в налоговом кодексе, в частности, реально, а не декларативно сократить налоги на деятельность бизнеса, как для местных, так и иностранных производителей. Необходимо создать налаженную законодательную базу и налоговую систему, а также необходимо ввести определенные льготы для того, чтобы в странах региона произошло привлечение ТНК и инвестиций, которые возродят и обеспечат развитие экономики в странах региона.

Irakli Manvelidze

The Transnational Companies in Economy and Policy in The Transcaucasia countries

Problems Tendencies Perspectives

Summary

In the modern global world activity of transnational corporations (TNC) becomes even more active. Studying of a phenomenon of TNC is one of actual problems in economic and political sciences. In modern economic there are no essential processes which would be carried out without multinational corporation intervention. They act as institutes which form shape of the modern and future world, take the core and the main part as in world political and economic processes, and in separately taken countries.

TNC definition is meant as subjects (financial and industrial associations) who dominate in complexes of manufacture and in service sphere, are in the based countries or behind their limits, have a wide network of branches in the separated countries, and also, play the leading part in manufacture and realization of this or that production.

The role and place of transnational associations essentially increases in occurring world processes of globalization. Activity of transnational associations deepens globalization process. Globalization has captured all spheres of a human life: economic, social, political, cultural, and also world social and economic and political geography. Globalization - objective, natural process which is an irreversible result of world economic evolution.

Formation of the world market, world systems of capitalism and domination in them of transnational associations, became a push for formation of the national states, as participants of economic processes in "the disappearance" theory. According to this theory, in the conditions of growth of huge corporations, «a role of the national states as economic entities decreases». «The world economic future is in hands of large corporations which carry out world integration». Creation of the world economic organization under the aegis of large corporations »should become the culmination of these processes«.

A «The global effect» technological achievement in sphere of communications and transport promotes growth of economic activities of transnational associations.

The system of supply of the internal and external companies of the TNC had been created the international network. TNC combine trading operations and capital movement, well use the international division of labor in global scales which in the different countries have separate complex knots and manufacture details, and in a result, in one of them (countries) let out definitive production. The multinational corporation is new «the global subject» who in the size of the financial and economic and technological potential advances some small states.

TNC actively participate in world process of globalization by means of co-production of export or direct foreign investments.

TNC have altered economic in the international manufacture which provides development of manufacture and all its directions: a technological level and quality goods, a production efficiency, perfection of the form of management, a management of manufacture. They operate, by means of the reception enterprises and branches in set of the countries, uniform research-and-production and financial strategy, form in it «brain trusts» which possess the big research-and-production and market potential with which help the high level of development is provided.

On boundary XX-XXI centuries becomes external economic activities essential unprecedented activity (the international economic operations), in which TNC act as dealers (businessmen), investors, suppliers of modern technologies who promote stimulation of the international migration of work.

TNC define competitiveness level in the international market not one factor, dynamics and structure, movement of the international capital and a technological transfer (innovations). They play the leading part in internationalization of manufacture which accepts a wide circulation in industrial systems the different countries.

The important feature of a phenomenon of the TNC is that in this or that country their activity promotes reorganization local (interstate, regional) the international economic relations in global relations. Especially this

process is favorable for economy of those countries which own forces difficult will join in active international economic processes.

Research of the presented project are the TNC and the countries of the Transcaucasia region, and an object of research - potential of region and its place in transnational integration and, proceeding from it, influence of the TNC on economy and a policy of the countries of region.

Research objective: the first - studying of problems of that group which interfere with TNC activity in the countries of the given region; the second – studying of modern level of position and display of tendencies; the third – definition of models of prospects, their change in position existing for today. These three aspects are mutual condition. On the foreground problems of activity of legal regulation of the transnational companies, character of their activity, scale, forms, characteristic for the countries of Transcaucasia, the analysis of common features and specificity are put.

Proceeding from the project purposes, its main tasks were: allocation of stages of development of the transnational capital; consideration of formation and modeling of organizational-economic activities transnational associations; display of typology of monopolistically groups; influence of transnational associations on the international political processes and display positive and negative sides of their activity; consideration of interdependent problems of TNC and the states; studying of influence of TNC on economic and political cooperation of the countries of Transcaucasia, connected with energy carriers; the carried out TNC of the investment in power sphere, and also the analysis of transnational projects, taking into account aspects of the international safety. We Displayed an overall picture an activities of the TNC in the Transcaucasia region.

In the book stages of evolution of the multinational corporation, the basic centers and fields of activity of the transnational capital, typology of transnational associations also are considered. Pictures of an arrangement of the multinational corporation and sphere of their interests, as in the world countries, and Transcaucasia are presented.

Also, the conclusions and recommendations are presented. In particular:

The investment environment of the Transcaucasia countries, despite existing position and the carried out actions, remains more few attractive. On it there are many reasons, among which political, economic and legal;

The great attention is given to studying of the given problems, an establishment of ways of their decision, according to attraction of investments and development of mechanisms of increase of efficiency;

To expediently countries of Transcaucasia to estimate investment potential and, accordingly, to carry out institutetion actions, for the purpose of creation of the investment environment for maximization of activity of the multinational corporation;

It is necessary to define distinctly a place and a role of the investment market in economy of the countries of region; to generate optimum vision of use of stimulation of foreign and domestic investments;

Risks of realization of projects should be studied and ways of their reduction are found; methodological questions of economic efficiency of investments are analyzed and reserves of their growth are revealed.

Liberalization of economy of the Transcaucasia countries should become a basis for maximization of activity of TNC, as they will create conditions for acceleration of processes of consolidation of the countries of region, and under the influence of economy liberalization the interrelation of the markets, mutual relations of the countries – processes of internationalization, Tran nationalization and globalization will go deep permeability borders.

At the present stage the quantity of the multinational corporation, economic potential and ability of their influence on various spheres increases in economy of the countries of region. The multinational corporations will play a considerable role in economy of the countries of region since level of integration of the Transcaucasia countries in global economy will increase.

At the present stage, under conditions of absence of the corresponding information, it is difficult to analyze geographical scale of operations of the multinational corporation in economy of the countries of region, a share of foreign operations in total amount of operations, foreign actives, the sizes of the companies, a share of the occupied foreigners, an image of a configuration of activity, long-term orientations of the companies, the anal-

ysis of corporate, active and functional strategy. It obviously says all that at the state level or at level of a private sector on the scale of region, should be created, in the Transcaucasia countries, operating co-ordination the centers/agencies of investment regional board of the foreign and general companies which will be, so-called, information camps on gathering and the analysis of information that will provide knowledge and deepening of communications between the companies. Also they will provide for the transnational companies representation about region possibilities, working out of priorities. Will conduct researches on revealing of existing problems and, accordingly, will develop the recommendations directed in government agencies that demands improvement of an information infrastructure, development of an information technology.

We consider that after irreversible processes of globalization there will be a consideration of economy of region, as uniform system in which frameworks there is possible a rapprochement of activity of TNC and national economy space since between them, naturally, exists both unity of interests, and contradictions.

TNC in scale of the economic activities will promote distribution to region of network organizational structure and interlacing the markets that will lead to rapprochement of the countries of region.

TNC can together with other state and civil public subjects, co-operating with the international institutes, to bring a mite in the decision of various social, ecological and humanitarian problems. To it they are pushed with demonstration of public responsibility, and also desire of protection against influence of negative public thought and economic risk. Thus, intensive dialogue between the multinational corporation and a civil society is necessary.

It is necessary, that the region management gave a great attention to the new technologies focused on innovations in research work and education. In the given processes inclusion in them of the region countries, scale and participation results since globalization of research activity will bring it local technological and innovative possibilities will be important. In this sphere a variety of sources for attraction of means and cooperation with business subjects is necessary.

Also development of administrative resources by means of formation improvement of quality that their participation in that sector of a national economy which is characterized by steady increase of demand and qualification development has increased is necessary.

The government special attention should give to development institution infrastructures of the country and maintenance of increase of level with the qualified human resources. In the countries of Transcaucasia market institutes and an infrastructure are not developed yet properly, but are rich with a cheap labor, however, do not possess necessary qualification for management of modern technologies.

It is necessary for government to carry out constant monitoring of a condition of the investment environment, its estimation and on how those factors which promote inflow of foreign investments, activity of TNC or encouragement to economy growth, use of resources in efficiency increase, introduction of innovative technologies work.

The diversification of investments and direction of the branches focused on export economy is necessary that finally in the long-term period will promote positive balance on external trading balance. It is necessary for state to create corresponding structures for functioning of manufacture and to consider optimum principles of investment possibilities. These structures should capture not only industrial sector of economy, but also regions with is traditional-agrarian manufacture and branches. Also, the constant control from outside the states on a fixed capital, the carried out investments is necessary, considering parity between local and foreign investments. Besides, selection of those or other directions of investments, considering only financial results, it is not comprehensible. The basic mechanisms of the state investment should become priorities of economic development of the country.

The region states possess a more potential in agrarian sector. It is necessary for the region countries to consider during working out of an investment policy certain incentive mechanisms for attraction in the given branch of the big investments. According to experts, in the future interest of the foreign companies will increase in this sector in the world scale. Carrying out of a respective state policy can revive the world economy.

However, last years growth of investments in agriculture is swept up, but they are not sufficient for final development of the given direction.

We consider expedient maintenance of the accessible information of activity of the foreign companies and the multinational corporation for civil, non-governmental sectors, for studying of a social status of the occupied persons and, as a whole, an establishment of quality and criterion social responsibility.

For development of economic stability it is necessary for region states to give more attention labor a resource in dynamics of the international movement, a problem of population shift from the state, development of legislative base, and also the executive mechanism for the decision of the given problem.

Improvement of legislative system which directly will be connected with receipt and activity of the foreign companies in the state is necessary. Eradication bureaucratic and institution barriers is necessary. Carrying out of effective changes in the tax code is desirable, in particular, really, instead of is declarative to reduce taxes to business activity, as for local, and foreign manufacturers. It is necessary to create the adjusted legislative base and tax system, and also it is necessary to enter certain privileges that in the region countries there was an attraction of TNC and investments which will revive and will provide economy development in the region countries.

ირაკლი მანველიძე

ტრანსნაციონალური კომპანიები ამიერკავკასიის ქვეყნების ეკონომიკასა და პოლიტიკაში: პრობლემები ტენდენციები პერსპექტივები

Irakli Manvelidze
The Transnational Companies in Economy and Policy in The Transcaucasia countries: Problems Tendencies Perspectives

Иракли Манвелидзе
Транснациональные компании в экономике и политике стран Закавказья: Проблемы тенденции перспективы

რედაქტორი
რეზო მანველიძე
ტექნიკური რედაქტორი და კომპიუტერული უზრუნველყოფა
ბესიკ მელიქიშვილი
ირაკლი დავითაძე
კორექტორი
ინეზა ზოიძე

ტირაჟი 300

გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge